



קרל מרכס

מלחמת-האזרחים בצרפת

# מלחמת-האזרחים בצרפת

---

אגרת המועצה העליונה  
של  
התאגדות-הפועלים הבינלאומית

---

בתוספת שתי אגרות של המועצה העליונה  
על מלחמת גרמניה-צרפת  
ומבוא מאת  
פרידריך אנגלס

תרגום — ד. קלעי  
הערות — מ. דורמן

Printed in Palestine  
Hakibutz Hameuchad Ain-Charod 1941  
נדפס בארץ־ישראל

דפוס קואופרטיבי „אחדות“ בע"מ, תל־אביב

ההוצאה העברית של „מלחמת־האזרחים בצרפת“ מכילה, כהוצאתו הקלאסית של אנגלס מ־1891, ארבעה פרקי־יסוד: הקדמתו של אנגלס, שני תזכיריו של מרכס על מלחמת גרמניה־צרפת, ותזכירו שעל שמו נקרא הספר כולו: „מלחמת־האזרחים בצרפת“.

ספר זה הוא מכמה וכמה בחינות פרי הרעות הגדולה אשר קשרה את מרכס ואנגלס וצימדה את שמותיהם בזכרון הדורות לתמיד. על־כן יפה לו הקדמתו של אנגלס, שתנתן בשער, הקדמה שיש בה, עם ראיית המאורעות של 1870/71 ממרחק של עשרים שנה, משום הבלטה יתירה של קו־יהתפתחות הכלליים והטעמה של כמה מגורמי כשלונה של הקומונה הפאריסית שלא נתחווו די צרכן למרכס עצמו אשר כתב את דבריו בשעה שגלי מלחמת־האזרחים עוד הכו מסביב.

גם את עלייתו וגם את ירידתו של לואי בונאפארט, בעל הקיסרות השנייה, ליווה מרכס בכתביו. מלבדו לא כתב איש דברים תמציתיים ונוקבים כל כך על הרישא ועל הסיפא של התקופה היא בתולדות צרפת.

למען ייטיב הקורא להבין את „מלחמת־האזרחים בצרפת“ שומה עליו לעיין גם ב־18 ברימר של לואי בונאפארט — זה החיבור ההיסטורי־פוליטי שבו מגולל מרכס, מתוך ניתוח הגורמים החברתיים והכלכליים, את פרשת עלייתו של לואי בונאפארט. שני החיבורים ההיסטוריים הללו, המשמשים המשך זה לזה מבחינת התפתחות האישים והמאורעות, משלימים זה את זה גם בחלקים העיוניים שבהם: האינטרס המעמדי הפועל בהיקף בין־לאומי כדרך שפעל בהיקף לאומי; המדינה — מקורה, תפקידה, סיכוייה וכו'. אנגלס ומרכס עצמם רומזים על קשר זה שבין שני החיבורים, הראשון בהקדמתו והשני באחד ממכתביו שבתוספת לספר. החידוש שבהוצאה העברית לעומת ההוצאה של אנגלס הוא בתוספת מדור של מכתבים מאת קרל וזני מרכס ופר. אנגלס. המכתבים נכתבו בפרק־הזמן מ־20 ביולי 1870 עד 18 ביוני 1871, כלומר מראשית מלחמת גרמניה־צרפת עד אחרי מלחמת הקומונה ותבוסתה. כוונתנו במדור הזה להבליט כמה וכמה פרטים חשובים בשאלות התקופה היא ולבטיה שלא באו לידי ביטוי כלל, או רק במידה מעטה, בפירסומים הכלליים של מרכס ואנגלס. כגון: היכוחים בתוך תנועת־הפועלים הגרמנית על יחסה למלחמת גרמניה־צרפת שאסר היונקר הפרוסי ביסמארק, המגשים בכוח המדיניות של „דם וברזל“ חלום נשגב — אחדות גרמניה — אשר טופה במשך הדורות על־ידי הטובים והמתקדמים בבני הארץ הזאת, החל

ב„דימאגוגים“, מימי מלחמת־השחרור נגד נפוליאון הראשון עד לאנשי מהפכת 1848 ועד לסוציאליסטים משלהי המאה ה־19. הויכוח המאלף, העקרונות הוה מסייע הרבה להבנת יחסם של מרכס ואנגלס אל המדינה שעליה מדובר בפרקי־היסוד של הספר. וכן נמצאות במדור־המכתבים הערות חשובות לדמותה של הבורגנות הגרמנית וחלקה בעיצוב תולדות גרמניה (ושוב נמתחים קו־הקבלה מאיר־עינים, למתרחש בגרמניה של השנים האחרונות!), להסבר היחסים השונים המתהווים בין המשולש המדיני: צרפת־גרמניה־רוסיה וכו'. ולא זו בלבד אלא גם היחס הנפשי העמוק אל הקומונה שמרכס לא חזה מראש את בואה ואף לא רצה מלכתחילה במהפכה מעין זו, מובע במכתבים הללו (ביחוד במכתבים האחרונים של קרל ויני מרכס לקוגלמן), בלהט, בקנאות ובחרדה גדולה.

\*

מ־1870 עד היום הזה התנגשו עמי צרפת וגרמניה לרבבותיהם זה פעמיים על שדה־הקטל. התנגשות־הדמים האחרונה היתה האיומה ביותר. וממדיה היו גדולים לאין־ערוך מאלה שלפני שבעים שנה. צרפת הוכתה שוב. האויב מחוץ והפחד מפני מהפכה פרוליתרית־סוציאליסטית בפנים שוב חברו יחד והצעידו את צרפת אל עברי פ־יתום. וכאז כן עתה: „לאחר המלחמה הגדולה ביותר שבזמן החדש התאחדו... המנצחים והמנוצחים כדי להרוג ולהשמיד את הפרוליתריון“. כבר עברה שנה ומעלה מאז נסתיימה המלחמה בצרפת, הלכה ופשטה על שאר ארצות אירופה, לחלק־יתבל אחרים הגיעה, עד שהתלקחה בגבול המזרחי של גרמניה הנאצית ושם הפכה מלחמה בין הפאשיזם הבינלאומי ובין ברית־המועצות, יורשה־הענק של הקומונה הפאריסית. ויורשי טייר כבר משתפים פעולה במרץ רב עם הכובש הזר אשר הביא חורבן על עמם, אבל הצילים לפי שעה מן הקומונה בארצם, כדי להכניע יחד עמו את לוחמי הקומונה של הזמן החדש — חיילי הצבא האדום ואזרחי רוסיה המועצתית על עמיה בחזיתם מן הים הצפוני ועד הים השחור. אך המערכה רק נתרהקה מצרפת ושוב תשוב ותטוש בה, ולא רק על גדות הדנייפר והדנייסטר ילחמו עוד לוחמי הקומונה, אלא גם על גדות הסיין שוב יקומו ויתעוררו.

זכה איפוא ספר זה שיראה אור בתרגומו העברי בתקופה המשווה לזית־משמעות חדשה ומעמיקה לכל הנאמר בו על בגידת המעמדות השליטים בענייניה של האומה בשל פחדם מפני המהפכה אשר תהרוס את סדרי הקניין הפרטי ועל הקומונה, ארגונה וקשריה עם החברה שייצגתה, כצורה ראשונה של ממשלת מעמד־הפועלים. לפיכך יכולים אנו לחזור ולהטעים כאן את דברי אנגלס בהקדמתו: „חובה כפולה ומכופלת היא לשוב ולזכות את הפועלים... בתעודות אלו“.

ה ה ו צ א ה

עיו־חורר, אלול תש"א

## מ ב ר א

הדרישה להוציא מחדש את אגרת המועצה הבינלאומית העליונה<sup>1</sup> בדבר „מלחמת-האזרחים בצרפת“ וללוותה במבוא — דרישה זו באה אלי לפתע פתאום. ולפיכך אין בידי אלא לנגוע כאן בקצרה בנקודות העיקריות ביותר.

לפני החיבור הגדול יותר, הנזכר למעלה, הנני מקדים ומביא את שתי ההרצאות הקצרות יותר של המועצה העליונה בדבר מלחמת גרמניה-צרפת. ראשית, משום שב„מלחמת-האזרחים“ מופנה הקורא להרצאה השנייה, שאין להבינה לאשורה בלעדי הראשונה. שנית, משום ששתי ההרצאות האלה, שנתחברו גם הן בידי מרכס, משמשות לא פחות מ„מלחמת-האזרחים“ דוגמאות בולטות לכשרונו הנפלא של המחבר שנתגלה לראשונה ב„השמונה עשר בברימר של לואי בונאפארט“: הכשרון לתפוס בבהירות את אפיים, את תקפם ואת תוצאותיהם ההכרחיות של מאורעות היסטוריים גדולים בשעה שמאורעות אלה עדיין הם בעצם התהוותם לנגד עינינו או כאשר אך זה עתה הגיעו לכלל גמר. ולסוף, משום שעוד היום הננו סובלים בגרמניה מתוצאות המאורעות ההם אשר מרכס ניבא להן מראש.

וכי לא נתקיים מה שנאמר בהרצאה הראשונה כי בשעה שמלחמת-ההגנה של גרמניה כלפי לואי בונאפארט תתנוון ותיפחך מלחמת-כיבוש כלפי העם הצרפתי, תחזור ותבוא על גרמניה ביתר שאת כל אותה הפורענות אשר עברה עליה אחרי מלחמת-השחרור, כביכול? <sup>2</sup> האם לא היו לנו עשרים שנים נוספות של שלטון-ביסמארק<sup>3</sup>, במקום רדיפות-הדמגוגים<sup>4</sup> — חוק שלילת-הזכויות<sup>5</sup> ורדיפות סוציאליסטים, עם אותם מעשי-השרירות של המשטרה, עם אותם פירושי-החוק המסמרים שערות?

וכלום לא נתקיימה אות באות הנבואה, כי סיפוח אלזאס-לזרנינגיה „ידחף את צרפת לתוך זרועותיה של רוסיה“, וכי אחרי סיפוח זה תהיה גרמניה עבד גלוי לרוסיה, או שתיאלץ לאחר תקופת-מנוחה קצרה להתכונן למלחמה חדשה, ל„מלחמת-גזעים כלפי הגזעים המאוחדים של הסלאוונים והרומאנים“? כלום לא דחף סיפוח הגלילות הצרפתיים את צרפת לתוך זרועותיה של רוסיה? כלום לא עגב ביסמארק לבטלה עשרים שנה תמימות על הצאר כי יטה לו חסד, עגב עליו במעשי שפלות נמבזים מאלה שפרוסיה הקטנה, בטרם הפכה „מעצמה ראשונה של אירופה“, רגילה היתה לשרת בהם את רוסיה הקדושה? וכלום אין חרב-דאמוקלס של מלחמה תלויה יום-יום על ראשינו, מלחמה אשר ביומה הראשון תינדפנה כעשן כל בריתות-הנסיכים הכתובות והתומות; מלחמה שאין לך דבר וודאות בה מלבד חוסר-הודאות הגמור של תוצאותיה: מלחמת גזעים הצופנת סכנת השמד לכל אירופה מיד חמשה-עשר או עשרים מיליון חיילים מזויינים, מלחמה שעדיין לא ניטשה רק משום שגם האדירה במעצמות הצבאיות הגדולות יראה מפני חוסר כל אפשרות לחשב את התוצאה הסופית? לפיכך חובה כפולה ומכופלת היא לשוב ולזכות את הפועלים הגרמניים בתעודות האלו שכבר נשכחו למחצה, תעודות מזהירות של ראייה למרחוק במדיניות-הפועלים הבינלאומית משנת 1870.

והוא הדין בהרצאה על „מלחמת-האזרחים בצרפת“. ב־28 במאי הוכרעו במורדות בֶּלְוִיֵל לוחמי-הקומונה האחרונים בידי כוחות חזקים מהם, ושני ימים לאחר-כך, ב־30 במאי, כבר קרא מרכס באזני המועצה העליונה את החיבור, שבו תואר ערכה ההיסטורי של הקומונה הפאריסית בקיום קצרים וחזקים אך חריפים כל-כך, וקודם כל אמיתיים כל-כך, שאין למצוא כהערכה הזאת בכל הספרות העצומה שנכתבה בענין זה.

בשל התפתחותה הכלכלית והמדינית של צרפת מאז 1789 נתונה פאריס זה חמשים שנה במצב אשר כל מהפכה לא יכלה לפרוץ בה מבלי שתלבש אופי פרוליטרי, לאמור שהפרוליטריון, שקנה את הנצחון בדמו, הופיע אחרי הנצחון בתביעותיו העצמיות שלו. תביעות אלו היו מטושטשות פחות או יותר ואף גם מבולבלות, הכל לפי דרגת-ההתפתחות של פועלי



פאריס באותו זמן. אך בסופו של דבר היו כולן מכוונות לביטול הניגוד  
המעמדי שבין רכושנים ופועלים. כיצד ייעשה הדבר — זאת לא ידעו, כמובן.  
אבל גם התביעה עצמה, עם כל הטשטוש שבה, צפנה בקרבה סכנה למשטר  
הקיים בחברה; הפועלים, שהציגו את התביעות הללו, היו מזויינים עוד;  
לכן ראו הבורגנים, שישבו אל הגה השלטון, צורך ראשון לעצמם לפרוק את  
הנשק מעל הפועלים. מכאן העובדה שלאחר כל מהפכה שהושגה בכוח  
הפועלים, היתה פורצת מלחמה חדשה המסתיימת במפלתם של הפועלים.  
לראשונה קרה הדבר בשנת 1848. הבורגנים הליברליים של האופר-  
זיציא הפרלמנטרית ערכו מסיבות לשם הגשמת תיקונים בחוקת הבחירות.  
שהיה בהם כדי להבטיח למפלגתם את השלטון. וכיון שבמלחמתם בממשלה  
גבר עליהם יותר ויותר ההכרח לפנות אל העם, — נאלצו לתת לאט-  
לאט לשכבות הרדיקליות והריפובליקאיות של הבורגנות והבורגנות  
הזעירה להופיע על הבמה. אולם מאחורי גבם של אלה עמדו הפועלים  
המהפכניים, ואלה סגלו לעצמם מאז 1830<sup>6</sup> עצמאות פוליטית במידה גדולה  
הרבה יותר משיערו הבורגנים ואף הריפובליקאים. ברגע של משבר בין  
הממשלה והאופוזיציה פתחו הפועלים במלחמת-הרחוב; לואי פיליפ נעלם,  
ואתו נעלמו גם תיקוני-הבחירות, ובמקומם קמה הריפובליקה, — ודווקא  
ריפובליקה שהפועלים המנצחים עצמם ציינו אותה בשם „סוציאליזם“.  
מובנה של הריפובליקה הסוציאליזם הזאת לא היה מחזור לשום איש, וגם  
לא לפועלים עצמם. אבל עתה היה נשק בידיהם והם היו כוח במדינה. ועל  
כן איפוא ברגע שהבורגנים הריפובליקאים אשר הגה-השלטון היה בידיהם,  
הרגישו כי הקרקע איתנה מתחת לרגליהם, ראו חובה ראשונה לעצמם  
לפרוק את הנשק מעל הפועלים. דבר זה נעשה מתוך שהטילו את הפועלים  
לתוך ההתקוממות של יוני 1848 — על-ידי הפרת-הבטחות ישירה, לעג גלוי  
ונסיון לשלח את מחוסרי-העבודה לגליל נידח. הממשלה דאגה ליתרון-כוח  
מכריע. אחרי מלחמת-הגבורה שארכה חמשה ימים הוכרעו הפועלים. ועתה  
נערך לאסירים חסרי-המגן מרחץ-דמים, שכמוהו לא ידעה ההיסטוריה מאז  
ימי מלחמות-האזרחים, אשר שימשו התחלה לשקיעתה של הריפובליקה  
הרומאית. זאת היתה הפעם הראשונה שהבורגנות הוכיחה לאיזו מדרגה

של אכזריות־נקמה מטורפת היא מגעת אם אך יהיו הפרוליטריון להופיע לעומתה כמעמד מיוחד, בעל אינטרסים ותביעות משלו. ועם זאת לא היתה שנת 1848 אלא משחק־לדים לעומת השתוללותה של הבורגנות בשנת 1871. העונש מיהר לבוא. אם אמנם לא ניתן עדיין לפרוליטריון לשלוט בצרפת, הרי גם לבורגנות שוב לא היתה יכולת לכך. בכל אופן לא היתה יכולת זו בידיה באותו זמן שהיתה מלוכנית ברובה ומפולגת לארבע מפלגות: שלוש שושלתיות<sup>7</sup> ורביעית — ריפובליקאית. בשל המריבות הפנימיות שביניהן מצא ההרפתקן לואי בונאפארט שעת־כושר לכבוש את כל עמדות השלטון — הצבא, המשטרה, מנגנון־ההנהלה — ולפוצץ ב־2 לדצמבר 1851 את מצודתה האחרונה של הבורגנות, הלא היא האסיפה הלאומית. הקיסרות השנייה התחילה בניצול צרפת באמצעותה של כנופיית־הרפתקנים מדיניים וכספיים, אבל בו בזמן התחילה גם בפיתוח התעשייה במידה שלא היתה אפשרית כלל בימי המשטר צר־העין והפחדני של לואי פיליפ, בימים שהשלטון היה נתון אך ורק בידי חלק קטן של הבורגנות הגדולה. לואי בונאפארט הוציא מידי הרכושנים את שלטונם המדיני מתוך אמתלה, שהוא יגן עליהם מפני הפועלים, ומצד שני הבטיח לפועלים להגן עליהם מפני הבורגנים; לעומת זאת היה שלטונו מסייע לספקולציה ולפעולה תעשייתית, היינו: לעלייתה ולהתעשרותה של הבורגנות כולה במידה שלא היתה כמות עד אז. אכן גדולה הרבה מזו היתה השחיתות והגנבה בהמון אשר נִתְרְכְּזו מסביב לחצר הקיסר והפיקו מהתעשרות זאת את אחוזהם הגדולים.

אבל הקיסרות השנייה היתה קול־הקורא לשוביניזם הצרפתי, התביעה להחזרת הגבולות של הקיסרות הראשונה שאבדו בשנת 1814<sup>8</sup>, ולפחות את הגבולות שבימי הריפובליקה הראשונה. קיסרות צרפתית מצומצמת בתחומי המונארכיה הישנה, ואף גם בגבולות שנתקצצו עוד יותר בשנת 1815, אי־אפשר היה לקיימה לאורך ימים. מכאן ההכרח במלחמות ובהרחבת הגבולין מזמן לזמן. אבל שום הרחבת־גבולין לא הלהיבה כל־כך את דמיונם של השוביניסטים הצרפתיים כזו של עבר־הריינוס השמאלי של גרמניה. מיל מרובע אחד על שפת הריינוס היה חשוב בעיניהם מעשרה מילים

בהרי האלפים או בכל מקום אחר. מאחר שנוצרה הקיסרות השניה לא היתה שאלת החזרת עבר-הריינוס השמאלי — בבת אחת או חלקים חלקים — אלא שאלה שבזמן בלבד. והזמן הזה בא עם מלחמת פרוסיה-אוסטריה בשנת 1866; בהיותו מרומה על-ידי ביסמארק ועל-ידי מדיניות-ההיסוס הערמומית שלו עצמו בנוגע ל"פיצוי-שבשטח" המקווה — לא נשארה לו לבונאפארט אלא המלחמה, והיא שפרצה בשנת 1870 וטלטלה אותו תחילה לסידאן ומכאן לוויֵלֶהֶלְמֶס־הֶהָה<sup>9</sup>.

התוצאה שבהכרח היתה המהפכה הפאריסית של ה-4 בספטמבר 1870. הקיסרות נתפוררה כמגדל של קלפים. ושוב הוכרז על הריפובליקה. אולם האויב עמד בשער: צבאות הקיסרות בחלקם היו כלואים במץ ללא-תקוה, ובחלקם היו שבויים בגרמניה. בשעת-דחק זאת הרשה העם לנבחרי פאריס בבית-המחוקקים לשעבר להופיע כ"ממשלת ההגנה הלאומית". הניחו להם להופיע כך מאחר שכל בני-פאריס המכושרים לשאת נשק נכנסו אותה שעה לשם הגנה לתוך שורות הגווארדיה הלאומית וזויינו. עתה היוו בה הפועלים את הרוב הגדול. אולם לא יצא זמן רב ופרץ הסכסוך בין הממשלה, שהורכבה כמעט כולה מבורגנים, ובין הפרולטריון המזויין. ב-31 באוקטובר הסתערו גדודי-פועלים על בית העיריה ולקחו בשבי חלק מחברי הממשלה; בכוח בגידה, הפרת-אמונים ישירה של הממשלה והתערבותם של באטא-ליונים בורגניים קרתניים אחדים שוחררו השבויים משביים, וכדי להמנע מללבות את מלחמת-האזרחים בתוך העיר הנצורה על-ידי אויב מבחוץ — השאירו את הממשלה על כנה.

סוף-סוף נכנעה פאריס המורעבת ב-28 בינואר 1871. אבל בדרך כבוד שלא נודע כמוהו בדבריימי המלחמות. המצודות נמסרו לידי המנצח, הסוללות פורקו מזינן, נשקם של חיילי השורה ושל הגווארדיה הניידת הוסגרו, והם עצמם נחשבו כשבויי-מלחמה. לעומת זה שמרה הגווארדיה הלאומית על נשקה ותותחיה, ועמדתה כלפי המנצח היתה רק עמדה של שביית-נשק. והמנצח עצמו לא העיז להיכנס לתוך פאריס בתרועת-נצחון. רק פינה קטנה אחת של פאריס, רובה גנים ציבוריים, העיז לכבוש — ואף זאת רק לימים אחדים! המנצח, שאך זה הקיף את פאריס ושם עליה מצור

131 יום, היה עצמו מוקף עתה פועלי פאריס המזויינים, אשר שמרו בקפידה מרובה לבל יעבור אפילו „פרוסי“ אחד את הגבולות הצרים של הפינה שנעזבה לכושב הזר. יחס־כבוד כזה עוררו פועלי פאריס אצל הצבא שלפניו נכנעו והניחו נשקם כל צבאות הקיסרות; והיונקים<sup>10</sup> הפרוסיים, שבאו לכאן כדי לקחת נקם בבית־המוקד של המהפכה, נאלצו להשאר על עמדם מתוך יראת־הכבוד ולהצדיע דווקא בפני המהפכה המזוינת הזאת!

במשך המלחמה הסתפקו פועלי פאריס בדרישה להמשיך במרץ את המלחמה. אולם עתה, מאחר שכניעת פאריס גררה אחריה את השלום, מן ההכרח היה שטייר, ראש־הממשלה החדש, יבין כי שלטונם של המעמדות העשירים — בעלי אחוזות גדולות וקפיטליסטים — צפוי לסכנת תמיד כל עוד ימצא נשק בידי הפועלים הפאריסיים. פעולתו הראשונה היתה הנסיון לפרוק את זינם. ב־18 במארס שלח חיילים כדי לגזול מן הגווארדיה הלאומית את הארטילריה שלה, שהוקמה בימי המצור על פאריס ונתכלכלה מתרומות הציבור. הנסיון נכשל. פאריס נחלצה כולה כאיש אחד לעמד בשער, והמלחמה הוכרזה בין פאריס ובין הממשלה הצרפתית שישבה בוורסאיל. ב־26 במארס נבחרה הקומונה הפאריסית והוכרזה ב־28 בו. הועד המרכזי של הגווארדיה הלאומית, שעד עתה היה השלטון בידו, התפטר לטובת הקומונה לאחר שהוציא עוד קודם לכן פקודת פירוק על „משטרת המוסר“ הבזויה של פאריס. ב־30 במארס ביטלה הקומונה את הגיוס ואת חיל־המצב והכריזה את הגווארדיה הלאומית, שאליה היה צריך להצטרף כל אזרח נושא נשק, לכוח מזוין יחידי. היא ביטלה את כל החוזים לשכר־דירה למשך הזמן מאוקטובר 1870 עד אפריל, והסכומים שכבר שולמו נזקפו על חשבון השכירות להבא, והפסיקה כל מכירה של משכונות בבית־המלווה העירוני. בו ביום אושרה כהונתם של בני חוק־לארץ שנבחרו לקומונה<sup>11</sup>, שכן „דגל הקומונה הוא דגלה של הריפובליקה העולמית.“ — ב־1 באפריל הוחלט, כי משכורתם של עובדי הקומונה וגם זו של חבריה בכלל, לא תעלה על 6000 פראנק (4800 מארק) לשנה. למחרת היום הוצאה פקודה על הפרדת הכנסיה מן המדינה, על ביטול כל תשלומי המדינה למטרות דתיות, ועל הפיכת כל נכסי הכנסיה לרכוש האומה; כתוצאה מזה

ניתנה פקודה ב־8 באפריל להוציא את כל הסמלים הדתיים מבתי־הספר, התמונות, הדוגמות והתפילות, בקיצור: „כל מה ששייך לתחום מצפוננו של כל יחיד“; והפקודה הזאת בוצעה בהדרגה. — ב־5 באפריל, מאחר שהצבא הוורסאילי חידש בכל יום את יריותיו בלוחמי־הקומונה השבויים, ניתנה פקודה לאסור בניית־ערובות, אבל פקודה זו לא בוצעה מעולם. — ב־6 בחודש הוציא הבאטאליון ה־137 של הגווארדיה הלאומית את הגילוטינה ושרף אותה בפומבי לקול תרועות־שמחה של ההמון. — ב־12 בחודש החליטה הקומונה לנתון את עמוד־הנצחון של ככר־ננדום, שאחרי מלחמת 1809 נוצק עלידי נפוליאון מברזל־תותחים שנכבשו — עמוד אשר שימש בעיניה סמל לשוביניזם ולשנאת־עמים. פקודה זו הוצאה לפועל ב־16 במאי. ב־16 באפריל ערכה הקומונה ספירה סטאטיסטית של בתי־החרושת שהושבתו על ידי בעליהם, אף הכינה תכניות לחידוש עבודתם על ידי הפועלים שעבדו בהם עד כה, הצריכים להתאחד באגודות שיתופיות, ואגודות אלו שוב צריכות להתארגן בהתאגדות אחת גדולה. — ב־20 בחודש ביטלה את עבודת הלילה של האופים, וכן ביטלה את כרטיסי הרישום של הפועלים, אשר מאז ימי הקיסרות השניה ניתנו כמונופולין בידי אנשים, שנתמנו לכך על ידי המשטרה, והיו מנצלי־פועלים ממדרגה ראשונה; פעולה זו נמסרה בידי העיריות של עשרים הרובעים הפאריסיים. — ב־30 באפריל פקדה לחסל את בתי־המשכונות, שהיו מכשיר לניצול פרטי של פועלים, ועמדו בניגוד לזכותם של הפועלים על כלי־עבודה ועל אשראי. — ב־5 במאי החליטה להרוס את כנסיית־התשובה, שנבנתה לשם כפרת העוון של המתת המלך לוואי ה־16.

כך התבלט למן ה־18 במארס ואילך בהירות ובחריפות אופיה המעמדי של התנועה הפאריסית, אשר עד אז נסתר מעין רואה בגלל המלחמה בפולשים הזרים. כיון שבקומונה ישבו כמעט רק פועלים בלבד או נציגי־פועלים מוסמכים, לבשו גם כל החלטותיה אופי פרוליטארי מובהק, או שהכריזה על ריפורמות, שהבורגנות הריפובליקאית הזניחתן רק מתוך פחדנות, אבל בשביל פעולתו החפשית של מעמד הפועלים היה בהן משום יסוד הכרחי, כגון הגשמת התקנה של גבי הממשלה אין הדת אלא ענין

פרטי בלבד; או שהוציא פקודות, שהיו מכוונות מלכתחילה לטובת מעמד הפועלים, ובחלקן העמיקו לחתור תחת סדר ההכרה הישנים. אולם בעיר נצורה יכלו כל אלה לזכות, לכל היותר, להתחלה של הגשמה. ומראשית מאי שוב בא ההכרח להקדיש את כל הכוחות למלחמה בשפעת הקלגסים של ממשלת וורסאיל שנתרבו והלכו.

ב־7 באפריל כבשו אנשי וורסאיל את המעבר על הסינה ליד גויי, במערבה של פאריס; לעומת זאת נהדפו אגב אבדות עצומות ב־11 בחודש, בחזית הדרום, על ידי הגנרל אויד<sup>12</sup>. פאריס הופצצה בקביעות, ודווקא על־ידי האנשים אשר גינו את הפצצת העיר הזו מידי הפרוסים וצקו חמס על חילול־הקודש הזה. אותם האנשים עצמם התחננו עכשיו לפני הממשלה הפרוסית, שתחזיר להם במהירות האפשרית את החיילים שנשבו בקרבות סידן ומץ, כדי שיוכלו לחזור ולכבוש את פאריס. בואם ההדרגי של גייסות אלה נתן לאנשי וורסאיל מתחילת מאי כוח מכריע. דבר זה נתגלה כבר קודם לכן, כאשר הפסיק טייר ב־23 באפריל את המשא ומתן בדבר הצעתה של הקומונה להחליף את הארכי־הגמון של פאריס וכמה כמרים אחרים שהחזיקה אותם כבני־ערובות, באיש האחד בלאנקי<sup>13</sup>, אשר נבחר פעמיים לקומונה אבל היה שבוי בקלָרבו. ויותר מכן נתגלה הדבר בשינוי טעמו ולשונו של טייר. אם עד עתה היה מחד תחת לשונו ודבריו היו נשמעים לשתי פנים, הרי עתה הפך פתאום חצוף, מאיים, גס. בחזית הדרום כבשו אנשי וורסאיל ב־3 במאי את סוללת מולין סֶקָה, ב־9 בו — את מצודת איסי שנתקעקה כולה ביריות, וב־14 בו את מצודת וואַנף. בחזית המערב התקדמו יותר ויותר, ככבשם את הכפרים והבניינים המרובים המשתרעים עד לחומת העיר, והגיעו עד לחומה הראשית עצמה; בשל מעשה בגידה ובשל הזנחה מצד משמר הגווארדיה הלאומית שעמד שם, הצליחו ב־11 בחודש לחדור אל תוך העיר. הפרוסים, שהחזיקו במצודות הצפוניות והמזרחיות, נתנו לאנשי וורסאיל לעבור בשטח צפוני של העיר, שהמעבר בו היה אסור עליהם לפי חוזה שביתת־הנשק; על ידי כך איפשרו להם הפרוסים להתקדם תוך כדי התקפה בחזית ארוכה, שבעיני הפאריסיים היתה מוגנת ודאי בתוקף החוזה של שביתת־הנשק, ולכן לא החזיקו כאן אלא חיל הגנה רופף. כי

על כן היתה ההתנגדות בחציה המערבי של פאריס, בעצם חלקה המהודר, חלשה למדי, אולם הלכה וגברה בעקשנות בה במידה שהצבא הכובש התקרב אל המחצית המזרחית של העיר, אל שכונות הפועלים בעיקר. רק אחרי מלחמה שארכה שמונה ימים כרעו־נפלו מגיני הקומונה האחרונים על פני הגבעות של בֶּלְוִיֵּל ומנילמונטאן, — וההרג באנשים ונשים וטף מחוסרי־מגן, שהשתולל במשך כל השבוע ומידותיו גדלו מיום ליום, הגיע עתה ולהשיאו. הרובים שוב לא היו מספיקים עוד במהירות־הטבח שלהם; מאות מאית נורו־המנוצחים במקובץ בירות־מקלעים. „כותל המאוחדים” בבית הקברות פֶּר־לֶאֶשֶׁזו, מקום שם נערך הטבח ההמוני האחרון, עומד עד היום, עדות־דובבת־ללא־ניב לאכזריות אשר המעמד השליט מסוגל לה אם אך יהין הפרוליטריון לעמוד על זכויותיו. אחר־כך, משהוברר שאין לרצוה ולהשמיד את הכול, בא תור המאסרים בהמון, נהרגו אלה שנבחרו בשרירות־לב מתוך שורות הנאסרים, והנותרים הובלו למחנה גדול, שם עמדו להופיע בפני בית דין צבאי. החיילות הפרוסיים, אשר ישבו במחצית הצפונית־מזרחית של פאריס, קבלו פקודה לבלתי תת מעבר לשום פליט; אף־על־פי־כן היו הקצינים מעלימים לעתים עין בשעה שהחיילים נשמעו לצו האנושיות יותר משנשמעו לצו המפקדה הראשית. ביהוד נאוה תהלה לגדוד הסאפסי, שנהג בדרך אנושית מאוד ונתן מעבר לרבים, שהכרת־פניהם ענתה בם כי לוחמי הקומונה הם.

אם נבוא כיום, לאחר עשרים שנה ונביט אחור על מפעלה וערכה ההיסטורי של הקומונה הפאריסית משנת 1871, נמצא, כי יש להוסיף על התיאור שניתן ב„מלחמת־האזרחים בצרפת” עוד תוספות אחדות. חברי הקומונה היו מפולגים לשתי סיעות: הרוב של הבלאנקיסטים, שכוחם היה מכריע גם בועד־המרכזי של הגווארדיה הלאומית, והמיעוט, שכלל בעיקר סוציאליסטים מתלמידי האסכולה הפרודוניסטית<sup>14</sup>, חברי התאגדות־הפועלים הבינלאומית<sup>15</sup>. הבלאנקיסטים היו אז, בהמוניהם המרובים, סוציאליסטים רק מתוך אינסטינקט מהפכני, פרולטרני; רק מעטים

מהם הועלו על ידי ויאן<sup>16</sup> — שידע את הסוציאליזם הגרמני המדעי — למידה גדולה יותר של בהירות עקרונית. על כן מובן הדבר, שבשטח הכלכלי הוונחו כמה דברים, אשר לפי השקפתנו כיום היה על הקומונה לעשותם. בכל אופן קשה ביותר להשיג את טעמה של יראת הכבוד, אשר בשלה נשארה הקומונה עומדת מתוך הערצה לפני שערי הבנק של צרפת. זה היה גם משגה פוליטי קשה. אילו היה הבנק בידי הקומונה, כי אז גדול היה ערכו משל עשרת אלפים בני־ערוכות. פירוש הדבר, כי כל הבורגנות הצרפתית היתה לוחצת על ממשלת וורסאיל לטובת השלום עם הקומונה. אלא מה שמפליא עוד יותר הם הדברים הנכונים הרבים, אשר נעשו בכל־זאת על־ידי הקומונה שנצטרפה מבלאנקיסטים ופרודוניסטים. מובן מאליו כי האחריות לפקודות הכלכליות של הקומונה, על צדדיהן הראויים לתהלה ושאינם ראויים לתהלה, חלה קודם כל על הפרודוניסטים, כשם שהבלאנקיסטים הם האחראים לפעולות ולהזנחות הפוליטיות. ורצתה האירוניה של ההיסטוריה — כרגיל בשעה שדוקטרינרים עולים לשלטון — ובשני השטחים גם יחד עשו אלה וכן אלה את ההיפך ממה שהיו מצויים לעשות לפי ההלכה שנקבעה בבית־מדרשם.

פרודון, הסוציאליסט של האכרים הזעירים ובעלי־המלאכה, היה שונא את התאגדות הפועלים שנאה חיובית. הוא היה אומר עליה, כי הרע שבה מרובה על הטוב, כי היא עקרה מטבעה ואף מזיקה, מפני שהיא כחרצובות על חירותו של הפועל, כי אין היא אלא דוגמה בלבד בלתי־פורת ומכבידה, ויש בה משום סתירה גם לחירותו של הפועל וגם לחסכון העבודה, וחסרון נותיה ממהרים לגדול ממעלותיה; כי הפחחות, חלוקת־העבודה והקנין הפרטי הנם לעומתה כוחות כלכליים. להתאגדות־הפועלים יש מקום רק במקרים היוצאים מן הכלל — כפי שקורא להם פרודון — של התעשייה הגדולה והמפעלים הגדולים, כגון מסילות־ברזל (ראה: "האידיאה הכללית של המפכה", פרשה 3) \*.

ובשנת 1871 כבר חדלה התעשייה הגדולה להיות יוצאת מהכלל אף

\* ראה: *Idée générale de la Révolution*, 3, étude



בפאריס, מרכזה של מלאכת-היד האמנותית, עד כדי כך שהפקודה החשובה ביותר של הקומונה, הכריזה על ארגונה של התעשייה הגדולה וגם של המנופקטורה, ארגון שיתבסס לא רק על התאגדות הפועלים של כל בית-חרושת לעצמו, אלא גם יאחד את כל האגודות האלו בהתאחדות גדולה אחת; בקיצור, ארגון שבסופו מוכרז היה להתפתח עד כדי קומוניזם, כמאמרו הנכון של מרכס ב„מלחמת-האזרחים“, לאמור: מוכרז היה להגיע להיפוכה הגמור של תורת פרודון. ולפיכך היתה גם הקומונה קברה של האסכולה הסוציאליסטית של פרודון. אסכולה זו נעלמה כיום מבין חוגי הפועלים הצרפתיים; כאן שולטת עכשיו ללא עוררין תורת מרכס. בין הפוסיביליסטים<sup>17</sup> לא פחות מאשר בין ה„מרכסיסטים“. פרודוניסטים מצויים עוד רק בקרב הבורגנות ה„רדיקלית“.

לא טוב מזה היה גורלם של הבלאנקיסטים. בהיותם מחונכים על שיטת הארגון החשאי ומצומדים יחד בכוח המשמעת החמורה המותאמת לאותה שיטה, היו הללו פועלים על יסוד ההשקפה, כי מספר קטן בערך של אנשים עזי רצון ומאורגנים היטב יש בכוחם לתפוס בשעת-רכושר מסוימת את הגה-השלטון; ולא זאת בלבד, אלא שאם יגלו מרץ רב ללא חת יוכלו גם להחזיק בידם את השלטון עד אשר יצליחו למשוך את המוני העם אל תוך המהפכה ולרכז אותם מסביב לקבוצת המנהיגים הקטנה. לשם כך דרוש קודם כל ריכוז קפדני ביותר, דיקטאטורי, ריכוז כל הכוח בידיה של הממשלה המהפכנית החדשה. ומה עשתה הקומונה, שברובה נצטרפה מן הבלאנקיסטים הללו? בכל כרוזיה אל הצרפתים שבערי-השדה תבעה מהם התאחדות חפשית של כל הקומונות הצרפתיות עם פאריס, קראה לארגון לאומי, אשר זו הפעם הראשונה צריך היה להיווצר באמת על-ידי האומה עצמה. אותו הכוח המדכא של הממשלה המרוכזת עד כה, הצבא, המשטרה הפוליטית, הביורוקרטיה, הכוח שיצר נפוליאון בשנת 1798 וכל ממשלה חדשה קיבלה אותו מני אז כמכשיר רצוי ומבורך וניצלה אותו כלפי מתנגדיה — דווקא אותו כוח מן הדין היה שיפול בכל מקום כאשר נפל כבר בפאריס עצמה. הקומונה חייבת היתה לדעת מלכתחילה, כי אם מעמדי-הפועלים מגיע לשלטון — אי אפשר לו שימשיך לנהל את העניינים בעזרת מנגנון-המדינה

הישן: כי כדי שלא יקפח שוב את השלטון אשר רק עכשיו כבש לעצמו, חייב אותו מעמדה הפועלים לסלק מצד אחד את כל מנגנון־הדיכוי, אשר עד עתה שימש כנגדו הוא, ומצד שני עליו להבטיח את עצמו מפני הנציגים והפקידים שלו מתוך שיודיע לכולם, בלי יוצא מן הכלל, כי נתונים הם לפיטורין בכל עת ושעה. מה היתה תכונתה המיוחדת של המדינה עד כה? לשם סיפוק צרכיה המשותפים יצרה לה החברה את האורגנים שלה, מתחילה—בדרך של חלוקת־עבודה פשוטה. אולם אורגנים אלה, שבראשם עמדה ממשלת המדינה, התחילו ברבות הימים משמשים את האינטרסים המיוחדים להם עצמם, ועל ידי כך פסקו מהיות משרתי החברה ונעשו אדונים לה. תופעה זו נראית לעין לא רק במלכות העוברת בירושה אלא גם בריפובליקה הדי־מוקרטית. אין לך מקום שבו יהיו ה„פוליטיקאים“ חלק נבדל יותר וחזק יותר של האומה מאשר באמריקה הצפונית דווקא. כאן נהוג שכל אחת משתי המפלגות, הזוכות חליפות בשלטון־המדינה, נתונה בתוכה גופה לממשל מיוחד של אנשים, שהפוליטיקה היא משלוח ידם, והם עושים מעשי־ספרות במקומות הצירים למוסדות המחוקקים של ברית המדינות ושל המדינות לעצמן, או שהם מתפרנסים מן התעמולה לטובת מפלגתם ואחרי נצחונה של זו באים על שכרם בקבלת משרות. ידוע כמה משתדלים האמריקאים זה שלושים שנה לפרוק מעליהם את העול הזה המעיק לבלתי נשוא עוד, ואף־על־פי־כן הם שוקעים והולכים בביצת־השחיתות הזאת. דווקא באמריקה ניתן לנו ביותר לראות כיצד מתפתחת והולכת אותה עצמאות של שלטון המדינה בניגוד לחברה, אותו שלטון שלא נועד מראשית ברייתו אלא לשמש מכשיר שלה בלבד. אין כאן לא שושלת ולא אצילים, לא צבא סדיר — מלבד כמה אנשים לשמירת האינדיאנים — ולא פקידות בעלת משרות של קבע או זכות־פנסיה. ואף־על־פי־כן יש לנו כאן שתי כנופיות גדולות של ספרים מדיניים, הזוכות חליפות בשלטון־המדינה ומנצלות אותו בדרכים נשחתות ביותר למטרות נשחתות ביותר, — והאומה היא חסרת־אונים כלפי שני הקארטלים הגדולים האלה של פוליטי־קאים, אשר לכאורה באו לשמשה, אך לאמיתו של דבר הם מושלים בה וחומסים אותה.

נגד תופעה זו של הפיכת המדינה ומכשיריה ממשרתי החברה לאדוניה, תופעה שבכל המדינות עד כה לא ניתן להמנע ממנה, אחזה הקומונה בשני אמצעים קולעים למטרה. ראשית: היא הושיבה בכל המשרות — בהנהלה, במשפט, בחינוך — אנשים שנבחרו בבחירות כלליות של הנוגעים בדבר, ובתנאי שזכות ונותנה לבוחרים הללו לפטרם בכל שעה. שנית: היא שילמה לכל הפקידים, כגבוהים כנמוכים, רק משכורת בדומה לזו שקיבלו פועלים אחרים. הגבוהה במשכרות ששילמה בכלל היתה 6000 פראנק. על-ידי כך הוקם תריס בפני רדיפה אחרי משרות, גם בלא האמצעי הנוסף של מנדטים מחייבים לגבי נבחרים למוסדות מייצגים.

ביטול זה של מנגנון-המדינה הקודם והמרתו במנגנון חדש ודימוקרטי באמת מתוארים בפרטות בפרק השלישי של „מלחמת האזרחים“. אולם נחוץ היה לנגוע פה שנית בקצרה בכמה קוים של פעולה זאת, מפני האמונה התפלה במדינה שדווקא בגרמניה עברה מן הפילוסופיה וחדרה לתוך הכרתם הכללית של הבורגנים ואף לזו של פועלים רבים. לפי ההשקפה הפילוסופית הרי המדינה היא „הגשמת הרעיון“, או מלכות שמים עלי אדמות, שהועתקה ללשון הפילוסופיה, השטח שבו מתגשמים או עומדים להתגשם האמת והצדק הנצחיים. ומכאן נובעת ההערצה האלילית למדינה ולכל מה שקשור במדינה, והערצה זו מתגלית בקלות יתירה הואיל ומשחר ילדותו נתרגל אדם לומר בלבבו ולהאמין, כי הענינים והעסקים המשותפים לכל החברה אין להביאם על סיפוקם אלא בדרך שסופקו עד עתה, היינו על ידי המדינה ופקידיה בעלי המשרות הטובות. ואדם מאמין כי צעד נועז ועצום כבר צעד קדימה אם השתחרר מן האמונה במלכות-המורשה ונשבע אמונים לריפובליקה הדימוקרטית. אבל לאמיתו של דבר אין המדינה אלא מכונה לדיכוי מעמד אחד על ידי השני, אם בריפובליקה הדימוקרטית ואם במשטר המלכותי; לכל המוטב אין המדינה אלא צרה העוברת בירושה לפרולטריון המנצח במלחמה למען השלטון המעמדי, ואי-אפשר לו לפרוץ ליטריון שלא יקצץ מיד וככל האפשר את חלקיה הממאירים ביותר, כשם שעשתה גם הקומונה. — עד אשר יקום דור חדש, אשר יגדל בתנאי-חברה חדשים והפשיים ויהיה בכוחו לנער מעליו את כל בלואי-המדינה כולם.

על הפיליסטר הגרמני נפלה שוב זה מקרוב אימה גדולה לשמע  
המלה: דיקטאטורה של הפרולטריון. ביחא, רבותי, היש את נפשכם לדעת  
מה צורה יש לדיקטאטורה זו? צאו וראו את הקומונה הפאריסית. זו היתה  
הדיקטאטורה של הפרולטריון.

לונדון, ביום השנה העשרים לקומונה הפאריסית, 18 במארס 1891.

פ. אנגלס



אל חברי  
התאגדות הפועלים הבינלאומית  
באירופה ובארצות-הברית

I

אגרת ראשונה של המועצה העליונה על מלחמת גרמניה-צרפת

באגרת-הפתיחה של התאגדותנו מנובמבר 1864<sup>18</sup> אמרנו: „אם שחרורו של מעמדה-הפועלים מותנה בהתאחדות אחאית ובשיתוף-פעולה של מעמד-הפועלים — כיצד ייתכן לקיים שליחות גדולה זאת כל זמן שמדיניות-חיצונית, ההולכת אחרי מזימות פשע, מחרחרת ריב ומעוררת משפטים-קדומים בין אומה לאומה ומבזבזת את דם העם והונו במלחמות-שודדים?” ואת המדיניות החיצונית אשר אליה שואף האינטרנציונל ציינו במלים אלו: „החוקים הפשוטים של מוסר וצדק, שתפקידם לקבוע את היחסים שבין אדם לחברו, הכרח הוא שיהיו מקובלים כחוקים עליונים גם ביחסים שבין עם לעם”.

אין תימה שלואי בונאפארט, אשר תפס את השלטון בחזקת יד מתוך שניצל את מלחמת-המעמדות בצרפת והאריך בשלטונו בעזרת מלחמות חוץ שחזרו ונישנו, ראה את האינטרנציונל מראשית היותו כראות אויב מסוכן. בפרוס משאל-העם<sup>19</sup> ערך חיפושים ומאסרים בין חברי הועדים המנהלים של התאגדות-הפועלים הבינלאומית אשר בפאריס, ליאן, רואן, מרסאיל, בֶּרְסֵט, — בקיצור בכל צרפת כולה מתוך אמתלה, שהאינטרנציונל הוא חברה חשאית וקושרת קשר לרצחו נפש — אמתלה שהשופטים שלו

עצמם גילו מיד כי חסרת־טעם היא לגמרי. מה היה פשען האמיתי של החטיבות הצרפתיות של האינטרנציונל? — שהודיעו בגלוי לעם הצרפתי: המצביע בעד משאל־העם — מצביע בעד שלטון־העריצות בתוך המדינה ובעד מלחמה מחוצה לה. ואכן היה זה הישג שלהן שבכל הערים הגדולות, בכל מרכזי־התעשייה של צרפת, קם מעמד־הפועלים כאיש אחד ויצא חוצץ כנגד המשאל. למרבה האסון הוכרעו קולותיהם בשל הבורות הכבדה של המחוזות הכפריים. הבורסות, הממשלות, המעמדות השליטים והעתונים של כל אירופה כמעט ראו במשאל־העם נצחון מזהיר של הקיסר הצרפתי על מעמד־הפועלים הצרפתי. לאמיתו של דבר שימש המשאל אות וסימן לרציחתם של עמים שלמים ולא של אחד יחיד בלבד.

מזימת המלחמה של יולי 1870<sup>20</sup> אינה אלא מהדורה מתוקנת של ההפיכה המדינית של דצמבר 1851. בסקירה ראשונה נראה הדבר אוילי כלי־כך שצרפת לא רצתה להאמין ברצינותו הממשית. היא האמינה הרבה יותר לציר הפרלמנט, שלא ראה בנאומיהם המלחמתיים של המיניסטרים אלא תמרונים־בורסה בלבד. כאשר הביאו סוף־סוף רשמית ב־15 ביולי את דבר המלחמה לפני המוסד המחוקק, סירבה כל האופוזיציה לאשר את התקציב הזמני, ואף טייר גינה את המלחמה בשם „מעשה תועבה“; כל העתונים הבלתי־תלויים שבפאריס גינו אותה אף הם, ובדרך פלא נענתה להם — כמעט ללא התנגדות — העתונות של ערי־השדה.

בינתיים עמדו חברי האינטרנציונל אשר בפאריס וחזרו לפעולתם. בעתון „רֶוֹיִי“<sup>20\*</sup> מיום 12 ביולי פירסמו את המאניפסט שלהם „אל פועלי כל העמים“, ובו נאמר:

„שוב צפויה סכנה לשלומנו של עולם בשל תאות־כבוד מדינית המשתמשת באמתלה של שויון־משקל באירופה ושל כבוד לאומי. פועלים צרפתיים, גרמניים וספרדיים! נאחד־נא את קולותינו לזעקת־חמס כלפי המלחמה... מלחמה בשל יתרון־משקל או בגלל עניני שושלת אינה יכולה להיות בעיני פועלים אלא מעשה־שטות נפשע. כנגד הכרוזים המלחמתיים של אותם הפוטררים עצמם ממס־הדמים בתשלום כופר של כסף ורואים באסון הציבור רק מקור חדש לעסקי־ספסרות שלהם, כנגדם מוחים אנחנו בקול

רם, אנחנו הזקוקים לשלום ולעבודה!... אחים בגרמניה! פילוג מחננו יביא בכנפיו רק את נצחונה הגמור של העריצות בשני עברי הריינוס... פועלי כל הארצות! תהיה אשר תהיה ברגע זה תוצאת מאמצינו המשותפים, הרי אנו חברי ההתאגדות הבינלאומית, שלגביהם אין שום גבולות קיימים, אנו שולחים אליכם כערובה לסולידריות שלא תפסק, את איחוליהם הטובים של פועלי צרפת ואת ברכותיהם.

אחרי המניפסט הזה של החטיבות הפאריסיות שלנו הופיעו הרבה תזכירים צרפתיים, אשר מהן נוכל להביא כאן רק אחת: את גילוי-הדעת של נויירסיין<sup>21</sup>, שנתפרסם ב„מרסיליזה“<sup>21</sup> \* מ־22 ביולי: „האם צודקת היא המלחמה? — לא! האם לאומית היא המלחמה? — לא! אין היא אלא שושלתית בלבד. בשם הצדק, הדימוקרטיה והאינטרסים האמיתיים של צרפת, מצטרפים אנחנו בשלמות ובתוקף אל מחאות האינטרנציונל כלפי המלחמה“.

המחאות האלו הביאו לידי ביטוי את הרגשותיהם האמיתיות של פועלי צרפת, כפי שהוכח מיד ובפירוש מתוך מקרה מיוחד: בשעה שכנופית ה־10 בדצמבר, שנתארגנה לכתחילה בימי נשיאותו של לואי בונאפארט, הוציאה לרחובות את חבריה, כשהם לבושים חולצות פועלים, כדי ללבות את קדחת המלחמה במחולות-קרב אינדיאניים, ענו על כך הפועלים שבפרוורים בהפגנות-שלום עצומות כל כך, שמפקד המשטרה פיאתרי מצא לנכון להפסיק פתאום כל המשך של מדיניות-הרחוב, באמתלה, שעם פאריס השומר אמונים הספיק כבר לתת פורקן לרגש הפאטריוטיזם העצור בו משכבר ולהתלהבות-המלחמה שלו העוברת על גדותיה.

יהיה אשר יהיה מהלך המלחמה של לואי בונאפארט עם פרוסיה — קול הפעמונים של תפילת-האשכבה לקיסרות השניה כבר נשמע בפאריס. אחריתה תהא כראשיתה: פאָרודיה. אבל אל לנו לשכוח כי הממשלות והמעמדות השליטים של אירופה הם הם שנתנו ללואי בונאפארט את האפשרות לשחק משך שמונה-עשרה שנה רצופות במשחק האיום של תחית הקיסרות השניה.

מצד גרמניה מלחמה זו היא מלחמת-מגן<sup>22</sup>. אולם מי הוא שכפה על

גרמניה את הצורך בהתגוננות? מי נתן ללואי בונאפארט את האפשרות לערוך את המלחמה כנגד גרמניה? — פרוסיה! ביסמארק היה האיש אשר קשר קשר־סתר עם לואי בונאפארט זה עצמו, מתוך כוונה לדכא אופוזיציה עממית בארצו הוא ולשעבד את גרמניה לשושלת הזנצולרן. אילו היה הקרב בסְדוּבָה<sup>23</sup> מסתיים בתבוסה ולא בנצחון, כי אז היו גדודים צרפתיים פושטים ומציפים את גרמניה כבני־בריתם של הפרוסים. האם חלמה פרוסיה אפילו רגע אחד אחרי נצחונה להעמיד גרמניה חפשית מול צרפת המשוועדת? — נהפוך הוא! באימה ופחד המשיכה להחזיק בכל יפי התפארת הטבעית שבמשטרה הישן ואף הוסיפו עליו את כל נכלי הקיסרות השניה: את העריצות האמיתית שלה ואת הדימוקרטיה שלמראית־עין, את אחיזת־העיניים שבמעשי הפוליטיקה שלה ואת מעשית־רמיתה הכספיים, את המליצות הגבוהות ולהטי הקוביוסטוסים השפלים שלה. המשטר הבונאפארטיסטי, שעד כה היה משגשג רק בעברו האחד של הריינוס, זכה מתוך כך לבן־זוג גם בעברו השני. ואם אלה היו פני הדברים, מה תוצאה יכלו להצמיח אם לא מלחמה?

אם ירשה מעמדה־הפועלים הגרמני לבטל את אפיה ההגנתי הצרוף של מלחמה זו ולהפכה למלחמה בעם הצרפתי, ימיט הדבר שואה רבה, בין אם המלחמה תסתיים בנצחון ובין אם תסתיים בתבוסה. כל האסונות שבאו על גרמניה לאחר מלחמות־השחרור כביכול, יתחדשו עתה ביתר עוז וביתר שאת.

אולם עיקרי האינטרנציונל נפוצים יותר מדי במעמדה־הפועלים הגרמני ומושרשים בו יותר מדי שיהא מקום לחשוש לתוצאה מעציבה כזאת. קולם של הפועלים הצרפתיים זכה להד בגרמניה. אסיפה של המוני פועלים, שנערכה בבראונשווייג ב־16 ביולי, הכריזה על הסכמתה הגמורה למניפסט הפאריסי, דחתה מעליה כל רעיון של ניגוד לאומי כלפי צרפת וקיבלה החלטות שבהן נאמר: „אנחנו מתנגדים לכל מלחמה, ובראש וראשונה למלחמה שושלתית... בדאבון ובצער עמוק הננו רואים את עצמנו נתונים בעל כרחנו למלחמת־מגן, כראות פורענות שאין מנוס ממנה. אולם בה בשעה קוראים אנו אל כל מעמדה־הפועלים בעל־ההכרה למנוע את אפשרות



הישנותו של אסון סוציאלי עצום כזה, מתוך שידרוש כי ינתן בידי העמים עצמם כוח ההכרעה בעניני מלחמה ושלום, ולעשותם על-ידי כך אדונים לגורלם הם“.

בקמפיין נערכה אסיפה של מורשים, שייצגו 50 אלף פועלים בסכסוניה, והיא קיבלה פה אחד החלטה זאת: „בשם הדימוקרטיה הגרמנית וביחוד בשם הפועלים של המפלגה הסוציאל-דימוקרטית מכריזים אנו, כי מלחמה זאת אינה אלא מלחמה שושלתית גרידא... בשמחה מקבלים אנו את יד-האחים שמושיטים לנו הפועלים הצרפתיים... בזכרונן את סיסמתה של התאגדות-הפועלים הבינלאומית: פועלי כל הארצות, התאחדו! — לא נשכח לעולם, כי פועלי כל הארצות ידידינו הם וכי עריצי כל הארצות אויבינו הם“.

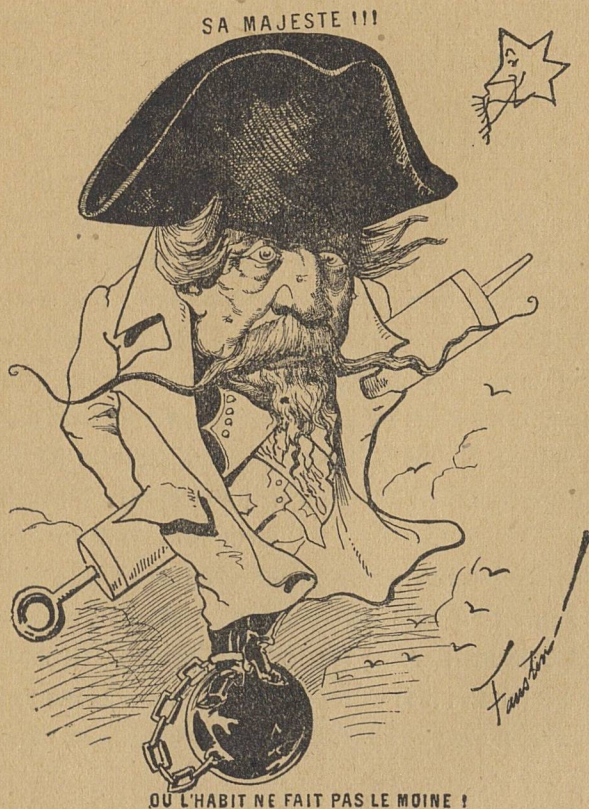
החטיבה הברלינית של האינטרנציונל ענתה גם היא על המניפסט הפאריסי: „אנו מסכימים בלב ויד למחאתכם... אנחנו נשבעים חגיגית, כי לא תרועת-חוצרות ולא רעם-תותחים, לא נצחון ולא מפלה לא ירחיקונו מפעלנו המשותף לאיחוד הפועלים בכל הארצות“.

מאתורי גבה של מלחמת-ההתאבדות הזאת אורבת דמות הביעותים של רוסיה. סימן רע הוא, שאות-הקריאה למלחמה זאת ניתן דווקא בו ברגע, שהממשלה הרוסית כלתה את מלאכת מסילות-הברזל האיסטרטגיות שלה וכבר ריכזה חיילות בכיוון לנהר פרוט. וכמה שזכאים הגרמנים לאהדה מרובה בהתגוננם מפני ההתקפה הבונאפארטית, הרי יפסידו את האהדה הזו מיד, אם ירשו לממשלה הגרמנית לקרוא את הקוזקים לעזרה, או גם אם אך יקבלו את עזרתם כשתוצע. מן הראוי שיעלו על זכרונם, כי אחרי מלחמת-העצמאות כנגד נפוליאון הראשון היתה גרמניה מוטלת עשרות שנים חסרת ישע לרגלי הצאר הרוסי.

מעמד-הפועלים האנגלי מושיט ידו באחזה לפועלי צרפת וגרמניה גם יחד. הוא משוכנע נאמנה, כי יהיה אשר יהיה סופה של המלחמה הנתעבת העומדת לפנינו, התאחדות הפועלים בכל הארצות תבער סוף-סוף את המלחמה מן העולם. בשעה שצרפת הרשמית וגרמניה הרשמית מטילות עצמן לתוך מלחמת רצח, שולחים הפועלים אלה לאלה בשורות שלום וידידות.

עובדה גדולה ויחידה זאת, שאין משלה בהיסטוריה, פותחת פתח-תקוה לעתיד בהיר יותר. היא מוכיחה כי תקום ותיכון חברה חדשה בניגוד לחברה הישנה על מצוקתה הכלכלית ומשוגתה המדינית, ועקרונה הבינלאומי של החברה החדשה יהיה השלום, מפני שבכל אומה שולט אותו עקרון עצמו — העבודה! התאגדות-הפועלים הבינלאומית היא הסוללת את הדרך לחברה חדשה זאת.

לונדון, 23 ביולי 1870.



## II

אגרת שניה של המועצה העליונה על מלחמת גרמניה-צרפת

במניפסט הראשון שלנו מ־23 ביולי אמרנו:

„קול הפעמונים של תפילת האשכבה לקיסרות השניה כבר נשמע בפאריס. אחריתה תהא כראשיתה: פארודיה. אבל אל־לנו לשכוח כי הממשלות והמעמדות השליטים של אירופה הם שנתנו ללואי בונאפארט את האפשרות לשחק משך שמונה־עשרה שנה רצופות במשחק האיום של תחית הקיסרות השניה“.

הרי שעוד טרם נפתחו פעולות המלחמה כבר הערכנו את בועת־הבורית הבונאפארטיסטית כדבר שבעבר.

לא טעינו בדבר יכולת קיומה של הקיסרות השניה. לא החטאנו גם בחשש שהבענו, כי המלחמה הגרמנית „תקפח את אופיה ההגנתי הצרוף ותיהפך מלחמה בעם הצרפתי“. מלחמת־המגן נגמרה למעשה עם כניעתו של לואי נפוליאון, עם הכניעה בסידאן והכרזת הריפובליקה בפאריס. אולם זמן רב לפני המאורעות האלה, מיד לאחר שנודע ונתחזר רקבוננו הגמור של הנשק הבונאפארטיסטי, כבר התכוננה הכנופיה הצבאית הפרוסית למסע כיבוש. אמנם הכרזתו של המלך וילהלם עצמו בראשית המלחמה היתה כאבן־נגף כעורה בדרכם. בנאום־הכתר שלו לרייכסטאג של צפון־גרמניה<sup>24</sup> הכריז חגיגית, כי ילחם רק בקיסר של הצרפתים ולא בעם הצרפתי. ב־11 לאוגוסט הוציא מניפסט אל האומה הצרפתית, ובו אמר: „הקיסר נפוליאון תקף בים וביבשה את האומה הגרמנית, אשר רצתה ורוצה גם עכשיו לחיות בשלום עם העם הצרפתי. קבלתי לידי את הפיקוד על הצבא הגרמני כדי להדוף אחור את התקפתו, ומאורעות צבאיים הביאוני לעבור את הגבולות

הצרפתיים". לא די לו בזה שהוא קובע את "האופי ההגנתי הצרופי" של המלחמה בהודיעו, כי קיבל לידיו את הפיקוד על הצבאות הגרמניים רק "כדי להדוף אחר התקפות", אלא שהוא מוסיף ואומר כי רק "מאורעות צבאיים הביאוהו" לעבור את גבולות צרפת. מלחמת-מגן אינה מונעת כמובן פעולות-התקפה הבאות בעטיים של "מאורעות צבאיים".

נמצא שמלך ירא-שמים זה התחייב לפני צרפת ולפני העולם על מלחמת-מגן בלבד. היאך אפשר לפטרו מן ההבטחה החגיגית הזאת? הבמאים מוכרחים היו לתארז כאילו הוא מוותר בעל-כרחו לציווייה של האומה הגרמנית שאין לעמוד בפניו; ומיד נתנו את הסיסמה בפיו של המעמד הבינוני הליברלי בגרמניה על הפרופיסורים והרכושנים שבו, על הנציגים העירוניים והעתונאים שבו. המעמד הבינוני הזה, אשר נלחם במשך 1846—1870 למען חופש אזרחי, ובמלחמותיו אלו גילה את הססנותו, חוסר-כשרונו ופחדנותו במידה שלא היתה לעולמים, נתמלא כמובן התפעלות יתירה בהנתן לו להשמיע על הבמה האירופית שאגת ארי של הפטריוטיזם הגרמני. למראית-עין לבש עצמאות אזרחית-מדינית, כדי להעמיד פנים כאילו הוא כופה על הממשלה הפרוסית — מה? — את התכניות החשאיות של אותה ממשלה גופה. המעמד הבינוני הזה התחרט על שהאמין במשך הרבה שנים אמונה דתית-כמעט, כי לואי בונאפארט אינו עלול לשגות, וביטא את חרטתו זו בדרישה פומבית לפורר את הריפובליקה הצרפתית. נקשיב-נא רגע לאמתלותיהם של הפטריוטים האמיצים הללו, המתקבלות כאילו על הדעת.

הם לא העיזו לקבוע, כי העם של אלזס-לותרנינגיה מתגעגע על זרועותיהם של הגרמנים, — ונהפוך הוא. כדי לייסר אותו בגלל הפטריו-טיוס הצרפתי שלו הפציצו בכדורי-נפץ "גרמניים" את שטראסבורג, זה המבצר שמצודה עצמאית חולשת עליו, במשך ששה ימים ללא טעם וללא רחם, העלו אותה באש והרגו רבים מתושביה חסרי-המגן. אמנם כן! אדמת הגלילות האלה היתה שייכת לפני זמן רב לממלכה הגרמנית שהלכה מכבר לעולמה. ולפיכך מן הדין הוא, כנראה, כי שטח האדמה והאנשים שגדלו עליה יש להחרימם כקנין גרמני לנצח-נצחים. אם ביום מן הימים תתוקן

מפת אירופה הישנה לפי הזכויות ההיסטוריות, חלילה לנו לשכוח בשום פנים, כי הקורפירסט של ברנדֶנְבוּרְג היה מעלה בשעתו מס־עובד לריפוב־ליקה הפולנית בעד אחוזותיו הפרוסיות.

אף־על־פִי־כן דרשו הפטריוטים הערומים את אַלְזֶס ואת לוֹתְרִינגִיָה הגרמנית בבחינת „ערובה חמרית“ מפני התקפות צרפתיות. הואיל ותואנה מגונה זאת בלבלה את מוחם של רבים אשר דעתם קצרה מהבין, רואים אנו חובה לברר את הדבר בירור יתר.

אין ספק, כי המבנה הכללי של אלזס, ביחד עם חוף־הריינוס שממולה, ומציאותו של מבצר גדול כשטראסבורג בחצי הדרך כמעט בין באזל ובין גֶרְמַנְיָה מקילים על פלישה צרפתית לדרומה של גרמניה, ובה בשעה משמשים כל אלה מעצורים מיוחדים במינם בדרך הפלישה מגרמניה הדרור מית לצרפת. כמורכן ספק כי כיבושן של אלזס ולוֹתְרִינגִיָה הגרמנית היה נותן לדרום־גרמניה גבול חזק הרבה יותר; היא היתה שולטת אז ברוכסי הווגזים לכל ארכם וגם במבצרים החופפים על מעברותיהם הצפוניות. אילו היתה נכבשת גם מץ, כי אז ודאי שהיו נשללים לפי שעה מצרפת שני בסיסי־פעולה עיקריים כלפי גרמניה, אבל הדבר לא היה מונע מצרפת את האפשרות להקים בסיסים חדשים ליד נאנסי וורדן. ברשותה של גרמניה ישנן קוֹבֶלְנֶץ, מיינץ, גֶרְמַנְהֵיִם, רֶשְׁטֶט וואלם — כולן בסיסי־פעולה כלפי צרפת, והיא גם השתמשה בהם למדי במלחמה הזאת; מה הצדקה היה לה כביכול לטעון כנגד מץ ושטראסבורג אשר לצרפתים, שני המבצרים היחידים בעלי־הערך שיש לצרפת בסביבה ההיא?

יתר על־כן: שטראסבורג מסכנת את גרמניה הדרומית רק כל עוד היא מדינה נבדלת מגרמניה הצפונית. משנת 1792 עד 1795 לא הותקפה דרום־גרמניה אף פעם אחת מצד זה, מפני שפרוסיה השתתפה במלחמה כנגד המהפכה הצרפתית. אולם מיד לאחר שפרוסיה עשתה בשנת 1795 שלום נבדל והשאירה את הדרום לעצמו, החלו ההתקפות על דרום־גרמניה, ששטראסבורג שימשה להן בסיס, ונמשכו עד 1809. למעשה יש בידי גרמניה מאוחדת לשלול משטראסבורג ומכל מחנה־צבא צרפתי באלזס כל אפשרות של נזק לעצמה, אם תרכז את כל חיילותיה בין

סְרֻוֹא וּבִין לְבַדָּא, כְּאִשְׁר עֲשֵׂתָהּ בְּמִלְחָמָה זֹאת, וְתִתְקַדֵּם אוֹ תִעְרֹךְ קֶרֶב  
בְּדֶרֶךְ שְׁבִין מֵיַיִן וּבִין מִן. כֹּל עוֹד יַעֲמוֹד שֵׁם הַמַּחֲנֶה הָרֵאשִׁי שֶׁל צְבֹאוֹת  
גֶרְמָנִיָּה, הָרִי כֹל מַחֲנֶה שִׁפְלוֹשׁ מִשְׁטְרָא־סְבוּרְג לְדְרוֹם־גֶרְמָנִיָּה יִהְיֶה צְפוּי  
לְעִקְפָּהּ, וְיִכּוֹלֵת הַתְּחֻבּוּרָה שֶׁלוֹ תֵּהָא בְּסַכְנָה. אִם מִסַּע הַקֶּרֶב הַנוֹכְחִי יֵצֵא  
לְלַמֵּד מִשָּׁהוּ, הָרִי נִמְצָאנוּ לְמִדִּים מֵה קֵל הוּא לְתִקּוּף אֵת צְרַפְתִּי מִצֵּד גֶרְמָנִיָּה.  
אוֹלַם אִם בִּיּוֹשֵׁר נִדְבַר — כְּלוֹם אֵין זֶה אִיּוֹלֵת תְּפִלָּה וְאִנְאִכְרוֹנִיּוֹם  
בְּכֻלּוֹ, אִם מַעֲלִים בִּימּוֹקִים צְבֹאִיִּים לְמִדְרַגַּת עִקְרוֹן, שַׁעַל פִּיּו יִהְיֶה נִקְבָּעִים  
גְּבוּלוֹת לְאוֹמִיִּים? אֵילוֹ הֵינּוּ מִמְשִׁיכִים וְנוֹקְטִים בְּכֻלּוֹ הַזֶּה, כִּי אוֹ הֵיִתָּה  
אוֹסְטְרִיָּה זְכֹאִית לְתֻבּוֹעַ אֵת וַיִּבְצִיָּה וְאֵת קוֹרְמִינְצִיּוֹ וְצְרַפְתִּי — אֵת קוֹ  
הֵרִינּוֹס, לְשֵׁם הַגֵּנֵת פֶּאֶרִיס הַצְּפוּיָה בּוֹדַאִי לְהַתְּקַפּוֹת מִצֵּד צְפוֹן־מִזְרָח יוֹתֵר  
מִשְׁצְפוּיָה סַכְנָה לְבֶרְלִין מִצֵּד דְרוֹם־מַעֲרָב. אִם גְּבוּלוֹת יִקְבָּעוּ לְפִי אִינְסְטְרִיסִים  
צְבֹאִיִּים, לֹא יִבּוֹא לְעוֹלָם קֶץ לְתֻבִיעוֹת, מִפְּנֵי שְׁכֵל קוֹ צְבֹאִי מִן הַהִכְרָחָה  
שִׁיְהִיו בָּם גַּם לִיקוּיִים וְהוּא נִיתֵן לְשִׁיפּוֹר מֵתוֹךְ סִיפּוּחַ שְׁטַח נּוֹסֶף<sup>25</sup>. וְעַל כֹּל אֵלֶּה  
אִי־אִפְשֵׁר לְעוֹלָם לְקַבּוֹעַ אֵת הַגְּבוּל קְבִיעָה סוֹפִית<sup>26</sup> וְצוֹדְקָה, כִּי תִמִּיד כּוֹפֶה  
אוֹתוֹ הַמִּנְצָחַ עַל הַמְּנוֹצָח וְעַל כֵּן צוֹפֵן הוּא בְּקֶרְבוֹ מִלְּכַתְּחִילָה אֵת הַזּוֹרַע שֶׁל  
מִלְחָמָה חֲדָשָׁה.

וְזֹאת תּוֹרַת כֹּל דְּבִרְיֵה־יִמִּים: דִּין אוֹמוֹת כְּדִין יְחִידִים. כְּדִי לְמַנּוֹעַ  
מֵהֶם אִפְשָׁרוֹת הַתְּקִפָּה יֵשׁ לְשִׁלוֹל מֵהֶם אֵת כֹּל אִמְצָעֵי הַהִגָּנָה. הַכְּרָח הוּא לֹא  
רַק לְתַפּוֹס בְּגֵרוֹנָם אֵלֶּה גַם לְהַרְגֵם הַרוּג. אִם הֵיָה פַעַם כּוֹבֵשׁ שֶׁלְּקַח „עֲרוֹבוֹת  
הַמְּרִיּוֹת“ כְּדִי לְשׁוֹר כּוֹחָה שֶׁל אוֹמָה, הָרִי זֶה נְפוּלִיאוֹן הָרֵאשׁוֹן בַּחוּזָה  
טִילִיט<sup>26</sup> שֶׁלוֹ, בְּדֶרֶךְ שֶׁהִגְשִׁימוּ לְגַבִּי פְרוּסִיָּה וְשֵׁאֵר חִלְקֵי גֶרְמָנִיָּה. וְאִף־עַל־  
פִּי־כֵן לֹא יֵצֵאוּ שְׁנַיִם אַחֲדוֹת וְכוּחוֹ הַעֲנָקִי נִשְׁבֵּר כִּקְנֵה רִצּוֹן לְפָנֵי הָעַם  
הַגֶּרְמָנִי. מֵה הֵן „הַעֲרוֹבוֹת הַמְּרִיּוֹת“, שְׁפְרוּסִיָּה יִכּוֹלָה אוֹ רֵשֵׁאִית בַּחֲלוּמוֹתֶיהָ  
הַפְּרוּעִים בִּיּוֹתֵר לְכַפּוֹת עַל צְרַפְתִּי, לְעוֹמֵת הַעֲרוֹבוֹת שֶׁנְפוּלִיאוֹן הָרֵאשׁוֹן כִּפֶּה  
עֲלֶיהָ גּוֹפָה? הַתּוֹצָאָה תִּהְיֶה הַפַּעַם הַרַת שׁוֹאָה לֹא פַחוֹת מִשְׁהִיתָה בִּימֵים  
הָהֵם. הַהִיסְטוֹרִיָּה תִגְמוֹל אֵת תִּגְמוּלָה לֹא לְפִי מִידַת הַשְׁטַח שֶׁל מִילִים  
מְרוֹבָעִים שֶׁנִּגְרַעוּ מִצְרַפְתִּי, אֵלֶּה לְפִי מִידַת גְּדֻלוֹ שֶׁל הַפֶּשַׁע, שֶׁבְּמַחְצִית הַשְּׁנַיָּה  
שֶׁל הַמָּאָה הַתְּשַׁע־עֶשְׂרֵה הִקִּימוּ שׁוֹב לְתַחִיָּה אֵת מְדִינֵיּוֹת הַכִּיבוּשִׁים.  
הַדְּבָרִים שֶׁל פְּטְרִיּוֹטִיּוֹם־הַגֶּרְמָנִיּוֹת אוֹמְרִים: אֲבָל אִסוּר לָכֵם לְהַמִּיר

את הגרמנים בצרפתים. אין אנו רוצים בתהלה וכבוד אלא בבטחון. הגרמנים הנם עם רודף שלום מטבעם. בצל חסותם המתונה הופכת אף פעולת הכיבוש מגורם למלחמה עתידה — לערובה לשלום נצחי. כמובן, לא גרמניה היא שפלשה בשנת 1792 לתוך צרפת בכוונה נעלה לדכא ולרצוץ את המהפכה של המאה השמונה-עשרה בכוח הכידונים! וכי לא גרמניה היא שטימאה את ידיה בשעבודה של איטליה, דיכוייה של הונגריה וביתורה של פולין? שיטתה הצבאית הנוכחית, המחלקת את כל אוכלוסית הגברים שכוחם אתם לשני חלקים: חיל-מצב אשר בשירות וחיל-מצב אשר בחופשה, ואלה כן אלה חייבים במשמעת פאסיבית כלפי המושלים בחסד אלוה — שיטה צבאית כזאת ודאי שהיא „ערובה חמרית“ לשלום העולם, ולא זו בלבד, אלא היא גם המטרה העליונה של הציביליזציה! בגרמניה כבכל מקום אחר מרעילים אנשי החצר של השלטון הקיים את דעת-הקהל בקטורת ובהתהללות-רמייה.

מעמידים הם פנים זוּעפות ביותר, הפטריוטים הגרמנים הללו, למראה המבצרים הצרפתיים מץ ושטראסבורג; אבל אין הם רואים כל עוול ברשת העצומה של מבצרים מוסקוביטיים בוורשה, מודלין ואיוואנגורוד. בה בשעה שהם מזדעזעים מאימת התקפות בונאפארטיסטיות, עוצמים הם את עיניהם מראות את החרפה שבשלטון-החסות של הצאר.

בדיוק כאז שנת 1865, בה עמדו לואי בונאפארט וביסמארק התחליפו ביניהם הבטחות הדדיות,<sup>27</sup> כן גם עתה בשנת 1870 הוחלפו הבטחות בין גרצ'אקוב<sup>28</sup> וביסמארק. בדיוק כלואי נפוליאון אשר שש אלי תקוה, כי מלחמת 1866 תביא לידי אפיסת-כוחות הדדית של אוסטריה ופרוסיה ותנשא אותו למעלת שופט עליון על גרמניה, כן ישיש עתה אלכסנדר אלי תקוה, כי מלחמת 1870 תכלה את כוחותיהן של גרמניה וצרפת והוא יהיה שופט-עליון על מערב-אירופה. בדיוק כשם שהקיסרות השנייה ראתה בברית של צפון-גרמניה דבר שאינו עולה בקנה אחד עם קיומה שלה, כך מן ההכרח הוא שגם רוסיה האוטוקראטית תראה סכנה לעצמה בקיומו של רייך גרמני בהנהגתה של פרוסיה. זה החוק של השיטה הפוליטית הישנה. לפי שיטה זאת — זכה אחד הפסיד השני. ההשפעה המכרעת של הצאר

על אירופה שרשה במסורת אדנותו העליונה על גרמניה. ברגע שכוחות סוציאליים וולקניים עומדים לזעזע ברוסיה עצמה את היסודות העמוקים ביותר של שלטון-היחיד, כלום יכול הצאר להרשות לעצמו החלשת עמדתו כלפי חוץ-לארץ? עתוני מוסקבה נושאים כבר דברים באותו סגנון, שבו דיברו העתונים הבונאפארטיסטיים אחרי מלחמת 1866. האומנם סבורים נושאי דגל הגרמניות כי חירותה של גרמניה ושלומה מובטחים בשעה שהם דוחקים את צרפת לתוך זרועותיה של רוסיה? אם הצלחת הנשק, גאות הנצחון וקנוניות שושלתיות תולכנה את גרמניה שולל עד כי תגזול שטחים צרפתיים, לא תהיינה לפניה אלא דרכים שתיים: או שתהפך בעל-כורחה עבד גלוי לשיטת ההתפשטות הרוסית, ותהא אשר תהא תוצאת הדבר, או שלאחר מנוחה קצרה תהא אנוסה להתאזר שוב למלחמת-„מגן“ חדשה, ולא לאחת מאותן המלחמות ה„מאותרות“ שנתחדשו זה מקרוב, אלא למלחמת-זעזע כנגד הגזעים המאוגדים של הסלאווים והרומאנים.

מעמדה הפועלים הגרמני תמך נמרצות במלחמה זו, אשר נבצר ממנו למנעה, בראותו בה מלחמה לשם עצמאותה של גרמניה ושחרורן של גרמניה ואירופה מחלום-הזוועות של הקיסרות השניה. פועלי-התעשייה הגרמניים הם הם אשר ביחד עם פועלי הכפר נתנו את גידיהם ושריריהם כדי להעמיד צבא מפואר, בעוד שבני ביתם הופקרו לחרפת רעב. לאחר שהדלו בהם הקרבות שבחוץ-לארץ, תבוא המצוקה מבית ותוסיף להדל בהם גם היא. מעתה הם תובעים „ערובות“ לעצמם, ערובות כי הקרבנות העצומים אשר הביאו לא היו לשוא, כי רכשו להם את החירות, כי הנצחונות אשר נחלו על הצבאות הבונאפארטיסטיים לא יתפכו מפלה לעם הגרמני כבשנת 1815<sup>29</sup>. וראשונה לערובות אלו הם דורשים „שלום של כבוד לצרפת“ ו„הודאה בריפובליקה הצרפתית“.

הועדה המרכזי של מפלגת-הפועלים הסוציאלי-דימוקרטית בגרמניה פירסם ב־5 באוקטובר גילוי-דעת, בו הוא עומד בתוקף על ערובות אלו. „אנחנו — אומר הוא — מוחים נגד כיבוש אלזס-לותרינגיה. ויש בנו ההכרה, כי מדברים אנו בשמו של מעמדה הפועלים הגרמני. למען טובתן המשותפת של צרפת וגרמניה, למען השלום והחירות, למען הציביליזציה



המערבית כנגד הפראות האוריינטאלית, לא יעברו הפועלים הגרמניים בשתיקה על סיפוח אלזס-לורנינגיה... אנו נשמור אמונים לחברינו הפועלים שבכל הארצות, לטובת הענין הבינלאומי הכללי של הפרוליטריון!<sup>1</sup> לאסוננו אין אנו יכולים לצפות כי יצליחו מיד. אם פועלי צרפת לא יכלו בימי שלום לעצור את התוקף בדרכו, היאך תרבה התקוה שהפועלים הגרמנים יוכלו לעצור את המנצח תוך כדי תרועת המלחמה? המניפסט של הפועלים הגרמנים דורש להסגיר את לואי בונאפארט, כפושע שפל, לידי הריפובליקה הצרפתית. ואילו שליטיה משתדלים בכל הדרכים להחזירו ולהושיבו בארמון הטילירי, כאיש המוכשר ביותר להביא כליה על צרפת. יהיה גורלו של לואי בונאפארט אשר יהיה — ימים יבואו יוכיחו, כי הפועלים הגרמנים לא קורצו מאותו חומר גמיש שממנו עשוי המעמד הבינוני הגרמני. הם את חובתם יעשו.

כמוהם מקדמים גם אנו בברכה את תקומתה של הריפובליקה בצרפת, אבל בו בזמן מטרידות אותנו דאגות, והבה נקוה כי לא יהא להן שחר. הריפובליקה הזאת לא מיגרה את כסא-המלכות אלא רק תפסה את מקומו הפנוי. היא לא הוכרזה כהישג סוציאלי אלא כאמצעי-הגנה לאומי. היא נתונה בידי ממשלה זמנית המצורפת בחלקה מאורליאניסטים מובהקים ובחלקה מריפובליקאים בורגנים; ויש מהם אשר ההתקוממות ביוני 1848 נתנה בהם אותותיה עד לבלתי הימחות. חלוקת העבודה בין חברי הממשלה הזאת, דומה שאין בה כדי לבשר טובות. האורליאניסטים תפסו את העמדות החזקות — את הצבא והמשטרה — ואילו לריפובליקאים-כביכול נמסרו תפקידי-המלל. אחדות מפעולותיה הראשונות מעידות עדות נאמנה למדי, כי ירשה מן הקיסרות לא רק תל-חרבות בלבד, אלא גם את פחדה מפני מעמד-הפועלים. ואם מבטיחים עכשיו בשם הממשלה באמרי-רהב דברים בלתי-אפשריים, אולי אין דבר זה נעשה אלא כדי להעלות בערמה את הדרישה לממשלה „אפשרית“? ושמה אין הריפובליקה בעיני הבורגנים, התאבים מאוד להיות קברניה, אלא קרש-קפיצה לרסטברציה אור-ליאניסטית?

מעמד-הפועלים הצרפתי נתון איפוא במצב קשה ביותר. כל נסיון

למגר את הממשלה החדשה, בשעה שהאויב כבר מתדפק כמעט על שערי פאריס לא יהא אלא מעשה־שטות נואש. הפועלים הצרפתיים חייבים למלא את חובתם האזרחית; אך חלילה להם להתפס לזכרונות הלאומיים של שנת 1792, כפי שעשו האזרחים הצרפתיים שהלכו שולל אחרי הזכרונות הלאומיים של הקיסרות הראשונה<sup>30</sup>. עליהם לא לחזור על העבר, כי אם לבנות את העתיד. ינצלו נא בשקט ובהחלטיות את האמצעים אשר החופש הריפובליקאי נותן בידם, כדי לבצע באופן יסודי את ארגון מעמדם שלהם. דבר זה יפיח בהם כוחות חדשים, הרקולסיים, לטובת תחיתה של צרפת ותעודתנו המשותפת: שחרור הפרוליטריון. בכוחם ובחכמתם תלוי גורלה של הריפובליקה.

הפועלים האנגלים אחזו כבר באמצעים כדי לשבור — בכוח לחץ חזק מן החוץ — את סירובה של ממשלתם להכיר בריפובליקה הצרפתית. בהיסוסה כיום מתכוונת כנראה הממשלה האנגלית להצדיק שוב את המלחמה האנטי־רפובליקאית משנת 1792, ואת החפזון המגונה שנחפזה לפני כן בתתה הסכמתה להפיכה המדינית. מלבד זה דורשים הפועלים האנגלים מממשלתם שתתנגד בכל כוח לחלוקתה של צרפת, הנדרשת בלא כל בושע על־ידי חלק מן העתונות האנגלית. זוהי אותה עתונות עצמה אשר במשך עשרים שנה נתנה כבוד אלים ללואי בונאפארט בתור ההשגחה העליונה של אירופה, ובתרועת־ששון פראית מחאה כף למרד של בעלי העבדים באמריקה. כאז כן עתה טורחת היא לשמש מחסה לבעלי־העבדים. החטיבות של התאגדות־הפועלים הבינלאומית שבכל הארצות נתבעות לעורר את מעמדי־הפועלים לפעולה ואקטיביות. אם ישכחו הפועלים את חובתם, אם ימשיכו בפאסיביות שלהם, כי עתה לא תשמש המלחמה האיומה שבימינו אלא חלוץ למלחמות בינלאומיות איומות יותר, והיא תביא בכל ארץ וארץ תבוסות חדשות לפועלים מיד אדוני־החרב, הקרקע והקפיטל.

תחי הריפובליקה!

לונדון, 9 בספטמבר 1870.

## אגרת המועצה העליונה

על

### מלחמת-האזרחים בצרפת 1871

א

ב־4 בספטמבר 1870, כשפועלי פאריס הכריזו על הריפובליקה שכל צרפת ששה לקראתה כמעט בו ברגע אף ללא קול אחד של התנגדות, קמה כנופיה של עורכי־דין רודפי־משרות עם טייר כמדינאי וטרזי<sup>31</sup> כגנרל, ותפסו את ההוטל־דה־ויל (בית העירייה). אנשים אלה היו אז חדורים אמונה קנאית, כי יעודה של פאריס הוא לייצג את צרפת בכל תקופה ותקופה של משבר היסטורי, וכה רבה אמונתם זו, עד שנראה להם כי תעודותיהם שפקע תקפן, תעודות צירי פאריס, דיין להצדיק את מעשיהם בתפישת התואר של שליטי צרפת. באגרת השניה שלנו על המלחמה האחרונה, חמשה ימים לאחר שהופיעו האנשים הללו, אמרנו לכם מי ומי המה, ובכל־זאת כיון שהשעה היתה שעת בהלה ומבוכה, ומנהיגי־הפועלים האמתיים היו עוד כלואים בבתי־הסוהר של בונאפארט, ופרוסיה היתה כבר בעצם מסעה על פאריס, ראתה פאריס מתוך אורך־רוח בתפוס הללו את השלטון המדיני בידם, אולם תנאי מפורש הותנה אז, כי שלטון זה יתרכז בתפקיד יחיד ומיוחד של ההגנה הלאומית. אבל אי־אפשר היה להגן על פאריס בלי לגייס ולזיין את מעמד־הפועלים שלה, לעשותו כוח צבאי בעל כושר פעולה ולאמן את שורותיו תוך כדי המלחמה עצמה. אלא שפאריס מזווייגת פירושה — לזיין את המהפכה. נצחון פאריס על התוקף הפרוסי משמעו: נצחון הפועל הצרפתי על הקפיטליסט הצרפתי ומרעיו טפילי־המדינה. בשעת סתירה זו בין חובה לאומית ואינטרס מעמדי לא הססה ממשלת ההגנה

הלאומית אף רגע קט: היא הפכה להיות ממשלת הבגידה הלאומית. פעולתה הראשונה היתה לשגר את טייר כי ינוע על כל חצרות המלכים באירופה לבקש את תיווכן, ובשכר זה הציעה להמיר את הריפובליקה במלך. אחרי ארבעה ירחי מצור, כאשר נדמה היה שכבר הגיעה השעה להשמיע מלה ראשונה של כניעה, פנה טרושי אל ראשי הרובעים של עיריית פאריס, במעדם של ז'יל פאבר<sup>32</sup> ואחרים מחברי הממשלה ואמר כדברים האלה:

„השאלה הראשונה ששאלוני חברי עוד באותן ערב של ה-4 בספטמבר היתה: היש ביכלתה של פאריס לעמוד בפני מצור של הצבא הפרוסי מתוך תקוה כלשהי להצלחה? אני לא היסטתי לענות בשלילה. רבים מחברי הנמצאים כאן יאמתו את דברי ויעידו, כי על דעתי זו עמדתי כל הימים. אמרתי להם במלים אלו: כי לפי מצב הענינים הרי הנסיון להחזיק בפאריס מעמד בפני מצור פרוסי אינו אלא דבר איוולת. בלי ספק, הוספתי, תהיה זאת איוולת-גיבורים, אך לא למעלה מזה... המאורעות (שהוא עצמו כיוונם) לא הכזיבו את נבואתי. נאום קטן וצנוע זה של טרושי נתפרסם אחר-כך על-ידי אחד מראשי-העיר הנאספים, מר קורבון.<sup>33</sup>

היוצא מזה: בו בערב שהוכרזה הריפובליקה כבר ידעו חבריו של טרושי, כי „תכניתו“ היא — כניעת פאריס. אלמלא היה דבר ההגנה הלאומית אמתלה גרידא לטובת שלטונם האישי של טייר, פאבר ושות' — כי אז היו הקופצים בראש ביום 4 לספטמבר יוצאים בדימוס למחרת היום, היו מביאים את יושבי פאריס בסוד „תכניתו“ של טרושי והיו דורשים מהם: או להיכנע תיכף ומיד או לקחת את גורלם בידיהם. אך תחת זה החליטו הרמאים הנקלים לרפא את „איוולת הגיבורים“ של פאריס ברעב ובמחץ קדקדים, ולשטות בה בינתיים במניפסטים נמלצים, כגון: „טרושי, מושל פאריס, לא ייכנע לעולם!“ וז'יל פאבר, מיניסטר-החוץ, „לא יוותר אף על טפח אחד מאדמת מולדתנו ולא על אבן מחומות מבצרינו.“ במכתב לגמבטה<sup>34</sup> מודה אותו ז'יל פאבר עצמו, כי הם „התגוננו“ לא מפני החיילים הפרוסיים, אלא מפני הפועלים הפאריסיים. אבירי הטבח הבונאפארטיסטיים, שטרושי השכיל למסור בידיהם את הפיקוד על צבא פאריס, חמדו להם

במכתביהם הסודיים, במשך כל ימי המצור לצון ומהתלות על כל הנלעג שבהגנה זו, שהיה נהיר להם כהלכה. עיין, למשל, במכתביו של אַלפונס סימון גיאוד, מפקד עליון על הארטילריה של צבא פאריס, אביר הצלב הגדול של לגיון־הכבוד, אל סִיזֶן, גנראל של דיוויזיה בארטילריה; חליפת־מכתבים זו נתפרסמה על־ידי הקומונה. ולסוף, ב־28 בינואר 1871, הסירו מעליהם את מסוה הרמיה. מתוך גבורה, כביכול, של השפלה עצמית קיצונית הופיעה ממשלת ההגנה הלאומית בכניעתה של פאריס, כממשלת צרפת שבויה בידי ביסמארק — תפקיד נבזה כל־כך, אשר אפילו לואי נפוליאון נודעזע ונרתע בפניו בסידן. לאחר ה־18 במאָרס, כאשר נמלטו „הקפיטולארדים“ על נפשם לוורסאיל, עזבו בפאריס את כל המסמכים המעידים על בגידתם. באחד מכרוזיה של הקומונה אל הגלילות כתוב: „אנשים אלה לא יירתעו גם מלהפוך את פאריס לעי־מפולת טבול בנהרי נחלי דם, ובלבד שימחה זכר העדות הזאת“.

ולא זאת בלבד אלא שבתוצאות מעין אלו היו מעונינים ענין מיוחד ואישי כמה מהחברים העיקריים בממשלת־ההגנה.

זמן מועט לאחר הכרזת שביתת־הנשק עמד מילייר<sup>35</sup>, ציר פאריס באסיפה הלאומית, שנהרג אחר־כך בפקודה מיוחדת של ז'יל פאבר, ופירסם אוסף מלא של תעודות משפטיות מקוריות, המגלות כי ז'יל פאבר חי־יִי־זוננים עם אשתו של איזה שכור תושב אלג'יר, ובכוח תעודות רבות, שזייף בחוצפה יתירה במשך שנים רבות, זכה, בדרכי הונאה, בירושה גדולה על שם ילדי־הזוננים שלו ונעשה מתוך כך עשיר מופלג; וכי במשפט שעוררו נגדו הירשים האמתיים, לא יצא פאבר חייב בדין אלא בשל החסד המיוחד אשר גמלו אתו בתי־הדין הבונאפארטיסטיים. הואיל ותעודות־המשפט היבשות הללו לא ניתנו להיבטל במחיר סתם, אף לא בכוחות־סוס של נאומים אין קץ, נאלץ פאבר, זו הפעם הראשונה בחייו, לשים יד לפה. מתוך שתיקה ישב וציפה ליום בו תפרוץ מלחמת־האזרחים, למען ישפוך אז בזעמו קיתונות בוז על עם פאריס כעל חבר פושעים פליליים, המתקוממים בגלוי על המשפחה, הדת, הסדר והקנין הפרטי. וזייפן זה עצמו הגיע עתה לשלטון, ומיד לאחר ה־4 בספטמבר, מיהר ושיחרר מתוך רגשי חברות את

פיק וטאיִפּה שַנְדוֹנו לַמֵּאסֵר גַם בִּימֵי הַקִּיסְרוֹת בַּעֲוֹן זִיּוּפִים בַּמַּעֲשֶׂה הַשְּׁעֵרוּרִיָּה שִׁבְעֵתוֹן „לֵאֲטַנְדֵּר“\*<sup>36</sup>. אֶחָד מֵאֲנָשֵׁי הַמַּעֲלָה הָאֵלֶּה, טֵאִיִּפּה, הָעִיז בַּחֲצוּפְתוֹ לָשׁוּב לַפֶּאֲרִיס בִּימֵי שְׁלֹטוֹן הַקּוֹמוֹנָה, וְהוֹחֲזָר מִיַּד לְבֵית־הַסּוּהָר; אִי לְזֹאת עֵמַד זַיִל פֶּאֶבֶר וְקֵרָא מַעַל בַּמַּת הָאֵסִיפָה הַלְּאוֹמִית בְּאֲזֵנֵי כָל הָעוֹלָם, כִּי הַפֶּאֲרִיסִים מִשְׁחַרְרִים אֶת כָּל אֲסִירֵיהֶם!

אַרְנֶסְט פִּיקֵר<sup>37</sup>, מַעֲיָן קֵאֶרְל פּוֹגֵט<sup>38</sup> שֶׁל מַמְשַׁלַּת הַהֶגְנָה הַלְּאוֹמִית, שָׂמִינָה אֶת עֲצָמוֹ מִיְּנִיסְטֵר־הַפְּנִים שֶׁל הַרִיפּוֹבְלִיקָה לְאַחַר שִׁנְכּוּזָה שֶׁאִיִּפְתּוֹ לַעֲלוֹת לַמְּשֵׁרָה זֶה בַּמַּמְשַׁלַּת הַקִּיסֵר — הוּא אַחִיו שֶׁל אִישׁ יְדוּעַ אֲרֵתוֹר פִּיקֵר, אֲשֶׁר גּוֹרֵשׁ מֵהַבּוֹרְסָה הַפֶּאֲרִיסִית בְּשֶׁל מַעֲשֵׁי־רַמְאוֹת (דִּין־חֲשׁוֹן מִשְׁטֶרֶת פֶּאֲרִיס מִ־13 בְּיוֹלִי 1867) וְהוֹדָה בְּמוֹ פִּיּוֹ שֶׁגָּבַע 300,000 פְּרַנְק בְּהִיּוֹתוֹ מִנְהַל הַסְּנִיף שֶׁל סוֹסִיטָה גֵּנְרָל (דִּין־חֲשׁוֹן הַמִּשְׁטֶרֶת מִ־11 בְּדִצְמֵבֶר 1868). וְאַרְתוֹר פִּיקֵר זֶה נִתְמַנֶּה עַל־יְדֵי אַחִיו הַמִּיְּנִיסְטֵר אַרְנֶסְט פִּיקֵר לְעוֹרֵךְ עֲתוֹנו „לֵאֲקָטוֹר לִיבֵר“. בְּשַׁעָה שֶׁאֲנָשֵׁי הַבּוֹרְסָה הַרְגִילִים הִלְכוּ שׁוֹלֵל אַחֲרֵי שְׁקֵרֵי הַרְשָׁמִיִּים שֶׁל עֲתוֹן־הַמִּיְּנִיסְטֵר הַזֶּה, הָיָה אֲרֵתוֹר פִּיקֵר מִתְרוֹצֵץ אָנָּה וְאָנָּה בֵּין הַמִּיְּנִיסְטֵרִיוֹן לְבוֹרְסָה וְהַפֵּךְ כֵּאֵן אֶת מַפְלוֹתָיו שֶׁל הַצְּבָא הַצְּרַפְתִּי לְרוּחַ מְזוֹמָן. כָּל חֲלִיפַת־הַמַּכְתָּבִים הָעַסְקִית שֶׁל צַמְד־חַמֵּד זֶה נִפְלָה בִּיְדֵי הַקּוֹמוֹנָה. אוֹתוֹ זַיִל פֶּרִי, שֶׁהָיָה לְפָנָי ה־4 בְּסֶפְטֵמְבֶר עוֹרֵךְ־דִּין רַעֲב לְלַחֵם, הִצְלִיחַ בְּהִיּוֹתוֹ רֵאשׁ עִירִית פֶּאֲרִיס בִּימֵי מַצּוֹק־הָרַעֲב שֶׁל הַמַּצּוֹר לְצַבּוֹר עוֹשֵׁר רַב בְּדֶרֶךְ רַמְאוֹת. בְּיוֹם הַיִּפְקָדוֹ עַל רוּעַ הַנְּהַלְתּוֹ, גַם יִיחַתֵּם גּוֹר־דִּינּוֹ. הָאֲנָשִׁים הִלְלוּ לֹא יִכְלוּ לְזַכּוֹת בְּ„פִתְקֵי־הַשְּׁחֹרֵר“\* שֶׁלָּהֶם אֲלֵא עִם חוֹרְבָנָה שֶׁל פֶּאֲרִיס. אֵלֶּה הָיוּ דוּקָא הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר בִּיסְמָאֵרְק הָיָה זְקוֹק לָהֶם. מַעַט אַחִיזֹת־עֵינַיִם — וְטֵייר, שַׁעַד עַכְשֵׁיו הָיָה לּוֹחֵשׁ לַחִישׁוֹת בַּמַּמְשַׁלָּה, הוֹפִיעַ עַכְשֵׁיו בְּרֵאשֶׁה וּבַעֲלֵי „פִתְקֵי־הַשְּׁחֹרֵר“ — כְּמִיְּנִיסְטֵרִים.

טֵייר, נְנֶס־מַפְלָצַת זֶה הַקְּסִים לַמַּעֲלָה מִיּוֹבֵל שְׁנַיִם אֶת הַבּוֹרְגְנוֹת הַצְּרַפְתִּית, הוֹאִיל וְהוּא עֲצָמוֹ הָיָה הַבִּיטוּי הַרוֹחֲנִי הַמוֹשְׁלֵם בְּיוֹתֵר לְשַׁחִיתוֹתָה הַמַּעֲמִדִית. טֶרֶם הַפֵּךְ מַדִּינָאֵי כְּבֵר הָרָאָה אֶת כּוֹחוֹ וּגְבוּרָתוֹ בְּשְׁקֵרִים בְּתוֹר

\* פִתְקֵי־הַשְּׁחֹרֵר — נִיתוּן בְּאֲנַלְיָה עַל־פִּירּוֹב לְפּוֹשְׁעִים רְנִילִים, אַחֲרֵי שֶׁכֵּבֶר רִיצוּ אֶת עוֹנָם בְּרוֹב יְמֵי הַמֵּאֵסֵר, וּמֵאֵז הֵם נִתּוֹנִים לְפִיקוּחָה שֶׁל הַמִּשְׁטֶרֶה. פִּתְקֵי זֶה נִקְרָא: „ticket-of-leave“ וּבַעֲלָיו: „ticket-of-leave-men“.

כותב דברי הימים. קורות חייו הציבוריים הם דברי ימי אסונותיה של צרפת. לפני 1830 היה קשור עם הריפובליקאים, ובימי לואי פיליפ העלה בחכתו משרת מיניסטר מתוך בגידה באיש מיטיבו לאפיט<sup>39</sup>. הוא החניף למלך ונשא חן וחסד מלפניו על הסיתו את ההמון בכמרים, והסתה זו הביאה לידי מעשה שוד בכנסיה ס"ט־רִמֶן לוקסרוֹא ובארמון הארכי־הגמון. הוא גנב את לב המלך גם בהתנהגותו כלפי הדוכסית מפְּרִי, כי שימש בנידון שלה גם מיניסטר־מרגל וגם מיילד בבית־הכלא<sup>40</sup>. הטבח אשר נערך בריפובליקאים ברחוב טראנסנוֹן — מעשה ידיו היה; חוקי־ספטמבר הנתעבים שנתפרסמו אחר־כך נגד העתונות וחופש־ההתאגדות — מעשה ידיו היו. בשנת 1840, בהופיעו שוב כראש המיניסטרים, הדהים את צרפת בתכניתו לבצר את פאריס. לרפובליקאים, שגיננו את תכניתו זו כמזימת־סתרין כנגד חירותה של פאריס, ענה בבית־הנבחרים:

„היאך? התדמו כי יש בכוחם של מבצרים לסכן בזמן מן הזמנים את החירות? קודם־כל אתם מדברים סרה בכל ממשלה באשר היא, אם אתם סוברים כי עלולה היא לנסות ולהחזיק מעמד בכוח הפצצת פאריס... ממשלה כזו לא תיכון לאחר נצחונה עוד פחות מאשר לפניו". אכן שום ממשלה לא היתה מעיזה לעולם לירות מן המצודות אל פאריס, מלבד אותה ממשלה אשר לפני כן מסרה את המצודות הללו בידי הפרוסים.

כאשר עמד המלך בֹּמְבֶה<sup>41</sup> וניסה את כוחו בפאלֶרמו בינואר 1848, קם טייר עוד פעם בבית־הנבחרים — והוא חדל משכבר להיות מיניסטר — ואמר: „אתם יודעים, רבותי, את המתרחש בפאלֶרמו. פלצות אוחות אתכם (במובן הפרלאמנטרי) בשמעכם, כי במשך ארבעים־ושמונה שעות רצופות הופצצה עיר גדולה. ועלידי מי? האם אויב זר עשה כן כמשפט המלחמה בין עם ועם? לא כן, רבותי, ממשלתה עצמה היא המפציצה. ובשל־מה? מפני שהעיר האומללה תבעה את זכויותיה. ומשום שתבעה את זכויותיה ספגה כדורים ופצצות במשך ארבעים־ושמונה שעות רצופות... הרשוני־נא לפנות אל דעת־הקהל באירופה. יהא בזה משום שירות לאנושיות אם נקום ונשמיע מעל זו הבמה, אולי הגדולה בבמות אירופה, כמה דברים (כן: דברים!) דברי כיבושים והתמרמרות כנגד מעשים כאלה. כשעמד הֶרְגֶנט

אֶפְרָטִירוֹ<sup>42</sup>, אשר הירבה לעשות לטובת ארצו (הרבה יותר משעשה טייר לטובת ארצו), ורצה להפציץ את ברצלונה לשם דיכוי מרד שבה, נשמע ברמה קול זעם מכל קצוי העולם.

כעבור שמונה-עשר חודש נמנה טייר עם הסניגורים הנלהבים ביותר של הפצצת רומא על-ידי צבא צרפתי. דומה ששגיאתו של המלך בומבה לא היתה באמת אלא בזה שהגביל את זמן ההפצצה שלו לארבעים-ושמונה שעות בלבד.

ימים מועטים לפני מהפכת-פברואר — וטייר מלא כעס על היותו מודח זמן כה רב, בגזירת גיזו, ממשרה ומעשי מעילה והוא רואה בחוש כי תנועת-עם ממשמשת ובאה — עמד על במת הפרלמנט והצהיר בסגנון-הגבורה המזויף שלו, אשר בגללו זכה לכינוי-הגנאי: מיראבו-היתוש<sup>43</sup> כדלקמן:

„אני שייך למפלגת המהפכה, לא רק בצרפת אלא באירופה כולה. רוצה אני כי ממשלת המהפכה תשאר בידי אנשים מתונים; ... אך אם תפול הממשלה הזאת בידי תקיפים, ולו גם בידי הרדיקאליים, — בכל-זאת לא אמשוך בשל כך את ידי מן הענין. חבר אני למפלגת המהפכה עד עולם.“

באה מהפכת-פברואר. היא לא מינתה ממשלה של טייר במקום ממשלת גיזו, כאשר חלם אותו ננס; תחת זאת הדיחה את לואי פיליפ מכסאו והכריזה על הריפובליקה. ביום הראשון לנצחון המהפכה הסתתר הלה בזהירות רבה, כי שכוח שכח שהבוז אשר יבוזו לו הפועלים יגן עליו מזעם שנאתם. אך בשל עוזו רוחו הידוע עדיין מתרחק היה מן הבמה הציבורית, עד שבאו שחיתות-יוני ופינו את המקום לו ולכשמותו. אז נעשה מנהיגה של „מפלגת-הסדר“ עם הריפובליקה הפרלמנטרית שלה, אותה ממלכת-ביניים אנונימית, שבה נועצו בסוד יחדיו כל פלגות המעמד השליט לשם דיכוי העם, וכל אחת לחוד התנכלה לרעותה מתוך רצון להחזרת מונארכיה שלה. כעתה כן אז האשים טייר את הריפובליקאים, שהם הנם המעצור היחיד בדרך ביצורה של הריפובליקה; כעתה כן אז דיבר אל הריפובליקה בלשון שדיבר בה התליין אל דון קרלוס<sup>44</sup>: „המת אמיתך, ואך לטובתך אתה.“ כאז כן עתה יצטרך לקרוא למחרת יום נצחוננו:



„הקיסרות נכונה“<sup>45</sup> למרות נאומי־הצביעות שלו על „החרויות ההכרחיות“<sup>46</sup>,  
 ולמרות הטינה האישית על לואי בונאפארט, אשר השתמש בו לצרכיו ואילו  
 את הפרלמנטריוזם השליך אחר גוו — כי ידוע ידע ננס זה, שמחוץ לסביבה  
 המלאכותית של הפרלמנטריוזם עתיד הוא להתכווץ עד כדי אפס־גמור —  
 למרות כל אלה נתן טייר את ידו לכל מעשי הנבלה של הקיסרות השנייה,  
 החל מכיבוש רומא על־ידי חילות צרפת ועד למלחמה בפרוסיה, מלחמה  
 אשר ליבה אותה בהתקפותיו הפרועות על האחדות הגרמנית, לא בשל  
 היותה כסות לעריצות הפרוסית, אלא משום שפגעה בזכות־המורשה שיש  
 לה לצרפת על פירודה של גרמניה, ובעוד שבידי הננסיות היה מנופף בפני  
 כל אירופה בחרבו של נפוליאון הראשון, לאחר שנעשה מצחצח־הנעלים  
 ההיסטורי שלו, היתה מדיניותו החיצונית מביאה תמיד לידי השפלה  
 יתירה של צרפת, החל מועידת לונדון בשנת 1841<sup>45</sup>\* וגמור בכניעת פאריס  
 בשנת 1871 ובמלחמת־האזרחים שבימינו, כשהוא משסה ברשות הוד־  
 רוממותו של ביסמארק את אסירי סידאן ומץ בפאריס. למרות הגמישות  
 שבכשרונו וחליפות מגמותיו, היה אדם זה משועבד כל ימי חייו לשגרה  
 נוקשה ביותר. ברי, כי הזרמים העמוקים יותר שבחברה החדשה נשארו  
 סתומים וחתומים לפניו עד עולם; אולם גם השינויים הפשוטים ביותר על  
 פני השטח החברתי, שינויים שאפשר למששם בידיהם, לא מצאו אחיזה  
 במוח זה שכל כוח־החיים שלו התנדף ונצטמצם בלשונו, כך למשל לא  
 נתעייף מעולם להאשים בחילול הקודש כל סטייה משיטת־מכסי־המגן  
 הנושנה של צרפת. בהיותו מיניסטר של לואי פיליפ ניסה למנוע את סלילת  
 מסילות־הברזל בצעקו חמס כי אין כאן אלא מעשה של אחיות־עינים  
 וטמטום־המוחין; בהיותו באופוזיציה בימי לואי בונאפארט קרא בשם חילול  
 הקודש לכל נסיון של תיקונים בשיטת־הצבא הרקובה שבצרפת. בכל  
 דרכו המדינאית הארוכה לא מצאה ידו לתלות בעצמו אפילו תקנה קלה אחת  
 שיש בה משום תועלת מעשית. טייר היה עקבי רק בתאותו לעושר ובשנאתו  
 ליוצרים את העושר במו ידיהם. בהכנסו לראשונה למיניסטרויון בימי לואי  
 פיליפ היה עני ואביון כאיוב, ובצאתו ממנו — היה בעל מיליונים. כאשר  
 בא המיניסטרויון האחרון שלו בימי המלך הנב־ל והאשימו בגלוי בבית־

הנבחרים (ב־1 במאָרס 1840) במעילות כספיות, הסתפק הוא בתשובה של דמעת־עין, באשר בקי גדול היה בזה כזיל פאָבר או תנין אחר כיוצא בו. בקומו בבורדו בשנת 1871 להציל את הריפובליקה מן החורבן הכספי המתרגש ובא, היה צעדו הראשון לזכות את עצמו בשלושה מיליונים לשנה; זו היתה הרישא והסיפא של אותה „ריפובליקה חסכנית“, אשר הבטיח בשנת 1869 לבוחרים שלו בפאָריס. מר בֶּלֶה, אחד מחבריו־לשעבר בפרלמנט של 1830, — בעל־רכוש, אך עובדה זו לא מנעה אותו מהיות חבר מסור בקומונה הפאָריסית — אמר זה לא כבר לטייר במודעה פומבית: „שעבוד העבודה לרכוש — זו היתה כל הימים אבן־הפינה לפוליטיקה שלך, ומאז ראית שריפובליקת־העבודה נתבצרה בבית־העיריה הפאָריסי — לא פסק פיך מצרוח באזני המדינה: פושעים עליך, צרפת!“ — זהו מומחה לנכלים מדיניים פעוטים, אמן המעל ושבועות־השקר, בקי ורגיל בכל מיני תחבולות־רשע, מזימות שפלות ובגידות נמבזות שבמלחמת־המפלגות הפרלמנטרית; מוכן ומזומן תמיד להפיח מהפכה לכשיודח מכסאו, ולהטביעה בדם לכשיאחזו בהגה המדינה. תחת אידיאות יש לו לאדם זה משפטים־קדומים מבחינה מעמדית, ותחת לב — רהב שחצני; כמיאוס חייו הציבוריים כן שפלות חייו הפרטיים; וגם עתה שהוא ממלא תפקיד של סוֹלָה<sup>46</sup> צרפתי, אינו יכול שלא להגדיל את הכיעור שבמעשיו על־ידי הנלעג שבהתרברבותו.

עם כניעת פאָריס, אשר הסגירה בידי הפרוסים לא רק את פאָריס בלבד אלא גם את צרפת כולה, נסתיימו קנוניות הבגידה הממושכות עם האויב, אשר תופשיה־שלטון מ־4 בספטמבר התחילו בהן בו ביום גופא, כהודאת טרזשי עצמו. מצד שני שימשה כניעה זו פתיחה למלחמת־האזרחים, שהנכנעים צריכים היו לערוך עתה בעזרת הפרוסים כנגד הרי־פובליקה ופאָריס. בעצם הנוסח של אמנת הכניעה כבר נטמן פח יקוש. למעלה משליש המדינה היה אז בידי האויב, הבירה היתה מנותקת מן הגלילות, כל אמצעי־התחבורה נתערערו. במצב כזה אי־אפשר היה לבחור בנציגות אמתית של צרפת, בלא לתת זמן כדי להכין את הבחירות. דווקא משום כך הותנה בקפיטולציה, כי אסיפה לאומית תבחר במשך שמונה

ימים, נמצא ממילא שלכמה מחלקי צרפת הגיעה הידיעה על כך רק בערב  
 יום הבחירות. מלבד זאת נקבע סעיף מפורש באמנת הכניעה, כי האסיפה  
 הלאומית תבחר רק לשם מטרה אחת: להחליט בעניני מלחמה ושלום,  
 ובשעת הצורך — לחתום על חוזה-השלום. העם ודאי שהרגיש, כי תנאי  
 שביתת-הנשק אינם נותנים אפשרות להמשיך במלחמה, וכי כדי לאשר את  
 תנאי-השלום שביסמארק כופה על המדינה — הגרועים שבבני צרפת טובים  
 ביותר לכך. אולם טייר לא הסתפק בכל אמצעי-הזהירות האלה, ועוד  
 טרם גילו את סוד שביתת-הנשק לבני פאריס, יצא למסע-בחירות על פני  
 ערי-השדה כדי להקים לתחיה את מפלגת הלגיטימיסטים, על מנת שיתפסו  
 יחד עם האורליאניסטים את מקום הבונאפארטיסטים, שהקדיחו את תבשילם  
 אותה שעה. הוא לא ירא אותם. לשאת בשלטון בצרפת מודרנית לא היו  
 מסוגלים, ולפיכך היו בזויים גם בבחינת מתחרים. וכי יש לך מפלגה אשר  
 נתנה בידי הריאקציה נשק חשוב יותר מזו המפלגה, אשר פעולתה — לפי  
 דברי טייר עצמו (בפרלמנט, ב־5 בינואר 1833) — „התבססה תמיד על שלושה  
 מקורות-עזר אלה: פלישה מן החוץ, מלחמת-אזרחים ואנארכיה? אולם  
 הם, הלגיטימיסטים, האמינו באמונה שלמה כי עוד תקום ותיכון „מלכות-  
 אלף-השנים“ שלהם. הנה היו לנגד העינים התוצאות של פלישה מן החוץ,  
 אשר הביאו את צרפת עד דכא; הנה אירעה מפלה של קיסרות ואחד  
 משולת בונאפארט נפל בשבי; והנה שבו הם עצמם לקדמותם. גלגל  
 ההיסטוריה חזר בעליל עד ל„שִׁמְבֵּר אינטרוֹבֶּאבל“<sup>47</sup> (בית-הנבחרים של  
 יועציה-המדינה והיִוֶּנְקֶרִים) משנת 1816. באסיפות הריפובליקה בשנים 1848—  
 1851 היו הלגיטימיסטים מיוצגים על-ידי מנהיגי-הפרלאמנט שלהם המשכי-  
 לים והמאומנים; אולם עכשיו נזדקרו ועלו על הבמה חייליה הפשוטים  
 של המפלגה — כל חלאת המין האנושי שבצרפת.

כשאך נפתחה בבורדו אסיפת הכפריים (היונקרים מגדלי-הכרוב) בירר  
 להם טייר, כי עליהם לאשר מיד את תנאי-השלום המוקדמים, מבלי להתכבד  
 אפילו בויכוח פרלאמנטרי, כי זהו התנאי היחיד בו תרשה להם פרוסיה לפתוח  
 במלחמה כנגד הריפובליקה ופאריס משגבה. ואכן, היתה השעה דוחקת  
 לה לקונטר-ריבולוציה. הקיסרות השניה הכפילה את חובי-המדינה וסיבכה

את הערים הגדולות בחובות מקומיים גדולים. המלחמה הגדילה במידה איומה את הדרישות מן העם והחריבה באכזריות את מקורות ההכנסה. למרבה החורבן עמד שילוק הפרוסי ושטר-החוב בידו, התובע כלכלת חצי מיליון חיילים אשר לו על אדמת צרפת, חמשה מיליארדים דמי פיצויים ורבית של חמשה למאה על כל שיעור-תשלום שלא נפרע עדיין. ומי הוא שיפרע את החשבון הזה? רק חורבנה של הריפובליקה היה בו כדי ליתן תקוה בלב תופשיה-עושר כי יוכלו להטיל על שכם יוצריה-עושר הזה את נטל ההוצאות של מלחמה שנתחוללה בעטיים הם. נמצא שדווקא חורבנה הגדול של צרפת הוא שדירבן את אלה הפטריוטים, נציגי הקרקע והרכוש, להשלים את מלאכת המלחמה החיצונית במלחמת-אזרחים, במרד של בעלי-עבדים אשר יטו לעינו של הכובש הזר ובחסותו הנעלה.

קשר זה נתקל באבן-נגף גדולה, ושמה: פאריס. תנאי קודם לכל הצלחה היה לפרק את פאריס מזינה, כי על כן דרש טייר מפאריס להתפרק מעל נשקה. אז הושתה פאריס על-ידי סערת ההפגנות האנטי-ריפובליקאיות של אסיפת היונקרים, ועל-ידי אמריו הצבועים של טייר עצמו על מצבה המשפטית של הריפובליקה; על-ידי האיומים להסיר מעל פאריס את ראשה ולהסירה מהיות עיר-הראשה\*; מינוי צירים אורליאניסטיים; החוקים שהוציא דיפּוֹר<sup>48</sup> בעניני שכר-דירה ופרעון שטרות שעבר זמנם, חוקים אשר העמידו בסכנה את המסחר והתעשיה של פאריס; המס שהטיל פּוּיֶה-קֶרְטִיֶה<sup>49</sup> בשיעור שני סנטימים על כל טופס של דבר שבדפוס; משפט המות של בלאנקי ופּלוֹרֶאן<sup>50</sup>; דיכוי העתונים הריפובליקאיים בחוק יד; העברת האסיפה הלאומית לוורסאיל; חידוש מצב המצור שהוכרז על-ידי פּליקאו<sup>51</sup> ונתבטל ב-4 בספטמבר; מינוים של גבור-דצמבר, וּיְנוֹצָ<sup>52</sup>, מושל על פאריס, הסרדיוט וּלְנֵטָאן — מפקח על המשטרה והגנרל הישועי ד'אֹרְלֶה דה פּלֶדָאן<sup>53</sup> — מפקד עליון על הגווארדיה הלאומית של פאריס.

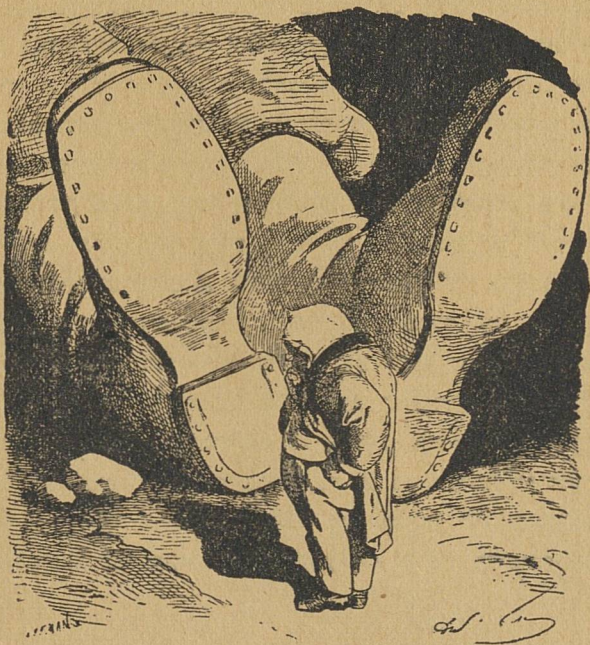
ועתה רוצים אנו לפנות בשאלה אל טייר ואנשי השרת שלו, האדונים בעלי ההגנה הלאומית. בידוע שטייר הציע באמצעות מיניסטר-הכספים

\* במקור: décapiter et decapitaliser.

שלו פואיה־קרטיה, קבלת מלווה של שני מיליארדים, שזמן פרעונה מתחיל  
מיד; ובכן, האמת הדבר אם לאו:

1. כי העסק נעשה בצורה כזו שדמי תיווך בשיעור של כמה וכמה  
מאות מיליונים הוזרמו לכיסיהם הפרטיים של טייר, ז׳יל פאבר, ארנסט  
פיקאר, פואיה־קרטיה וז׳יל סימון;

2. כי שום פרעון לא יעשה עד אחר־ה, „פציפיקציה“ של פאריס?  
מכל מקום היה הענין, כנראה, דחוף מאוד, כי טייר וז׳יל פאבר  
ביקשו בלא בושת פנים מאת הפרוסים, בשם האסיפה בבורדו, כי חילותיהם  
יכבשו את פאריס. אלא שהדבר לא עלה בד בבד עם משחקו של ביסמארק,  
כפי שהוא עצמו סיפר על כך בגלוי ובלגלוג לאחר שובו לגרמניה, באוני  
הפיליסטרים הפרנקפורטיים<sup>54</sup> שהשתאו לו בהערצה.



פאריס היתה המכשול הרציני היחידי בדרכם של קושרי קשר הקונטר-ריבולוציה. מן ההכרח היה, איפוא, לפרוק מעליה את זינה. בענין זה נהגה האסיפה בבורדו התגלות לב שאין למעלה הימנה. אף אלמלא נשמע ברמה קול ענות היונקרים שלה, גם אז לא היה מקום לספק כלשהו בנידון זה, לאחר שמסר טייר את פאריס בידי השלישיה: וינוא הרוצה, איש דצמבר, ואלנטאן הסרדיוט הבונאפארטיסטי, ואורל דה פלאדאן הגנראל הישועי. אולם בה בשעה שהקושרים הבליטו בגלוי ובמצח נחושה את המטרה האמתית של פירוק-הזין, דרשו מפאריס למסור את נשקה מתוך אמתלה שאין כמוה לשקר מחוצף ועזות-פנים. טייר אמר, כי תותחיה של הגווארדיה הלאומית שייכים למדינה ויש להחזירם למדינה. אולם מעשה שהיה כך היה: מאז יום הכניעה, בו הסגירו שבויי ביסמארק את צרפת בידי ביסמארק, והשאירו לעצמם, בהסכמת המנצח, מחנה-צבא גדול לשם מילוי תפקיד מסוים: הכניעת פאריס — מאותו יום ואילך עמדה פאריס על המשמר. הגווארדיה הלאומית התארגנה מחדש ומסרה את ההנהגה העליונה שלה בידי ועד מרכזי, שנבחר על-ידי כל חבריה, פרט לכמה פלוגות בור-נאפארטיסטיות ותיקות, ערב יום כניסתם של הפרוסים לפאריס הסיע הועד המרכזי למזמרטר, ללה וילט ולבלוויל את התותחים והמקלעים שהנכנעים השאירום בזדון-בוגדים בתוך רובעי העיר שנועדו להתפש בידי הפרוסים ובסמוך להם. הנשק הזה נרכש בכסף תרומותיה של הגווארדיה הלאומית עצמה. ובאמנת-הכניעה מ־28 בינואר צויין הנשק הזה כקנינה הפרטי של הגווארדיה, ובשל מהותו המיוחדת הזו הוצא מכלל הזין השייך למדינה ונמסר לידי המנצח. הואיל ולא היתה לו לטייר כל אמתלה, ואפילו קלושה ביותר, כדי לאסור מלחמה על פאריס, לא ראה דרך אחרת אלא להאחז בשקר פשוט כפשוטו: תותחיה של הגווארדיה הלאומית הם קנין המדינה! החרמת התותחים היתה צריכה לשמש רק הקדמה לפירוק-זין כללי בפאריס, ומתוך כך — לפירוק זינה של מהפכת ה־4 בספטמבר. אולם מהפכה זו הפכה כבר להיות מצבה החוקי של צרפת. הריפובליקה, מפעלה

של המהפכה הזו, אושרה וקוימה באמנת־הכניעה על־ידי המנצח. אחרי הכניעה הודו בה כל המעצמות הזרות; בשמה נתוועדה האסיפה הלאומית. מהפכת־הפועלים הפאריסית מ־4 בספטמבר היתה בסיסה החוקי היחיד של האסיפה הלאומית בבורדו ושל שלטונה המוציא־לפועל. לולא ה־4 בספטמבר, כי אז היתה האסיפה הלאומית מוכרחה לפנות מיד את מקומה לאותו מוסד מחוקק, אשר נבחר בשנת 1869 תחת שלטון צרפתי ולא פרוסי, על יסוד זכות־בחירה כללית, ואשר פוזר בכוח על־ידי המהפכה. טייר ואנשיו מבעלי „פתק־השחרור” מוכרחים היו לבקש דרפיות חתומות בידי לווי בונאפארט, למען יִצָלו מנסיעה לקאין<sup>55</sup>. האסיפה הלאומית שכוחה היה יפה לחתום על חוזה־שלום עם פרוסיה, לא היתה אלא מאורע־בינים בודד באותה מהפכה, שהתגלמותה האמתית היתה עוד פאריס המזויינת; אותה פאריס עצמה אשר חוללה את המהפכה הזאת, ואשר עמדה למענה חמשה ירחים במצור וסבלה מצוקות עוני ורעב, ולמרות „תכניתו” של טרושי המשיכה לעמוד על נפשה זמן רב — ומעשה זה שימש יסוד למלחמת־מגן עקשנית בעריה־שדה. ואותה פאריס ניצבה עכשיו על פרשת־דרכים: או שתתפרק את נשקה לפי פקודתם העולבת של הקושרים אדוני־העבדים אשר בבורדו, ולהודות ע״י מעשה זה כי המהפכה שלה מ־4 בספטמבר אין פירושה אלא העברה פשוטה של שלטון המדינה מידי לווי בונאפארט לידי מתחריו המלוכניים; או שתופיע כחלוץ המלחמה המוכן להקריב עצמו על מזבח צרפת, זו שאין להצילה מכליון חרוץ ולהקימה לתחיה אלא לאחר הרס מהפכני של אותם התנאים המדיניים והחברתיים, אשר הביאו לעולם את הקיסרות השנייה והגיעו תחת חסותה העליונה של זו לקצה גבול הרקבון. פאריס, שנתייסרה ביסורי רעב בלתי־פוסק במשך חמשה חדשים, לא הססה אף רגע אחד. בעוז־גבורים גמרה אומר לעמוד בפני כל הסכנות שבהתנגדות לקושרים הצרפתיים, אם כי התותחים הפרוסיים הוסיפו לפעור לועם עליה מעל חומות מצודותיה שלה עצמה. ואילו הועד המרכזי, מתוך שאט־נפש למלחמת־האזרחים שכופים על פאריס בעל כורחה, שמר על עמדתו, עמדת־הגנה בלבד, למרות כל החרחורים והגירוים מצד האסיפה, למרות פגיעותיו של השלטון המוציא־לפועל ולמרות ריכוז האימים של

מחנות צבא בתוך פאריס וסביבותיה.

טייר פתח איפוא בעצמו במלחמת-האזרחים, בשלחו את וינוא בראש קומץ של שלישי-משטרה ופלוגות צבא אחדות — כמשלחת שודדי-לילה אל מונמרט, למען יבוא כחתף ויטול את התותחים מן הגווארדיה הלאומית. ידוע לכל כיצד נכשל נסיון זה בגלל התגוננותה של הגווארדיה הלאומית ובשל התאחות החיילים את העם. אורל דה פלאדאן הדפיס מראש את הדין וחשבון שלו על הנצחון, וטייר היה מוכן ומזומן להדביק את המודעות על תקנות ההפיכה המדינית שלו. ושתים אלו צריך היה להמיר עכשיו בכרוזו של טייר, בו הוא מודיע כי ברוב חסדו החליט להשאיר בידי הגווארדיה הלאומית את נשקה; הוא מביע את בטחונו כי תצטרף לממשלה ותניף נשקה כנגד הקושרים. מכל 300.000 בני הגווארדיה הלאומית נענו בסך-הכל 300 איש לכרוזו של טייר הננס ונספחו אליו כנגד עצמם ובשרם. מהפכת-הפועלים הנודעת לתהילה מ־18 במארס החזיקה בידיה את פאריס לבטח. הועד המרכזי שימש ממשלה זמנית שלה. נדמה היה כי אירופה תוהה רגע ואינה יודעת אם יש ממש בכל מפעליה החדשים והמופלאים בשטח הכללי ובשטח המלחמה והמדינה שלה, או שאינם אלא חלומות עבר רחוק. מן ה־18 במארס ועד הדירתם של חיילי וורסאיל לפאריס נשארה המהפכה הפרוליטרית נקיה מכל אותם מעשי-האלמות, השכיחים מאוד במהפכות, ויותר מהם במהפכות-שכנגד של „המעמדות הגבוהים“, — עד שמתנגדיה לא יכלו למצוא שום תואנה אחרת לחמת זעמם, מלבד הריגת הגנרלים לִיקוֹנט<sup>55</sup> וקלימן תומא<sup>57</sup> וההתנגשות בככר ואנדום.

גנראל ליקונט, קצין בונאפארטיסטי אשר מילא תפקיד בהתנפלות הלילה על מונמרט, פקד ארבע פעמים על גדוד-החיילים ה־81 לירות בקהל בלתי-מזוין אשר בככר פיגאל; וכשהמרו החיילים את פיו יסרם בחימה בדברי חרפות. תחת לירות בנשים ובילדים, ירו חייליו בו בעצמו. מובן מאליו, כי ההרגלים המשרשים, אשר ניטעו בלב החיילים עלידי אויבי הפועלים, אינם נעלמים בו ברגע שחיילים אלה עוברים למחנה הפועלים. אותם האנשים עצמם הרגו גם את קלימן תומא.

„גנראל“ קלימן תומא, סגן-קצין לשעבר ואדם מר נפש, נשכר בימיו



האחרונים של לואי פיליפ למערכת העתון הריפובליקאי „לה נסיונל“. בעתון אוהב־מדנים זה מילא תפקיד של גולם, „מנהל אחראי“ (איש המקבל על עצמו לשבת במאסר במקום העורך) ומומחה למלחמות־שנים. אחרי מהפכת־פברואר כשהגיעו אנשי „לה נסיונל“ לשלטון, הפכו את הסגן הזקן הלזה לגנראל. הדבר היה ערב ימי הטבח של יוני<sup>58</sup>, שגם הוא היה — כזיל פאבר — אחד מתוכניו ומילא בו אחד מתפקידי התלין השפלים ביותר. אחר־כך נעלם לזמן ממושך יחד עם מעלתו הגנראלית שלו, וצף ועלה שנית ב־1 בנובמבר 1870. יום לפני זה הבטיחה „ממשלת ההגנה“ בהן־צדק שלה, בבית העיריה ובאזני בלאנקי, פלוראן ובאי־כוח אחרים של הפועלים, למסור את השלטון אשר תפשו לידי הקומונה הפאריסית שתבחר דרך חירות. תחת לעמוד בדיבורה עמדה ושילחה בפאריס את הבריטונים של טרושי, שמילאו עכשיו את תפקידם של הקורסיקנים בימי בונאפארט. רק הגנראל טאמיזיה<sup>59</sup> לבדו סירב בהחלט להכתים את שמו בהפרת־אמונים כזו והתפטר ממשרתו, משרת מפקד עליון של הגווארדיה הלאומית. במקומו נתמנה שוב קלימן תומא לגנראל. במשך כל זמן פיקודו כיוון את המלחמה לא כלפי פרוסיה אלא כלפי הגווארדיה הלאומית שבפאריס. הוא שם מכשולים על דרך הודיינותה הכללית, הסית את הגדודים הבורגניים בגדודי הפועלים, סילק את כל הקצינים שהתנגדו ל„תכניתו“ של טרושי. הוא פיזר את הגדודים הפרול־טאריים בהאשימו אותם בפחדנות, אותם הגדודים שגבורתם הפליאה עכשיו גם את שונאיהם בנפש. קלימן תומא התגאה במידה יוצאת מן הכלל על אשר חזר וכבש לעצמו את זכות־הבכורה הישנה שלו מקמי יוני, זכות אויב אישי לפרוליטריון של פאריס. עוד ימים אחדים לפני ה־18 במארס בא אל מיניסטר המלחמה לפלו<sup>60</sup> והציע לו תכנית „לעקור מן השורש את האספסוף הפאריסי“. אחרי מפלת וינוא לא יכול לעצור ברוחו ובא לשדה־הקרב בבחינת מרגל פרטי. הועד המרכזי ופועלי פאריס אינם אחראים לכדורים שפגעו בקלימן תומא ובליקונט יותר משאחראית נסיכת וולס לגורלם של האנשים שנתמעכו עד מות בשעת בואה בשערי לונדון.

הטבח המדומה באזרחים בלתי־מזויינים בככר ואנדום אינו אלא

בדו"ת, שטייר והכפריים שלו עברו עליה באסיפה בשתיקה עקשנית; במלאכת הפרסום של מעשיה זו סמכו אך ורק על הבריהמשרתים שבעתונות היומית באירופה.

„אנשי הסדר“, הריאקציונרים של פאריס, נזדעזעו מכיח הנצחון של ה־18 במארס. הם ראו בכך סימן, כי סוף־סוף בא יום הגמול והעם ישלם להם עתה כפעלם. לנגד עיניהם קמו צללי הקרבנות, שנפלו חללים מידיהם מאז ימי יוני 1848 עד 22 בינואר 1871.<sup>61</sup> אולם פחדם היה ענשם היחיד. אפילו קציני־המשטרה, שצריך היה כרגיל לפרוק את זינם מעליהם ולהושיבם במאסר, מצאו את שערי פאריס פתוחים לרווחה למען יוכלו להמלט לבטח לוורסאיל. לא זאת בלבד שכל רע לא אונה לאנשי־הסדר, אלא אף ניתן להם לשוב ולהתלכד ולכבוש אחדות מהעמדות החזקות בתוככי פאריס. זו המתנינות מצד הועד המרכזי וזו נדיבות־הלב מצד הפועלים המזוינים, שהיו כה זרות ומוזרות למנהגיה של מפלגת־הסדר, נראו בעיניהם כסימן של חולשה מובהקת. ומכאן אותה תכנית נואלה: לשוב ולהשיג במסוה של הפגנה בלתי־מזוינת את אשר לא הצליח וינא בכוח תותחים ומקלעים שלו. ב־22 במארס יצאה מתוך הרובעים העשירים תהלוכה של „אדונים נכבדים“, ובתוכה כל מיני ריקים פוחזים. בראש התהלוכה הלכו מיודעינו הסמוכים על שולחנה של הקיסרות, בנימינו של היקרין, קאטלוגון, אנרי דה־פן<sup>62</sup> ודומיהם. מתוך פחדנות שמו עליהם מסוה של הפגנה בשלום, אולם בסתר היו מזוינים בנשק של רוצחים מן המארב. כנופיה זו יצאה בסך, פרקה את הזין מעל חילי המשמר של הגווארדיה הלאומית אשר נפגשו בדרכה והתעללה בהם. לאחר שהתקדמו מרחוב דִי־לֶה־פֶּה אל ככר ואנדום, מתוך צעקה: „הלאה הועד המרכזי! הלאה הרוצחים! תחי האסיפה הלאומית!“ ניסו לפרוץ את המשמר שהועמד שם מתוך כוונה להבקיע באורח פתאום למעון המטה הראשי של הגווארדיה דיה הלאומית שמאחורי המשמר. כתשובה ליריות־האקדוחים שלהם, השמיעו להם הדרישות החוקיות הרגילות, וכאשר לא נענו — ציוה הגנרל של הגווארדיה הלאומית לירות. יריה מקובצת אחת הניסה מנוסת־בהלה את כל אותם הטרזונים השוטים, אשר אמרו בלבם כי די במעשה ראוה של

„החברה ההגונה“ שלהם וכבר תהא השפעתה על המהפכה הפאריסית כהשפעתם של שופרות יהושע בשעתם על חומות יריחו. הם הניחו אחריהם שני הרוגים מחיילי הגווארדיה ותשעה שנפצעו פצעים קשים (בתוכם חבר הועד המרכזי), וכל גיא־החזיון של המעשה הרב שלהם היה זרוע אקדחים, פגיונות, ומקלות־סיף, עדות לאופיה „הבלתי־מזוין“ של ההפגנה ה„שלווה“ שלהם. כאשר סידרה הגווארדיה הלאומית בפאריס ב־13 ביוני 1848 הפגנה שלווה באמת לשם מחאה כנגד התנפלותם החמסנית של גייסות צרפתיים על רומא, שילח שאנגארניה, הגנראל של מפלגת־הסדר בימים ההם, את חייליו שפשטו בהמון הבלתי־מזוין ההוא מכל צדדיו, וירו ברובהם. דקרו בחרבותיהם ורמסו בפרסות סוסיהם. בזכות מעשה־גבורה זה הוכתר הגנראל מטעם האספה הלאומית, וביחוד מטעם טייר, כפודה ומציל לחברה. אותה שעה הכריזו בפאריס מצב־מצור; בהשתדלותו של דיפור חוקקה האסיפה חוקי־דיכוי חדשים; הונהגו מאסרים חדשים, רדיפות חדשות ושלטון־אימים חדש. אולם ה„מעמדות התחתונים“ נהגו אחרת. הועד המרכזי של 1871 לא נגע לרעה בגבורי „ההפגנה השלווה“, ולפיכך מצאו אפשרות לעצמם לחזור כבר אחרי יומיים ולארגן הפגנה מזוינת בגלוי בהנהגתו של אדמירל סֶסָה<sup>63</sup>. ההפגנה נגמרה, כידוע, במנוסה לוורסאיל. הועד המרכזי היסס עדיין וסירב לתת יד למלחמת־האזרחים, אשר פתח בה טייר בהתנפלו על מונמארטר; מתוך כך עשה הועד המרכזי שגיאה מכרעת הפעם בזה, שלא עלה מיד על וורסאיל שהיתה אז עדיין חסרת ישע לגמרי, כדי לשים בדרך זו קץ להתקוממויותיהם של טייר והיונקרים שלו. תחת זאת ניתן לה למפלגת־הסדר לשוב ולפקוד את כוחותיה ליד הקלפי בבחירות הקומונה שחלו ב־26 במארס. אותו יום השמיעו אנשי־הסדר בבתי־המועצות של רובעי הבירה דברי־שלום ופיוסים באזני מנצחיהם הנדיבים מדאי, ובה בשעה נדרו בלבם נדר לנקום בהם נקמת־מים בבוא שעת הכושר.

ועתה הביטורנא לצדו השני של המטבע! טייר פתח את התקפתו השניה על פאריס בראשית אפריל. הפלוגה הראשונה של שבויי פאריס שהגיעה לוורסאיל התעללו בה. ובשעת מעשה היה ארנסט פיקאר מסתובב

להנאתו כשידיו בכיסי מכנסיו ולזעג לאסונם של השבויים, ונשיהם של טייר ופאבר, מוקפות נשי הכבוד(?) שלהן, מחאו כף מעל גוזזטרה גבוהה למראה מעשיו המגונים של האספסוף הוורסאילי. השבויים מחילה-הרגלים נזרו בלי כל שהיות. ידידנו האמיץ גנראל דיוואל<sup>64</sup>, חרש הברזל, נרצח בלא דין ודברים. גליפה<sup>65</sup>, ה"לואי" של אשתו<sup>66</sup>, המפורסם בכך שבמשתאות ההוללות של הקיסרות השניה הציג ללא בושה את אשתו לראווה בערייתה, גאליפה זה התפאר במודעה, כי הוא הוא שציווה להרוג כמה מבני הגווארדיה הלאומית ואת מפקדם וקצינם, לאחר שפרשיו התנפלו עליהם לפתע ופרקו את נשקם. וינוצא אותו פחדן ובורח, זכה וקיבל מאת טייר את הצלב הגדול של לגיון הכבוד — בזכות הפקודה שפירסם להרוג ולאבד כל חייל רגלי שיפול בשבי מבין הקומונליסטים. דימארה הסרדיוט, זכה לאות צבאי על שבדרך ערמה ובגידה רצח את פלוראן, בעל הנפש הנדיבה והאמיצה, וגזרו לגורים מעשה קצב. הוא פלוראן, אשר ב־31 באוקטובר 1870 הציל ממות את ממשלת ההגנה. את „הפרטים המעודדים” של מעשה רצח זה סיפר טייר בהנאה וברחבות באזני האסיפה הלאומית. בריקנות מתנפחת של אצבעוני פרלמנטרי, שהורשה לשחק תפקיד של סמללאן<sup>67</sup>, שלל מאת אלה המורדים בכבוד ננסותו כל זכות מן הזכויות הנהוגות במלחמה תרבותית, ואף את זכות הנייטראליות של תחנות החובשים שלהם. אין לך מגונה מן הקוף הזה, אשר את דמותו חזה וולטר<sup>68</sup> מראש, הקוף אשר ניתן לו לשעה לקרוא דרור לתאוות-הנמר שבו.

ב־7 באפריל פירסמה הקומונה גילוי־דעת, כי היא תשיב לעושי רעה כגמולם וכי היא רואה חובה לעצמה „להגן על פאריס מפני מעשי הפראות של הליסטים מוורסאיל ולשלם להם עין תחת עין, שן תחת שן”. ואף־על־פי־כן לא חדל טייר לנהוג באכזריות כלפי השבויים; ולא עוד אלא אף היה נותן אותם לשמצה בדינים־וחשבונות שלו, כגון: „מבטיהם העצובים של אנשים ישרים לא נפגשו עוד מימיהם בפרצופים מסואבים כאלה של דימוקרטיה שנסתאבה” — היינו, אנשים ישרים כטייר עצמו ואנשי פתק־השחרור שלו. מכל מקום הפסיקו למשך זמן מה להוציא את השבויים להורג. אך כמעט נודע להם לטייר ולגנראל־דצמבר<sup>69</sup> שלו, כי

הכרות התגמול של הקומונה אינה אלא איום שמן השפה ולחוץ, וכי לא  
נעשה כל רע אפילו לסרדיוטות המרגלים שלהם שנתפסו בפאריס כשהם  
מתחפשים בבגדי הגווארדיה הלאומית, ולקציני המשטרה שנשאו אתם  
פצצות־תבערה — מיד התחילו שוב הורגים את השבויים בהמוניהם, והמשיכו  
בכך עד הסוף. וְנִדְאָרְמִים הקיפו את הבתים שבני הגווארדיה הלאומית  
מצאו בהם מפלט, שפכו עליהם נפט (מעשה שנעשה פה זו הפעם הראשונה)  
והעלום באש. אחרי כן הוצאו הגויות השרופות למחצה על־ידי אמבולאנס  
העתונות בִּלְטֶרֶן<sup>70</sup>. ארבעה מבני הגווארדיה הלאומית שהסגירו עצמם  
לרודפיהם הרוכבים ב־25 באפריל על־ידי בִּלְאֶפִּין, נרצחו בזה אחר זה בידי  
הקצין, עבד נאמן לרבו גאליפה. שָׁפֶר, אחד מהארבעה, שהרוצחים הרפו  
ממנו בחשבם כי מת, בא בזחילה אל משמרת־החלון הפאריסי ומסר עדות  
משפטית באזני ועדה של הקומונה על המעשה שנעשה. בשעה שטולאן<sup>71</sup>  
הגיש אינטרפלאציה למיניסטר־המלחמה על יסוד הדין־רוחשון של אותה  
ועדה, הִסֹּוּהוּ היונקרים הכפריים בצעקותיהם ולא נתנוהו להשמיע דברו, ועל  
לְפִלּוֹ אסרו להשיב תשובה. שכן גנאי הוא לצבא „המהולל” שלהם אם  
יעמוד מי לספר על עלילותיו. על בני הגווארדיה הלאומית שנרצחו אצל  
מוֹלֶן־סֶאָקִי בעודם ישנים את שנתם, ועל יריות־בהמון בקלאמן נמסר  
בדינים־רוחשונות של טייר בטון של מה בכך, עד כי נזדעזעו גם עצביו  
של העתון הלונדוני „טיימס”, שאלבא דאמת אינו רגיש ביותר. אולם יהא  
בזה מן המגוחך אם נבוא למנות את מעשי התעתועים האיומים, ששמשו רק  
פתיחה לעתיד, ושנעשו בידי מפציצי פאריס ומסיתי המרד של בעלי־  
העבדים בחסותו של הכובש הנכרי. בתוך כל אותה בהלה שוכח טייר את  
כל התאניה הפרלמנטרית שלו — בשל נטל האחריות הרובצת על שכמם  
הננסים שלו — ומתפאר כי „האסיפה ממשיכה בשלוח את עבודתה”.  
הוא עורך משתאות, פעם לגנראל־דצמבר ופעם לנסיכים גרמניים, ומוכיח  
על ידי כך כי כוח־העיכול שלו לא לקה כלל ועיקר, ואפילו צלליהם של  
ליקונט וקלימן תומא אינם מדריכים מנוחתו.

בבקרן של ה-8 במארס 1871 נתעוררה פאריס משנתה לקול-הקורא ברעם: „תחי הקומונה!“ מהי הקומונה, זה הספינפס אשר הוגיע כל-כך את מוחם של הבורגנים?

„בשעת תבוסות ומעשה הבגידה של המעמדות השליטים הבינו הפרוליטררים של פאריס כי הגיעה השעה המחייבת אותם להציל את המצב בקחתם בידיהם הם את הנהגת עניני הכלל... הם הבינו כי חובתם הנצלה וזכותם הגמורה היא להיות אדונים לגורלם ולקחת את כוח השלטון בידיהם“ — אלה דברי הועד המרכזי במניפסט שהוציא ב-18 במארס. אך לא ייתכן כי מעמד-הפועלים יקח בידו את מנגנון-המדינה כמות שהוא וישתמש בו למטרותיו שלו.

שלטון-המדינה המרוכז, עם מוסדותיו שמצודתם פרושה על כל וכל — צבא קבוע, משטרה, ביורוקראטיה, כנסייה, שופטים, מוסדות שנוצרו לפי תכנית של חלוקת-עבודה הירארכית ושיטתית — ממשל זה מוצאו מתקופת המונארכיה המוחלטת, שבימיה שימש נשק חזק במלחמת החברה הבורגנית המתהווה כנגד הפיאודליזם. אולם התפתחותו נבלמה על-ידי כל מיני שיירים מימי-הביניים: זכויות-בכורה של אצילים ובעל-י-קרקעות, פריבי-לגיות מקומיות, מונופולין עירוניים ומקצועיים, וחוקות מחוזיות. המטאטא הענקי של המהפכה הצרפתית במאה ה-18 טאטא את כל אלה שרידי החברות מזמנים עברו, ומתוך כך נתפנה הקרקע החברתי מכל המכשולים, אשר הפריעו את חידושו של בנין-המדינה המודרני. בנין-המדינה המודרני הזה התהווה בימי הקיסרות הראשונה, והיא גופה קמה מתוך מלחמות-הברית של אירופה הישנה הפיאודלית למחצה כנגד צרפת המודרנית. בימי צורות-השלטון שבאו אחרי זה העמדה הממשלה תחת פיקוחו של הפרלמנט, היינו תחת פיקוחם הישיר של המעמדות בעלי הנכסים. מצד אחד נעשתה הממשלה מעתה כעין חממה לחובות-מדינה עצומים ולמסים כבדים מאוד, ובשל כוח-המשיכה אשר למשרותיה, הכנסותיה ותוקף שלטונה, כוח משיכה שאין לעמוד בפניו — הפכה סלע מחלוקת לסיעות המתחרות

וההרפתקנים מתוך המעמדות השליטים. מצד שני נשתנה אופיה הפוליטי  
בד בבד עם השינויים הכלכליים שחלו בחברה. ככל שהתקדמות התעשייה  
המודרנית פיתחה, הרחיבה והעמיקה את הניגוד המעמדי בין הרכוש  
והעבודה, כן הלכה המדינה ולבשה יותר ויותר צורה של כוח ציבורי  
לדיכוי מעמד הפועלים, של מכונה לשלטון המעמדי. לאחר כל מהפכה,  
המציינת את התקדמותה של מלחמת המעמדות, מתבלט יותר ויותר אופיו  
המדכא של שלטון המדינה. מהפכת 1830 העבירה את השלטון מידי בעלי  
הקרקע לידי הרכושנים, היינו ממתנגדיהם הרחוקים יותר של הפועלים  
אל מתנגדיהם הישירים יותר, הריפובליקאים הבורגנים, אשר תפשו את  
הגה המדינה בשם מהפכת פברואר, השתמשו בו לשם הגשמת טבח יוני,  
כדי להוכיח למעמד הפועלים כי הריפובליקה ה„סוציאלי“ אין פירושה  
אלא דיכוי הסוציאלי בכוח הריפובליקה, וכדי להוכיח להמון המלוכני  
מבין הבורגנים ובעלי הקרקעות כי את דאגות הממשלה ורווחיה יכולים  
הם להניח בשקט לריפובליקאים הבורגנים. ואף-על-פי-כן, אחרי טבח-יוני,  
זה מעשה הגבורה היחיד שלהם, נאלצו הריפובליקאים הבורגנים לעזוב את  
כותל המזרח ב„מפלגת הסדר“ ולתפוש אחד מהמקומות האחרונים במפלגה  
זו, שלא היתה אלא התאחדות כל הסיעות והפלגות היריבות והמתחרות  
אשר במעמדות הרכושניים בניגודם למעמדות המייצרים שהכריזו עליו  
עכשיו בגלוי. הצורה ההולמת את שלטונם המאוחד היתה הריפובליקה  
הפרלמנטרית עם לואי בונאפארט כנשיאה; ממשלה שלא העלימה את  
הטירור המעמדי שלה ועלבה במתכוון ב„המון השפל“. אם הריפובליקה  
הפרלמנטרית היתה, כדברי טייר, צורת המדינה שהפחיתה ביותר את  
הפירוד בין סיעות המעמד השליט. הרי לעומת זה היא כורה תהום בין  
המעמד הזה ובין כל גוף החברה החי מחוץ לשורותיה הדלולות. המעצורים,  
שהפילוגים הפנימיים של המעמד השליט הניחו על דרכו של שלטון המדינה  
בימי הממשלות הקודמות, בטלו עתה עם התאחדותם של בני המעמד  
הזה. לנוכח סכנת ההתקוממות מצד הפרוליטריון ניצל עתה המעמד הרכושני,  
המאוחד בחופזה ובאכזריות, את שלטון המדינה כנשק לאומי במלחמת  
הרכוש כנגד העבודה. אולם מסע הצלב הבלתי-פוסק שלו כנגד ההמונים

המייצרים אילץ אותו להוסיף ולהגביר את הכוח המדכא שלשלטון המוציא לפועל; ולא זו אף זו: הוא גם הכריח אותו להפקיע לאט לאט ממבצרו הפרלמנטרי שלו עצמו — האסיפה הלאומית — את כל אמצעי ההגנה מפני השלטון המוציא לפועל. השלטון המוציא לפועל באישיותו של לואי בונאפארט, סילק אותה מכל וכל. יורשה הטבעי של הריפובליקה בת „מפלגת הסדר“ היתה — הקיסרות השנייה.

הקיסרות, אשר ההפיכה המדינית היתה תעודת-לידה שלה, זכות הבחירה הכללית — שטר אמנה שלה, והחרב — שרביט-השלטון שלה, העמידה פנים כאילו היא נשענת על האכרים, על אותו המון גדול של יצרנים שאין להם כל נגיעה ישירה אל מלחמת הרכוש והעבודה. היא העמידה פנים כאילו היא מצילה את מעמדה הפועלים בזה שהרסה את הפרלמנטריות, ועמו יחד ביטלה גם את שעבודה הגלוי של הממשלה למעמדות הרכושנים. היא העמידה פנים, כאילו היא מצילה את המעמדות הרכושנים בזה שהיא מקיימת את יתרון-כוחם הכלכלי על מעמדה הפועלים. ומלבד כל אלה העמידה פנים כמאחדת את כל המעמדות כולם בכוח תחית האשליה של כבוד האומה ותפארת גבורתה. לאמיתו של דבר היתה הקיסרות צורת-השלטון היחידה שהיתה אפשרית בזמן, שהבורגנות כבר אבד לה הכשרון למשול בעם, ומעמדה הפועלים עוד טרם רכש לו כשרון זה. כל העולם צהל לקראתה בראותו בה את מציל החברה ומושיעה. בימי שלטונה הגיעה החברה הבורגנית, אשר פירקה מעל עצמה כל דאגה מדינית, לידי התפתחות, אשר היא עצמה לא חלמה עליה מעולם. התעשייה והמסחר שלה התפשטו במידה שאין לשערה; המרמה הכספית ערכה חינוגאות קוסמופוליטיות; מצוקת ההמונים נתבלטה לזועה על רקע התפארת המחוצפת של לוכסוס מבריק, שצחנת נבלה עולה הימנו. שלטון-המדינה המרחף למראית עין לעילא ולעילא מעל לחברה, הוא עצמו היה הגדולה שבשערוריות החברה הזאת, ויחד עם זה שימש גם מדגרה לכל הרקב שבה. שחיתותו הוא ושחיתות החברה המנוצלת על ידו, נחשפו בכוח כידוניה של פרוסיה, וזו עצמה כלתה נפשה להעביר את מרכז המשטר הזה מפאריס לברלין. האימפריאליזם היא הצורה המופקרת ביותר



וגם הצורה האחרונה של אותו שלטון-המדינה, אשר החברה הבורגנית בהתהוותה יצרה אותו כמכשיר לשחרורה שלה מן הפיאודליזם, ומשהגיעה החברה הבורגנית למלוא התפתחותה הפכה אותו מכשיר לשעבוד העבודה על-ידי הרכוש.

היפוכה הגמור של הקיסרות היתה הקומונה. הקריאה אל „הריפוב-ליקה הסוציאליט“, שבה פתח הפרוליטריון הפאריסי את מהפכת פברואר, בטאה רק את השאיפה המעורפלת לריפובליקה, אשר תשים קץ לא רק לצורתו המונארכית של השלטון המעמדי, אלא גם לשלטון המעמדי עצמו. הקומונה היתה הצורה הברורה של ריפובליקה זו.

פאריס, שהיתה מרכזה ומושבה של הממשלה הישנה ועם זה גם מרכזו החברתי של מעמד-הפועלים הצרפתי, התקוממה — ונשקה בידה — כנגד הנסיון של טייר ופרחחיו, שניסו להשיב ליושנה את עטרת השלטון אישן שירשו מהקיסרות ולכוננו עדי-עד. פאריס מצאה ידיה להילחם ולהתגונן רק משום שנפטרה מן הצבא בגלל המצור, ובמקומו של זה העמידה גווארדיה לאומית המצורפת ברובה מפועלים. תמורה זו צריך היה להפוך עתה קבע. לפיכך היתה פקודתה הראשונה של הקומונה: ביטול הצבא הסדיר ומילוי מקומו על-ידי העם המזוין.

הקומונה נצטרפה מיועצים עירוניים, שנבחרו בבחירות כלליות ברובעי פאריס השונים. הם היו אחראים בפני הבוחרים, ואפשר היה לפטרם בכל עת ושעה. מובן ממילא שרובם היו פועלים או נציגים מוסמכים של מעמד-הפועלים. הקומונה לא נתעתדה לשמש מוסד פרלמנטרי, אלא מוסד עובד ועושה — מחוקק ומוציא-לפועל כאחד. המשטרה, שהיתה עד עתה כלי-שרת של הממשלה, הופקעה מיד מכל תפקידיה הפוליטיים ונעשתה מכשיר של הקומונה: בפניה היא אחראית וניתנת לפיטורים בכל עת ושעה. הוא הדין בפקידים שבכל יתר ענפי המנגנון. כל שירות ציבורי, החל מזה של חבר הקומונה ועד לזה של האחרון בפקידים, ש כ ר פועלים היה שכרו. תשלומי ריפריזונטציה וכל מיני זכויות מיוחדות שרכשו להם הנכבדים שבנושאי משרות המדינה, נעלמו יחד עם הנכבדים הללו עצמם. המשרות הציבוריות חדלו להיות קנינם הפרטי של מלחי פינכת הממשלה

המרכזית. הקומונה ריכזה בידיה לא רק את ההנהלה העירונית, אלא אף את כל היזמה שהיתה עד כה בידי המדינה.

לאחר שהקומונה ביטלה את הצבא הסדיר ואת המשטרה, מכשירי הכוח הגשמי של השלטון הישן, מיהרה לשבור גם את מכשיר הדיכוי הרוחני, את שלטון הכמרים. היא פרסמה פקודה המבטלת את כל הכנסיות ומפיקעה את רכושן, במידה שהיו גופים בעלי נכסים. הכמרים הוחזרו למסגרת-חיים צנועה של אנשים פרטיים ונאלצו להתפרנס מנדבותיהם של מאמינים, כדוגמת אבותיהם השליחים. כל מוסדות החינוך נפתחו לפני העם חנים אין כסף, ובה בשעה נפטרו מכל התערבות של המדינה והכנסיה. מעתה ניתן לכל אדם לזכות בחינוך של בית-הספר; ולא זאת בלבד, אלא המדע אף הוא שוחרר מן הכבלים אשר ניתנו עליו בכוח הממשלה והמשפט-הקדום המעמדי.

השופטים הממונים איבדו אותה עצמאות מדומה, אשר שימשה רק מסוה לכניעתם לכל הממשלות שבאו בזו אחר זו, כי לכל אחת מהן נשבעו שבועת-אמונים ואחר-כך הפרו אותה חליפות כסדר. ככל יתר עובדי-הציבור היו גם הם צריכים מעתה להבחר בבחירות, והיו אחראים בפני בוחריהם ונתונים לפיטורים בכל עת ושעה.

הקומונה הפאריסית היתה צריכה, כמובן, לשמש מופת ודוגמה לכל מרכזי-התעשיה הגדולים שבצרפת. מאחר שהונהג המשטר הקומונאלי בפאריס ובמרכזים ממדרגה שניה, היה השלטון המרוכז הישן מוכרח לפנות גם בערי-השדה את מקומו להנהלה העצמית של הייצרנים. בהצעה קצרה בדבר הארגון הלאומי, שהקומונה כבר לא הספיקה לעבדה כל צרכה, נאמר בפירוש, כי הקומונה עתידה להיות הצורה המדינית גם של הכפר הקטן ביותר, וכי הצבא הקבוע אשר בכפרים יסולק ובמקומו תבוא מיליציה עממית, שזמן השירות בה יהא קצר מאוד. הקהלות הכפריות בכל מחוז תנהלנה את עניניהן המשותפים על-ידי אסיפת צירים, שמקום מושבה יהיה בבירת המחוז, והאסיפות המחוזיות האלה תשגרנה את ציריהן לאסיפה הלאומית אשר בפאריס. הצירים יהיו קשורים בהוראות בוחריהם, ויהיו נתונים לפיטורים בכל עת ושעה. התפקידים המעטים אך חשובים, שנשארו

עוד לממשלה מרכזית, לא עמדו להבטל — כפי הגירסה המסורסת בכוונת זדון — אלא עמדו להמסר בידי פקידים קומונאליים, היינו: אחראיים בתכלית. החוקה הקומונאלית לא עמדה להרוס את אחדות האומה, אלא להיפך: לארגן אותה. היא אמרה לעשות את אחדות האומה לדבר שבממש על ידי זה שתבטל אותו שלטון במדינה, שהעמיד פנים כאילו הוא היה התגלמותה של האחדות הזו, אלא שרצה להיות בלתי־תלוי באומה ולהתנשא עליה, בעוד שלא היה אלא ספחת טפילים על גופה. כדי להכחיד את מוסדות השלטון הישן, שלא שימשו אלא לדיכוי בלבד, צריכה היתה הקומונה להפקיע את תפקידיהם המוצדקים מידי השלטון המתנשא על החברה ולהחזירם לידי משרתיה האחראיים של החברה. במקום לקבוע אחת לשלוש או לשש שנים מי מבני המעמד השליט ייצג את האומה בפרלמנט ויציגנה ככלי ריק, צריכה זכות־הבחירה הכללית לשמש מעתה את העם המאורגן בקומונות, כשם שזכות הבחירה הפרטית משמשת כל מעביד אחר בבואו לבור לו פועל, משגיח או פנקסן לעסקו. והרי גלוי וידוע הדבר, כי חברות יודעות בדרך כלל, כיחידים, למצוא את האדם המתאים לצרכי־העסק הממשיים, ואם יש ותטעינה פעם — תדענה לתקן מיד את המעוות. אולם מצד שני אין לך דבר זר לרוח הקומונה כהמרת שיטת הבחירה הכללית בשיטה של הנהלה הירארכית במוסדות.

גזירה היא שנגזרה על יצירות היסטוריות חדשות שיהו אותן בטעות עם צורות נושנות בחיי החברה שכבר עבר זמנן, מפני שיש דמיון־מה ביניהן. כך עלתה לה לקומונה החדשה הזאת שבאה להרוס את שלטון־המדינה המודרני: ראו בה את תחית הקומונות מימי־הביניים, שהיו קיימות עוד טרם באה צורת שלטון זו לעולם, ואחר־כך שימשו יסוד מוסד לו. — בשיטת־ההנהגה הקומונאלית ראו בטעות נסיון להקים ברית של מדינות קטנות, כמתכונת חלומם של מונטסקייה<sup>72</sup> והג'ירונדים<sup>73</sup>, ברית שצריכה לבוא במקום אותה אחדות של העמים הגדולים, אשר הפכה גורם כביר בייצור החברתי, אם כי מעיקרא נוצרה בכוח הזרוע. — בסתירה שבין הקומונה ושלטון־המדינה דימו לראות צורה מוגזמת של המלחמה הישנה כנגד הצנטראליזציה היתירה. בארצות אחרות אפשר שתנאים היסטוריים

מיוחדים מנעו את התפתחותה הקלאסית של צורת־השלטון הבורגנית, כפי שנתפתחה בצרפת, ואולי הם גם שהרשו באנגליה, למשל, כי מוסדות השלטון המרכזיים הגדולים ישלימו פעולתם בערים — על־ידי אסיפות־כמרים נשחתות, מועצות עירוניות רודפות־בצע, ומנהלים רשעים של מוסדות חסד לעניים, ובכפרים — על־ידי שופטי־השלום, שלמעשה הם זוכים במשרתם בדרך־ירושה. אדרבה: החוקה הקומונאלית אמרה להחזיר לגופה של החברה את כל אותם הכוחות, אשר הטפיל הנקרא „מדינה” שילח במ עד כה את שיניו, זה הטפיל היונק מחלב החברה ומוצץ את דמה ושולל ממנה את חופש התנועה. במעשה זה בלבד היתה הקומונה פותחת פתח לתחיתה של צרפת. — המעמד הבינוני שבערי השדה ראה בקומונה נסיון לחדש שוב את מרותו על הכפר, מרות שניתנה בידו בימי לוואי פיליפ, וניטלה ממנו בימי לוואי בונאפארט, אשר השליט, כביכול, את הכפר על הערים. אבל לאמיתו של דבר התכוונה החוקה הקומונאלית להעמיד את הייצרנים שבכפר תחת הנהגתן הרוחנית של הכירות המחוזיות ולמסור את שמירת עניניהם בידים האמונות של נציגיהם הטבעיים, הפועלים העירוניים. — עצם קיומה של הקומונה הביא לידי שלטון עצמי במקומות כדבר המובן מאליו, אבל לא עוד בבחינת משקל־שכנגד לשלטון־המדינה, שנעשה עכשיו מיותר. רק אדם כביסמארק יכול היה להעלות על דעתו כי הקומונה הפאריסית מתגעגעת על אותה קאריקטורה של חוקת־הערים הצרפתית הישנה משנת 1791, על המשטר העירוני הפרוסי, אשר הוריד את השלטונות העירוניים למדרגה של גלגלים פשוטים במכונת־המדינה הפרוסית. אכן, רעיון כזה יכול היה לנצנץ רק במוחו של ביס־מארק לבד, אשר אילמלא היה עסוק בסכסוכי־הדם־והברזל שלו, היה שב בחשק רב אל מלאכתו הקודמת, ההולמת את שיעור־קומתו הרוחני, הלא היא עבודתו ב„קלאדראדאטש”<sup>74</sup>. — הקומונה הגשימה למעשה את הסיסמה של כל המהפכות הבורגניות: ממשלה זולה — מתוך שביטלה את הצבא והפקידות, שני סעיפי ההוצאות שעלו בדמים מרובים ביותר. עצם קיומה קבע את אי־קיומה של המונרכיה, זה המשא הרגיל והמסוה ההכרחי של השלטון המעמדי, על כל פנים באירופה. היא נתנה לריפובליקה את

הבסיס למוסדות דימוקרטיים באמת. אבל לא „הממשלה הזולה“ ולא „הריפובליקה האמיתית“ הן שהיו עצם מטרתה של הקומונה; שתיהן באו מאליהן ואגב אורחא.

הפירושים המרובים שזכתה להם הקומונה, והאינטרסים הרבים והשונים שמצאו בה את ביטויים, מוכיחים כי היא היתה צורה מדינית גמישה בכל וכל, ואילו כל צורות־השלטון הקודמות היו צורות דיכוי ביסודן. סוד מהותה — מה היה? היא היתה ביסודה ממשלה של מעמד־ הפועלים, פרי מלחמתו של המעמד היוצר במעמד הרוכש־נכסים, היא היתה הצורה המדינית שנתגלתה סוף־סוף, אשר בה ניתן להגשים את שחרורו הכלכלי של העובד.

בלא תנאי אחרון זה היתה החוקה הקומונאלית דבר שבאשליה, דבר נמנע המציאות. שלטונו המדיני של היצרן אינו יכול להיות בר קיימא בד בבד עם שעבודו החברתי המתמיד. כי על כן היתה הקומונה צריכה לשמש גורם מניע להריסתם של היסודות הכלכליים, שעליהם היה מושתת קיומם של המעמדות, ויחד אתם השלטון המעמדי. עם שחרור העבודה יתא כל אדם עובד, ועבודה יוצרת לא תהיה עוד סימנו של מעמד.

מזור הדבר: במשך ששים השנה האחרונות הרבו להג על שחרור הפועלים וים של ספרות נשפך בענין זה; ואף־על־פי־כן אם יקומו הפועלים אי שם ויטלו שוב בידיהם את הגנת עניניהם, מיד חוזרות ובוקעות מכל עבר מליצות־הסניגוריה של מליצי יושר על החברה הקיימת ושני קטביה: קפיטל ועבודת־בשכר (בעל האחוזה שוב אינו עתה אלא שותף בהסתר לקאפיטליסט). משל כאילו היתה עדיין החברה הרכושנית בתולה צנועה וחסודה, כאילו לא פותחו עדיין כל העיקרים שלה, כאילו לא נקרע הלוט מעל כל תעותועיה, וכאילו לא נחשפה עריית מציאותה המופקרת לעיני כל העולם כולו! הללו צועקים: הקומונה רוצה לבטל את הקנין הפרטי, זה יסוד היסודות של כל הציביליזציה כולה! אמנם כן, רבותי, הקומונה רצתה באמת לבטל אותו קנין מעמדי, ההופך את עבודת הרבים מקור עושר ליחידים. מתכוונת היא להפקיע את הרכוש מידי מפקיעי־הרכוש. אמור אמרה לעשות את הקנין

הפרטי לקנין שבאמת, מתוך שתהפוך את כל מכשירי-הייצור, הקרקע והקפיטל, שעד היום שימשו בידי בעליהם בראש-וראשונה אמצעי לשעבד ולנצל את העבודה, ותעשה אותם כלי שרת לעבודה חפשית ושיתופית. — אבל הרי זהו הקומוניזם, הקומוניזם אשר „לא ייתכן“! — בקרב המעמדות השליטים ישנם אנשים — והם רבים למספר — הנבונים עד כדי לראות נכוחה, כי המשטר הנוכחי אי-אפשר לו שיתקיים עוד. והנה אנשים אלה נעשו מטיפים צעקניים וטרחנניים לשיטת-הייצור הקואופרטיבית. אולם אם אין הכוונה שהייצרנות הקואופרטיבית תשאר דבר שבמרמה ואחיות-עינים בלבד, אם אומרת היא לבער את המשטר הרכושני, אם יבוא כלל הקואופרטיבים ויארגן את מערכת הייצור הלאומי לפי תכנית משותפת ויקחו אותה תחת הנהלתו וישים קץ לאנארכיה התמידית ולזעזועים החוזרים לתקופותיהם, שהנם מנת-גורלה הבלתי-נמנעת של הייצרנות הקפיטליסטית — אזי, רבותי, מה יהא זה אם לא הקומוניזם, הקומוניזם אשר „ייתכן“?

מעמד-הפועלים אינו מבקש מעשי נסים מאת הקומונה. אין היא נתבעת לממש אוטופיות מוכנות ומזומנות, שאינן חסרות, כביכול אלא החלטת האומה. יודע מעמד-הפועלים ידוע היטב, כי למען ישתחרר ולמען יעצב את צורת-החיים הנעלה יותר, אשר אליה מובילה החברה הקיימת ללא מעצור מתוך ההתפתחות הכלכלית שלה עצמה, — לשם כך עליו לעבור עוד כמה וכמה מדורי מלחמה, ונכונו לו עוד תהליכים היסטוריים רבים, אשר ישנו שינוי גמור את פני האנשים והתנאים גם יחד. אין מעמד-הפועלים חייב בהגשמת אידיאלים; תפקידו הוא רק לשחרר את יסודות החברה החדשה, אשר כבר נוצרו ונתפתחו בחיקה של החברה הבורגנית המתפוררת והולכת. הכרת יעודו ההיסטורי והחלטה עשויה ללא חת לפעול כראוי לו — שתיים אלו די בהן למעמד-הפועלים שיהא מלגלג הן על גידופיהם הגסים של משרתי-העתונות, והן על אפיטרופסותם הלמדנית של בעלי-דוקטרינה בורגניים שכוונתם רצויה, המשמיעים את דבריהם הנדושים והנבערים ושגיונותיהם הכיתתיים כדברי „אורים ותומים“ מדעיים שאין להרהר אחריהם.

לאחר שלקחה הקומונה הפאריסית בידיה היא את הנהגת המהפכה; לאחר שפועלים פשוטים העיזו זאת הפעם הראשונה לפגוע בזכות-השליטה

המיוחדת של „אדוניהם הטבעיים“, בעלי־הנכסים; ולאחר שעשו את עבודתם בענווה, ביושר ובמרץ בתנאים קשים מאין דוגמתם, ומשכורתם הגבוהה ביותר לא הגיעה אלא לחמישיתו של אותו שכר, אשר לדעת בר־סמכא מדעי (פרופ. הקסליי) הוא שכר מינימלי למזכיר מועצת בתי־הספר בלונדון — לאחר כל אלה היה העולם הישן מתעוות בזעמו למראה הדגל האדום, סמלה של קהיליית העבודה, שהתנוסס על בית־העירייה.

ואף־על־פי־כן היתה זו המהפכה הראשונה, שבה הופיע מעמד הפועלים והופר בגלוי כמעמד האחד שעודנו מסוגל לאיניציאטיבה ציבורית. והדו בכך אפילו תנוונים זעירים, בעלי־מלאכה, סוחרים — כל ההמון הגדול המהווה את המעמד הבינוני בפאריס; יצאו מן הכלל רק הרכושנים העשירים. הקומונה הצילה אותם על־ידי פתרון מחוכם לשאלת לווים ומלווים, זה סלע המחלוקת החוזרת חליפות בתוך המעמד הבינוני גופו. אותו חלק עצמו של המעמד הבינוני השתתף בשנת 1848 בדיכוי התקוממות הפועלים בחודש יוני; אולם מיד לאח־כך באה האסיפה המכוננת ובלי כל שהיות הקריבה אותו קרבן לנושיו. אבל לא זאת היא הסיבה היחידה שבגללה נספח אל מעמד־הפועלים. הוא הרגיש כי אחת היא הברירה אשר לפניו: קומונה או קיסרות — ויהא אשר יהא השם אשר ייקרא עליה. הקיסרות חרריבה את המעמד הבינוני הזה מבחינה כלכלית באשר ביזבה את נכסי הציבור, באשר טיפחה עסקי רמיה בממונות, באשר עזרה במו ידיה להחיש באופן מלאכותי את תהליך ההצטברות של הקפיטל, שגרם לדלדולו של חלק גדול מן המעמד הבינוני. הקיסרות דיכאה את המעמד הבינוני במובן הפוליטי, הרגיזה אותו במובן המוסרי בחינגאות שלה, העליבה את הוולטריאניזם<sup>75</sup> שלו בהפקידה את חינוך ילדיו בידי „האחים הנבערים“<sup>76</sup>. היא זעזעה את הרגש הלאומי שלו בתור צרפתים בהטילה אותו כחתף אל תוך מלחמה, אשר תמורת כל החורבן שהביאה בכנפיה לא נתנה אלא תגמול אחד בלבד: חורבן הקיסרות. ואכן לאחר שכנופית־הצוענים הבונאפארטיסטית והקפיטליסטית יצאה את פאריס — הופיעה מפלגת־הסדר האמיתית של המעמד הבינוני בשם „הברית הריפובליקאית“, התיצבה תחת דגלה של הקומונה והגינה עליה

מפני סירוסי הזדון של טייר. אם רגש-תודה זה מצד ההמון הגדול של המעמד הבינוני יעמוד בכל הנסיונות הקשים של השעה הזו — ימים יגידו. צדקה הקומונה לגמרי באמרה אל האכרים: „נצחוננו אנו הוא תקוותכם אתם!“ אחד השקרים הגדולים ביותר שבדו בוורסאיל ושנפצו בקולי-קולות על-ידי נושאי-כליה המהוללים של העתונות האירופית היה אותו כזב שהכריזו כי היונקרים הכפריים שבאסיפה הלאומית הם נציגו של האכר הצרפתי. דיינו אם נשווה לנגד עינינו את אהבתו של האכר הצרפתי אל האנשים, שלאחר שנת 1815 נאלץ לשלם להם מיליארד שלם דמי-פצויים! בעצם קיומו של בעל אחוזה גדולה רואה האכר הצרפתי פגיעה בכיבושו משנת 1789. בשנת 1848 הטילה הבורגנות על כל חלקה של אכרים מס נוסף בשיעור 45 סנטים לכל פרנק, אבל עשתה זאת בשם המהפכה. עכשיו הציתה הבורגנות את אש מלחמת-האזרחים כנגד המהפכה כדי להעמיס על שכם האכר את הנטל העיקרי של חמשת המיליארדים פיצויי-מלחמה שהסכימה לשלם לפרוסיה. ואילו הקומונה גילתה דעתה מיד באחד מכרוזיה הראשונים, כי מי שגרם באמת למלחמה — הוא שחייב לשאת בהוצאותיה. הקומונה היתה פוטרת את האכר ממס-הדמים, היתה נותנת לו ממשלה זולה, ואת כל מוצציה-דמו — הנוטריון, עורך-הדין, המוציא-לפועל וכל מיני ערפדים אחרים של בית-הדין — כל אלה היתה מחליפה בפקידים קומונאליים שכורים. הנבחרים על-ידי האכר עצמו ואחראים בפניו. היא היתה משחררתו משלטון-ההפקר של נוטרייה-שדות, הז'נדארמים והפריפקטים; תחת הכומר המטמטם את מוחו היתה מביאה לו את מורה בית-הספר המלמד להשכיל ולהועיל. והאכר הצרפתי הנהו ראשית כל בעל חשבון. ותקנה נבונה ביותר היתה זו בעיניו שמשכורתו של הכומר לא תגבה בידי גובה המס הכללי, אלא תהא תלויה רק במידה שבני העדה מגלים מרצונם החפשי את רגשותיהם הדתיים. הנה אלה הם התיקונים החשובים והתכופים שממשלת הקומונה — והיא לבדה — יכלה לתת לאכר הצרפתי. ולכן אך למותר הוא להרחיב פה את הדיבור על כל שאלות-החיים הממשיות המסובכות, אשר רק הקומונה היתה מסוגלת — וגם מוכרחת — לפתור לטובת האכרים, כגון: החובות ההיפותיקאיים שהעיקו על כל נחלת



אכר כסיוטים; הפרולטריון החקלאי, אשר התרבה מיום ליום; הפקעת האכר מנחלתו, שגברה והלכה במהירות עצומה בשל התפתחותה של החקלאות המודרנית ובשל תחרותה של שיטת העיבוד הקפיטליסטית.

האכר הצרפתי בחר בלואי בונאפארט לנשיא הריפובליקה, אבל מפלגת הסדר יצרה את הקיסרות השנייה. את צרכיו האמיתיים שלו התחיל האכר הצרפתי מגלה בשנים 1849 ו-1850, בהעמידו בכל מקום את ראש הקהלה שלו כנגד הפריסקט הממשלתי, את מורה בית הספר שלו כנגד הכומר הממשלתי, ואף כנגד הוונדארם הממשלתי. כל החוקים שחוקקה מפלגת הסדר בינואר ובפברואר שנת 1850 היו אמצעי כפייה גלויים ומפורשים כנגד האכרים. האכר היה בונאפארטיסטי מפני שהוא ראה בנפוליאון את הגשמת המהפכה הגדולה על כל היתרונות הכרוכים בה בשבילו. אשליה זו, שכמעט כבר נעקרה מלבו של האכר בימי הקיסרות השנייה (אשליה, שלפי כל טבעה היתה עויינת את היונקרים), משפט קדום זה מלשעבר — כלום יכלו לעמוד בפני קולה של הקומונה הדוברת אל האכרים על עניניהם החיוניים וצרכיהם הדחופים?

ידוע ידעו היונקרים הכפריים — ובאמת היה דבר זה ראש חרדתם — כי שלושה חדשי תחבורה חפשית בין פאריס הקומונאלית ובין ערייהודה סופם להביא לידי התקוממות כללית של האכרים. על כן נחפזו מתוך בהלת אימים לשים מצור־משטרה על פאריס מסביב, כדי לעצור בעד התפשטותה של מגפת הבקר.

ואם כי היתה הקומונה באת־כוחם האמיתית של כל היסודות הבריאים אשר בחברה הצרפתית, ומתוך כך היתה היא הממשלה הלאומית באמת, הרי יחד עם זה היתה, בתורת ממשלת פועלים, בתורת חלוץ גזעו במלחמת השחרור של העבודה, גם ממשלה בינלאומית במלוא מובן המלה. לעיני הצבא הפרוסי, אשר סיפח לגרמניה שני גלילות צרפתיים, סיפחה הקומונה לצרפת את פועלי העולם כולו.

הקיסרות השנייה היתה הגיהתורועה של הרמאות הקומונוליטית; ההרפתקנים מכל הארצות השתערו ובאו לקול קריאתה לשתף עצמם בחינגאותיה וללסטם את העם הצרפתי. אף גם באנסקו,<sup>77</sup> הנבל הוולאכי,

בשעה זו עדיין הוא יד ימינו של טייר, ומארקובסקי, המרגל הרוסי, הוא יד שמאלו. ואילו הקומונה זימנה לכל הזרים את הכבוד למות על קידוש שמו של ערך נצחי. — בין המלחמה החיצונית, שבה נחלה הבורגנות הצרפתית מפלה בשל בגידתה, ובין מלחמת-האזרחים אשר הציתה בכוח ההסכם החשאי עם המנצח, מצאה הבורגנות שעת כושר, להפעיל את הפאטריוטיזם שלה בארגון מעשי-צייד של משטרה כלפי הגרמנים אשר בצרפת. הקומונה בחרה בגרמני למיניסטר-העבודה שלה<sup>78</sup>. — טייר, הבורגנות, הקיסרות השנייה, רימו בלי-הרף את פולין בהבטחותיהם הקולניות להשתתף בענייניה, ובפועל ממש הסגירו אותה בידי רוסיה ומלאכתה הבזויה של רוסיה נעשתה על-ידיהם. הקומונה נתנה כבוד לבני-החיל של פולין, בהעמידה אותם בראש ההגנה של פאריס<sup>79</sup>. ולענייניהם של המנצחים הפרוסיים מזה והצבאות הבונאפארטיסטיים, המנוהלים בידי גנרלים בונאפארטיסטיים, מזה — הרסה הקומונה את הסמל הענקי של תחלת-המלחמה, את עמוד-ואנדום, כדי לציין ולהבליט במפורש את התקופה ההיסטורית החדשה אשר אמרה לפתוח בידועים ובמתכוון.

התקנה הסוציאלית החשובה של הקומונה היה הקיום הפועלי שלה עצמה. תקנותיה המיוחדות לא היה בהן אלא כדי לסמן את הכיוון, שבו הולכת ממשלת העם בכוחו של העם, ואלו הם: ביטול עבודת-הלילה של פועלי-האפיה, והאיסור — אגב איום של עונש — שהטילו על המנהג שנהגו המעבידים להקטין את שכר פועליהם בהטילם עליהם קנסות-כסף מתוך אמתלאות שונות. בכגון זה מתעטף אותו מעביד בבת אחת באיצי טלותיהם של מחוקק, שופט ומוציא-לפועל, ונוסף על כך הריהו משלשל את סכום הכסף לתוך כיסו. תקנה אחרת מסוג זה היתה הפקודה למסור לרשות הקואופרטיבים של הפועלים את כל בתי-המלאכה והחרושת הסגורים, מתוך שמירת זכות פיצויים לרכושנים, בין שאותו רכושן נמנה עם הבורחים, בין שמצא לטוב לו להפסיק את העבודה.

מתוך התקנות הפינאנסיות של הקומונה, שהצטיינו בשיקול-דעת ומתינות, ניתנו לביצוע רק אלו שאפשר היה להתאימן לתנאי עיר נצורה. אם נביא בחשבון את הגניבות העצומות שביצעו החברות הפינאנסיות וקבלני-

הבנין ברכושה של פאריס בימי שלטונו של אוסמן<sup>80</sup>, הרי היתה הקומונה זכאית להחרים את רכושם הרבה יותר משהיה לואי בונאפארט זכאי להחרים את רכושה של משפחת אורליאן. ההוֹנְצוֹלְרֵנִים<sup>81</sup> והאוֹלִיגָרְכִים האנגליים, שחלק גדול מרכושם בא להם משוד נכסי הכנסייה, אלה נתמלאו כמובן חימה על הקומונה, אשר הסקולאריזציה הכניסה לה רק 8000 פרנק בלבד. אך לבשה הממשלה הוורסאילית עוז וכוח מעט, מיד אחזה באמצעי כפייה חמורים ביותר כלפי הקומונה. היא דיכאה את חופש הביטוי בכל צרפת, ואף אסרה את אסיפותיהם של צירי הערים הגדולות. היא הקיפה את וורסאיל וצרפת כולה רשת של ריגול גרועה מזו שבימי הקיסרות השניה. באמצעותם של זנדארמים אינקוויזיטורים שרפה את כל העתונים שנדפסו בפאריס ופתחה את כל המכתבים שנשלחו מן הבירה ואליה. באסיפה הלאומית פחדו הצירים להביע אומר לטובת פאריס, ואם יש ונשמע הקול — היו משתיקים אותו בצעקות וצווחות, שלא נשמעו כמותן אף בבית־הנבחרים של היונקרים הכפריים בשנת 1816. מחוץ לפאריס ערכו אנשי וורסאיל מלחמת דמים אכזרית, ובתוך הבירה פעלו במתן שוחד ומזימות קושרים. ולמראה כל אלה — כלום לא היתה הקומונה בוגדת בעצמה באופן מחפיר אילו היתה מחזיקה בכל מנהגי הנימוסים הליבראליים כבימי שלום ושלוח? אילו היתה ממשלת הקומונה קרובה ברוחה לממשלת האדון טייר, כי אז לא היתה כל סיבה לדכא בפאריס את עתוניה של מפלגת־הסדר כשם שלא היה אז טעם לדכא את עתוני הקומונה בוורסאיל.

ואכן חרה אפם של היונקרים, שכן דווקא בזמן שהם הכריזו כי אחת היא דרך הישועה לצרפת: לשוב אל הכנסייה — באה הקומונה האפיקורסית וגילתה את הסודות המיוחדים־במינם מתוך מזנר־הנזירות פיקפוס והכנסייה ס"ט לזראן<sup>82</sup>. היה בזה משום לעג לטייר כי בעוד שהוא ממטיר צלבים גדולים על הגנראלים הבונאפארטיסטיים בזכות יכלתם כי רבה לנחול מפלה בקרבות, לחתום חוזה־כניעה ולגולל סיגריות בוויילה־למס־ההה<sup>83</sup>, עמדה הקומונה ופיתרה וגם הושיבה במאסר את הגנראלים שלה, אם אך נחשדו בהזנחת תפקידם. הקומונה פלטה מתוכה והושיבה במאסר חבר אחד, אשר הצטרף אליה בשם מזוייף וישב לפניכן ששה ימים בכלא

ליאון בגלל פשיטת-רגל שכיחה. ועובדה זו כלום לא באה לטפח במכוון על פניו של הזויפן ז'יל פאבר, שהיה מוסיף לשמש או מיניסטר-החוץ של צרפת. עוסק במכירת צרפת לביסמארק, והיה פוקד פקודות על אותה ממשלת בלגיה שאין דוגמתה? אבל לאמיתו של דבר לא הרהיבה הקומונה מימיה עוז לומר, כי ניקתה משגיאות, כדרך שאמרו כל הממשלות הישנות לפניו בלי יוצא מהכלל. היא פירסמה ברבים את כל גאומיה ומעשיה. היא שיתפה את הקהל גם בידיעת כל פגימותיה.

בכל מהפכה מתבלטים, בצד נציגיה האמיתיים, גם אנשים שחותם אחר טבוע בהם. מהם — שיירי מהפכות קודמות והם מעורים בהן; אין הם מסוגלים להבין כראוי לתנועה שבהווה, אלא שהשפעתם רבה על העם בזכות אופיים ועוז-לכם הידועים מאז, או בזכות המסורת בלבד. ומהם—צעקנים סתם, אשר יצאו להם מוניטין של מהפכנים צרופים ומזוקקים רק באשר שנים על שנים היו חוזרים ומטעימים אמריהם כנגד הממשלה הקיימת. גם לאחר ה-18 במאוס התבלטו אנשים כאלה, ואף תפסו מקום חשוב במקרים ידועים. במידה שהשיגה ידם היו עוצרים את פעולתו הממשית של מעמד-הפועלים, כשם שהיו שמים מכשולים בדרך התפתחותה המלאה של כל מהפכה קודמת. אנשים אלה הם פורענות שבהכרח; במשך הזמן נפטרים מהם; אבל דווקא זמן זה לא ניתן לה לקומונה.

אכן, מפליאה ממש היא התמורה שביצעה הקומונה בפאריס! לא נשאר זכר לאותה פאריס המופקרת מימי הקיסרות השניה. פאריס חדלה מהיות מקום מועד לבעלי-אחוזות אנגליים, לגולים אירלנדיים, להדיוטות שעלו לגדולה ולסוחר-עבדים לשעבר מאמריקה, לאדוני משועבדים לשעבר מרוסיה ולבויארים ואלכיים. לא עוד גויות חללים במורג, לא התנפלויות-לילה, וכמעט שפסקו גם מעשי הגניבה. זאת הפעם הראשונה מאז ימי פברואר 1848 שהבטחון חזר ונשתרר בחובות פאריס, וללא כל משטרה. „בתוכנו לא יישמע עוד כיום — אומר חבר הקומונה — על מעשי רצח וגזל ואונס; דומה כאילו באמת גררה המשטרה אחריה לוורסאיל את כל מתי-סודה הותיקים“. הזונות מצאו שוב את עקבות מגניהן — הם הפליטים חסידי המשפחה והדת וקודם-כל חסידי הקנין הפרטי. במקומן

הופיעו שוב נשי פאריס האמיתיות — נשים מלאות גבורה, נדיבות-לב ומסירות-נפש כנשים מימי-קדם. פאריס עבדה, חשבה, לחמה, שפכה דמה, התכוננה לקראת חברה חדשה, ומתוך כך הסיחה דעתה כמעט מחיות-הטרף אשר לפני שעריה, והיתה קורנת בזיו התלהבותה ליזמה ההיסטורית שלה! והנה לעומת עולם חדש זה אשר בפאריס, עמד העולם הישן בוורסאיל, זו עצרת הגולים<sup>83\*</sup> של כל הממשלות שהלכו לעולמן, לגיטימיסטים ואורליאניסטים, שטופי תאוה להתפטם מגוית האומה המתה, ומאחריה זנב של ריפובליקאים מלפני דור המבול אשר השתתפותם באסיפה היא אות הסכמה מצדם למרדם של אדוני-העבדים ואשר שמו מבטחם ברברנותו של אותו זקן-אשמאי אשר בראש הממשלה, כי הוא הוא שישמור על הריפובליקה הפרלאמנטרית שלהם, וחקו חיקוי גרוע את שנת 1789 בערכם את אסיפות-הרפאים החשאיות שלהם באולם ז'הידה-פום (בית-משחק כדורים, מקום שם נתקבלו החלטותיה המפורסמות של האסיפה הלאומית בשנת 1789). הנה אותה אסיפה, באיכותו של כל אשר גווע ומת בצרפת, זו שרק חרבות הגנרלים של לואי בונאפארט תמכו אותה ושיוו לה דמות של חיים, כביכול. פאריס — כולה אמת, וורסאיל — כולה שקר, ושקר זה נפלט מפי טייר.

טייר אמר באזני משלחת ראשי-עיריות של מחוזות סין ואואו: „יכולים אתם לסמוך על מוצא-שפתי, אשר מעולם לא שניתי אותו”. ואף לאסיפה עצמה אמר, כי „אסיפה ליבראלית ונבחרת מתוך חירות כמוה עוד לא ראתה צרפת מימיה”; לצבא המנומר שלו אמר, כי „העולם כולו משתאה לו, כי הוא היפה בחילות צרפת מאז ומעולם”; לגלילות הודיע כי הרעשת פאריס אינה אלא בדוּתא: „אם נשמעו אי אלו יריות-תותחים — לא מצד הצבא הוורסאילי באו אלא מצד מורדים אחדים, אשר רצו להעמיד פנים כאילו נלחמים הם, אף על פי שבאמת לא העיזו להיראות בשום מקום”. ושוב אמר לגלילות: „הארטילריה של וורסאיל אינה מרעישת את פאריס, אלא יורה בה סתם”. לארכיהגמון מפאריס אמר כי מעשי ההרג והעונשין (!) המיוחסים לחיילי וורסאיל — דברי שקר וכזב הם. לפאריס הודיע, כי אין כוונתו אלא „לגאול את העיר מידי עריציה האיומים הנוגשים

בה, וכי פאריס הקומונאלית אינה לאמיתו של דבר, אלא קומץ של פושעים".

פאריס של טייר לא היתה פאריס הממשית של "ההמון השפל", כי אם פאריס שבדמיון, פאריס של פריצי נבלים, פאריס של אנשי הבולואריים, זכר ונקבה, פאריס העשירה, הקפיטליסטית, המוזהבת, העצלנית, הנדחקת כעת לוורסאיל, ס"ט-דני, ריאיי ולס"ט-ז'רמן, עם משמשיה והרפתקניה, עם כנופית-צועניה הספרותיים ועם זונותיה; פאריס זו, אשר בשבילה לא היתה מלחמת-האזרחים אלא משחק-בינים נעים; פאריס המסתכלת בקרב מבעד למשקפת, המונה מספר ליריות התותחים, ונשבעת בכבודה ובכבוד זונותיה, כי מחזה זה נערך בטוב טעם יותר מזה שנערך ביום מן הימים בתיאטרון פֹּרְטֵס־ט מארטין. ואכן הנופלים היו מתים באמת, יללת הפצועים לא היתה יללה מדומה, וכל המאורע כולו הרי הוא מאורע היסטורי עולמי!

זו היתה פאריס של האדון טייר, כשם שחבורת המהגרים בקובלנץ היתה צרפת של האדון די קאלון.<sup>84</sup>



נסיונם הראשון של הקושרים-בעלי-העבדים להכניע את פאריס בכוח הפרוסים שיכבשוהו, נכשל מחמת סירובו של ביסמארק. הנסיון השני, ב־18 במארס, נסתיים במפלתו של הצבא ובמנוסת הממשלה לוורסאיל, ושמה הוכרחה לעבור אחריה כל המנגנון הממשלתי. במעשים של גניבת דעת ומשא ומתן של ערמה עם פאריס בדבר השלום, הצליח טייר לדחוק את השעה ולהכין את המלחמה כנגד פאריס. אבל צבא מאין ימצא לו? שיירי גדודי החזית היו מועטים במספרם והלך-רוחם רופף. טייר פנה לגלילות בקריאות דחופות לשלוח לעזרת וורסאיל את חיילי הגווארדיה הלאומית שלהם ואת מתנדביהם, אולם הם סירבו בגלוי. רק גליל בריטאן לבדו שלח קומץ שואנים, שנלחמו בצל הדגל הלבן<sup>85</sup>. כל אחד מהם ענד על חזהו לבישו מצוייר על בד לבן, ותרועת הקרב שלהם היתה: יחי המלך! טייר נאלץ איפוא ללקט בחפזה כנופיה מנומרת של מלחים וחיליים, סואווים<sup>86</sup> של האפיפיור ונדארמים של וואלנטאן, קצינים עירוניים של פיטרי, ושוטרי-חרש. אף-על-פי-כן היה צבא זה מועט מדאי עד כדי גיחוך, אילולא נתווספו עליו קמעה-קמעה השבויים האימפריאליסטיים שביסמארק שילח לחפשי בצורת תשלומים לשיעורין, במספר מספיק כדי לקיים את מלחמת-האזרחים מצד אחד ואת שעבודת-התרפסותה של וורסאיל לפרוסיה מצד שני. בעצם ימי המלחמה היה על המשטרה הוורסאלית להשגיח על הצבא הוורסאילי, והונדארמים נאלצו תמיד למשוך אחריהם את הצבא הזה, בהתיצבם בכל מקום בעמדות המסוכנות ביותר. המצודות שנפלו — לא נכבשו אלא נקנו במחיר. רוח-גבורתם של הקומונרים הוכיחה לטייר, כי את התנגדותה של פאריס אין להכריע לא בכוח הגאונות האסטרטגית שלו ולא בכוח הכידונים שברשותו.

בו בזמן הורעו יותר ויותר היחסים שבינו ובין הגלילות. אף מכתב-הסכמה אחד לא בא לעודד את טייר ואת היונקרים הכפריים שלו. ונהפוך הוא: משלחות ותזכירים זרמו מכל העברים, ובצורה בלתי-נמוסית כלל דרשו להשלים עם פאריס על יסוד הודאה גלויה ומוחלטת בריפובליקה, אישור

החירויות הקומונליות ופיזור האסיפה הלאומית שכוח-ההרשאה שלה כבר פקע. וכה רבו הדרישות האלו עד שדיפור, מיניסטר-המשפטים של טייר, פקד בחוזר מיום 23 באפריל על כל התובעים הממשלתיים, שידונו את „דרישת ההשלמה“ כמעשה פשע! ואף-על-פי-כן, משראה טייר כי אפסה כל תקוה ממנו, במערכות המלחמה, החליט לשנות מתכסיסו והכריז על בחירות למועצות עירוניות שתיערכנה בכל הארץ ב-30 באפריל, על יסוד החוקה החדשה שכפה על האסיפה הלאומית. הוא ציפה מתוך בטחון גמור, כי בעזרת התככים של מושליו מזה ובגישות שוטריו מזה יאצול בכוח פסק-דינם של הגלילות על האסיפה הלאומית את הכוח המוסרי, אשר לא היה לה מעודה, ולקבל מן הגלילות את הכוח החמרי הדרוש לו כדי לנצח את פאריס.

למן הרגע הראשון ראה טייר צורך לעצמו להשלים את מלחמת-השודדים שלו כנגד פאריס, מלחמה אשר הביולטינים שלו הרבו לפארה ולרוממה, ואת נסיונותיהם של מיניסטריו לכונן בצרפת כולה משטר חדש של אימתנות, בקומדיה קטנה של התפייסות, שכמה וכמה כוונות נצפנו בה. קומדיה זו היתה מכוונת לאחזו עיניהם של הגלילות, לצוד לבם של בני המעמד הבינוני בפאריס, ובראש וראשונה — לתת להם לרפובליקאים-כביכול שבאסיפה הלאומית את האפשרות להסתיר את בגידתם בפאריס תחת מסוה אמונתם בטייר. ב-21 במארס, בעוד כל צבא לא היה ברשותו, הודיע טייר לאסיפה: „יבוא אשר יבוא — אני לא אסיע צבא נגד פאריס.“ ב-27 במארס עמד שוב ואמר: „אני מצאתי את הריפובליקה כעובדה עשויה, ואני גמרתי אומר לקיימה.“ ולמעשה — דיכא את המהפכה בליאון ובמארסיל בשם הריפובליקה, ובה בשעה היו היונקרים שלו בוורסאיל מחרישים אזנים בצעקותיהם לשמע שמה של הריפובליקה. לאחר מעשה-גבורה זה ריכך את העובדה העשויה והורידה למדרגת עובדה שבהשערה. לנסיכים האורליאניים, שטייר הסיעם בסתר מבורדו, ניתן כעת לסכסך דרך חירות בדרה, מתוך עבירה גלויה על החוק. הויתורים שהבטיח טייר בפגישותיו המרובות לאין קץ עם צירי פאריס והגלילות היו אמנם משתנים מפעם לפעם בנעימתם ובגוונם, אלא שבסופם היו מכוונים תמיד לידי כך,



כי נקמתו תצטמצם כנראה רק לגבי „קומץ הפושעים, שהשתתפו ברציחת קלימאן תומא וליקונט“. וכל אלה בתנאי שבממילא, כי פאריס וצרפת תודינה ללא סייג באדון טייר עצמו שהוא הוא הריפובליקה הטובה ביותר, — בדיוק כמעשה שעשה הוא בשנת 1830 ללואי פיליפ. ואף אותם הויתורים השתדל להטילם בספק, בכוח הביאורים הרשמיים שנשמעו מפי המיניסטרים שלו באסיפה הלאומית; ולא זאת בלבד אלא אף העמיד על ידו את דיפור לשם פעולה. דיפור זה, הפרקליט האורליאניסטי הותיק, היה תמיד שופט עליון של מצב המצור, כעתה בשנת 1871, בימי טייר, כן אז בשנת 1839 בימי לואי פיליפ ובשנת 1849 בימי נשיאותו של לואי בונאפארט. בימים שלא שימש מיניסטר היה מתעשר משכר הגנתו על רכושני פאריס, וכעסקן פוליטי נתפרסם במלחמות שנלחם כנגד החוקים שהוא עצמו הנהיגם. הוא לא הסתפק עכשיו בשורה של חוקי הדיכוי שפירסם באמצעותה של האסיפה הלאומית, חוקים שהיו מכוונים לעקור מן השורש — במקרה שפאריס תנוצח — את השרידים האחרונים של חופש ריפובליקאי בפאריס, אלא אף הקדים וקבע בעצמו את גורלה של פאריס: הוא קיצר את דרך השיפוט בבתי־הדין הצבאיים, שעדיין היתה אטית מדאי בעיניו, והנהיג חוק דראקוני חדש לגמרי, חוק הגירוש. מהפכת 1848, שביטלה את עונש־המוות לעבריינים פוליטיים, הנהיגה במקומו את עונש הגלות. לואי נפוליאון לא העיז לחדש את שלטון הגילוטין; מכל מקום לא ההיזן לדבר על כך בגלוי. האסיפה הלאומית של היונקרים הכפריים לא היתה עדיין נועזה עד כדי לרמוז אפילו ברמו שבני פאריס אינם מורדים אלא רוצחים, ולכן נאלצה לצמצם את כוונת נקמתה בפאריס בחוק־הגירוש החדש של דיפור. בתנאים אלה לא היה טייר ממשיך זמן רב בקומדית ההתפשרות שלו לולא עוררה זו זעקת־רוגז בפי היונקרים הכפריים, דבר שהיה רצוי לו דווקא; מוחם של אלה, מוח של מעלי גרה, לא יכול לתפוס לא את המשחק שלו ולא את הצורך בכל אותם דרכי הצביעות, הכוזב והדחיות בקש.

לנוכח הבחירות למועצות העירוניות שחלו ב־30 באפריל ערך טייר ב־29 לחודש את אחד ממחזות־ההתפייסות הגדולים שלו. בתוך מבול של

מליצות סנטימנטליות הפליט מעל במת האסיפה הלאומית: „אין מזימת קשר על הריפובליקה מבלעדי הקשר שבפאריס, הכופה עלינו לשפוך דם צרפתי. ושוב אני חוזר וחוזר על דברי: יפורק נא הנשק המגונה הזה מידי נושאו — ובו ברגע יבוטל העונש על-ידי מעשה-שלום, ורק הפושעים המועטים יוצאו מן הכלל“. וכשהפסיקו היונקרים בצעקותיהם את דבריו ענה ואמר להם: „הגידו לי, רבותי, ראו בקשתיכם גם בקש, האם לא צדקתי בדברי? האומנם יכאב לבבכם על כי היה בידי לומר את האמת שהפושעים אינם אלא קומץ קטן בלבד? וכלום אין בכך חצי נחמה בתוך צרותינו הרבות, כי אותם האנשים אשר נתנם לבם לשפוך דמם של קלימאן תומא וגנראל ליקונט אינם חזון נפרץ?“

אולם אזניה של צרפת היו אטומות משמוע את נאומיו של טייר אשר התיימר לצוד בהם ציד פרלמנטרי כדרך הסירוניות בשעתן. שבעים רבוא חברים נבחרו למועצות בשלושים-וחמשה אלף קהילות שנשארו עדיין בידי צרפת, ובכל אלה לא נבחרו אלא 8000 מן הגוש המאוחד של הלגיטימיסטים, האורליאניסטים והבונאפארטיסטים. ויותר מזה הורע מזלם בבחירות-המשנה ובבחירות-המילוים. האסיפה הלאומית אמרה לקבל מן הגלילות את הכוח החמרי, שהיה דרוש לה מאוד, ולא בלבד שלא קבלתו אלא אף איבדה כל שיור של כוח מוסרי: היא חדלה מהיות ביטויה של זכות-הבחירה הכללית בצרפת. וכדי להגדיש את סאת המפלה באו נבחרים המועצות החדשים שבכל ערי צרפת ואיימו על האסיפה האזורפאטורית שבורסאיל כי יכריזו על אסיפה שכנגד בבורדו.

עתה מצא ביסמארק את שעת הכושר המקווה להופעתו המכרעת. בקול נגיד ומצוה פקד על טייר לשלוח בלי שהיות את באי-כוחו לפראנק-פורט לשם כריתת ברית-שלום סופית. בציינתות של עבד נכנע לקריאת אדונו ורבו מיהר טייר לשלוח את נאמן ביתו ז'יל פאבר, ועמו פואיה-קרטיה לסעדו. פואיה-קרטיה בעל מטוית-כותנה „דגול“ מרוצץ, חסיד נלהב ומתרפס לקיסרות השנייה, לא מצא בה שום פגם מעולם מלבד ההסכם המסחרי עם אנגליה, אשר גרם נזק לאינטרסים הפרטיים שלו, אינטרסים של בעל תעשייה. כאשר מינה אותו טייר בבורדו מיניסטר לכספים יצא מיד לקרוא תגר

על אותו הסכם של „חילול הקודש“, ורמזו כי עתיד הוא בקרוב להבטל; ולא עוד אלא שהחציף פנים וניסה — אם כי לשוא, שכן עשה חשבונו שלא מדעת ביסמארק — להנהיג שוב את מכסי־המגן הישנים לגבי אלזס. ששם אין לדעתו מניעה בדבר מצד הסכמים בינלאומיים שכוחם יפה עוד. אדם זה, אשר ראה במהפכה־שכנגד אמצעי להוריד את שכר־העבודה ברוואן, ובויתור על גלילות צרפתיים — אמצעי להפקיע את שער סחורותיו בצרפת, אדם זה כלום לא נועד מראשית ברייתו להיות בן זוגו של ז'יל פאבר במעשה הבגידה האחרון, בו הכתיר את כל מפעלותיו כבעטרת תפארת? משבא צמד־חמד זה לפראנקפורט, נזף בהם ביסמארק מיד בצו שבמפגיע: או שתחדשו את הקיסרות על תלה, או שתקבלו בלא טענות את תנאי־השלום שלי! תנאים אלה כללו גם קיצור זמני־הפרעונות של פיצויי־המלחמה וחיל־מצב מצבא פרוסיה במצודות פאריס, עד אשר מצב הענינים בצרפת יניח את דעתו של ביסמארק. נמצא שפרוסיה הפכה שופט עליון בעניניה הפנימיים של צרפת! בשכר זה נכון היה ביסמארק לשחרר את צבא השבויים הבונאפארטיסטיים כדי להשמיד את פאריס, ואף לתמוך בהם תמיכה ממשית באמצעות חייליו של וילהלם קיסר. הוא נתן ערובה ליושר־לבו על־ידי זה שתלה את הפרעון הראשון לפיצויי־המלחמה — ב„פאציפיקציה“ של פאריס. משאת שכזו — מובן שטייר ובאיי־כחו נפלו עליה ובלעוה בתאבון רב. ב־10 במאי חתמו על ההסכם, וכבר ב־21 לחודש המריצו את האסיפה הלאומית לאשרו.

בפרק הזמן למן חתימת השלום ועד בואם של השבויים הבונאפאר־טיסטיים מגרמניה ראה טייר חובה יתירה לעצמו לחדש שוב את קומדית ההתפייסות שלו — משום שנושאי־כליו הריפובליקאים היו שרויים במצוקה גדולה בבקשם אמתלא כדי לעצום עיניהם מראות את ההכנות לשפיכת־הדמים בפאריס. ועוד ב־8 במאי ענה למשלחת מבין אזרחים רודפי־שלום: „ברגע שהמורדים יכנעו, יפתחו שערי פאריס לרווחה, ושבוע ימים יהיו פתוחים לכל מלבד לרוצחי הגנראלים קלימאן תומא וליקונט“. לאחר ימים אחדים, משעמדו היונקרים הכפריים להציק לו בתוקף בשל הבטחה זו, נמנע מלמסור כל ידיעות שהן, אולם הוסיף את הרמזו רב

המשמעות: „אני אומר לכם כי קצרי־רוח נמצאים בתוכם, והם נמהרים יותר מדי. אלה שומה עליהם לחכות עוד שמונה ימים; מקץ שמונת הימים לא תהא עוד כל סכנה, ואשר יידרש מהם אז יהא הולם את גבורתם ואת כשרונותיהם.“ מיד כשראה מק־מהוֹן<sup>86</sup> אפשרות לעצמו להבטיח כי במהרה יוכל לבוא בשערי פאריס, הודיע טייר לאסיפה הלאומית, כי הוא „ייכנס לפאריס והחוק בידו וידרוש כופר מלא מאותם המנוולים, אשר שפכו דמי חיילים והחריבו מצבות־זכרון פומביות“. משקרב ובא רגעה־הכרעה אמר לאסיפה הלאומית: „אני לא אנהג ברחמים“; ולפאריס אמר, כי גור־דינה כבר נחתך; ולרוצחים הבונאפארטיסטיים שלו הודיע, כי רשיון הממשלה ניתן להם לנקום את נקמתם בפאריס ככל אוות נפשם. ולסוף, אחרי שבגלל מעשה־בגידה נפתחו ב־21 במאי שערי פאריס לפני הגנראל דוֹאָה<sup>87</sup>, גילה טייר ב־22 במאי את אזני היונקרים שלו על „המטרה“ של קומדית ההתפייסות, אשר לא נתחווה להם עד כה בשום פנים. „לפני ימים אחדים אמרתי לכם, כי אנו מתקרבים אל המטרה; היום הזה אני בא לבשרכם: הגענו למטרה. מלחמת הסדר, הצדק והציויליזציה הוכתרה סוף סוף בנצחון“. וכן זה היה. הציויליזציה והצדק של המשטר הבורגני מתגלים באורם הנכון ומבשר האימים בו ברגע, שהעבדים אשר במשטר הזה מתקוממים על אדוניהם. אז מתגלים הצדק והציויליזציה בצורה של פראות גלויה ונקמה ללא־חוק. כל משבר חדש שבמלחמת־המעמדות בין רוכשי העושר ויוצריו מבליט ביתר שאת את העובדה הזאת. אף מעשי־הנבלה של הבורגנות ביוני 1848 כאין וכאפס הם לעומת הנזולות שבשנת 1871 שאין להביעה באומר. עם פאריס, אנשים נשים וטף, המשיכו להלחם בעוז־גבורים ובמסירות־נפש שמונה ימים רצופים לאחר כניסתם של הוורסאילים. גבורה זו משקפת את גדלות מטרתם כשם שמעללי התופת של אנשי הסולדאט־סקה משקפים את הרוח הנטועה באותה ציויליזציה, אשר לה הם משמשים חלוצי־מלחמה ואנשי־נקמה שכירים. אך זוהי ציויליזציה מפוארת, שהפרובלימה החיונית שלה היא כיצד להיפטר מערימות החללים אשר הפילה לאחר המלחמה!

כדי למצוא דוגמה להתנהגותם של טייר וכלבי הדמים אשר עמו, עלינו לחזור עד לימי סולה ושני הטריומביראטים הרומיים, כאן וכאן טבח המוני מתוך קרירות־נפש אכזרית; כאן וכאן רציחה ללא הבדל גיל ומין; כאן וכאן שיטה מסוימת של עינוי השבויים; כאן וכאן רדיפות, אלא שכעת נתכוונו כלפי מעמד שלם; כאן וכאן מסע ציד פראי על המנהיגים הנחבאים, למען לא ינצל אף אחד מהם; כאן וכאן מעשי מלשינים כלפי אויבים מדיניים ופרכיים; אותה אדישות בשעת הריגת אנשים, שאין להם יד וחלק במלחמה, ורק אחד הוא ההבדל בין שתי התקופות: הרומאים טרם היו להם מקלעים, היכולים להשמיד את הנרדפים המונים המונים, והם לא החזיקו בשעת מעשה את „החוק בידיהם“ ולא נשאו את שם „הציויליזציה“ לשוא על שפתותיהם.

ועתה, לאחר מעשי־נבלה אלה, שאו עיניכם וראו את הצד השני של אותה ציויליזציה בורגנית, זה הצד המכוער עוד יותר כפי שתואר בעתונות שלה עצמה!

הכתב הפאריסי של עתון שמרני בלונדון כותב: „עוד נשמעים מרחוק הדי יריות בודדות; פצועים אשר כל יד לא טפלה בהם עודם נופחים נשמתם בינות למצבות שבבית־הקברות פֶרְלֶאֶשׁוֹ<sup>88</sup>; עוד תועים במבוך הקטקומבות 6000 מורדים מבוהלים מתוך מלחמה נואשת לחיים ולמות; עוד נראים אומללים נרדפים ברחובות כדי לרצחם חבורות־חבורות ביריות מקלעים; בה בשעה אתה רואה בשאט נפש את בתי־הקפה והנה הם מלאים שיכורים ומשחקי ביליארד ודומינו, אתה רואה את הזונות מטיילות להן דרך הרחבה בפולבארים, ושומע את נהקת־ההוללות הבוקעת ועולה מתוך החדרים הפרטיים של מסעדות מפוארות ומפריעה את מנוחת הלילה.“ האדון אדוארד אַרְנֶה<sup>89</sup> כותב ב„זורנאל די פארי“, עתון של וורסאיל שנאסר מטעם הקומונה: „הצורה, שבה נתבטאה אתמול קורת רוחה של האוכ־לוסיה (!) הפאריסית, היתה באמת פרועה ביותר וגם למעלה מזה, ויש לחשוש כי במשך הזמן תתקלקל עוד יותר. פאריס לבשה עתה חג, והדבר באמת אינה בעתו, ואם אין אנו רוצים שיקראונו בשם „הפאריסיים של תקופת־הרקב“ — יש לשים קץ לדבר“. ואחרי זה הוא מביא את דברי

טאקוטוס: <sup>90</sup> „ואף-על-פי-כן, למחרת המלחמה האיזומה היא, ואף טרם  
נסתיימה המלחמה, שבה רומא, מושפלת ומושחתת, וחזרה להתגולל באותה  
בצת התאוות אשר החריבה את גופה והכתימה את נשמתה — Alibi proelia et  
— vulnera, alibi balnea popinaeque — (כאן — קרבות ופצועים, כאן —  
בתי-רחצה ופונדקים). אדון ארוה שכח רק זאת, כי „האוכלוסיה הפאריסית“  
שעליה הוא מדבר אינה אלא אוכלוסית פאריס של טייר, פאריס של  
ההוללים-הנוכלים אשר שבו בהמוניהם מוורסאיל, ס׳-טִיִּדְנִי, ריאיי וס׳-טִי-  
ז׳רמן, באמת „פאריס של תקופת-הרקב“.

ציוליוזיה מבישה זו, המבוססת על שעבוד העבודה, כל פעם שהיא  
מנצחת מתוך שפיכות-דמים את הלוחמים המוסרים נפשם על חברה חדשה  
וטובה יותר, הריהי מחרישה את נאקות קרבנותיה בקולות הסתה ונאצה,  
והדם יעלה מרחבי עולם. פאריס, קרית הפועלים, קרית משושה-העבודה  
שבימי הקומונה, הפכה פתאום תַּפְתָּה ערוך בידיהם של כלבי הטרף דורשי  
ה„סדר“. ושכל הבורגני שבכל העולם מהו נמצא למד משינוי כביר  
זה? רק זאת בלבד, שהקומונה קשרה קשר נגד הציוליוזיה! העם הפא-  
ריסי מוסר את נפשו בהתלהבות על הקומונה; מספר חלליו — אין משלו  
בכל המלחמות הקודמות. מה ראייה יש כאן? רק זאת בלבד, שהקומונה  
לא היתה ממשלת העם עצמו כי אם מעשה-כפייה של קומץ פושעים! נשי  
פאריס מוסרות בשמחה את נפשן, הן על גבי המתרסים והן בככר ההריגה.  
מה ראייה יש כאן? רק זאת בלבד, ששטן הקומונה הפך אותן לַמְגֵרוֹת  
והקאטות! <sup>102</sup> מידת המתינות של הקומונה במשך שני חדשים של שלטון  
באין מפריע אין לדמותה אלא למידת העוז שבגבורתה בשעת התגוננותה.  
מה ראייה יש כאן? רק זאת בלבד, שתחת מסוה של מתינות ואנושיות הסתירה  
הקומונה בזהירות במשך חדשיים את צמאון-הדמים שלתאוות השטנים  
שלה, למען קרוא להן דרור ברגעי מלחמתה המכרעת לחיים ולמות!

תוך כדי פעולה של מסירות-הנפש ההירוואית שלה שלחה פאריס  
הפועלית אש בבנינים ובמצבות-זכרון, בשעה שמנצחי הפרולטריון עומדים  
לבתר לבתרים את גופו החי, בל יעלו על דעתם, כי בתרועת נצחון ישובו לבין  
כתלי דירותיהם כשהן שלמות ללא פגם. הממשלה הוורסאילית צועקת:

מעשה-הצתה! והיא לוחשת מימרה זו באזני כל נושאי-כליה עד לירכתי  
כפר גידח, כדי שהללו ירדפו את כל מתנגדיה מתוך חשד שמלאכתם  
מלאכת הצתה. הבורגנות שבכל העולם רואה בעין יפה את הטבח ההמוני  
הנערך במנוצחים גם לאחר המלחמה, אבל היא יוצאת מגדרה על חילול  
הקודש של מדור ודירה!

אם ממשלות נותנות לצי-המלחמה שלהן כתב הרשאה „להרוג,  
לשרוף ולהרוס“ — היקרא לזה: כתב הרשאה למעשי הצתה? כשצבאות  
הבריטים שרפו בכוונה את הקאפיטול בוואשינגטון ואת ארמון-הקפיץ של  
קיסר סין — ההיה בכך משום הצתה? ואם טייר הפציץ את פאריס  
במשך ששה שבועות רצופים, מתוך אמתלה שהוא רוצה להעלות באש רק  
את הבתים שאנשים מצויים בהם — ההיה בזה משום הצתה? האש הוא  
נשק חוקי לגמרי במלחמה. בתים שהאויב יושב בהם — משלחים בהם  
פצצות להבעירם. בשעה שהמגינים נאלצים לעזוב את בתיהם, הם  
עצמם מעלים אותם באש, לבל יתבצר בהם האויב. האש וההבער היו מאז  
ומעולם מנת-גורלם הבלתי-ימנעת של כל הבתים המצויים בחזית מלחמתם  
של כל הצבאות הסדירים בעולם. אבל במלחמת משועבדים כלפי משעבדיהם,  
זו המלחמה היחידה במלחמות העולם שהצדק עמה, דווקא כאן בל תראה  
האש ובל תמצא. הקומונה השתמשה באש כבאמצעי-הגנה, בכל חומר  
מובנה של המלה. היא השתמשה באש כדי לחסום בפני צבא וורסאיל  
את הרחובות הישרים והארוכים, אשר אוסמן הפקירם בכוונה ובגלוי לאש  
התותחים; היא השתמשה באש כדי לסוכך על נסיגתה, בדיוק כמו  
שהוורסאילים השתמשו בשעת התקדמותם בפצצותיהם, אשר החריבו בתים  
לכל הפחות במספר שהחריבה אש הקומונה. עוד היום אין להכריע אלו  
בתים הוצתו בידי המגינים ואלו מהם בידי המתקיפים. יתר על כן:  
המגינים לא העלו אש אלא לאחר שצבאות וורסאיל התחילו כבר לרצוח  
את השבויים בהמוניהם. ועוד: זמן רב לפני כן הודיעה הקומונה בגלוי,  
כי אם יביאו אותה לידי מעשי יאוש — תמות נפשה מתחת לחורבות  
פאריס, וכי פאריס לאפר תהיה ולמוסקבה תדמה; הבטחה כזו הבטיחה  
לפני כן גם ממשלת-ההגנה, אלא שזו נתכוונה רק לחפות על בגידתה.

דווקא למטרה זו כבר הכין טרושי את כמות הנפט הדרושה. הקומונה ידוע ידעה, כי חיי העם שבפאריס אינם חשובים כלל בעיני אויביה, ואילו לבתיהם שבפאריס דאגו דאגה רבה. וטייר מצדו הודיע, כי בשעת נקמה לא ידע רחם. ברגע שכבר היה ברשותו מחנה ערוך למלחמה מעבר מזה, ומעבר מזה חסמו הפרוסים את המוצא — הכריז ואמר: „מידת הרחמים לא אדע! הגמול שלם יהיה והדין חמור“. אם מעשיהם של פועלי פאריס היו מעשים שבוואנדאליזם, הרי היה זה וואנדאליזם מתוך התגוננות נואשת, ולא וואנדאליזם מתוך נצחון, כזה שאשמו בו הנוצרים בהרסם דברי אמנות יקרים לאין ערוך, אשר לעובדי־האלילים הקדמונים; ואפילו אותו וואנדאליזם צד זכות מצאו לו כותבי דברי־הימים בשל היותו פרט בלתי־נמנע, ומבחינה יחסית גם בלתי־חשוב, במלחמת הענקים שבין חברה חדשה הצומחת ועולה ובין חברה ישנה השוקעת והולכת. ועל אחת כמה שלא היה במעשי הקומונה מן הוואנדאליזם של אוסמן, אשר במטאטא השמד טאטא את פאריס ההיסטורית כדי לפנות מקום לפאריס של ההוללות. אבל הקומונה הרי הוציאה להורג ששים וארבעה בני־תערוכות, והארכי־הגמון הפאריסי בראשם! — הבורגנות והצבא שלה חידשו ביוני 1848 את המנהג, שזה כבר נעלם מתוך הרגלי המלחמה: רצח שבויים חסרי־מגן. מנהג אכזרי זה נהגו מאז ואילך, אם ברב ואם במעט, בכל מקרה של דיכוי התקוממות עממית באירופה ובהודו, ומכאן, שאמנם היה בו בחידוש זה משום „קידמת הציוויליזציה“! מצד שני חידשו הפרוסים בצרפת את המנהג לקחת בני־תערוכות — אנשים חפים מפשע שהם ערבים בחייהם למעשיהם של אנשים אחרים. וכפי שראינו הנהיג טייר כבר מראשית המלחמה את המנהג האנושי של רצח שבויי הקומונה, הרי שלא נותרה לקומונה כל דרך להגנת חייהם של השבויים האלה, אלא לקחת בני תערוכות כדרך הפרוסים. אולם בני־תערוכות התחייבו בנפשם שוב ושוב בעטיים של אנשי וורסאיל, שהמשיכו להרוג את השבויים. כיצד אפשר היה לחוס עוד על חייהם לאחר מרחץ־הדמים, שחיילי מקימהון ערכו בשמחה עם כניסתם לפאריס? כלום מן הדין היה זה להפוך ללעג ולקלס גם את האמצעי האחרון כנגד הפראות האכזרית של הממשלות הבורגניות.



את תפיסת בניה התערבות? רוצחו האמיתי של ההגמון דֶרְבוּאָ<sup>92</sup> הוא טייר. הקומנה הציעה וחזרה והציעה כמה פעמים לשחרר את הארכי־הגמון ועמו חבורה שלימה של כמרים תמורת אחד יחיד שבין שבוייו של טייר — תמורת בלאנקי. טייר נתעקש וסירב. ידוע ידע, כי אם יחזיר לקומנה את בלאנקי ישום עליה ראש, ואילו הארכי־הגמון ייטיב ביותר לשרת את מטרתו — בהיותו בין המתים. בזה חיקה טייר את מעשי קאוויניאק<sup>93</sup>. מה גדולה היתה זעקת־החמס שהרימו קאוויניאק ואנשי הסדר שלו ביוני 1848 על המורדים שהרגו כביכול את הארכי־הגמון אַפֶּר! והם עצמם הלא ידעו נאמנה, כי הארכי־הגמון נהרג בידי חיילי־הסדר. זֶאָקְמָה, הויקאר הראשי של הארכי־הגמון, הגיש לקאוויניאק מיד לאחר המאורע את עדותו על כך.

מקהלת־עלילות זו שמפלת־הסדר נוהגת תמיד לפצות בה בכל חינגאות־הדמים שלה ולדובבה כנגד קרבנות המלחמה שלה, סימן מובהק היא לכך שהבורגני בֶּךְ־דורנו רואה את עצמו כיורשו החוקי של בעל־האחוזה הפיאודאלי מלפנים; שכן גם הפיאודל היה חושב, שכל נשק כשר אם הוא משתמש בו כנגד הפליביי, ואילו הנשק ביד הפליביי נפסל מראש כפשע חמור.

הקשר של המעמד השליט שאמר לעקור את המהפכה בכוח מלחמת־אזרחים המתנהלת בחסותו של הכובש הזר, הקשר שהלכנו בעקבותיו מספטמבר ועד לבואם של חייליו הפריטוריאנים של מאק־מהון בשער סֶטֶקְלוֹ, הגיע לשיאו במרחק־הדמים שנערך בפאריס. במשולשלב משקיף ביסמארק על הורבנה של פאריס, ואולי ראה בזה „שיעור ראשון“ מאותו חורבן כללי של הערים הגדולות אשר התפלל לו מכבר, בהיותו עוד ציר כפרי פשוט ב„שאמבר אינטרובאבל“ של פרוסיה בשנת 1849. מתוך קורת־רוח משקיף הוא על חללי הפרוליטריון הפאריסי. כי בעיניו אין כאן השמדת המהפכה בלבד, אלא גם השמדתה של צרפת שלמעשה הנה עכשיו גוף בלי ראש, ונוסף על כך הותז הראש בידי הממשלה הצרפתית עצמה. מתוך שטחיות שהיא מסימניהם של כל המדינאים אשר השעה משחקת להם, אין הוא רואה אלא את השטח העליון של מאורע

היסטורי עצום זה. וכי נראה כבר מחזה כזה בדברי ימי העולם, שיהא מנצח מכתיר את נצחוננו לא רק בכך שיעמיד את עצמו כסרדיוט לשירות הממשלה המנוצחת, אלא אף כרוצח שכיר שלה? בין פרוסיה ובין הקומונה הפאריסית לא היתה כל מלחמה. אדרבה, הקומונה קיבלה את תנאי-השלום המוקדמים ופרוסיה הכריזה על נייטראליותה. פרוסיה לא היתה איפוא צד לוחם במלחמה זו. אולם היא התנהגה כרוצח; כרוצח פחדן, מפני שלא הלכה לקראת כל סכנה; כרוצח שכיר, מפני שהתנתה מראש כי התשלום של 500 מיליון כספי-דמים תלוי במפלתה של פאריס. ומתוך כך נתחוויר סוף-סוף אופיה האמיתי של אותה מלחמה, שנגזרה מטעם ההשגחה העליונה כדי לייסר את צרפת האפיקורסית והמופקרת בשבט עברתה של גרמניה הצנועה והמוסרית! ומעשה זה של הפרת החוקים הבינלאומיים אשר לא נשמע כמוהו, כפי שהודו בכך גם היוריסטים מהעולם הישן, לא זעזע את הממשלות „התרבותיות“ של אירופה ולא עורר אותן להטיל חרם על פרוסיה העברנית שאינה אלא כלי שרת בידי ממשלת פטרבורג. תחת זאת נתעוררו לדון אם למסור לידי התלין הוורסאילי גם את קרבנות-המלחמה המועטים, שהצליחו להמלט מידי המשמר הכפול שמסביב לפאריס!

עובדה היא, שלאחר המלחמה הגדולה ביותר שבזמן החדש התאחדו צבאות המנצחים והמנוצחים כדי להרוג ולהשמיד יחדיו את הפרוליטריון. עובדה זו, שלא נשמע כמוהו, סימן הוא לא למפלתה וקצה של החברה החדשה והעולה, כפי שמאמין ביסמארק, אלא להתפוררותה הגמורה של החברה הבורגנית הישנה. המעוף ההירואי הנעלה ביותר, שהחברה הישנה עודה מסוגלת לו, היא המלחמה הלאומית; וזו מתגלית עכשיו כתרמית ממשלתית גרידא, שאין לה כל מטרה אלא לדחות את מלחמת-המעמדות והיא מסתלקת לצדדין מיד כשהמלחמה המעמדית מתלקחת והופכת מלחמת-אזרחים. השלטון המעמדי שוב אינו יכול עוד להסתתר תחת מדי הלאומיות: הממשלות הלאומיות עושות יד אחת כנגד הפרוליטריון!

מאז חג השבועות של 1871 לא ייתכן עוד כל שלום ושום שביתת-נשק בין פועלי צרפת וגוזלי פרי עבודתם. צבא שכירים יכול במשך זמן ידוע לשים יד-ברזל לוחצת על שני המעמדות גם יחד. אבל מן ההכרח הוא

שמלחמה זו תפרוץ ותחזור ותפרוץ, וכל פעם בשיעור מתרחב והולך. ואין מקום לספק, מי יהיה המנצח בסופה של מלחמה זו — המיעוט המנצל או הרוב העצום של העובדים. והפועלים הצרפתים הרי אינם אלא החלוץ של כל הפרולטריון המודרני.

בשעה שהממשלות האירופיות גילו לפני פאריס בצורה כזאת את האופי הבינלאומי של שלטונן המעמדי, בה בשעה צעקו בקול־קולות שכל הצרות הללו מקורן רק בהתאגדות־הפועלים הבינלאומית, זה הארגון הבינלאומי של העבודה כנגד הקשר הקוסמופוליטי של הקפיטל. טייר האשים את ההתאגדות, שהיא הדספוט של העבודה, המעמיד פנים של גואלה. פיקאר פקד לבטל כל קשר בין האינטרנציונליסטים שבצרפת ובין חבריהם שבחוץ־לארץ. נסיך ז'וֹבֵר<sup>94</sup>, זה הזקן החנוט, האח לפשע של טייר משנת 1835, הכריז כי תפקידן העיקרי של כל הממשלות הוא לעקור את ההתאגדות מן השורש. היונקרים הכפריים שבאסיפה הלאומית צרחו כנגדה, וכל העתונות האירופית ענתה אחריהם במקלה. סופר צרפתי נכבד, הזר לגמרי להתאגדותנו, מתבטא בזו הלשון: „חברי הועד המרכזי של הגווארדיה הלאומית ורוב חברי הקומונה הנם המוחות הפעילים ביותר, הנבונים ביותר והנמרצים ביותר של התאגדות־הפועלים הבינלאומית... אנשים שהם נאמנים עד לעומק הלב, ישרים, נבונים, מלאי מסירות, נקיים, וקנאים במשמעותה הטובה של המלה“. השכל הבורגני הצבוע בצבע־משטרה רואה כמובן את התאגדות־הפועלים הבינלאומית כראות חבר־קושרים בסתר, שהנהלתו הראשית גוזרת לערוך מרידות מזמן לזמן בארצות שונות. אולם, לאמיתו של דבר, אין התאגדותנו אלא האיגוד הבינלאומי, המאחד את הפועלים המתקדמים ביותר שבארצות השונות של העולם התרבותי. בכל מקום ובכל זמן, בכל צורה ובכל התנאים שמלחמת־המעמדות מגיעה לכלל אחיזה כלשהי — טבעי הדבר שחברי התאגדותנו עומדים בשורה הראשונה. הקרקע שממנה היא צומחת היא החברה המודרנית עצמה. ויישפך דם כמה שיישפך — לא ייתכן להביאה עד דכא. כדי לשרש אותה חייבות היו הממשלות לשרש קודם־כל את שלטון־הכפייה של הרכוש על העבודה, לאמור: את יסוד קיומן הן, קיום של טפילים.

פאריס של הפועלים, על הקומונה שלה, תירש כבוד עולם כחלוץ  
מפואר של חברה חדשה. הקדושים שלה גנוזים בין לוחות לבבו הגדול של  
מעמדה הפועלים. את רוצחיה כבר הוקיעה ההיסטוריה מעתה אל עמוד  
הקלון, אשר כל תפילות הכמרים שלהם אין בכוחן לפדותם משם.

המועצה העליונה: <sup>95</sup>

מ. ט. בון, פרד. בראדניק, ג. ה. באטרי, קייהיל, וויליאם האלס, קולב,  
פרד. לְסֶנְרֶה, ג. מילנר, טומאס מוֹטְרֶסהיד, שארל מיריי, פפנדר, רואה, סאדלר,  
קואל סטיניי, אלפ. טילור, וו. טאונסֶהנד.

מזכירים מקשרים:

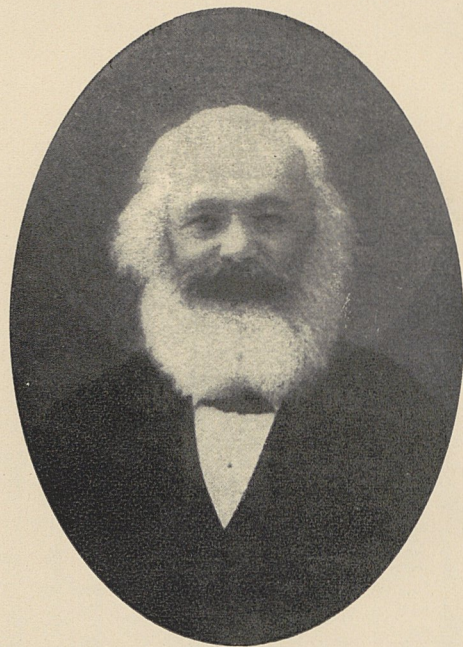
צבי מוריץ להונגריה.	אויג'ין דיפון לצרפת.
אנטון צאביקי לפולין.	קרל מרכס לגרמניה והולנד.
ז'אמס כהן לדניה.	פרידריך אנגלס לבלגיה וספרד.
י. ג. אַקאריוס לארצות-הברית.	הרמן יונג לשווייץ.
	פ. ג'יאובאקיני לאיטליה.

ג'ורג' האריס, גזבר.	הרמן יונג יושב-ראש.
ז'ון האלס, מזכיר כללי.	ז'ון ווסטון, שר-האוצר.
	משרדהאיי הולבורן, לונדון וו. ט.

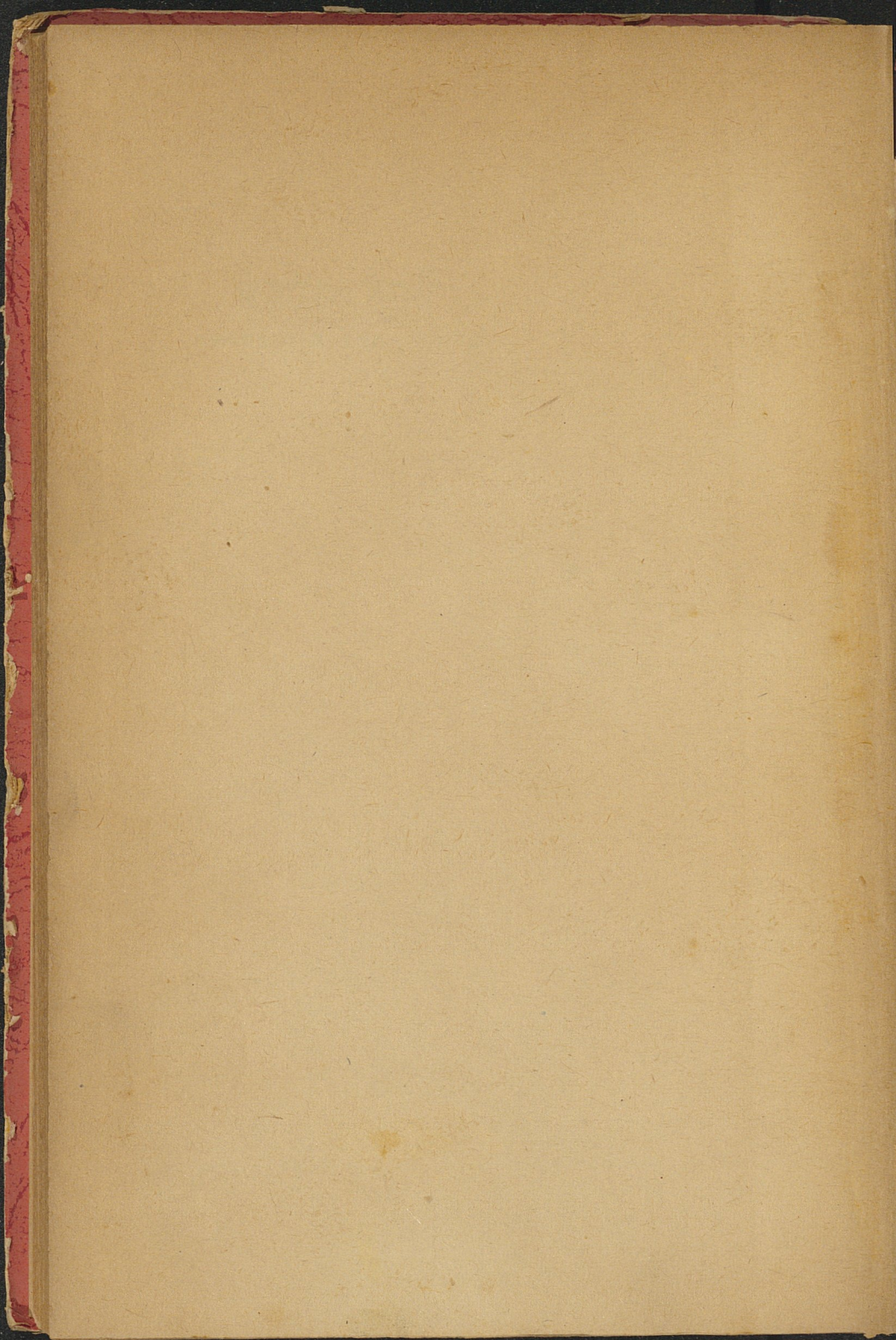
30 במאי 1871



פרידריך אנגלס בשנת 1879



קרל מרכס בשנת 1880



מ כ ת ב י ם  
ש ל  
ק ר ל ו ז' נ י מ ר כ ס ו פ ר . א נ ג ל ס

1871 ביוני 17 — 1870 ביולי 20

במדור זה לא כונסו כל המכתבים שנכתבו  
ע"י קרל וז'ני מרכס ופ. אנגלס באותה תקופה  
וגם מאלה שכונסו — הובאו כאן רק אותם הקטעים  
הנוגעים מאיזה צד שהוא בעניינים שעליהם דובר  
ב"מלחמת האזרחים בצרפת".

ההשמטות בגוף המכתבים סומנו בקווים.



## 1. מרכס לאנגלס

20 ביולי 1870

פרד יקירי,

רצוף פה מכתב מקוגלמן<sup>96</sup>, אשר יסביר לך במידה מרובה את מסתוריה המדיי-ניים של המלחמה הנוכחית. צודק הוא בבקורת שהוא מותח על אותו כרוז של אסיפת בראונשווייג<sup>97</sup> שאני מצרפו כאן בכמה טפסים. מלבד זאת אני שולח גם ריוויי<sup>98</sup>. תמצא בו חלק ראשון של כתב-ההאשמה בפני בית-הדין העליון של בלזא; לעומת הפיניאנים<sup>99</sup> מה עלובה היא דמותם של הקושרים הצרפתיים, ההופכים ללא סיבה כלשהי מרגלים! אולם הגליון מענין גם בשל מאמרו הראשי של דלקליז<sup>100</sup> הזקן. הגם שהוא מתנגד לממשלה, הרי הוא הביטוי המושלם ביותר לשובניזם, שכן צרפת היא הארץ היחידה של האידיאה (היינו: של האידיאה שיש לה על עצמה). השובניסטים הריפובליקאים הללו רוגזים רק על שהצורה הגשמית של אליילם—לואי בונאפארט ארך-האף והחולק עם גנב — אינו עולה בקנה אחד עם יציר דמיונם. הצרפתים ראויים למלכות. אם ינצחו הפרוסים, הרי שריכוז השלטון המדיני יועיל לריכוזו של מעמד-הפועלים הגרמני. זאת ועוד אחרת: הכרעת הכוח הגרמני תעביר את נקודת-הכובד של תנועת הפועלים במערב-אירופה מצרפת לגרמניה, ואם אך נערוך את התנועה בשתי הארצות זו לעומת זו מאז 1866 ועד עתה — נראה כי מעמד-הפועלים הגרמני עולה על זה הצרפתי מבחינה עיונית וארגונית. עם הכרעתו על הבמה העולמית היתה באה ממילא הכרעת תורתנו לגבי זו של פרודון וכו'. —

## 2. אנגלס למרכס

מנצ'סטר, 22 ביולי 1870

מור חביבי,

הידד קוגלמן! נראה שלא בכדי היה האיש חובש ספסל בבית-מדרשו. ההשערה היא לגמרי ברוחם של המומסים ויש בה משום הסבר לכל. אבל אם באמת נכונה ההשערה, הרי ביסמארק לכל הפחות שוב אינו מוצא את ידיו בכל הענין הזה. נראה הדבר שעלה בידי האדונים הללו לעורר בגרמניה מלחמה

לאומית במלוא מובן המלה. קרני-המישוש המרובות בדבר הסתלקות גרמניה משטחים מסויימים, לזכמבורג וכו', אשר שלח לואי בונאפארט כדרכו כדי להכין מלכתחילה את הציבור לקראת עובדה קיימת, — השפעתן על המשל<sup>101</sup> הגרמני היתה הפוכה לגמרי. דומה שהפעם גמר אומר לשים קץ לתרמית הזאת אחת ולתמיד. לנוכח העובדות הללו, וכן לנוכח שני מחנות הצבא ולנוכח ווילהלם הזקן העקשני, לא תתכן מלחמה למראית-עין בלבד. יש לעשות מעשה יסודי.

ההיסוסים והשהיות שחלו פתאום בפעולות הצרפתיות, שלפי החשבון היו צריכות כנראה להתחיל השבוע, מוכיחים כי לואי בונאפארט רואה שטעה הרבה בחשבונו. התגייסותם המהירה של הגרמנים הדרומיים והוודאות כי יתקל בעם הגרמני עצמו, סיכלו את התקפת-הפתע על מיינץ—התקפה שעמד לבצעה בהפצצה ומכת-מחץ בכיוון לוורצבורג בכוחות מכוונסים רק למחצה. אם בכלל יערוך מלחמה, הכרח הוא שיתקיף עכשיו במלוא הכוחות כולם. אך עוד חזון למועד. רק ב־15 או ב־16 בחודש ניתנה הפקודה לערוך את הבטליונים הרביעיים של הגדודים. הם מורכבים מ־4 פלוגות של 3 בטליוני הקרב שבכל גדוד; נמצא שיש להגדילים תחילה עד כדי 6 או 8 פלוגות ולהשלימם בכוחות המילואים. אנשי הצבא שיצאו לחופשה גוייסו בפאריס ב־19 וב־20 בחודש, חיילי-המילואים ששרתו בצבא גוייסו ב־21 ביולי, ואשר לא שרתו עדיין — גוייסו מחר. על שני הסוגים הראשונים להצטרף קודם אל הגדודים שלהם כדי להשלימם. ועל ידי כך תידחה המערכה — פרט לתגרות קלות — לכל הפחות עד אמצע השבוע הבא. אולם אז ייתכן שהגרמנים יהיו כבר חזקים כל כך, שבונאפארט יראה הכרח לעצמו להמתין עד בוא הבטליונים הרביעיים, ודבר זה יביא שוב לידי דחיה של 8 עד 14 ימים. ואם כך — ידוע על התחטוטה.

אתמול סיפר לי פיליסטר גרמני שבכאן, כי בשבת נסע בנסטפאליה ברכבת יחד עם גנרל פרוסי, והלה חשב כי אנגלי הוא ושוחח עמו אנגלית. וכך אמר לו: „אמת נכון הדבר, כי מפגרים אנו בשיעור עשרה ימים לערך; אך אם במשך עשרה ימים לא תשמעו כי נחלנו מפלה גדולה — נזכה בקרוב לאהדתכם.“ על השאלה מה כוונתו בכך השיב: „אהדתם של האנגלים, כידוע לך, נתונה תמיד למי שהשעה משקת לו.“

הגיוס נפתח בצפון-גרמניה ב־10 בחודש ובבאוואריה ב־17 בו. חילות המילואים וצבא-ההגנה יכולים להיות מוכנים ומזומנים כעבור 8 ימים לערך מראשית הגיוס, והמותר במשך 12 יום; נמצא שב־25 בחודש יהא מוכן כל חיל-הרגלים, וב־30 בו יהא הצבא כולו מוכן ועומד. אולם מאחר שהיילי-המילואים באים להתייצב בהמוניהם בטרם נדרשו, הרי שבצבא-המערכה יהא מוכן עוד קודם לכן. על חוף

הריינוס עומדים בודאי הקורפוסים 7, 8, 11 ו-12. גם חיל-המשמר עזב את ברלין. כפי שסיפר לי בורכארדט, שבא אתמול משם; אני משער כי הלכו לבאוואריה, כדי לעמוד לפקודתו של יורש-העצר הנאה. אתמול עמדו לפתוח במעבר הגייסות מן המזרח דרך ברלין. החל מיום א' או ב' יוכל בונאפארט לכבוש לכל היותר את פפאלץ, אבל לא יוכל עוד לעבור את הריינוס — אלא אם כן יעשו יריביו שגיאות גדולות. לסוף השבוע הבא כבר יוכלו הגרמנים לתקוף ולהסיע לתוך צרפת מחנה-צבא אשר מן ההכרח כי יכריע את כל הכוחות אשר בונאפארט יעמיד כנגדו, ולו יהא מתוך כמה וכמה קרבות קשים. לפי מצב הדברים בשעה זו רואה אני את הצלחת בונאפארט בקרב — כדבר שלא ייתכן. — —

אני מחזיר בזה את מכתבו של קוגלמן.

הקראת כיצד עוגב עכשיו בונאפארט על המרסייליזה, ותרוה <sup>101</sup> \* האצילה משמיעה אותה ערב-ערב בקול החפרים הגס שלה? המרסייליזה בפיה של תרוה — זה פרצופו הנאמן של הבונאפארטיזם, תוף, לעזאזל.

### 3. מרכס לאנגלס

28 ביולי 1870

פרד יקירי,

— — המועצה העליונה החליטה ביום ג' האחרון להדפיס את האגרת באלף טפסים. אני מחכה היום להגהות.

שירת המרסייליזה בצרפת — פארודיה היא, כקיסרות השניה בכללה. אלא שלכל הפחות מריח אותו כלב כי השיר „עת נעלה על סוריה“ אין בו כוח-משיכה. ואילו בפרוסיה, אין צורך בלהטטים כאלה. שירת „ישו מבטחי“<sup>1</sup>, בפי ווילהלם הראשון, כשביסמארק מימינו ושטיבר <sup>102</sup> משמאלו, זוהי המרסייליזה הגרמנית! כבשנת 1812 <sup>103</sup> וכר, דומה, כי הפיליסטר הגרמני שרוי ממש בהתפעלות באשר הניחו לו עכשיו לתת מהלכים באין מעצור לעבדות הנטועה בו מטבעו. מי פילל כי 22 שנה לאחר 1848 תזכה מלחמה לאומית בגרמניה למבע עיוני ש כ ז ה!

לאשרו של דבר — מוצאה של הפגנה זו הוא במעמד הבינוני. מעמד-הפועלים אין לו חלק בה, מלבד אלה הדבקים בשווייצר <sup>104</sup>. לאשרו של דבר נתפתחה מלחמת-המעמדות בשתי הארצות, צרפת וגרמניה, עד כי שום מלחמה בחוץ לארץ אין בכוחה לסובב את לגלגל ההיסטוריה סיבוב רציני לאחר.

עם פרסום החוזה (בדבר בלגיה) הגדיש גם ביסמארק את הסאה <sup>105</sup>. אף מעמד הנכבדים הלונדוני אינו מעיז עוד לדבר על יושרה של פרוסיה. מאקיר ושות' <sup>106</sup>!

אגב: נזכר אני כי זמן קצר לפני 1866 קראתי בעתונו של בראס הנכבד ובקרויץ־צייטונג <sup>107</sup> מאמרים שהלעיוז על בלגיה כי „קן של יעקובינים“ (!) היא, והציעו לספחה אל צרפת. מצד שני — התמרמרותו המוסרית של ג'ון בול משעשעת לא פחות מכן! קדושת החוזים! שד משחת! לאחר שפאלמרסטון הרים למדרגת כלל מדיני באנגליה את הדעה, שאם נשבעים לחוזים אין בכך משום שבועה לשמור להם אמונים, ומני אז פעלה אנגליה ברוח זו החל משנת 1830! <sup>108</sup> מכל הצדדים אי אתה מוצא אלא מלחמה והפקרות.

מה יפה הקרויץ־צייטונג בדרשה מאת אנגליה לבל תספק פחם לצרפת, לאמור: להפר את החוזה המסחרי שבין אנגליה וצרפת, לאמור: להכריז מלחמה על צרפת. פחם יכול להיות סחורת־מלחמה, טענה זו טענה בשעתה בתקיפות האופוזיציה האנגלית כלפי פאם <sup>109</sup>. הוא פירנס אותה בבדיחות גרועות. סעיף זה לא נעלם איפוא מן העין כלל ועיקר בשעת חתימת החוזה. ארקהארט <sup>110</sup> כתב כתיב־פולסטר חריפים בנוון זה במשך המשא־ומתן. נמצא אם אין אנגליה מכריזה מלחמה מלכתחילה חייבת היא לשלוח פחם לצרפת. ואשר להכזרת מלחמה עלולה זו לגרום למדון רציני מאוד בין שליטי היום ובין הפרוליטריון בלונדון. הלך־הנפש בקרב הפועלים כאן מתנגד בהחלט ל„פעולה ראשית ומדינית“ כזו. — — —

#### 4. אנגלס למרכס

מנצ'סטר, 31 ביולי 1870

מור הביבי,

הא לך רצופה בזה תכנית־המלחמה הפרוסית. אני מבקשך לקחת מיד כרכרה ולהביאה לפל־מל גאזט, כדי שתופיע ביום ב' בערב. היא תעשה פירסום עצום לפל־מל גאזט ולי; ייתכן שביום ג' כבר יתפתחו הענינים עד כדי כך שכל אדם יוכל להסביר לעצמו את פרשת המאורעות. אם מאמרי מספר 2 הופיע בשבת — זאת איני יודע, כי הפל־מל גאזט לא נתקבל היום כאן בקלובים. אני מחויב טובה לעצמי במידה ידועה בשל המעשה הזה, שכן לא היה זה מן הדברים הקלים לנחש את התכנית הזאת. הנקודה המכרעת היתה הידיעה, כי קרובו של גומפרט, מפקד על פלוגה בגדוד ה־77, חלוץ הקורפוס השביעי, עוב ב־27 ביולי את אצן בדרכו לטריר. מתוך כך נתחוויר לי כל העסק.

מלבד זאת עליך לבוא לידי הסכם עם גרינווד, כי אשלח אליו את המאמרים במישרים, שעל ידי כך יוכלו להופיע בו ביום. הפסד־זמן יש בו עכשיו משום סכנת מות למאמרים מסוג זה. יש בדעתי לשגר לו מאמרים פעמיים בשבוע בממוצע; במקרים דחופים — יותר מזה, ובימי מנוחה — פחות מזה. בין מאמר

למאמר אשלה רשימות קצרות בנות שעתן, והרשות בידו להשתמש בהן כרצונו. אמנם חרפתנו גדלה והולכת מיום ביום בצאתנו להילחם תחת דגלו של ווילהלם. אך טוב בכל זאת שהוא עושה עצמו לצחוק ולקלס ביעודו האלוהי ובשטייפן שלו, שבלעדיו לא תבוא גם האחדות הגרמנית לידי גמר. אגרת האינטרנציונל נתפרסמה כאן בשבת בעתון הטורים „קוריר“; אילו היה הדבר ביום אחר בשבוע היו גם שאר העתונים מדפיסים אותו; אולם המודעות של שבת מנעו את הדבר. אגרת זו תורה להמוני כל המעמדות כי רק הפועלים בלבד יש להם מדיניות-חוץ אמיתית. התזכיר הוא טוב מאוד, וטיימס לא קיבל אותו בודאי רק בשל הרוסים. הממשלות וכן הבורגנות תתפלאנה מאוד מאוד לכשיעמדו הפועלים אחרי המלחמה ויחדשו במנוחה את פעולתם שנפסקה, כאילו לא אירע דבר.

אמונתי בפעולותיהם הצבאיות של הגרמנים גדלה מיום ליום. בקרב הרציני הראשון היינו מנצחים אפוא נצחון כהלכה. דומה, שהצרפתים אינם יודעים עדיין כלל, מהו אותו נשק-הירקות<sup>111</sup> אשר ניתן בידם.

משחקו של מולטקה<sup>112</sup> משחק נועז הוא מאוד. לפי חשבוני לא ירכזו את גייסותיו לפני יום ג' או ד'. מאאכן ועד לגבול מהלך עשרים מיל גרמני בקירוב. לא פחות מארבעה עד חמשה ימי-מצעד, ביחוד בימי חום. לפיכך לא יוכל הקורפוס היד בשלמותו להגיע לסאר אלא מחר, וייתכן שהיום כבר ניטש הקרב המכריע. על כל פנים תזכר הדבר יפה כל כך, שעשרים וארבע שעות פחות או יותר תהא להן השפעה עצומה. הקרב בעיצומו ייערך בודאי על חוף הסאר, בין מרציג ובין סארבריקן.

טוב הדבר שהצרפתים תקפו תחילה על אדמת גרמניה. אם אחרי פלישה שנהדפה יכנסו הגרמנים צרפתה בעקבות הפולשים הנרדפים — ודאי שהדבר יעשה בצרפת רושם אחר מאשר אילו פרצו הגרמנים ללא פלישה צרפתית מוקדמת. על-ידי כך תהא המלחמה מצד צרפת בונאפארטיסטית יותר.

בסיום של נצחון — כי הגרמנים ינצחו בסופו של דבר — איני מטיל ספק כלל, אולם תכניתו של מולטקה מגלה את הוודאות המוחלטת, שבקרבות הראשונים יוכל להופיע ביתרון-כוח מכריע. ביום ג' בערב נוכל כבר לדעת אם לא טעה בחשבונו. מולטקה עשה לרוב את חשבונותיו בלי ווילהלם.

ככל שהפיליטטר הגרמני מרבה להתרפס לפני ווילהלם שלו, השם מבטחו באלוהים ומתרפס לפניו, כן תרבה חוצפתו כלפי צרפת. היללה הישנה על אלזאס-לותרניגיה שוב ניתנו לה מהלכים, — והאוגסבורג<sup>113</sup> בראש. אולם אכרי לות-רינגיה יוכיחו להם לפרוסים, כי אין הענין פשוט כל כך.

בדבר החווה צודק, אתה לגמרי. אין האנשים מטומטמים כל כך, כאשר יאמין

ביסמארק. הצד הטוב שבענין, שכל החלאה מן ההכרח שתתגלה עתה לעין כל, ושבא סוף סוף הקץ למשחקה הנכלים בין ביסמארק לבונאפארט. בכל פרשת הנייטראליות, ושאלת הפחם בכללה, נוהגים הגרמנים כילדים, ברוח ההיסטוריה שלהם ממש. אלו הן שאלות, שעם זה לא נתקל בהן מעודו. כי מי התענין בו ביום מן הימים? — — —

## 5. מרכס לאנגלס

1 באוגוסט 1870

פרד יקירי,

— — — האוליגרכיה המקומית דורשת שאנגליה תלחם לפרוסיה. לאחר שבמשך שמונה עשרה שנה התרפסו לפני בונאפארט וניצלוהו כדבועי כמציל הרווחים והרנסות, אומרים הם עכשיו למצוא בפרוסים הסולידיים, המונארכיסטיים ויראיי השמים, שוטר מכובד יותר ובטוח יותר ליבשת אירופה. אף על פי כן ראוי להם להללו להיזהר. כאן כבר רווחת בקרב העם הסיסמה: השושלת הגרמנית הארורה שלנו רוצה לסבך אותנו במלחמה הקונטיננטלית לשם האינטרסים המשפחתיים שלה!

פיגארו שבכאן, אשר גליון אחד אפייני ממנו נתתי לדיפון<sup>114</sup>, הוא עתון אנגלי, שנוסד על ידי הצירות הצרפתית.

ביסמארק מצדו קנה קניה הגונה בקרב העתונות הלונדונית, בין השאר — את לידס וריינולדס! בגליונו מיום אתמול דורש האחרון את ביתורה של צרפת. חזיר זה אינו מקמץ בעניני עסק. ברנש זה, שמאז ומעולם היה מגנה את הגרמנים ומקטר לצרפתים, הפך פתאום למין בלינד<sup>115</sup>.

ואשר לאותו בחור — הרי מקוה הוא שזכות צעקתו הפטריוטית וזכות ה„הקרבנה“ הרעשנית של ריפובליקניותו על מזבח המולדת תעמודנה לו להבחר בבחירות הקרובות אל הרייכסטאג. — — —

## 6. אנגלס למרכס

מנצ'סטר, 3 באוגוסט 1870

מור חביבי,

— — — עובדה זו שהצרפתים מתקדמים וכבשו את סארבריקן (שבה ניצבו באטליון אחד, 4 אסקדרונים ואולי גם מעט ארטילריה) — נעמה לי מאוד. ראשית — מטעמים מוסריים. שנית — משום שהגרמנים ילחמו בקרב הראשון מלחמת מגן, וההגנה מחזקת במידה עצומה על ידי נשק הירפתים. לפי חשבוני ערכו הגרמנים

אמש את המערכה האסטראטגית, ולכן משער אני, כי מחר יתחולל בקו אוטוויילר-  
נוינקירכן-הומבורג הקרב, שתגרות הפתיחה שלו ניטשו בוודאי כבר היום; בקרב  
הזה יעסיקו צבאותיהם של פרידריך קארל ויורשהעצר את החזית, ושטיינמץ  
יתקוף את האגף (השמאלי) של הצרפתים, או להיפך. — — —

מכל מקום נשקפת עוד סכנה מסוימת, כי הצרפתים יפרצו לתוך מסע  
המערכה של הגרמנים בטרם יסתיים. אילו היה לוואי האציל תוקף ביום הששי, כי  
או יכול היה עוד בלי קשיים מרובים להגיע עד הריינוס. ואילו ביום השלישי  
וודאי שהללו יהיו נכונים כבר במידה הנאותה. הטובה שבתקוות ההתקפה נתקפחה  
בעטיו הוא, לאמור: בשל הקיסרות הירודה, בשל רדיפת הבצע שבמנגנון  
הצבאי שעייב אותו חמשה ימים, וקרוב לוודאי שגם עכשיו הכריח אותו לצאת  
למלחמה ללא הכנה דרושה.

אם הגרמנים יפסידו את הקרב הראשון הזה, בניגוד למשוער, יוכלו שוב  
להיות כעבור חודש ימים חזקים הרבה יותר מעתה. מפני מפלה ניצחת מוגנים  
הם על-ידי קו הריינוס, הצרפתים אינם מוגנים מפניה כל עיקר. — — —

## 7. מרכס לאנגלס

8 באוגוסט 1870

פרד יקירי,

— — — הקיסרות נכונה! — פירוש: הקיסרות הגרמנית. אם כך ואם כך,  
לא בדרך המכוונת ולא בצורה המשוערת. נראה שכל הנכלים מאז ימי הקיסרות  
השניה הובילו סוף-סוף לידי השגת המטרות ה"לאומיות" משנת 1848 — הונגריה,  
איטליה, גרמניה! לי נדמה, כי סוג זה של תנועה יבוא לקצו רק לכשיגיעו דברים  
למעשי-אגרוף בין הפרוסים והרוסים. דבר זה אינו רחוק מן המציאות  
כלל ועיקר. עתוני המפלגה המוסקבאית (כמה מהם ראיתי אצל בורקהיים<sup>116</sup>) תקפו  
בחריפות כזו את הממשלה הרוסית בשל יחסה הידידותי לפרוסיה כשם שעתוני  
צרפת התקיפו — ברוחו של טייר — בשנת 1866 את בוסטראפה<sup>117</sup> בשל ידידותו  
עם פרוסיה. רק הקיסר, המפלגה הגרמנית-רוסית, והעתון הפטרבורגי הרשמי תקעו  
שופר כנגד צרפת. אבל רחוקים היו ביותר מלצפות לנצחונות מכריעים כאלה מצד  
הפרוסים-גרמנים. הם האמינו, כאשר האמין בונאפארט בשנת 1866, כי המעצמות  
הלוחמות תחלשנה אשה את רעותה תוך מלחמה ארוכה. עד שרוסיה הקדושה תוכל  
להופיע כבורר עליון ונגיד ומצוה.

ועתה אם אין ברצונו של אלכסנדר למות ברעל, יש לעשות מעשה כדי  
לפייס את המפלגה הלאומית. נראה שהפרסטיג'ה של רוסיה "תפגע" עם היווצר

קיסרות גרמנית-פרוסית יותר משנפגעה הפרסטיג'ה של „הקיסרות השנייה“ עם יצירת הברית של גרמניה הצפונית.

רוסיה תאחו איפוא בנכלי רמיה עם פרוסיה, ממש כשם שעשה בונאפארט במשך 1866—1870, כדי להשיג זכויות לצד תורכיה. וכל הנכלים האלה יסתיימו במלחמה שבין הנוכלים, למרות הפולחן הרוסי של הוהנצולרן. יהיה המישל הגרמני אוילי כאשר יהיה, אך הרגשתו הלאומית שנתגברה מחדש, אין לדחקה בסד השירות לרוסיה (ביחוד עכשיו, שאי-אפשר להשיאו עוד, כאילו שומה עליו לקבל הכל באהבה ובלבד שתתגשם תחילה האחדות הגרמנית). ואין גם כל יסוד לכך, ואף לא תואנה. והיה כל החי — ראה יראה. ווילהלם הנאה שלנו לך יחיה עוד לפנינו, או אז ייתכן שעוד נזכה לראות את כרוזיו אל הפולנים<sup>118</sup>. ברצות האל לעשות מעשה רב ומיוחד — אומר קארלייל הזקן — יבחר תמיד לשליחותו את השוטים שבעולם.

ברגע זה מפחיד אותי בעיקר מצב הדברים שבצרפת עצמה. המערכה הגדולה הקרובה לבוא מן ההכרח כמעט שתסתיים לרעתה של צרפת. ובכן? אם ימלט הצבא המוכה פאריסה, בהנהגתו של בוסטראפה, יגיעו הדברים לידי שלום משפיל ביותר לגבי צרפת, ואולי גם לידי ריסטברציה של בית-אורליאן. אם תפרוץ מהפכה בפאריס, אזי נשאלת השאלה: כלום יש להם האמצעים והמנהיגים כדי לעמוד בריצינות כנגד הפרוסים? אין להתעלם מן העובדה, כי עשרים שנות הפארס הבונאפארטיסטי הביאו לכלל דמורליזציה עצומה. אין כמעט יסוד לצפות לגבורה מהפכנית. מה דעתך על כך?

אין אני מבין כלום בהלכות צבא; אף-על-פי-כן נדמה לי, כי לעתים רחוקות נערך קרב ביתר פזיזות, ארעיות ובינוניות מזה שערך באדינגה<sup>119</sup>. נוסף לכך מחזה-הפתיחה היפה, כל אותה המלודרמטיקה של הקיסרות הירודה<sup>119</sup> \* מפורט ס"ט-מרטאן, האב והבן ליד נקבה-הבער של התותח, והניוול המתבל את המעשה „הנעלה“ — הפצצת סארבריקן! כיאות לאותו ברנש, כמות שהוא על פרשו ועל כרעיו.

במועצת-המלחמה הפרימיטיבית שבמץ דרש מאק-מאהון ככל תוקף מעשים מהירים, אבל לָבָּף<sup>120</sup> נקט בדעה הפוכה מזו.

דרך אגב: מתוך מכתב מווינה (מקרובו של אַקאריוס<sup>121</sup>, ישיש בן 72), נמצאנו למדים, כי ביסמארק ביקר שם בחשאי השאין!

הרי זה ברוחה של הקיסרות הירודה שמלחמה זו, על הקומיסאריאטים והדיפלומטיה שלה, מרימה הסיסמה: שקרנות גומלין וגניבות גומלין. וכל צרפת כולה, למן המיניסטר ועד הבלבל, למן המצביא העליון ועד החייל הפשוט, למן



הקיסר ועד למצחצחהנעלים שלו — הכל עומדים נבהלים ומשתוממים ברגע שמצב הדברים האמתי מתגלה לאורה של אש התותחיים. — — —

## 8. אנגלס למרכס

מנצ'סטר, 10 באוגוסט 1870

מור חביבי,

היום הוא 10 באוגוסט<sup>122</sup>. הייתכן שבני פאריס שכחוהו כליל? לפי הפלמל גאזט מהערב אין הדבר נראה כך. הקיסרות השניה דומה שהיא מתאדה ועולה בהבל. באדינגה מתפטר מן הצבא ומוכרח למסור אותו בידי באואן (!), זה הטוב באנשיו שעדיין לא הוכו. פירושו של דבר למעשה, שהוא מסתלק בכלל. דומה שאומרים להקל על האנשים לחולל מהפכה. הכל נעשה מאליו וממילא, שכן טבע הדברים מחייב. הימים הקרובים וודאי שיכריעו בכך.

אני מאמין, כי האורליאניסטים — בלי הצבא — אין בכוחם להסתכן ולפתח מיד בחידוש מלכותם. הואיל והם עכשיו השושלת היחידה הבאה בחשבון, אפשר שהם עצמם יעדיפו שוב תקופתמעבר ריפובליקאית. ואם כך האין זאת שהמרסליות לשעבר תעלה לשלטון?

אני מאמין כי הפרוסים יסכימו לעשות שלום מכובד בכללו עם ריפובליקה. אין זה כדאי להם להקים לתחיה את שנות 1793 ו־1794. כל נאום־הכתר של ווילהלם היה מכוון לתקוות שתלו במהפכה, ולא רצו להרחיק לכת בענין זה. אך לעומת זאת גדל מאז הזעם האומי בגרמניה והכל זועקים ותובעים את אלזאס־לותרינגיה. אין גם לסמוך על ווילהלם. אך לפי שעה מאמין אני עוד, כי יסתפקו בפחות מכן. צרפת תוכרח לזוטר על שטח כלשהו מארצה. וכדי שיחזור ויישנה המעוף של 1793 ובצורה פעילה דווקא, לשם כך דרוש גם האויב של 1793, וכפי שאמרת בצדק: גם צרפתים השונים במקצת מאלה הבאים זה עתה מן הקיסרות הירודה. אגב, משער אני, שהפרוסים כבר ניהלו משא־ומתן עם אנשי אורליאן.

סיפור המעשה על ביסמארק שביקר כביכול בינה נראה לי כפספוס של ביבורסה. וינה כוחה יפה בכך.

דעתך בדבר הרוסים גם דעתי היא. ולא יעברו ימים רבים עד שנגיע לכך. מובטחני, כי ביסמארק יזהר וישמור לו מראש את הצרפתים למקרה שכזה. על האסטרטגיה של באדינגה — אתמול (מאמר ראשי) והערב בפלמל גאזט. בינתיים נתגלו עוד שטויות חדשות. הקורפוס השביעי של פליכס דואה הלך רק ב־1 באוגוסט, במנוחה גמורה, מבלפור לאלטקירך, ועתה יהיה מוכרח איפוא ללכת למן או שאלון בדרך וסגל או שומון, מפני שהקו שטראסבורג—נאנסי תפוס

או יחא תפוס עלידי הגרמנים ליד צאברן. רשלנות כזאת לא היתה עוד מעולם. יאה ונאה, שדווקא הגרמנים הם ששימו קץ לכל התרמית הזאת במחירי אחד!

אלו מושגים היו רווחים בצבא הצרפתי ביחס לאויב — דבר זה מתבלט יפה מתוך מכתביו של הקפיטן ז'אנרו, המתפרסמים מאז יום א' ב"טאן". בן-חיל תמים זה נשבה בסארבריקן וראה את הקורפוס ה-8 (אנשי הריינוס שלנו). תדהמתו של ברנש זה תמלא את פיך שחוק אין קץ. עם הצצה ראשונה עושה עליו המחנה הפרוסי רושם עצום מאוד. „צבא טוב ויפה, אומה מאורגנת ארגון חזק למלחמה“ — דבר זה נראה לו בכל, עד לסגן הקצין הפרוסי, ש„ערכו המוסרי ראוי — לצערנו — לקנאה!“ והן זה היה אחד הנבונים ביותר, הבקי גם בגרמנית! הוא גם מודה, כי הפרוסים מיטיבים הרבה לירות מן הצרפתים.

הגרמנים יש להם עתה מיליון ורבע מיליון חיילים מזוינים, נמצא שאפילו 10,000 עד 200,000 איטלקים (כמחצית מספרם של הצרפתים) אין בהם כדי לשנות הרבה. לאוסטריה צפויה סכנה של מהפכה בוונה, אם תצא למלחמה. רוסיה וודאי שתשב לבטח — עד אם ייתתם חוזה השלום או עד שתקום בפאריס ממשלה מהפכנית, שאין לסמוך עליה בשעת נכלי תככים. כל הצדדים יזהרו לנפשם ולא יוסיפו להתגרות עוד יותר במישל הגרמני השרוי בכעס. והנה עיניך הרואות עד מה צדקתי בראותי בארגון הצבא הפרוסי הזה כוח עצום ביותר, שבשעת מלחמה לאומית, כזו של עכשיו אין לנצחו כלל ועיקר.

בדרך רשמי יאמר עכשיו: המחנה הגרמני הראשון, השני, השלישי. —

## 9. אנגלס למרכס

מנצ'סטר, 15 באוגוסט 1870

מור חביבי,

— — — בעיני אני הרי אלה הם פני הדברים: גרמניה נדחפה עלידי באדינגה למלחמה על קיומה הלאומי. אם תוכרע עלידי באדינגה — מובטח לו לבונאפארטיוס קיום לאורך ימים, וגרמניה רצוצה לאורך ימים, ואולי למשך דורות. או אז אין גם מקום לתנועת-פועלים גרמנית עצמאית; המלחמה לחידוש הקיום הלאומי תאכל אז את כל הכוחות, ובמיטב המקרים יהיו פועלי גרמניה נגררים אחרי הפועלים הצרפתיים. אם תנצח גרמניה — ילך הבונאפארטיוס הצרפתי מכל מקום לאבדון, התנגחות-התמיד בדבר הקמת האחדות הגרמנית תחדל סוף-סוף, הפועלים הגרמניים יוכלו להתארגן בקנה-מידה לאומי שונה לגמרי מזה שעד כה, והפועלים הצרפתיים וודאי שיהיה להם שדה-פעולה חפשי יותר מבימי הבונאפארטיוס, ותהא אשר תהא הממשלה שתירש מקומו. כל המון העם הגרמני על כל מעמדותיו הראה

לדעת, כי השאלה העומדת הפעם היא בראש וראשונה שאלת הקיום הלאומי, ולפיכך נזדרזו ושינס מיד את מתניו. לפי דעתי לא ייתכן שבתנאים אלה תקום מפלגה מדינית בגרמניה ותסיף לאובסטרוקציה כללית בנוסח ווילהלם\*, ותעדיף כל מיני בחינות-לוואי על הבחינה העיקרית.

נוסף על כך: באדינגה לא היה יכול לנהל מלחמה זו אילו לא השוביניזם של המון האוכלוסיה הצרפתית, הבורגנים, זעירי-הבורגנים, האכרים ושל פועלי-הבנין האימפריאליסטיים, יצירי-אוסמאן שבונאפארט הקים בכרכים הגדולים מבין יוצאי האכרות. כל עוד לא יימחץ קדקדו של שוביניזם זה כראוי לו, לא ייתכן שלום בין גרמניה וצרפת. אפשר היה לצפות, שמהפכה פרוליטרית תיטול על עצמה את המלאכה הזאת; אך מאז פרצה המלחמה — אין להם לגרמנים אלא לעשות זאת בידי עצמם ומיד.

ועתה — לבחינות-הלוואי: העובדה שמלחמה זאת מתנהלת על-ידי לימן, ביסמארק ושות', והיא עתידה להכתירם בור תהילה לשעה אם ינצחו בה — עובדה זו מקורה בדלותה של הבורגנות הגרמנית. הדבר כעור מאוד, אך אין לשנותו. אבל איולת רבה תהא זו אם בשל כך יועלה האנטי-ביסמארקיזם למדרגה של עקרון מולך בכיפה. ראשית: ביסמארק עושה עכשיו, כבשנת 1866, חלק ממלאכתנו, לפי דרכו שלו ובלא כוונה, אך מכל מקום הוא עושה זאת. הוא מכשיר את הקרקע בשבילנו. שנית: לא עוד בשנת 1815 אנו חיים. הגרמנים הדרומיים מן ההכרח שיכנסו עתה לרייכסטאג ועל-ידי כך יתווסף משקל שכנגד לפרוסיות. נוסף על כך — החובות הלאומיות הנופלות בחלקו ואוסרות מלכתחילה, כפי שכתבת כבר, את הברית עם רוסיה. ובדרך כלל, בנוסח ליבקנסט<sup>123</sup>, רעיון-הבל הוא לרצות להסיג אחור את כל ההיסטוריה מאז 1866 ועד עתה — רק משום שאין היא נראית בעיניו. אבל אנחנו הרי מכירים אנו בגרמנים המופתיים שלנו מן הדרום. עם שוטים אלה לא תעשה מעשה.

לפי דעתי יכולים האנשים:

1. להצטרף לתנועה הלאומית — עד מה תזקה היא זו רואה אתה מתוך מכתבו של קוגלמן — במידה ובזמן שהיא מצטמצמת בהגנתה על גרמניה (דבר שאינו מונע בתנאים ידועים אפשרות של התקפה עד לשלום);
2. להטעים תוך כדי כך את ההבדל שבין האינטרסים הגרמנים-לאומיים ובין אלה הפרוסיים-ירושלתיים;
3. להתנגד בפועל לכל סיפוח של אלזאס-לורנינגיה — ביסמארק מרמו על כוונתו לספחן לבאוואריה ובאדן;

\* ווילהלם 5 ב ק נ כ ט.

4. לפעול מיד כשתקום בפאריס ממשלה ריפובליקאית ולא שוביניסטית למצר  
ברית שלום של כבוד עמה.

5. להטעים בלי הרף את אחדות-האינטרסים של הפועלים הגרמניים והצר-  
פתיים, אשר לא רצו במלחמה ואינם נלחמים אלה באלה;

6. רוסיה — כפי שנאמר באגרת של האינטרנציונל.

מבדחת היא הנחתו של ווילהלם<sup>124</sup>, כי מכיון שביסמארק היה לפניו אה  
ורע לבאדינגה, הרי שמן הדין הוא לנקוט בנייטראליות. אילו היתה זאת הדעה  
הרווחת בגרמניה, היינו זוכים שוב לברית-הריינוס, או אז היה ווילהלם הנעלה רואה  
במו עיניו מה תפקיד ניתן לו למלא, והיכן מקומה של תנועת-הפועלים. אכן עם,  
שמנת חלקו תמיד רק חבטות ובעטות, הוא הוא הנח ביותר לעשות מהפכה  
סוציאלית, וביחוד במדינות הקטנות החביבות על ווילהלם!

התמוטה בצרפת דומה שהיא איומה ונוראה. רקב, בגידה, ומרמה בכל.  
רובי-שאיפּו עשויים רע ומכויבים לעת קרב, ואף הם אזלו כבר, ועתה עומדים  
לשוב ולהעלות את רובי החלמיש הישנים. ואף-על-פי-כן אל לה לממשלה מהפכנית  
להתיאש אם רק תבוא מיד. אלא שזו תצטרך להפקיר את פאריס לגורלה  
ולהמשיך במלחמה מצד דרום. שכן אז ייתכן כי תוכל להחזיק מעמד עד שתקנה  
נשק חדש ותארגן צבאות חדשים, אשר בכוחם תוכל לאט-לאט להדוף אחור את  
האויב עד לגבול. בעיקרו של דבר יהא כאן סופה האמיתי של המלחמה, באשר  
שתי המדינות תווכחנה כי אין אחת יכולה לנצח את חברתה. אבל אם לא יארע  
הדבר בקרוב — ובא הקץ לכל הקומדיה. פעולותיו של מולטקה הן פעולות למופת —  
ווילהלם הוקן דומה שהוא מניח לו לעשות כאוות נפשו, והבטליונים הרביעיים  
הולכים ומצטרפים כבר אל הצבא בעוד שבצרפת טרם נוצרו.

אם באדינגה לא יצא כבר ממך — יש לחשוש כי מרה תהא אחריתו.

דומה, שווילהלם צפה לנצחוננו של בונאפארט, ובלבד שמתוך כך ייפטר  
מביסמארק שלו. זוכר אתה כמה היה מאיים עליו תמיד בצרפתים. גם אתה הנך  
כמובן על צדו של ווילהלם!

10. אנגלס ל'וני מרכס

מנצ'סטר, 15 באוגוסט 1870

גברת מרכס החביבה,

— — — בתנאים השוררים כעת בצרפת, שבכל יום ויום עלול הכל  
להתמוטט — וודאי גם המוט ימוט במשך 8—14 ימים — וודאי שסכנה הוא לשכור  
בית לשלוש שנים וחצי ולהתקינו כיות; ואף-על-פי-כן יש לסכן. לי נדמה,  
שהאורליאניסטים רוצים עכשיו בריפובליקה לשעת מעבר, כבשנת 1848, שהם

לבדם ינהגו בה. — כדי שזו תעטה על עצמה חרפה בשל חוזה-השלום, או אז יפול כתר-המלוכה בידי בית אורליאן, זו השושלת היחידה הבאה עתה בחשבון. אך ייתכן שמשחק זה לא יעלה יפה.

אך עיקר הרע הוא: במקרה שתקום באמת תנועה מהפכנית בפאריס — מי הוא שיעמוד בראשה? רושפור<sup>125</sup> הוא הפופולרי ביותר והמוכשר לכך. בלאנקי — דומה שנשכח מלב.

העובדה שבארבה<sup>126</sup> מת — סימן למזל טוב. „זקן המפלגה“ וודאי שהיה חוזר ומקלקל הכל. ועתה — ראה נראה.

במאמרי שיחקה לי השעה, ביחוד משום שנבואות קטנות אחדות שזרקו מפני ברגע הבטוח, נתפרסמו בעתונות בעוד מועד, ורק למחרת היום נתאמתו מפני הידיעות. אין זה אלא דבר שבמזל, ועושה רושם עצום על הפיליסטר. מי הוא שכתב לפני ימים מספר את המאמר „פון טאנדר־טון־טרונק“, בו הטיח בחריפות את האמת בפני הפיליסטרים האנגליים? בכלל מפליא הדבר כמה תכונות מצויינות מגלים עתה האנגלים פתאום בגרמנים וכיצד מתנפלים כולם על בונאפארט, אשר רק לפני ארבעה שבועות התאבקו בעפר רגליו. אין לך אספסוף מנוול יותר מן „האדונים הנכבדים“.

## 11. מרכס לאנגלס

17 באוגוסט 1870

פרד יקירי,

— — — מכתבך עולה כולו בד בד עם תכנית התשובה שכבר התקנתי לי במחשבה. בכל זאת לא רציתי לעשות מעשה בענין חשוב כל כך — הוראות התנהגות לפועלים הגרמניים — בלי שאדון עמך תחילה. ויילהלם נמצא למד שאני תמים דעים עמו:

1. מתוך אגרת האינטרנציונל, אשר כמוכרן תרגמה תחילה בנוסח ויילהלם;
2. מתוך העובדה, שהסכמתי להצהרה שלו ושל בבל<sup>127</sup> ברייכסטאג. היה זה „מומנט“, בו רוממות הפרינציפים נחשבה למעשה־גבורה, אבל אין מכאן ראייה שמומנט זה ימשך גם להבא; ולא כל שכן, שאין מכאן ראייה כי במלחמה שהפכה לאומית תסתכם עמדת הפרולטריון הגרמני באנטיפטיה של ויילהלם לפרוסים. משל כאילו היינו אומרים: מפני שברגע הנכון הבענו דעתנו נגד השחרור ה„בונאפארטיסטי“ של איטליה — נבטל את העצמאות היחסית שאיטליה השיגה באותה מלחמה.

בולמוס אלזס־לותרנינגיה דומה שהוא שולט בשני חוגים: בקאמאריילה הפרוסית ובפאטריטיית־השכר של דרום־גרמניה. זוהי הפורענות הגדולה ביותר הצפויה

לאירופה, וביחוד לגרמניה. וודאי עמדת על כך שרוב העתונים הרוסיים כבר מדברים על ההכרח בהתערבות אירופית-דיפלומטית, כדי לשמור על שוויי-המשקל באירופה.

קוגלמן אינו מבחין בין מלחמת-הגנה ובין פעולות-הגנה צבאיות. נמצא שאם איזה בר-נש מתנפל עלי ברחוב רשאי אני רק להשיב לו מכה כמכתו, אבל לא להפילו ארצה — שעל ידי כך אני הופך לתוקף! העדר הדיאלקטיקה מבצבץ מכל דיבור ודיבור שבפי האנשים האלה.

— — — ב"צלצול פעמוני האשכבה של הקיסרות השניה, אשר אחריתה תהא כראשיתה: פארודיה" — הרי כיוונתי לאמת בבונאפארט שלי! היתכן פארודיה יפה יותר על מלחמת נפוליאון משנת 1814? נראה לי, כי אנו השנים הננו היחידים, אשר מלכתחילה עמדנו על טיבו של בוסטראפה בכל שיעור קומתו הבינוני, שאינו אלא פרוד-שווקים בלבד, והצלחותיו הרגעיות לא הטעונו מעולם.

דרך אגב! «אגודת-השלום» הבורגנית שלחה 20 ליטרות שטרלינג למועצה העליונה של האינטרנציונל לשם הדפסת המניפסט בצרפתית ובגרמנית. — — —

## 12. אנג'לס למרכס

מנצ'סטר, 20 באוגוסט 1870

מור חביבי,

— — — אני מאמין כי סיפוחם של הצרפתים-הגרמניים היא עכשיו דבר מנוי וגמור. אילו נוצרה לפחות בשבוע שעבר ממשלה מהפכנית בפאריס, כי אז אפשר היה עוד לעשות משהו. עכשיו תאחר את המועד בבואה, וייתכן שאף תעשה עצמה לצחוק במעשה חיקוי לקונוונט<sup>128</sup>. מובטחני, כי עם ממשלה מהפכנית שבאה במועדה היה ביסמארק עושה שלום בלא סיפוח שטחים. אבל לפי שצרפת נוהגת עכשיו, אין כל יסוד להתנגד ללחץ מבחוץ ולא-הבת-הכבוד שלה מבפנים. זאת היא צרה גדולה, אבל דומה שאין להמנע ממנה. אילו היתה גרמניה מדינה כצרפת, כי אז אפשר היה למצוא צד זכות לדבר. אך כיון שהשטח הנכבש עתיד להתחלק בין שלושת השכנים, הרי זה מגוחך. וביותר מגוחך הדבר שהגרמנים עומדים לספח להם במערב וונציה דוברת-גרמנית. — — —

מה דעתך על מאק-פאזאן? מאקי-מהון היה כבר גרוע למדי, עתה יבוא מאק (מאולם) כלאחר יד<sup>129</sup>. הרי זה יהיה מעשה-שגעון גדול, אם 120.000 צרפתים יצטרכו לפרוק את נשקם, ובוודאי שזה יביא לידי כך. המור-המורתיים זקן זה מעיז עוד לעת זקנתו לחלל בתוליה של בת-מץ הצנועה! מין אנדרלמוסיה כזו של הקיסרות השניה — לא היתה עוד מעולם. ותאב אני לדעת, שמא סוף-סוף יתעוררו בני פאריס לפתע פתאום בהיוודע להם האמת על קורות השבוע האחרון. אמנם, אין כבר

מועיל בדבר. ההריסות מסביב לפאריס הדרושות לשם התגוננות הן עצומות כל כך, שאינני יכול כלל לתאר לעצמי שיצליחו לבצען כראוי. מאז שנת 1840 גדלה האוכלוסיה בעיר, כמעט פי שלושה, והוא הדין בקש"י ההזנה, ולסוף, הרי כל תעבורת הסחורות מבוססת עכשיו על הרכבת במידה מרובה כל כך שאם יפציצו אילו גשרים בכל קו — שוב לא תהא אפשרות להביא העירה בעגלות איזה מלאי ניכר, אף אם יהא המצור בלתי-מושלם.

האבדות שבשבוע שעבר וודאי שהן עצומות לאין ערוך. במשך כל המלחמה היו הגרמנים תוקפים בכיוניהם בעוז-רוח מרובה, ועכשיו יצא חיל הפרשים נגד חיל-רגלים עשוי לבלי חת; כאן וודאי שהאנשים נפלו כזבובים. וילהלם הנאה אינו אומר בענין זה דבר וחצי דבר. אך אין ספק, כי במלחמת אדם מול אדם, בטליון מול בטליון בין הגרמנים והצרפתים היתה יד הגרמנים על העליונה. תחילה ליד שפיכרן: 27 בטליונים כנגד 42 (לפחות) בטליונים צרפתיים, שנתבצרו בעמדה שאין לכבשה כמעט. לאחר הקרב שביום ה' תגדל הדמורליזציה במחנה הצרפתי במידה שאין לעצור בה עוד. — — —

### 13. מרכס לאנגלס

5 נדון, 2 בספטמבר 1870

פרד יקירי,

— — — לדעתי אין הגנתה של פאריס אלא מחזה היתולים של המשטרה, הבא להרגיע את הפאריסיים עד אשר יעמדו הפרוסים בשעריה ויצילו את הסדר, היינו: את השושלת והמאמלזכים שלה.

המחזה העלוב שפאריס עורכת לעין ברגע זה, רצוני לומר: במשך כל זמן המלחמה, מעיד כי שיעור טראגי היה דרוש לשם הצלתה של צרפת. רוח פרוסית צרופה נושבת מן ההכרזה, שאין איש רשאי להגן על מולדתו אלא אם כן הוא לבוש מדים!

הפרוסים הרי חייבים היו ללמוד מפי ההיסטוריה שלהם עצמם, כי בטחון „נצחי“ מפני יריב אין להשיגו בדרך פיצולה של המדינה וכדו'. גם לאחר אבדן אלזס ולותרינגיה רחוקה עוד צרפת מהיות קצוצה ומחוצצה כאותה פרוסיה לאחר סם-המרפא שהשקה אותה נפוליאון בטילזיט<sup>180</sup>. ומה תועלת הפיק מזה נפוליאון הראשון? הוא הביא את פרוסיה לידי חילוק עצמות.

אינני סובר, כי רוסייה תתערב כבר במלחמה זו למעשה. איני סובר, כי היא מוכנה לכך. אבל יש בזה משום תמרון דיפלומטי מעשה-אמנות בהכרזיה כבר קעת על עצמה כעל גואלה של צרפת. — — —

במכתב-התשובה המפורט שלי לועד הבראזשווייגי סילקתי אחת לתמיד

את ה"זהות" ביני ווילהלם שלנו שעליה זה מדבר באוני אחרים בשעה שהדבר הולם את עניניו הוא. טוב שעלידי היימה שלו ניתנה לי האפשרות להודיע את דעתי בפומבי בנוגע ל"אי-הבנה" זו שטופחה עלי-ידו בכונה-תחילה ובמצפון רע.

#### 14. אנג'לס למרכס

מנצ'סטר, 4 בספטמבר 1870

מה לי וּלְאִשְׁתִּי, מה לי וְלִבְנִי,  
רְצוֹן לִי בְּלֵב נְאֻץֵל;  
יֹשִׁיטוּ מִיָּד בְּצָרָה, בְּרָעַב —  
מִיִּפְרֵי הַן יִשְׁבְּוּי נְפֵל.<sup>130</sup>\*

ההיסטוריה הלא היא הגדולה בפייטנים; היא היא שהצליחה לחקות בשנינה אף את היינה. קיסרי בשבי נפל! ובידי מי נשבה, בידי "פרוסיס-טרוחים" אלה, ווילהלם המסכן עומד בשעת מעשה ומבטיח בפעם המאה, כי הוא באמת חף מפשע בכל המאורעות האלה, וכי רק מאלוהים יצא הדבר! משל למה ווילהלם זה דומה? לאתו דרך שנשאל: מי ברא את העולם? — אני, אדוני המורה, אני עשיתי זאת, אבל שוב לא אעשה עוד כזאת, באמונה.

וכאן בא ז'יל פאבר העלוב ומציע, כי פאליקאא, טרושי ומספר ארקאדים יהיו את הממשלה. אספסוף כזה עין לא ראתה. ובכל זאת יש לקוות עתה, כי בהיודע הדבר בפאריס יפרוץ פרץ כלשהו. אינני יכול להעלות על דעתי, כי מטר הידיעות שתתפרסמה בוודאי היום או מחר, ישאר ללא כל השפעה. אולי תבוא ממשלה של השמאליים, ולאחר פאראדה של התנגדות כלשהי תעשה שלום.

המלחמה מגיעה לקצה. צבא אין עוד בצרפת. ברגע שבאזן יכנע — וזאת יעשה בוודאי השבוע הזה — תעלה מחצית הצבא הפרוסי על פאריס והמחצית השניה תעבור את הלוזר ותבער מן הארץ כל חבורה של נושאי נשק. — — —

תרמית אלזאס — נוסף על הנופך הטיבטוני-קדמוני שבה — היא אסטרטגית בעיקרה ומכוונת לקו-הווגים וללותרניגיה הגרמנית שישמשו מעין פרוודור (גבולות לשונויים: אם תמשוך קו ישר מן הדונון או שירמק אשר בווגים מהלך שעה מזרחה ללונגווי, במקום שנושקים גבולות צרפת ובלגיה—לוקסמבורג, אזי תכוון כחוט השערה כמעט; מן הדונון לאורך הווגים עד גבולה של שווייץ). הווגים שמצפון לדונון אינם גבוהים ותלולים כאלה שמדרום. האמונה כי רצועה צרה, המכילה מיליון ורבע מיליון תושבים, אם תיפרס מצרפת יהא בה כדי "לכבול" אותה כולה — אמונה זו אינה אלא ענין לחמורים של השטאטס-אנציג'ר ואלה של בראס ושות', זעקתו של הפיליסטר ל"ערובות" אין לה שחר בכלל, אלא שיש בה כוח המושך



משום שהיא עולה בקנה אחד עם כוונותיהם של אנשי החצר.  
 בסארבריקן הסבו הצרפתים נזקים גדולים כל כמה שהשיגה ידם. כמובן ארכה  
 ההרעשה רק שעות מספר, ולא נמשכה יומם ולילה שבועות רצופים כבשטרסבורג.  
 הגנת פאריס תהא אפיוודה משעשעת אם לא יארע בתוכה דבר בלתי שכית.  
 כל אלו הבהלות הקטנות התמידיות הנובעות כולן מאימת הרגע בו יהא הכרח  
 לראות סוף סוף את האמת, מקנות מושג נכון יותר על טיבו של שלטון־האימים.  
 אנו מתכוונים בזה לשלטונם של אנשים המטילים אימה; ונהפוך הוא: זהו שלטונם  
 של אנשים, שהם עצמם אחוזים אימה. הטירור — הוא על פי רוב מעשי אכזריות  
 חסר־תועלת, הנעשים בידי אנשים אחוזי אימה כדי להרגיע את נפשם. מובטחני  
 כי הקולר של שלטון האימים בשנת 1793 תלוי כמעט רק בצוארם של הבורגנים  
 הנבעתים שהעמידו פני פטריטים, ההדיוטות שבבורגנות הזעירה ואספסוף־  
 הנבלים שהטירור משמש לו ענין למקח וממכר. גם בטירור הקטן הנוהג עכשיו  
 אשמים אותם המעמדות עצמם. — — —

#### 15. אנגלס למרכס

מנצ'סטר, 7 בספטמבר 1870

מור הביבי,

(המשך). מאחר שהפיליסטר הגרמני זכה לנצחון שלא פילל לו ולא היה ראוי  
 לו, נתקבל השוביניזם על דעתו במידה מבהילה, והגיעה גם הגיעה השעה שיארע  
 משהו כנגד זה. אלמלא היתה „מדינת־העם“ עלובה כל כך! אך אין לשנות כאן דבר.  
 לפני שתופיע בדפוס הקדמתי ל„מלחמת האכרים“ — כבר הקדימוה המאורעות  
 והרחיקו לכת<sup>131</sup>. על כן נחוץ מאוד הכרוז החדש של האינטרנציונל (שגם את  
 נוסחו הגרמני אתה מוכרח הפעם לעשות).

אם נוסח הכרוז הבינלאומי הפאריסי שניטלגרף הנה נכון במידת־מה, משמע  
 שהאנשים משועבדים עוד כליל לפראזה. אנשים אלה, אשר סבלו את באדינגה  
 עשרים שנה, ועוד לפני ששה חדשים לא יכלו למנוע אותו מלקבל 6 מיליונים  
 קולות כנגד מיליון וחצי, ונפתו אחריו לצאת כנגד גרמניה ללא כל יסוד ותואנה, —  
 אנשים אלה באים עכשיו, לאחר שהנצחונות הגרמניים העניקו להם במתנה ריפוב־  
 ליקה — ואינו ריפובליקה! — ודורשים שהגרמנים יעזבו תיכף ומיד את אדמת  
 צרפת הקדושה, ואם לאו — מלחמה עד טיפת דם אחרונה! זוהי אותה אמונה תפלה  
 ונושנה ביתרונה של צרפת, באדמה שנתקדשה בקדושת 1793, שכל התועבות  
 הצרפתיות המאוזרות אין בהן כדי לחללה, ובקדושת המליצה: ריפובליקה. אכן,  
 נוהג זה מעלה בזכרון את הַדְּגִים, אשר בשנת 1864 נתנו לפרוסים להתקרב כדי  
 30 צעד, שלחו בהם יריה מקובצת אחת ולאחר זה פרקו את נשקם מתוך תקוה

שבגלל פורמאליות זו לא ישיבו להם כגמולם.

אני מקוה כי האנשים יתיישובו בדעתם לאחר שיתפכחו משכרונו הראשון. שאם לא כן יהא קשה מאוד לישא וליתן עמם במסגרת בינלאומית.

כל הריפובליקה הזאת שלידתה בלא האבקות אינה גם עתה, אלא מחוזה היתולים בלבד. כפי שאני משער מזה ארבעה־עשר יום ומעלה רוצים האור־ליאניסטים בריפובליקה לשעת־מעבר, שתעשה את השלום המחפיר, כדי שהאשמה לא תפול על עטרת אורליאן העומדת לחזור אחרי כן ליושנה. השלטון האמיתי הוא בידי האורליאניסטים: טרושי מפקד הצבא וקיראטרי מפקד המשטרה, האדונים מן השמאל מחזיקים במשרות־הפטופטים. הואיל ואורליאן היא עכשיו השושלת היחידה הבאה בחשבון, הרי שיכולים הם לצפות במנוחה עד בוא שעת הכושר לעלייתם האמיתית אל השלטון.

זה עתה נפטר דיפון והלך. הוא היה פה הערב והוא כועס על הכרוז הפאריסי היפה הזה. הוא נרגע בשמעו כי סיראיה<sup>132</sup> הולך שמה ולפני כן דיבר עמך על כך. השקפתו על הענין ברורה מאוד ונכונה: יש להשתמש בחירות שתנתן מהכרח על־ידי הריפובליקה, כדי לארגן את המפלגה בצרפת; לפעול — אם תהיה הזדמנות לכך — לאחר הקמת הארגון; לעכב את פעולת האינטרנציונל בצרפת עד לאחר עשיית השלום.

האדונים שבממשלה הזמנית והבורגנים בפאריס דומה שהם יודעים היטב (אם לדון לפי הקורספונדנציה בדיילי ניוז), כי המשכת המלחמה אינה אלא מליצה בעלמא. הגשם לא יפריע את הגרמנים; אלה החונים עתה בשדה — כבר נתרגלו לכך והם בריאים עתה יותר מבימות החמה. אמנם מחלות מידבקות עלולות לפרוץ, ביחוד עם כניעת מק, בה וודאי הם נמצאים כבר. אך הללו הן בגדר של שמא. גם מלחמת־גרילה, שהיתה מביאה את הפרוסים לידי רצח המוני, דומה שאינה קרובה למציאות; אולם תחת הרושם הראשון של המהפכה יכולה היא להתחולל פה ושם. לאחר שנדע מה רושם תעשה בפאריס כניעתה של מק, אשר לכל המאוחר תארע בשבוע הבא, נוכל לשער את מהלך המלחמה להבא. עד כה איני רואה בפעולותיהם — קרי: במליצותיהם — של השליטים החדשים אלא הכנה לכניעה בקרוב. — — —

מסימניה של ממשלת פאריס הוא, שגם היא אינה מעיזה למוג לקהל יין מוזקק, היינו החדיע על מצב הענינים לאמיתו. חוששני, שאם לא יקרה איזה נס אין להמנע משלטון ישיר של הבורגנות בהנהגת אורליאן, כדי ליתן המשך להאבקות בצורתה הצרופה. להקריב עתה את הפועלים — פירושו אסטרטגיה בנוסח בונאפארט ומק־הון. לפני כריתת השלום אין הם יכולים לעשות דבר בשום פנים, ואחרי כן — יהיו זקוקים קודם כל לשהות־מה כדי להתארגן!

איום הברית ילחץ ודאי לחץ כלשהו על הפרוטים. אלא שיודעים הם כי רובי הירכתיים של הלוטים ערכם כאין, כי האנגלים אין להם צבא וכי האוסטרים חלשים הם מאוד. באיטליה — דומה שביסמארק הוא בעצה עם האפיפיור (מאחר שממשלת פלורנץ הודיעה רשמית, כי עוד בספטמבר תלך לרומא), ובהבטחה למסור את סאווייה וניצה מנע כל אפשרות של התנגדות מצד השליטים; מלאכת מחשבת נאה ויאה. אגב — דומה שביסמארק רק מצפה ללחץ כלשהו, כדי שיסתפק בכופר-כסף ובעיר שטראסבורג ובנותיה. ייתכן שהוא יצטרך עוד לצרפתים, ושמא ידמה בנפשו, כי מעשהו זה ייראה בעיניהם כנדיבות-לב.

## 16. אנגלס למרכס

מנצ'סטר, 12 בספטמבר 1870

מור חביבי,

אכן, ידידינו בחוץ-לארץ — בגרמניה כבצרפת — מתחרים זה בזה בכושר וריזות פוליטית. הבריות הללו שבבראונשווייג<sup>133</sup>! חוששים היו שמא תתאנף בהם אם יעברו את נקודות ההשקפה שניתנו להם, על כן חזרו ומסרוה מלה במלה. בכל זאת, תרעומת אמיתית מעוררת רק הפיסקה בענין העתקת נקודת-הכבוד. להדפיס פיסקה כזו — פירושו חוסר-טאקט שאין למעלה ממנו. אך יש לקוות, כי הפאריסיים יש להם עכשיו ענין אחר לענות בו ולא יקדישו עצמם לחקר המניפסט הזה, שהרי אין הם שומעים גרמנית. הגרמנית שלהם בכרוז — נאה היא. ווילהלם מהלל בעתונו את מלאכת העבודה הלזו. ולזנגה<sup>134</sup> גם הוא יפה אף נעים. באשר ווילהלם הראשון זיכה אותם בריפובליקה, יש לחולל מיד מהפכה גם בגרמניה. וכי למה לא חוללות לאחר זו הספרדית?

— — — אילו אפשר היה לעשות משהו בפאריס, כי אז היה צורך למנוע כל מעשה מצד הפועלים לפני השלום. ביסמארק יוכל בקרוב לעשות את השלום, אם מתוך כיבוש פאריס ואם מפני שהמצב באירופה יאלץ אותו לסיים את המלחמה. תהיה אשר תהיה צורת השלום, הכרח הוא שייחתם בטרם יוכלו הפועלים לפתוח בפעולה. אם ינצחו עכשיו — בשרות ההגנה הלאומית — או אז אנוסים יהיו ליטול בידם את ירושת בונאפארט והריפובליקה הבורגנית הנוכחית, וללא תועלת יוכו מכה ניצחת על-ידי צבאות הגרמנים, וייהדפו שוב אחרנית מהלך עשרים שנה. הם עצמם לא יפסידו כלום אם ימתינו. סידוריהגבולין אינם ענין אלא לשעה בלבד. מלחמה בפרוטים למען הבורגנים — הרי זה מעשה שגעון. תהיה אשר תהיה הממשלה שתעשה את השלום — מטעם זה בלבד לא תוכל להאריך ימים, והצבא שיתוזר משביו אין לחשוש מפניו ביותר בסכסוכים פנימיים. לאחר השלום יהיו כל הסיכויים טובים יותר לפועלים משהיו ביום מן הימים לפניו. אבל מי יודע אם לא

יתפרצו שוב תחת עקת ההתקפה מבחוץ ויכריזו על הריפובליקה הסוציאליט ערב  
הרעשת פאריס? כעור ומכוער יהיה הדבר אם ייאלצו צבאות הגרמנים לסיים את  
המלחמה בקרב־מתרסים כנגד פועלי פאריס. מלחמה כזו היתה משליכה אותנו אחור  
מהלך חמשים שנה ומסיטה ומטלטלת את הכל כדי סילוף עמדתם של כל אדם וכל  
דבר. — —

רע ומר הוא, שכה מעטים האנשים בפאריס, המעזים לבם לראות את פני  
הדברים בשעה זו כמות שהם לא מיתם. אי איש בפאריס אשר יעזו רק  
להעלות על דעתו, כי כוח־ההתנגדות הפעיל של צרפת במלחמה זו נהרס,  
וכי על כן ניטלה כל תקוה לגרש את הפולשים בכוחה של מהפכה! משום שהאנשים  
אינם רוצים לשמוע את האמת שבמציאות, הושש אני שהדברים יגיעו לידי כך.  
כי אדישותם של הפועלים לפני מפלת הקיסרות וודאי שנשתנתה עתה. — — —  
הואיל וכפי הנראה ייספה שטח כל שהו לגרמניה יהא זה דבר בעתו אם  
ניתן דעתנו על הצורה בה יבואו הפועלים הגרמנים והצרפתים לכלל הבנה הדדית,  
לראות בכל הנעשה דבר שלא היה ולא נהיה ולבטל את העשוי בבוא שעת כושר.  
לפי השקפתי היא דבר זה ראוי לעשותו מיד עם פרוץ המלחמה; אבל עכשיו,  
כשגורל היותורים נפל בחלקם של הצרפתים, יש בדבר משום הכרה, שאם לא כן  
ישאו הבחורים הללו קול זעקת חמס ברמה.

#### 17. אנג'לס למרכס

18 בספטמבר 1870

מור הביבי,

אכן, הפרוטים הללו חמורים הם שאין להם תקנה! בפקודת פוגל פון  
פאלקנשטיין אסרו ושילחו באזיקים ללֶצְן שבמזרח־פרוסיה את כל הועד האומלל  
של המפלגה הסוציאלי־דמוקראטית בבראונשווייג, ואף גם את המדפיס של  
אותו כרה, שכוונתו רצויה ולשונו צנועה באמת. ידוע לך, כי מתוך תואנה של  
פלישה צרפתית הוכרו על מצב־מלחמה בכל צפון־גרמניה כמעט, ולפיכך רשאים  
השלטונות הצבאיים לכלוא ולאסור כאוות־נפשם. שילוחם הדחוף של האסירים  
למזרח־פרוסיה מוכיח, למזלנו, כי יכלאו רק עד לימות השלום, ואין אומרים  
להעמידם לפני בית־דין צבאי; שהרי אז — וודאי שהלויטנאנטים המצויים להטיל  
אימתה ופחד היו פוסקים להם עשר שנות מאסר בכלא או במצודה. אלא שמתוך  
כך נמצאנו למדים עד מה עצם הזכרת שם הריפובליקה מהלכת מגור על הנשמות  
העלובות הללו, ועד מה לא נעים לו לעולם הרשמי בלא אסירים מדיניים.

בדרך כלל הולכת המלחמה ולובשת ברבות הימים צורה בלתי־נעימה.  
הצרפתים טרם לקו למדי, והחמורים הגרמנים כבר ניצחו יותר מדי. ויקטור הוגו

כותב שטויות בצרפתית, ויילהלם הנאה ממיט חרפה על השפה הגרמנית. „ועתה היה שלום ברגשות לבב בסוף מכתב אשר כזה“. ולזה מלך ייקרא! ולא עוד אלא מלך על האומה „הנאורה“ מכל האומות! ואשתו מביאה דברים כאלה לבית־דפוס! —

## 18. מרכס לאנגלס

14 בספטמבר 1870

פרד יקירי,

יחד עם המכתב הזה הריני שולח שנים־עשר טפסים של האגרת <sup>135</sup>. כמה גיאואת־דפוס קטנות, השמטות קטנות ועוד, — אבל אין בכל אלה משום סירוס הכוונה. במהדורה השניה יתקן המעוות. עליך לזכור, כי המועצה העליונה נוגעת בנימים רגישות מכל העברים ולכן אין ביכלתה לכתוב כפי שהיינו אנו השנים יכולים לכתוב בשמנו אנו.

הידיעה על בראונשווייג הגיעתנו אמש מיד ליבקנט, אבל באותה צורה מטושטשת המיוחדת לו. היום שלחתי הודעות על כך ל„פל־מל“, ל„אָקו“ ועוד. הפעם מתחילה ההסתה הדמאוגית לפני סיומה של המלחמה, והיא מכוונת כלפי הפועלים ולא כלפי הסטודנטים רועי הרוח של אָנו טובאק <sup>136</sup>. יפה אשר הפרוסים מגלים את פרצופם האמיתי והורסים כל מיני אשליות בקרב מעמד־הפועלים עוד לפני עשיית השלום. —

„הריפובליקת“ — אפילו בתורת מליצה בלבד — נתנה בכל זאת לענין כיוון אחר לגמרי. למשל: האדון ג'ורג' פוטר — זה גבור־הפועלים מביהייז — משים עצמו ריפובליקן בפומבי. צא ולמד מכאן את הלך־הרוחות בלונדון. אני מקוה, כי הפוליטיקה הפרוסית של החצר תביא כאן לידי „הפשלת שרוולים“. מנוף מצוין היא זו ההתערבות הבלתי־חוקית של נכדת ג'ורג' השלישי וחותנתו של פריץ! לאחר ככלות הכל הרי ביסמארק הוא המור. כיון שהצליח בכל דרכיו כל עוד שימש את שאיפות־האיחוד הגרמניות, אבד את עשתונותיו עד כדי שהוא מאמין עתה כי יוכל לנהל ללא בושת וכלימה מדיניות פרוסית מיוחדת במינה. לא רק כלפי חוץ אלא גם כלפי פנים.

אתמול היתה עצרת־פועלים באולם של לינקולנס־איך־פילדס. אנחנו ישבנו בישיבתנו כרגיל בכל יום ג'. נתקבלה טלגרמה לבוא ולהציל. אנשי „אגודת השלום“, ש„קנו“ להם רבים מן הפועלים (למשל: קרמר), הבטיחו רוב דעות לעצמם, אם כי רוב חלש למדי. הופעתנו הפתאומית הפכה את הקערה על פיה. ציר הולכוה היו החלטות שונות לגבי הריפובליקה הצרפתית, שלפי השקפת „אגודת השלום“ יש בהן כדי להביא לידי מלחמה עם פרוסיה. כתבתי היום בפרוטרוט הוראות לבלגיה ולשווייץ וכן לארצות־הברית.

קוגלמן חביבי!

עליך לתרץ לעצמך את שתיקתי הארוכה בזה, שבמשך המלחמה הזאת, שהפנתה את רוב כתיב־החוץ של המועצה העליונה לצרפת, מוטל עלי לערוך כמעט את כל הקורספונדציה הבינלאומית, ואל יהא דבר זה קל בעיניך. מלבד זאת, בתנאי „חופש־הדואר“ הנהוגים עכשיו בגרמניה, וביחוד בברית הצפון־גרמנית, וביחוד שביחוד בהאנובר, סכנה יש בדבר — אמנם לא בשבילי אלא בשביל הקורספונדטים שלי מגרמניה — אם אכתוב להם את השקפותי על המלחמה; ומה עוד אפשר לכתוב בשעה זו. — — —

דומה הדבר, כי לא רק את בונאפארט, על גנרליו וצבאותיו, הוליכו בשבי לגרמניה, אלא ביחד עמו השרישו את כל האימפריאליזם עם כלל מחלותיו על אדמת האלונים והתרזות.

אשר לבורגני הגרמני איני תמה כלל לשכרו־הכבושים שלו. ראשית, מפני שהחטיפה היא עקרו־חייה של כל בורגנות, ולקחת גלילות זרים גם היא „לקחתה“. ועוד: הבורגני הגרמני קיבל בהכנעה בעיטות מרובות כל כך מאבות מדינתו, וביחוד מבית הוהנצולרן, עד שהוא נהנה בוודאי הנאה אמיתית בשעה שבעיטות אלו ניתנות פעם גם לנכרים.

בכל־אופן שיתררה אותנו המלחמה הזו מן „הריפובליקאים הבורגניים“ היא שמה קץ־בלהות לאותה כנופיה. וזה דבר גדול הוא. היא זימנה לפרופיסורים שלנו שעת כושר טובה ביותר להתבוות בעיני כל העולם כנוקדנים נרצעים. התנאים שהמלחמה גורת אחריה ישמשו תעמולה משובחת ביותר לעקרונות שלנו.

עם התחלת המלחמה היתה דעת־הקהל כאן באנגליה פרוסית־קיצונית, ואילו עכשיו הפכה מקצה לקצה. במסבאות, למשל, מחרישים בצפופים את הווי־ווא־ואכט אם רהיין של הזמרים הגרמנים, ואילו את המרסייליזה של הזמרים הצרפתים מלוויים במקלה. המוני העם מגלים אהדה מוחלטת לריפובליקה, הנכבדים כועסים על הברית הברורה. כחמה בין פרוסיה ורוסיה, ועל הטון המחוצף של הדיפלומטיה הפרוסית לאחר הנצחונות הצבאיים. אך גם בלעדי אלה נתעורר זעם כללי בגלל הצורה של הנהלת המלחמה, — שיטת ההחרמות, שריפת הכפרים, הריגת הפראנק־טירירים, לקחת בני־תערובות וכיוצא בשיטות השאלות ממלחמת שלושים השנה. כמובן — כך נהגו האנגלים, בהודו, ביאמייקה ועוד; אבל הצרפתים אינם לא הינדים ולא סינים ולא כושים, והפרוסים אינם אנגלים ילידי שמים! רעיון הוהנ־צולרני מקורי הוא, כי מעשה פשע יעשה עם בהמשיכו להתגונן לאחר שהצבא הסדיר שלו בטל ויאבד... ואמנם, מלחמת־העם הפרוסית נגד נפוליאון ה־1 היתה

לצנינים בעיני פרידריך־וילהלם הרצ בן־חייל, כפי שאפשר להיווכח מספר דברי הימים של פרופ' פֶּרְץ על גניינוא, שכן זה האחרון הביא לכלל שיטה את מלחמת הפראנקטירירים במערכת חיל־הרגלי שלו. נפשו של פרידריך־וילהלם הרצ נתעטפה עליו בשל העם שלהם על דעת עצמו מבלי להמתין לפקודה מן „החלונות הגבוהים“ ביותר.

ואף־על־פי־כן עוד לא כהו כל המאורות. המלחמה בצרפת עלולה עוד ללבוש צורה „כעורה“ מאוד. התנגדותו של צבא־הלוֹאֶר היתה „מחוק“ לחשבון. ופניורם של הכוחות הגרמניים עכשיו על ימין ועל שמאל עלול רק להטיל אימה, אך למעשה אין עמו הישג של ממש מלבד התעוררות כוחות־ההגנה בכל מקום והחלשת כוחות־ההתקפה. גם האיום בהפצצת פאריס אינו אלא תחבולה ערמומית בלבד. על העיר פאריס עצמה אין הדבר יכול — לפי כל כללי החישוב המתקבל על הדעת — לעשות רושם רציני. אף אם יופצצו כמה פרוורים ותיפוצנה פרצות אחדות — מה מועיל בכך בשעת שמספר הנצורים רב מן הצרים? ואם הנצורים נלחמו להפליא בגוחם מעל חומתם, בעוד יריביהם מתגוננים מאחורי הסוללות — בשעת היפוך התפקידים לא כל שכן!

הרעבת פאריס הוא האמצעי המעשי היחיד. אך אם ישוה את הדבר עד שיתכוננו מחנות־צבא ותתפתח מלחמת־העם בגלילות, או אז לא ישיגו גם בזה אלא את העתקת נקודת־הכובד. יתר על כן: גם לאחר הכנעת פאריס אי־אפשר יהיה להשתלט עליה ולהשליט בה סדרים על ידי קומץ חיילים, והיא עתידה „להוֹבִיר“ חלק גדול מן הפולשים.

אולם תסתיים המלחמה באשר תסתיים — היא נתנה לפרוליטריון הצרפתי את האפשרות להתאמן בנשק, וזוהי הטובה בערובות לעתיד לבוא. הטון המחוצף, שנקטו רוסיה ופרוסיה כלפי אנגליה, עלול להביא לידי תוצאות מפתיעות ובלתי־נעימות בשבילן. עיקרו של ענין פשוט מאוד: בחוזה השלום של פאריס משנת 1856<sup>137</sup> התפרקה אנגליה בעצמה את זינה. היא מעצמה ימית היא, וכנגד המעצמות הצבאיות הגדולות שביבשת אין היא יכולה להטיל על כף־המאזנים אלא את אמצעי המלחמה בים. האמצעי המובהק בשטח זה הוא: לחסל — או להשבית — לשעה את מסחרן של המדינות היבשתיות מעבר לים. אמצעי זה מיוסד בעיקרו על הגשמת הכלל של החרמת־סחורות האויב באניות נייטראליות. על הזכות הימית הזאת (נוסף על זכויות אחרות בדומה לזו) ויתרו האנגלים בהצהרה, שצורפה לחוזה־השלום הפאריסי. קלָאָרְנֶדוֹן<sup>138</sup> עשה זאת לפי פקודתו החשאית של הרוסי פאלמרסטון. אלא שהצהרה זו אינה חלק מעורה בתוך החוזה עצמו, ומעולם לא נתאשרה באנגליה בדרך חוקית. האדושים ברוסיה ופרוסיה עושים חשבונם בלי בעל־הדבר בדמותם בנפשם, כי השפעתה של

המלכה, הנוטה לפרוסיה מטעמים משפחתיים, וחולשת־הדעת הבורגנית של אחד גלאדסטון ועכבו את ג'ון בול ברגע המכריע מלהשליך הימה את „המכשול הנעים” הזה שנוצר במו ידיו. כי בכל עת יש בידו לעשות כלה בשבועות מעטים בסחר־הימים של רוסיה וגרמניה. או אז ינתן לנו לחזות בפניהם המכורכמות של הדיפ־לומאטים מפטרבורג וברלין, ובפנים המכורכמות והארוכות עוד־יותר אשר ל„פאטריוטי־הכוח”. והיה כל החי — ראה יראה.

## 20. מרס לקוגלמן

פונדון, 14 בפברואר 1871

קוגלמן חביבי!

אתה יודע את השקפתי על גבורי המעמד הבינוני. אדון ז'יל פאבר (מפורסם לגנאי מימי הממשלה הזמנית ומתקופת קאוויניאק) ושות' עברו גם את כל אשר פיללתי לו. תחילה נתנו ל„חרב האמונה”, ל„טמטום הצבאי” — כפי שבלאנקי מכנה נכונה את טרושי — לבצע את „תכניתו”. תכנית זו היתה מכוונת, בפשיטות, להאריך את התנגדותה הפאסיבית של פאריס עד לקצה הגבול, ז. א. עד לנקודת הרעב, ולצמצם כנגד זה את ההתקפה בתמרונים של „השתערויות אפלטוניות”. ואין אני מדבר את דברי מתוך „השערה”. ידוע לי תכנו של מכתב שכתב ז'יל פאבר עצמו לגאמבטה, בו התאונן כי הוא וחברים אחרים של הממשלה היושבים בטל בפאריס, מאיצים לשוא בטרושי שיפתח בפעולות־התקפה רציניות, וטרושי עונה תמיד, כי הדמגוגיה הפאריסית תצוף על־ידי כך ותתעלה על פני המים. גאמבטה ענה לו: אתה עצמך גזרת את דינך! לפי דעת טרושי חשוב יותר לרסן את האדומים בפאריס בעזרת שומר־ראשו הבריטוניים, הממלאים אצלו תפקיד בדומה לזה שמילאו הקורסיקאים אצל לואי בונאפארט, מאשר להכות בפרוסים. זה טודן האמיתי של המפלגות לא רק בפאריס אלא גם בכל מקום בצרפת, שם פעלה הבורגנות — בהסכם עם הרוב בשלטונות המקומיים — לפי אותו עקרון עצמו.

מאחר שתכניתו של טרושי הגיעה לשיאה — עד לנקודה, שפאריס נאלצה להיכנע או לגווע ברעב — לא הוצרכו ז'יל פאבר ומרעיו אלא ללכת בעקבותיו של מפקד־המבצר בטול. הוא לא נכנע. הוא הודיע בפשטות לפרוסים, כי מחוסר צרכי־מזון אנוס הוא לחדול מהתגוננות ולפתוח את שערי המבצר. ומעתה הרשות בידם לעשות את הישר בעיניהם.

ואילו ז'יל פאבר אינו מסתפק בכל־זאת בחתימה על שטר־כניעה פורמלי. לאחר שהכריזו על עצמו, על חבריו בממשלה ועל פאריס כשבו־יִי־מלחמה של מלך פרוסיה, יש לו החוצפה לפעול בשם צרפת כולה. וכי מה ידע זה על מצבה של צרפת שמחוץ לפאריס? הוא לא ידע דבר וחצי דבר, מלבד את



אשר הואיל ביסמארק ברוב חסדו להודיע לו.

יתר על כן: אלה האדונים שבויי מלך פרוסיה מרחיקים לכת ומצהירים, כי חלק הממשלה, שעודו בן-חורין ויושב בבורדו, פקעה סמכותו ואינו יכול לפעול אלא מתוך הסכמה אתם, שבויי המלחמה של מלך פרוסיה. הואיל ומהיותם שבויי-מלחמה אין הם יכולים לפעול עכשיו אלא לפי פקודת אדונם המנצח, הרי שהכריזו על-ידי-כך את מלך פרוסיה כבעל סמכות עליונה למעשה בצרפת.

לואי בונאפארט, לאחר שנכנע ונשבה אצל סידאן, אף הוא לא היה בעל מצח נחושה כל-כך. בתשובה להצעותיו של ביסמארק הודיע, כי אין הוא יכול להשתתף בשום משא-ומתן, כיון שבהיותו שבוי פרוסי ניטלה ממנו ממילא כל סמכות בצרפת. ז'יל פאבר רשאי היה לכל היותר להסכים על תנאי לשביתת-הנשק בשביל כל צרפת, היינו בתנאי שהסכם זה יאושר על-ידי הממשלה בבורדו, שהיא ורק היא זכאית ומסוגלת לשאת ולתת עם הפרוסים על הסעיפים שבאותו חוזה לשביתת-הנשק. מכל מקום לא היתה זו מרשה לפרוסים להוציא את חזית-המלחמה המזרחית מכלל החוזה. היא לא היתה מרשה לפרוסים לעגל את קריה-כבושים שלהם ביתרון תועלת מרובה כל-כך!

ביסמארק, שהחציף בעטיים של שבויי-המלחמה שלו, אשר נטלו שררה לעצמם והמשיכו לראות עצמם כממשלת צרפת, מתערב עתה בלי כל היסוס גם בעניניה הפנימיים של צרפת. מוחה הוא אותו אציל נגד פקודתו של גאמבטה בנוגע לבחירות הכלליות לאסיפה הלאומית, מפני שפקודה זו מקפחת את חופש הבחירות! כמוכן! גאמבטה חייב היה לענות במחאה על מצב-המצור ושאר התנאים שבגרמניה, המבטלים כליל את חופש הבחירות לרייכסטאג.

אני מקוה, כי ביסמארק יעמוד בתוקף על תנאי-השלום שלו! 400 מיליון שטרלינג פיצויי-מלחמה כגודל מחציתו של חוב-המדינה האנגלי! את זאת יבינו אפילו הבורגנים הצרפתיים! אולי יתפסו סוף-סוף, כי בהמשיכם במלחמה, יכולים הם, לכל לרע, רק להרויח.

האספסוף, הן המיוחש והן הנקלה, דן לפי ראות העין, לפי המראה החיצון, לפי ההישג שברגע. כן היה נותן משך עשרים שנה בכל העולם כולו כבוד אלים ללואי בונאפארט. לאמיתו של דבר גליתי אני את פרצופו תמיד, גם בימי שיא גדולתו, וראיתי בו נבל בינוני, וזו דעתי גם על היונקר ביסמארק. אבל איני סובר כי ביסמארק שוטה כל-כך, כפי שהיה צריך להיות אילו היה חפשי בדיפי-לומטיה שלו. האיש נסתבך על-ידי המשרד הרוסי ברשת, שרק אריה יכול היה לנתקה, והוא איננו אריה.

למשל: דרישתו של ביסמארק, שצרפת תסגיר לידי עשרים אניות-מלחמה

מן המובחר ואת פונדישרי שבהודו המזרחית! דיפלומאט פרוסי אמיתי לא יכול להעלות על דעתו רעיון כזה. הוא היה יודע, כי פונדישרי פרוסי אינה אלא ערובה פרוסית בידי אנגליה, וכי אנגליה תוכל לתפוס את עשרים אניות-המלחמה של גרמניה עוד לפני בואן אל הים הצפוני, וכי דרישות כאלו אינן להן תכלית אחרת אלא זו האבסורדית מנקודת-ראות פרוסית: לעורר חששות בלבן של ג'ון בול לפני שהפרוסים „יוציאים מן היער הצרפתי“.

אבל רוסיה מעונינת להביא דווקא לידי תוצאה זו, כדי להבטיח בטחון יתר את שעבודה של פרוסיה הכפופה לה. העבודה, דרישות אלו הביאו לידי מהפך גמור גם בקרב המעמד הבינוני שבאנגליה ורודף-השלום. הכל משוועים עתה למלחמה. התגרות זאת באנגליה וסיכון עניניה — מוציאים גם את הבורגני מגדרו. קרוב מאוד לוודאי, כי בשל ה„חכמה“ הפרוסית הזאת יסולקו גלדסטון וסיעתו ובמקומם תבוא ממשלה אשר תכריז מלחמה על פרוסיה.

מצד שני דומה כי ברוסיה הענינים יגעים מאוד. מאז נעשה ווילהלם קיסר, היתה שוב ידה של המפלגה המוסקבית-הישנה על העליונה, זו המפלגה המתנגדת לגרמניה עם יורשה-העצר בראש. וגם דעת-הקהל נתונה לה. הפוליטיקה הדקה של גורצ'אקוב אינה מובנה לקהל.

על כן ייתכן מאוד שהצאר יצטרך לשנות שינוי גמור את המדיניות החיצונית שלו, או שיצטרך „לאכול עפר“, כאבותיו אלכסנדר הראשון, פאבל ופטר השלישי. בשעת ועזוע שיחול בבת אחת במדיניות של רוסיה ואנגליה מה תהא אז על פרוסיה, ברגע שגבולותיה צפונית-מזרחית ודרומית-מזרחית יהיו מופקרים לכל פולש, וכוח ההגנה של גרמניה דלל ואפס? אין לשכוח, כי פרוסיה-גרמניה שיגרה לצרפת מתחילת המלחמה ועד עכשיו מיליון וחצי מיליון אנשים, ומהם נשאר עומדים על רגליהם רק שבעים רבוא.

אם תוכל צרפת להחזיק מעמד, אם תנצל את שביתת-הנשק לשם הידוש ארגונו של הצבא, ותשווה סוף-סוף למלחמה אופי מהפכני באמת — וביסמארק החכם המחוכם עושה כל מה שבידו כדי להביא לידי כך, — אזי ייתכן כי הקיסרות הגרמנית החדשה, זו הקיסרות הבורוסית תספוג עוד מנת הלקאה כאשר לא ציפתה כלל.

יחד עם המכתב הנ"ל שֶׁה טרנס לקונלמן מכתב-גלוי שנתפרסם ב„דיילי ניוז“, ב־16 בינואר 1871, תחת השם: „הופש הדיבור והעתונות בגרמניה“. וזוהי נוסחתו:

אדון נכבד!

בשעה שהאשים ביסמארק את הממשלה הצרפתית, ש„היא מנעה ממנו בצרפת את האפשרות להביע את דעתו בעתונות ועלידי בית-הנבחרים“, ודאי שלא

נתכוון אלא לחמוד לצון בנוסח ברלין. אם יש את נפשך להכיר את דעת-הקהל „האמיתית“ של צרפת, הואילה נא לפנות לאדון שטיבר, עורך ה„מוניטור“ בורסאיל ומרגל מובהק מטעם המשטרה הפרוסית.

בפקודתו של ביסמארק בכבודו ובעצמו הוטלו בכל וליבקנכט לכלא בעוון בגידה במלכות, ורק מפני שהעיון למלא את חובתם כצירים גרמנים, היינו: הם מיחו ברייכסטאג על סיפוח אלזס ולזרנינגיה, הצביעו נגד הקצבות חדשות לצרכי מלחמה, הביעו אהדתם לריפובליקה הצרפתית, וגיננו את השאיפה להפוך את גרמניה לקסרקטין פרוסי. בשל השקפות בדומה לאלו נהגו מאז סוף ספטמבר בחברי הועד של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית בבראונשווייג כנהוג בעבדי-ספינות ולא עוד, אלא שהם גם צפויים למשפט מגוחך בעוון בגידה במלכות. וכך עלתה להם גם לרבים מן הפועלים, אשר הפיצו את גילויי-הדעת הבראונשווייגי. מתוך אמתלות מעין אלו הועמד לדין באשמת בגידה במלכות האדון הפּנֶר, עורך-משנה ל„פולקס־שטאט“ שבלייפציג. העתונים הגרמניים המעטים הבלתי-לתיים, אלה המצויים מחוץ לפרוסיה, אסורים בקריאה בארצות הוהנצולרן. אסיפות-פועלים גרמניות לסובת שלום של כבוד עם צרפת, תפורנה יום-יום על-ידי המשטרה. לפי ההלכה הפרוסית הרשמית, כפי שקבע אותה דרך תמימות גנרל פוגל פון פאלקנשטיין, רובצת חטאת הבגידה-במלכות לפתחו של כל גרמני המנסה להתנגד למטרות-המלחמה של פרוסיה בצרפת. אילו נאלצו האדונים גאמבטה ושות' לדכא בכוח את דעת-הקהל כדרך שנאלצו אנשי הוהנצולרן, כי אז די היה להם ללכת בדרכי פרוסיה ולהכריזו על מצב-מצור בכל צרפת כולה בשל המלחמה. החיילים הצרפתיים הנמצאים על אדמת גרמניה נמקים בבת-כלא פרוסיים. אף-על-פי-כן רואה הממשלה הפרוסית חובה לעצמה לקיים את מצב המצור, זאת אומרת: הצורה הגסה והמרגיזה ביותר של העריצות הצבאית, ביטול כל החוקים. על אדמת צרפת פשטו כמעט מיליון תוקפים גרמניים. ובכלי-זאת יכולה הממשלה הצרפתית לוותר ללא חשש על השיטות הפרוסיות של „מתן אפשרות להבעת-דעה חפשית“. ועתה צא והקבל את התמונות האלו זו לעומת זו! אולם נתברר כי גרמניה היא שטח מצומצם מכדי להכיל את התלהבותו המקיפה של ביסמארק להבעת-דעה חפשית. בשעה שבני לוכסמבורג קראו דרוור לרגשי אהדתם לצרפת, שמשה אהדה זו לביסמארק אחת האמתלאות לפריקת עולו של חוזה-הנייטראליות הלונדוני<sup>139</sup>. בשעה שהעתונות הבלגית חטאה חטא כיוצא בזה, עמד הצייר הפרוסי בבריסל, אדון פון באלאן, ודרש מאת המיניסטריון הבלגי לאסור כל מאמר אנטי-פרוסי בעתונות, ולא זאת בלבד אלא גם למנוע פרסומם של דינים-וחשבונות המיועדים לעודד את הצרפתים במלחמת-החירות שלהם. למעשה אין כאן אלא דרישה צנועה מאוד: לבטל את החוקה הבלגית „למען מלכה של פרוסיה!“ אך התינו עתונים אחדים בשטוקהולם לפרסם

הלצות תמימות אחדות על חסידותו המובקת של ווילהלם אנכסנדר<sup>140</sup>, מיד פקד ביסמארק את ממשלת שוודיה באגרות זעם. ולא עוד אלא שהצלחה לגלות גם במרידיאן של ס"ט פטרבורג עתונות מופקרת מדאי. על יסוד בקשתו שנעשתה ברוח נמוכה, נקראו עורכי העתונים החשובים ביותר בפטרבורג אל הצנזור הראשי. והוא הטיל עליהם להימנע מכל הערות ביקורת כלפי זה השמש הרוסי הנאמן לצאר. אחד העורכים האלה, אדון זאגוליאייב, לא נזהר די צרכו וגילתה סוד הרמו מעל דפי ה"גולוס". מיד התנפלה עליו המשטרה הרוסית וטירדה אותו לאיזה מקום נידח. וכל הסובר כי התנהגות סרדיוטית זאת מקורה רק בעוית של קדחת-מלחמה — אינו אלא טועה. מעיקרו של דבר אין כאן אלא הגשמה אמיתית ושיטתית של רוח החוק הפרוסי. כן, בחוקה-הפליילים הפרוסי קיים סעיף משונה שבכוחו עלול כל נכרי, בארצו או בארץ זרה, לבוא על ענשו "על עלבונו של המלך הפרוסי" ועל "בגידה במלכות פרוסיה". צרפת נלחמת ברגע זה — ומצבה רחוק מאוד, לאשרנו, מיאוש — היא לוחמת לא רק למען עצמאותה הלאומית שלה בלבד, אלא למען חירותה של גרמניה ושל אירופה.

## 21. מרכס לקוגלמן

לונדון, 12 באפריל 1871

ידידי היקר!

— — — אם תעיין בפרק האחרון של "השמונת-עשר בברימר" שלי תמצא שאת הנסיון הקרוב של המהפכה הצרפתית רואה אני לא בהעברת המנגנון הביורוקראטי-צבאי מיד אל יד, כאשר עשתה עד עתה, אלא בשבירתו, — וזהו התנאי-המוקדם לכל מהפכה אמיתית ביבשת. זאת מנסים לעשות גם חברי מפלגתנו הגבורים בפאריס. איזו גמישות, איזו יזמה היסטורית, איזו יכולת של מסירות-נפש טבועה בפאריסיים האלה! אחרי ששה חדשים של רעב וחורבן שנגרמו מידי בוגדים מבפנים יותר מידי האויב מחוץ — מתקוממים הם למרד, לנוכח כידונים פרוסיים, כאילו לא היתה מעולם כל מלחמה בין צרפת וגרמניה והאויב אינו עומד עדיין לפני שערי פאריס. אין בהיסטוריה תופעה דומה לזו בגדולתה! אם ינוצחו אין זה אלא בשל "טוב-לבם". צריך היה לעלות על ווירסאיל מיד לאחר שהסתלקו בעצמם מן המערכה — וינוא הראשון ואחריו החלק הריאקציוני שבגווארדיה הלאומית הפאריסית. שעת-הכושר הוחמצה מתוך היסוסים מצפון. לא רצו לפתוח במלחמת-אזרחים, כאילו לא פתח במלחמת-אזרחים זו כבר הנס המרושע טייר בנסינו לפרוק מעל פאריס את זינה! משגה שני: הועד המרכזי הקדים מדי לותר על שלטונו כדי לפנות מקום לקומונה. ושוב מתוך הססנות "ישרנית" יתירה! על כל פנים, התקוממותה זו של פאריס עתה —

גם בנפלה שדודה לפני הזאבים, החזירים והכלבים השפלים של החברה הישנה — היא מעשה מפואר ביותר של מפלגתנו מאז התקוממות יוני. ראוי להקביל לאלה בני פאריס המסתערים מול השמים את עבדיה־שמים של הממלכה הרומאית הקדושה הגרמנית־פרוסית, על נשפיה, נשפיה־מסכות שלאחר־המות, אשר ריח של סרקטין, כנסייה, יונקרות ובראש וראשונה פיליסטריות, נודף מהם. —

## 22. מרכס לקוגלמן

17 באפריל 1871

קוגלמן חביבי!

מכתבך הגיע לתעודתו. ברגע זה ידי מלאות עבודה. כי על כן אך מלים מעטות. איני יכול להבין כלל וכלל כיצד יכול אתה לדמות את ההפגנות הזעיר־בורגניות בנוסח ה־13 ביוני 1849 וכדומה למלחמה הנוכחית בפאריס.

על כל פנים נוח היה מאוד לעשות את ההיסטוריה העולמית אילו היו פותחים במלחמה רק בתנאי של סיכויים טובים ללא־כל־ספק. מאידך, היתה בעלת אופי מיסטריו מאוד אילולא מלאו בה ה„מקרים“ כל תפקיד. מקרים אלה משתלבים כמובן מאליהם בתוך המהלך הכללי של ההתפתחות ונבלעים שוב על־ידי מקרים אחרים. אבל החשה והאטה תלויות מאוד ב„מקרים“ כאלה, שביניהם נמנה גם ה„מקרה“ של תכונות האנשים, העומדים בהתחלה בראשה של התנועה.

ה„מקרה“ הבלתי־נוח במידה מכרעת אין לחפשו הפעם בשום פנים בתנאים הכלליים של החברה הצרפתית, אלא במציאותם של הפרוסים בצרפת ובעמידתם סמוך לפאריס. אולם זאת גם ידעו הנבלים הבורגנים של וורסאיל. ואמנם, משום כך העמידו את הפאריסיים לפני ברירה, להיכנס למלחמה או להיכנע בלעדיה. הדימורליזציה של מעמד־הפועלים במקרה השני היתה אסון גדול הרבה יותר מאבדן מספר ידוע של „מנהיגים“. מלחמתן של מעמד־הפועלים עם מעמד־הרכושנים ומדינתו נכנסה לשלב חדש בשל המלחמה הפאריסית. יתפתח הדבר עכשיו איך שיתפתח, אולם נקודת־מוצא חדשה בעלת חשיבות היסטורית־עולמית כבר הושגה.

## 23. ז'ני מרכס לקוגלמן

18 באפריל 1871

ידידי החביבים!

סלח־נא על שתיקתי... אכן מודה אני, כי לא היה לי אפילו מרץ לכתובה; רוחי נפלה עלי. אינני יכולה לשאת זאת, שאני נאלצת לשבת בשלווה בשעה שהאמיצים והטובים ביותר נהרגים ונטבחים בפקודתו של אותו מוקיון טייר הצמא־לדם, טייר זה אשר לא היה מצליח לעולם, ביוחד עם קלגסי הרוצחים

המקצועיים שלו, לנצח את אורחי פאריס העומדים במריים, אילולא עזרתם של בני בריתו הפרוסיים, ואלה דומה שהם עוד מתפארים בתפקיד הסרדיוט שלהם. אף העתונות הלונדונית, אשר מתוך נאמנות לתפקידה המכובד עשתה כל מה שבידה כדי להלעזו על הפרולטרים של פאריס, אף היא נאלצת עתה להודות, כי מלחמה זוהי ואמיצה כל-כך למען עקרון כלשהו לא היתה עוד מעולם. — —

מספר רב של ידידינו משתתפים בקומונה. אחדים כבר נפלו חללים מיד הטבחים מוורסאיל. גוסטב פלוראן אך זה נרצח. הוא לא נפל במלחמה, כפי שמודיעה העתונות, כי אם מרגל הורה לסרדיוטים את הבית, שבו שכנה המפקדה הראשית שלו, והבית יוקף והאיש נרצח. אני נזכרת כי רק שנה חלפה מאז טיילנו עמו להמפסטיד<sup>141</sup> והתווכחנו על כך, מהו שניתן ליעשות לטובת השבויים האירלאנדיים. את המכתבים של א'דונובאן רוסה<sup>112</sup>, שאני לא תירגמתי, פלוראן תרגם. עוד נשמע קולו באזני באָמרו: „אני מבטיחך שאעשה את הכל למען א'רד רוסה“. הוא היה מוכן למסור את נפשו על שחרורם של הפיניאנים. — —

## 24. ז'ני מרכס לקוגלמן

לונדון, 12 במאי 1871

אדוני הדוקטור החביב!

— — אין אתה יכול לשער עד מה סבלנו — בעלי, הנערות וכולנו — בשל המאורעות הצרפתיים. תחילה המלחמה האיומה, ואחר-כך המצור השני על פאריס, והוא הנורא ביותר. מותו של פלוראן, האמיץ באמיצים, פגע בכולנו פגיעה עמוקה, ועתה ההאבקות הנואשת של הקומונה, שבה משתתפים כל ידידינו הוותיקים והטובים ביותר. חסרון הנהגה צבאית, חוסר-האימון הטבעי לגמרי לגבי כל מה שהוא „צבא“, ההתערבות הטרדנית של העתונאים, של גבורי המליצה כגון פליפס פיא<sup>143</sup>, והתוצאה ההכרחית מזה: סכסוכים, היסוסים ופעולה מלאה סתירות — כל אותן הצרות שאין להמנע מהן בתנועה כה נועזה וצעירה — ודאי שגרעין של פועלים חרוצים, פועלים בעלי הכרה ומסוגלים להקרבה עצמית, היה מתגבר עליהן. אבל עתה, סבורה אני, אבדה כל תקוה, מאחר שביסמארק גובה חיבו בכסף גרמני ולא רק את השבויים, אלא גם את המבצרים הוא מסגיר בידי נבלייה-הסדר הצרפתיים, אשר כל אחד מהם מייצג פשע אורחי מתועב. טבח שני כטבח יוני לנגד עינינו. — —

מיד לאחר שיסיים מור את האגרת שלו בשביל האינטרנציונל יכתוב לך. —

פונדון, 13 במאי 1871

אל פרנקל ווארלאן!<sup>144</sup>

דיברתי עם המוכ"ז. האם לא היה מן הראוי להביא למקום בטוח את הניירות הממיתים חרפה על הנבלים מוורסאיל? אמצעי־הזירות כאלה לעולם אין בהם כדי להזיק. — כתבו לי מבורדו כי לבחירות האחרונות למועצת העיר נבחרו ארבעה חברי האינטרנציונל. בגלילות מתחילה התסיסה. — בעניינים כתבתי כמה מאות מכתבים לכל קצוי העולם, שיש לנו קשרים עמם. אגב: מעמד־הפועלים עמד מלכתחילה לצדה של הקומונה. אף העתונים הבורגניים האנגליים הסתלקו מעמדתם, שהיתה תחילה עמדה של שלילה גמורה. אני מצליח להבריא לתוכם מזמן לזמן מאמר רצוי לנו. — הקומונה מבוזת, כפי שנדמה לי, זמן מרובה מדאי על דברים קטני־ערך ועל מחלוקת אישית. ברור, שפועלות כאן גם השפעות אחרות מלבד אלו של פועלים. אולם כל זה לא ישפיע כלום אם רק יצליחו להחזיר להם את הזמן האבוד. — —

26. מרכס לפרופ. ביילי<sup>145</sup>

מיטלאנד פארק רוד, פונדון נ. וו. 12 ביוני 1871

אדוני החביב!

...ידידה שלי נוסעת בעוד שלושה או ארבעה ימים לפאריס. אני מוסר לידה דרכיות מתוקנות בשביל חברים אחדים של הקומונה, השוהים עוד בפאריס בהחבא. אם יש לך או לאחד מידידיך שליחות כלשהי לשם — כתוב לי, בבקשה. נחמה־פורתא יש לי בדבר־ההבל המתפרסמים יום־יום ב"פטיט פֶרֶס" על כתבי ויחסי לקומונה והנשלחים אלי יום־יום מפאריס. סימן שמטרת־וורסאיל זקוקה מאד לתעודות ממשיות. קשרי עם הקומונה מתקיימים באמצעותו של סוחר גרמני<sup>146</sup>, הנוסע במשך כל השנה לצורך עסקיו בין פאריס ולונדון. הכל הוסכם בעל־פה, מלבד שני ענינים:

ראשית: שלחתי לחברי הקומונה — בידי אותו מתווך — מכתב־תשובה לשאלתם, כיצד יוכלו לסחור בשטר־ערך מסויימים בבורסה הלונדונית.

שנית: ב־11 במאי, עשרה ימים לפני האסון, שלחתי באותה דרך את כל הפרטים בדבר ההסכם החשאי שבין ביסמארק ופאבר בפרנקפורט.

אני קיבלתי את הידיעות מידימינו של ביסמארק<sup>147</sup> — אדם, שהיה שייך קודם (מ־1848 עד 1853) לחברת־הסתרים שאני עמדתי בראשה<sup>148</sup>. אדם זה יודע, כי עדיין מצויים בידי כל הדינים־יחשבונו, אשר שלח לי מגרמניה ואודותיה. הוא תלוי איפוא בשתיקת. על כן הוא טורח להמשיך ולהוכיח לי את כוונותיו הטובות.

זהו אותו אדם, אשר שלח לי אזהרה, כי ביסמארק החליט לשימני במאסר אם שוב אבקר בשנה זו את ד"ר קוגלמן בהאנזבר.

אילו שמעה הקומונה בקול אזהרותי! אני יעצתי להבריה לבצר את הצד הצפוני של רמות מזונמארטר, את הצד הפרוסי, ועדיין היתה שהות בידם לעשות זאת; אמרתי להם מראש, כי בלעדי זה יפלו לתוך מלכות-עכברים; אני גליתי לפניהם את פרצופם של פיא, גרוֹסֶה וויזיניָה<sup>149</sup>; דרשתי מהם לשלוח תיכף ומיד ללונדון את כל הניירות, המגלים קלונם של חברי ההגנה הלאומית, כדי שנוכל על-ידי כך לעצור במידת-מה בער פראותם של אויבי הקומונה — שעלידי כך היתה תכניתם של אנשי וורסאיל נכשלת בחלקה.

אילו מצאו אנשי וורסאיל את התעודות האלו לא היו מפרסמים תעודות מזוייפות.

ה"אגרת" של האינטרנציונל לא תופיע לפני יום רביעי. אז אשלח לך תיכף טופס אחד. חומר בן ארבעה-חמשה גליונות נדפס בשני גליונות. מכאן ההגות, השגיאות והתיקונים המרובים. לכן גם משתהה הופעתה.

## 27. מרכס לקוגלמן

לונדון, 18 ביוני 1871

קוגלמן חביבי!

עליך לסלוח לי על שתיקתי. — גם עתה איני פנוי אלא לכתוב לך שורות מעטות.

ידוע אתה, כי במשך כל ימי המהפכה הפאריסית הוכרתי בלי-הרף על-ידי עתוני וורסאיל (בהשתתפות שטיבר) כ"ראש ועליון לאינטרנציונל", וההדר נשמע גם בעתונים המקומיים.

ועתה נוסף על כך האגרת הזו, שבוודאי כבר הגיעה לידך! המולת-שטנים קמה בשלה, ואני יש לי הכבוד להיות ברגע זה האדם שאין כמוהו נושא לדיבות ולאימים בלונדון. מצב זה מניח באמת דעתו של אדם לאחר אידיילית-הביצה המשעממת במשך עשרים שנה. עתון הממשלה — ה"אופזרבר" — מאיים עלי בערכאות. אדרבה, יעיוזנא! אני מצפצף על הנבלים הללו! אני מצרף לך בזה קטע מ"איסטרן פוסט", בו ניתנה תשובתנו לחזור של ז'יל פאבר. תחילה הופיעה תשובתנו ב"טיימס" מ-13 ביוני. עתון מכובד זה זכה לנזיפה חמורה מאת בוב לאו (מיניסטר האוצר וחבר הועד-המפקח של "טיימס") בעד גילוי-הסוד הזה.



אל עורך ה„איסטרן פוסט“.\*

אדוני הנכבד!

ב־6 ביוני שלח זײל פאבר מכתב־חוזר לכל הממשלות האירופיות, בו דרש מהן לרדוף עד חרמה את התאגדות־הפרועלים הבינלאומית. הערות אחדות דיין להעמיד על טיבה של תעודה זאת.

במבוא לתקנות שלנו כבר הודענו, כי האינטרנציונל נוסד ב־28 בספטמבר 1864, באסיפה פומבית בלונדון, באולם ס״ט מרטין, לונגאקר. מתוך נימוקים מיוחדים מצא זײל פאבר לטוב לפניו להקדים את תאריך היסוד עד לפני שנת 1862. לשם ביאור העיקרים שלנו הריהו בא לצטט מתוך כרוזה של האינטרנציונל 25 במארס 1869. ומהו שציטט? דבר כרוזה של חברה אחרת שאינה האינטרנציונל. בתמרון ממין כזה השתמש כבר פעם בעודו עורך־דין צעיר לימים, והוא יצא אז להגן על ה„נסיונל“, זה העתון שנתבע לדין עלידי קאבה<sup>150</sup> באשמת־דיבה. הוא הערים אז וקרא קטעים מתוך מחברותיו של קאבה, בעוד שבאמת קרא פסקי־ביניים משלו בין השורות; תחבולת־מרמה זו נתגלתה בבית־הדין גופא, ואלמלא קאבה שחס עלי, וודאי שהיו מוציאים אותו מכלל המעמד של עורכי־הדין הפאריסיים. מכל התעודות שהוא מייחס לאינטרנציונל אין אף אחת שהיא משל האינטרנציונל. כך הוא אומר דרך משל: „האליאנס“<sup>151</sup> מכריזה על עצמה שהיא אתיאיסטית — אומרת המועצה העליונה, שהתכוננה בלונדון ביולי 1869. המועצה העליונה לא פירסמה תעודה כזאת מימיה. ונהפוך הוא: היא פרסמה תעודה בה היא מבטלת את תקנות־היסוד של ה„אליאנס“ בזניבה, אשר זײל פאבר מצטט אותן.

בכל החוזר שלו, אשר חלק ממנו מכוון, כביכול גם כנגד הקיסרות, חוזר זײל פאבר ומשנן רק את בדותות־המשטרה של פרקליטי־הקיסרות, אשר כבר נתברו לגמרי לפני בתי־הדין של אותה קיסרות עצמה.

ידוע, כי המועצה העליונה של האינטרנציונל, בשתי אגרותיה מיולי ומספטמבר 1870 בדבר המלחמה האחרונה, גינתה את הפרוסים על תכניות־הכיבוש שלהם כלפי צרפת. אחר־כך פנה האדון רייטלינגר, מזכירו הפרטי של זײל פאבר, לחברים אחדים של המועצה העליונה, בבקשה לסדר הפגנה המונית כנגד ביסמארק לטובתה של ממשלת ההגנה הלאומית, — וכמובן שהעלה חרס בידו; בבקשתו זאת הטעים ביחוד את רצונו לבל ייזכר שם הריפובליקה כלל ועיקר. ההכנות להפגנה המונית בלונדון רגל בואו של זײל פאבר נעשו בוודאי מתוך כוונה רצויה ביותר, אך בניגוד לרצונה של המועצה העליונה, שהזוירה בפירוש את פועלי פאריס, באגרת מ־9 בספטמבר, מפני זײל פאבר ומרעיו.

\* מכתב זה צורף ע״י פ. אנגלס להוצאת „טלחמת־האזרחים בצרפת“ מ־1891.

מה היה אומר ז'יל פאבר אילו היתה המועצה העליונה של האינטרנציונל  
משגרת מצדה היא מכתב-חוזר אודות ז'יל פאבר לכל הממשלות האירופיות, ובו  
היו הללו נדרשות ליתן דעתן במיוחד על התעודות שנתפרסמו בפאריס על ידי  
האדון מיליאר<sup>152</sup> המנוח?

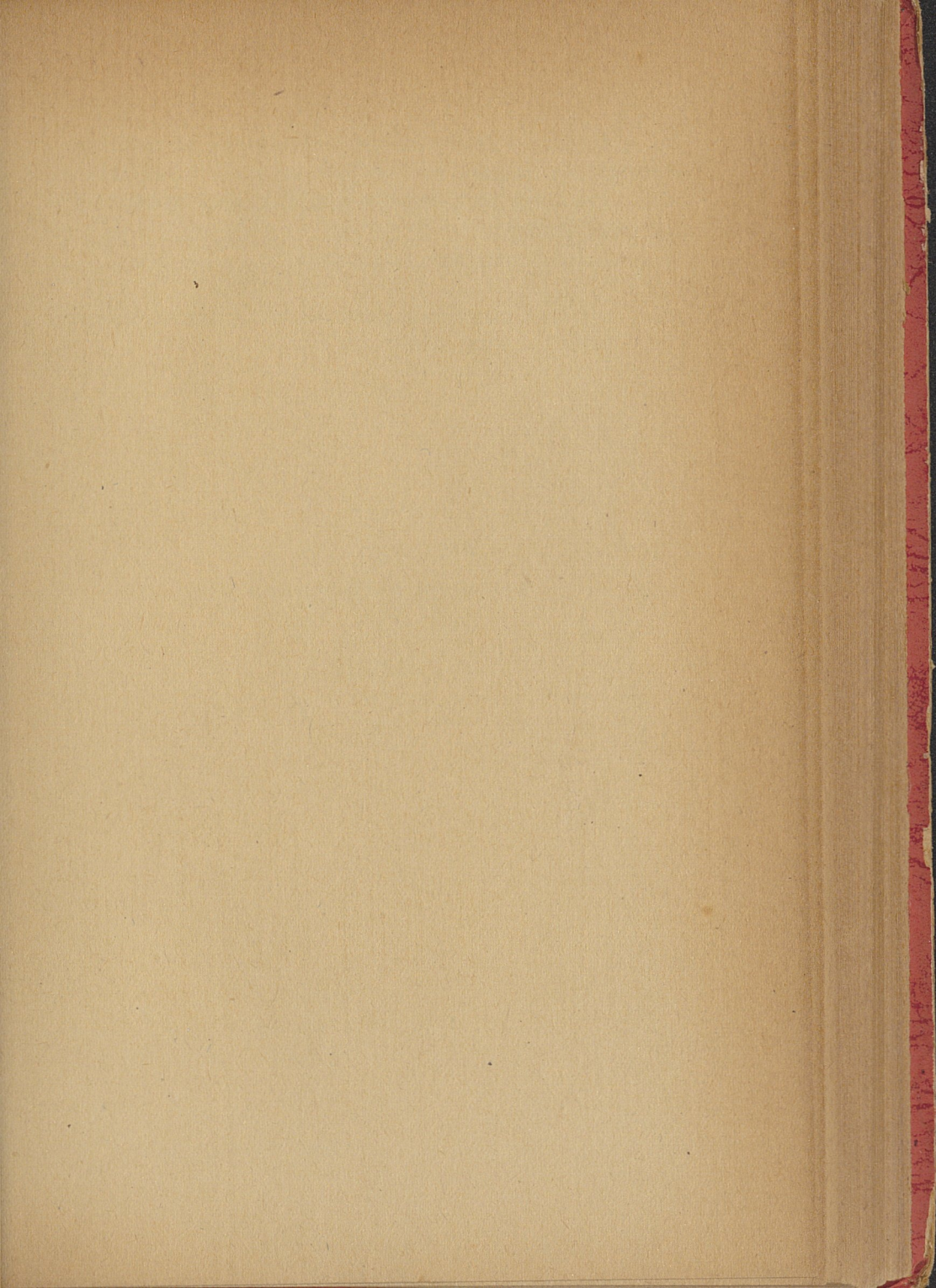
הנני, אדוני, עבדך הנאמן,

ג'ון האלס

מוכיר המועצה העליונה של התאגדות הפועלים הבינלאומית  
לונדון, 12 ביוני 1871



הערות  
לוח-התאריכים  
מפתח השמות והענינים



1) המוסד האכסוקטיבי של האינטרנציונל הראשון. בתקנות הארגון של האינטרנציונל הוגדר תפקידו כדלקמן:

סעיף ג': מדי שנה בשנה מתכנס קונגרס כללי של פועלים המורכב נציגים של סניפי ההתאגדות. הקונגרס מכריז על שאיפותיו המשותפות של מעמד הפועלים, נוקט באמצעים ההכרחיים לתקנת פעולתה של ההתאגדות הבינלאומית וממנה את המועצה העליונה ("Generalrat") של החברה.

סעיף ה': המועצה העליונה מורכבת מפועלי הארצות השונות המיוצגות בהתאגדות הבינלאומית. היא ממנה מתוכה אנשים הנחוצים לשם הנהלת העניינים, כגון גזבר, מזכיר כללי, מזכירים המקשרים עם הארצות השונות וכו'.

סעיף ו': המועצה העליונה פועלת בהתאגדות כסוכנות בינלאומית של הקבוצות הלאומיות והמקומיות השונות, ומתוך כך יודעים תמיד פועלי ארץ אחת על המתרחש בתנועות מעמדם בכל שאר הארצות; היא עורכת בעת ובעונה אחת ותחת הנהגה משותפת חקירה על המצב הסוציאלי בארצות אירופה השונות; שאלות המוצגות עלידי חברה אחת ויש בהן ענין לכלל המעמד תבואנה לדיון גם בכל שאר החברות, ובמקרה שיש הכרח לנקוט מיד בצעדים מעשיים — כגון במקרה של סכסוכים בינלאומיים — תהא ממילא האפשרות בידי החברות המאוחדות לפעול בעת ובצורה אחת. (ראה — Inauguraladresse der internationalen Arbeiter-Assoziation; herausg. v. K. Kautsky, 1922).

הקונגרס המתכנס אחת לשנה, בוחר במועצה העליונה וקובע את מקום מושבה. למעשה ישבה המועצה העליונה במשך כל זמן קיומה בלונדון. המועצה שעליה דובר ב"מלחמת האזרחים בצרפת" נבחרה בקונגרס האינטרנציונל בבאזל, ב-19 בספטמבר 1869. אשר להרכבה — ראה את החתומים על "אגרת המועצה העליונה על מלחמת האזרחים בצרפת 1871", ע' 84.

2) בספרו: "1813 עד 1819" כותב פ. מהרינג על מלחמת השחרור הגרמנית:

באמצע ספטמבר 1814 נערכה הישיבה הראשונה של הקונגרס בווינה. מכל המעצמות שהשתתפו בקונגרס הוא על צד המנצחים, הפיקה פרוסיה את התועלת הקטנה ביותר. בחווי הברית בין אנגליה, רוסיה, אוסטריה ופרוסיה הובטח לזו האחרונה כי יוחזרו לה כל השטחים שהיו בידה לפני 1805. אך היא לא השיגה את הדבר. אמנם נוספו לה כמה חציית המיליון תושבים, ואם כי הגיעה לכלל 10

מיליונים תושבים הנה פיגרה הרבה אחרי אוסטריה וצרפת, ולא כל שכן אחרי רוסיה שנוספו לה בשנים ההן, תחילה בברית עם נפוליאון ואחרי־כן במלחמה בו, כתשעה מיליונים תושבים חדשים בפינלנד, בסארביה ופולין.

שיבתו של נפוליאון לפאריס וחיידוש המלחמה אילצו את מלך פרוסיה לפרסם חוק שבו הוזמן את פקידי המדינה וראשי הגלילים להכין תחוקה עממית, וכן הבינו עתה הממשלות הגרמניות שישבו בווינה שיש לערוך משהו בדומה לחוקה כלל־גרמנית. מ־23 במאי עד 10 ביוני הוכנה מעין תחוקה כזאת, אך יותר משהיה בה לספק את התקוות הלאומיות הגרמניות היה בה משום לעג להן. תחוקה זאת לא נתנה לברית הגרמנית לא ממשלה, לא פרלמנט ולא צבא; היא לא דאגה להסדר שאלות המסחר והמכס ולתיאום עניני המטבע והדואר. רוב הציבור הגרמני לא התאזר כוח ורק בקרב קהל הסטודנטים הגרמניים היתה מורגשת תנועה ערה יותר. אחרי פגישת הסטודנטים בווארטסבורג (18 באוקטובר 1817), השעירה את הרוחות בכל רחבי גרמניה, נתעוררו חוגים רחבים יותר מבין הנוער הלומד והקיצו מחלומותיהם הרומנטיים. בשנה שלאחר כך נערך באאכן ראשון הקונגרסים האירופיים שהוחלט עליהם בווינה כדי לדון על מצבה של אירופה והבטחת השקט בה. הקונגרס הקדיש את רוב זמנו לדיון בשאלה כיצד ל־"רסן" את המהפכה הגרמנית. הצאר הרוסי הודיע כי מיליון חיילים עומדים הכן להגן על כל המדינות הגרמניות בפני סכנת המהפכה. הוא שעורר את המלכים הגרמניים, שראה אותם כראות וואסאלים שלו, לשקוד על המלחמה ב־"דימאגוגים" (זרם דימוקרטי־רידיקלי שמוצאו מגרמניה הדרומית; קראו לעצמם גם "Unbedingte", מתוך שהבטיחו זה לזה להגשים בחייהם את הטוב וישר בעיניהם). מלכי גרמניה היטו לו אוזן, ויותר מכולם — מלך פרוסיה. מטרניך — ראש ממשלת אוסטריה — שלא היה דואג עד כה לעניני גרמניה הואיל ורבונותן של השושלות הגרמניות היתה בה, לדעתו, משום ערובה להתפוררותה של גרמניה, ראה את עצמו לפתע עומד אל מול תנועה לאומית שהיתה למורת־רוחו לא פחות מזו שבאיטליה. מטרניך חשש שמא יקיים מלך פרוסיה את הבטחתו ויתן לעמו את החוקה, ואז אי־אפשר יהיה לעצור בעד התפשטות "המהפכה" בגרמניה כולה. סוכני הצאר הפיצו שמועות כי קרוב היום וצבאות רוסיה יצטרכו להגן על מלך פרוסיה מפני צבאותיו הוא. מלך פרוסיה נשמע איפוא לאזהרותיו הדהופות של מטרניך שהשיא לו עצה להסתפק בכינוס שליחי הגלילים (כינוס בדומה לזה שהיה קיים בימי־הביניים) שבידם להציע בקשות ולהשתתף בחלוקת המסים הישירים. השמועות שהגיעו מאאכן עוררו רוגז רב ביחוד בין הבורשנשאפטים. בקרב התאגדות־הסטודנטים הלך ונתפתח זרם חדש שפשט מעליו את מחלצות האידיאולוגיה הנוצרית־הגרמנית וראה את האידיאלים של ברומנטיקה של ימי־הביניים, אלא במהפכה הצרפתית הגדולה. ב־23 במארס 1819

נרצה עלידי אחד מבני הזרם הזה המרגל הרוסי קֶצְצוֹא. מיד נתארגנה ועדה מיניסטראלית לרדיפת הדימאגוגים. מעתה קיבל מלך פרוסיה את כל הצעותיו של מטרינך עד אחת, שהרי נבואותיו של זה על המהפכה הגרמנית המתקרבת נתקיימו לכאורה במלואן. מלך פרוסיה לא זאת בלבד שאישר עכשיו את כל פקודות-הדיכוי שהוצאו נגד הדימאגוגים, האוניברסיטאות והעתונות, אלא שהתחייב ללא תמורה דיפלומאטית מצד אוסטריה לבלתי תת לעמו שום חוקה עממית. כך הוחלט שכל העתונים והספרים המכילים פחות מ־20 גליונות-דפוס צריכים להיבדק עלידי צנזורה ממשלתית; אוניברסיטאות הועמדו תחת פיקוחו של שליח מיוחד שדאג לכך כי המורים יורו את תורתם ב"רוח נכונה"; פרופיסור שסולק ממשרתו באחת מן המדינות הגרמניות, אי־אפשר לו שישגי משרה במדינה אחרת; התאחדות-הסטודנטים נאסרה; במיינץ נוסדה וועדת-פיקוח מרכזית, לשם חקירת האיגודים הדימאגוגיים וקשריהם המסועפים, המסכנים בפעולתם המהפכנית את החוקה הקיימת ואת השקט הפנימי... — בפונדסטאג הגרמני בפרנקפורט דמיין נתאשרו ההחלטות הללו במלואן. ווילהלם לבית הומבולט, חוקר־טבע ידוע, פוטר ממשרת מיניסטר לעניני־חוקה; הנאומים לאומה הגרמנית לפיכטה ותרגומי כתביו של ההומניסטן הגרמני פרידריך לבית הוטן הוחרמו. — בפרשה זו נסתיימה מלחמת-השחרור הגרמנית; על־כן היו קוראים לה בחוגי הסוציאליסטים הגרמניים: "מלחמת-השחרור־כביכול".

3) ביסמארק, אוטו, נסיך — 1815—1898. מדינאי גרמני מפורסם. בן למשפחה פרוסית עתיקה. נועד מנעוריו לקאריירה דיפלומאטית. הופעותיו הקיצוניות בשנת המהפכה של 1848 ייחדו לו כבר אז בין אנשי החצר את שם־הגנאי: "הריאקציונר האדום". החל מ־1851 נציג פרוסיה ב"יום הברית" הגרמני בפרנקפורט דמיין. שם למד להכיר לפני־ולפנים את מצבה של פרוסיה בין מעצמות אירופה ואת מידת תלותה באוסטריה, בעלת ההגמוניה הגרמנית בשנים ההן. לאחר היותו ציר פרוסיה בהצרות המלכות של ווינה, פטרבורג ופאריס (באוסטריה ובצרפת שהה רק זמן קצר ואילו בפטרבורג עשה שנים אחדות), בימי משבר בממשלה הפרוסית שנתגלע אגב ויכוחים בעניני ההזדיינות, נתמנה ביסמארק ב־1862, ראש המיניסטריון הפרוסי. שלוש המלחמות שפרצו בוואחר זה לאחרי עלותו לשלטון היו מתוכננות מראש. בהן ראה ביסמארק תנאי־קודם להתאחדותה של גרמניה ולהקמת ההגמוניה הפרוסית בה. במלחמה נגד דאניה (1864) נכבשו שלזוויג והולשטיין. הכיבושים הללו קירבו את פרוסיה אל הים האטלנטי ומהם ראשית הכוח הימי של הרייך הגרמני. המלחמה באוסטריה (1866) שמה קץ להגמוניה האוסטרית על גרמניה, איחדה את המדינות הגרמניות צפונית לנהר מיין ל"ברית הצפון־גרמנית"; בברית זו יש לראות את הגרעין לרייך הגרמני שנוסד ב־1871, לאחר מלחמת

גרמניה־צרפת. מכאן ואילך התנגד ביסמארק למלחמות־כיבושים נוספות. מעתה הקדיש את כוחותיו לארגון אירופה המרכזית בברית שלוש הקיסריות: הרוסית, הגרמנית והאוסטרו־הונגארית, ובה היה הוא, ביסמארק, האישיות הפוליטית הבולטת ביותר. יחסיו לוילהלם קיסר ועמדתו כקאנצלר הרייך הגרמני (בצדק אמרו כי ב. התאים את חוקת הרייך לצרכי שלטונו הוא!) הבטיחו לו השפעה מכרעת גם בשאלות ארגונה הפנימי של גרמניה המאוחדת והתפתחותה. ה"ריאקציונר האדום" היה אופורטוניסטן מובהק. למרות התנגדותו העקרונית לדימוקרטיה יסד את הרייכסטאג הגרמני על בחירות כלליות, שוות וסודיות. ב. שלט ברייכסטאג לסירוגין בעזרת השמרנים והלאומיים־הליברליים. בימי "חוקי־הסוציאליסטים" (ראה הערה 5) תיקן תיקונים סוציאליים מרחיקי־לכת שהיה בהם משום חידוש רב לגבי כל שאר מדינות אירופה, עד שראו בו בביסמארק, "סוציאליסט מדינתי" (Staatssozialist). אחד הפרקים הנסערים ביותר בימי שלטונו — "מלחמת־התרבות" (Kulturkampf) בכניסה הקאתולית, מלחמה שראה בה המשך למלחמת לוטר באפיפיוריות, ועיקרה — יתרון המדינה על הכנסייה. כאיש פרוסי מובהק הצטיין ברדיפותיו את הפולנים, תושבי הרייך הגרמני. עם עליית וילהלם ה־2 לכסא־המלוכות נתרופף מעמדו של ביסמארק הלוח והתרופף עד שבשנת 1890 פוטר ממשרתו כקאנצלר גרמני. מאז ועד יום־מותו ישב באחותו פרידריכסרוהה, חיבר את זכרונותיו המצויינים, ומעל עמודי העתון "Hamburger Nachrichten", מתח בקורת חריפה למדי על "הקורס החדש" של המדיניות הגרמנית.

#### 4) ראה הערה 2.

5) ב־11 במאי 1878 נעשה בברלין נסיון להתנקש בחייו של וילהלם ה־1, קיסר גרמניה ומלך פרוסיה. המתנקש, אדם חולה בגוף ובנפש, לא היו לו שום קשרים עם המפלגה הסוציאלי־דימוקרטית. אולם ביסמארק היה מעוניין להשתמש במקרה זה כדי לדכא את ה.ס.ד. מיד הציע לחוקק חוק השולל ממנה את חופש העתונות וההתכנסות ("Ausnahmegesetz"); לרייכסטאג השאיר את הזכות לדון בחוק זה, לאשרו או לשללו. הצעתו של ביסמארק לא נתקבלה (נדחתה ב־251 קול נגד 57). ב־9 ביוני אירע מעשה התנקשות שני בקיסר הזקן, מעשה קשה מן הראשון. הקיסר נפצע. העתונות הרשמית הפיצה מיד את השמועה כי נאבילינג (שם המתנקש, אדם נחות וחולה) עשה את אשר עשה בהשפעת ה.ס.ד. ב־11 ביוני פוטר הרייכס־טאג; ה־30 ביוני נקבע כיום הבחירות לרייכסטאג חדש. מיד אחרי ההתנקשות אורגנו על־ידי השלטונות בכל רחבי גרמניה חיפושים, מאסרים והחרמת עתונים סוציאליסטיים. ועידת המפלגה שנועדה לגוטה נאסרה וכן ועידת ההסתדרויות המקצועיות. במשך חודש אחד נחרצו פסקי־דין בשיעור של 500 שנה בעוון העלבת הקיסר. בבחירות החדשות לא הפסידה ה.ס.ד. אלא 3 מקומות ואילו הסיעות



הליבראליות — 40. הסיעות השמרניות נכנסו לרייכסטאג החדש ב־115 מנדטים. באמצע אוגוסט פירסמה הממשלה הצעה חדשה של „חוק הסוציאליסטים“. לפיה רשאים השלטונות לאסור על קיום אגודות, קופות קואופרטיביות ודברי דפוס למיניהם „המשמשים את השאיפות הסוציאלי־דימוקרטיות והקומוניסטיות אשר מכוונות לערעור המשטר הקיים במדינה ובחברה, להפרת השלום הציבורי והאחדות בין שכבות האוכלוסייה“. ההצעה עצמה לא הכילה כל הגבלה זמנית ואילו ברייכסטאג נתקבלה ב„תיקונים“ אחדים, מהם התיקון המייפה כוחו של החוק לשנתיים וחצי. החוק אושר ב־19 באוק. ב־221 נגד 149 קול. למעשה הוארך תוקפו מדי פעם בפעם עד אוקטובר 1881. בחודש זה הוצע לפני הרייכסטאג ל„הנציח“ את „חוק הסוציאליסטים“. הסיעות הליברליות דרשו לתקן בו תיקונים מסויימים. הצעתן נתקבלה, לעומת זה הוחלט במועצת־הכתר, שאם יאשר הרייכסטאג את חוק־הסור ציאליסטים המתוקן אישור סופי, כי אז יפוזר הרייכסטאג ויוכרז על בחירות חדשות. וכך היה. אולם בבחירות אלה, שנערכו ב־20 בפברואר, הצביעו בעד המועמדים הסוציאלי־דימוקרטיים כמיליון וחצי איש, קרוב ל־20% ממספר כל הבוחרים. הבחירות הללו שמו קץ לשלטון ביסמארק בגרמניה.

(6) המהפכה מ־1830 פרצה אחרי פירסום „התקנות“ („Ordonnances“), מיוני 1830 (פיזור הפרלמנט וביטול חופש העתונות). מלחמת הבאריקדות נמשכה שלושה ימים. הבורגנות הליברלית בהנהגתה של מפלגת האורליאניסטים (ראשה — טייר; עתונה — „לה נאסיונל“) השכילה ליטול לידיה את השלטון שיצא מידי שושלת הבורבוניזם. לואי פיליפ הוכתר מלך צרפת — „מלך הצרפתים בחסדי אלוהים ולפי רצון העם“.

(7) שושלת בורבוֹן, אורליאן ובונאפארט.

(8) השלום הפאריסי הראשון מ־1814 השאיר לצרפת 150 ק"מ עם 450 אלף תושבים מעבר לגבולות של 1792, ואילו השלום הפאריסי השני (אחרי תקופת „מאת הימים“ והקרוב ליד וואטרלו), שנחתם ב־20 בנובמבר 1815, חילק את החבלים האלה בין ארצות־השפלה, פרוסיה, אוסטריה, שווייץ וסארדיניה.

(9) אחרי הקרב ליד סידאן מסר נפוליאון ה־3 את עצמו בידי ווילהלם, מלך פרוסיה; למחרת חתמו ראשי הצבא בסידאן על הסגרת המבצר; בידי פרוסיה נפלו למעלה מ־110 אלף שבויים. מלך פרוסיה הציע ללואי בונאפארט כמקום־מורסבו את הארמון ווילהלמסהה (Wilhelmshoehe) ליד קאסל. לואי בונאפארט קיבל את ההצעה הוּו וגלה לגרמניה.

(9\*) הגווארדיה הניידת („Garde mobile“), נוסדה לראשונה ב־1848; (ראה גם „ה־18 בברמר“, הערה \*107) וחודשה ב־1 בפברואר 1868. תפקידה לסייע לצבא הסדיר בהגנת הארץ ובשמירת הסדר בפנים המדינה. חבריה — אנשים צעירים המסוגלים

לשאת נשק, אך שוחררו מטעם זה או אחר משירות בצבא הסדיר. זמן השירות בגווארדיה הניידת — 5 שנים. בפרוץ מלחמת גרמניה—צרפת עמדה רק בראשית התארגנותה.

10 במאמרו: „אלמות וכלכלה בהתהוות הרייך הגרמני“ מגדיר פ. אנגלס את מעמד היונקרים הפרוסיים כדלקמן:

„האחוזות הגדולות נמצאות בידי מאגנאטים ספורים (ביחוד בשלויה) ובידי מספר גדול של בעלי־קרקע בינוניים היושבים צפופים ביותר בגלילות הפרוסיים הישנים מזרחה לנהר אֶלבה. היונקרים הפרוסיים הם עצמם חקלאיים, אלא שנהגים למסור אהרותיהם להנהלת אינספקטורים; מלבד זאת הם על־פירוב גם בעלי בתי־חרושת לייך־שכר ולסוכר־סלק. האחוזה עוברת, במידת האפשר, לירושת הבן־הבכור. הבנים הצעירים יותר נכנסים לשורות הצבא או למגנזון האזרחי של המדינה. נמצא שהאריסטוקרטיה הנמוכה של בעלי קרקע קשורה באריסטוקרטיה נמוכה עוד יותר של אופיצירים ופקידים, ההולכת וגדלה בשל תעשיית־האצילים הקיימת בין האופיצירים והפקידים הבורגניים הגבוהים יותר. בדרגה התחתונה של חבריא אצילית זאת מתהווה ממילא אצילות־טפילים גדולה, מעין לזמפנפרול־טאריאט אצילי, שפרנסתו על חובות, משחק, התרפסות, פשיטת־יד וריגול פוליטי. כלל החברה הזאת הוא היונקריות הפרוסית שהנה אחד מעמודי־התווך של המדינה הפרוסית הישנה“ („מלחמת גרמניה־צרפת 1870/71“; ע' 64). ב„מלחמת־האזרחים בצרפת“ משתמש מרכס על־פירוב במונח: „Krautjunker“, (בהוצאה האנגלית — rurals, בצרפתית — ruraux, שפירושו: כפריים); תרגומו המילולי: יונקרי־הכרוב, היונקרים בעלי שדות־הכרוב בפרוסיה המזרחית. בהשאלה — מעמד היונקרים הגסים, הכפריים, המעורים עוד בקרקע, בניגוד ליונקרים העירוניים, אנשי החצר והפקידות הגבוהה, שכבר התרחקו ממקור־מחצבתם.

11 בני חוץ־לארץ ששרתו את הקומונה היו:

פרנקל, ליאז — יהודי הונגארי, שירת זמן־מה בצבא הפרוסי. לאחר פגישתו עם א. בבל נצטרף אל התנועה הסוציאליסטית. נשלח לצרפת מטעם האינטרנציונל.

אוסטין — בלגי או גרמני; נמנה עם המתונים שבין חברי הקומונה. דומברובסקי, יארוסלאב — 1835—1871. בן למשפחת־אצילים פולנית. נתחנך בבית־ספר צבאי בפטרבורג. שירת בקוקז ועלה לדרגת קפיטן בצבא הרוסי. השתתף במרד הפולני של 1862; נאסר ונידון למוות. ב־1864 הומתק דינו ל־15 שנה עבודת־פרך בסיביר. בדרך לסיביר נמלט, הגיע לשוודיה ומשם לצרפת. מ־1865 באוסטריה; עבד בווינה במחזרת הפולנית. כעבור שנה חיבר את ספרו החשוב על מלחמת פרוסיה—אוסטריה משנת 1866. עם פרוץ מלחמת צרפת—

גרמניה חזר לפאריס. בימי הקומונה שימש תחילה ראש הבטליון ה־11 של הגווארדיה הלאומית ואחרי־כן „קומנדאנט של פאריס“. נהרג במלחמת־רחוב. וורובלבסקי — השתתף כמפקד במרד הפולני של 1862. נמלט לפאריס. מצא את פרנסתו בשיעורים למוסיקה. בימי הקומונה — ממפקדי הגווארדיה הלאומית.

אוקולוביץ — השתתף במרד הפולני של 1862. נמלט לצרפת. התפרנס עם כזומר בבתי־קפה. במלחמת גרמניה—צרפת נצטרף אל קבוצת פרנקטייררים (Franktireurs — חיילים חפשיים, לוחמים מלחמת־גרילה). בימי הקומונה נקרא עלידי דומברובסקי לשרת כמפקד בגווארדיה הלאומית. עם כניסת צבאות וורסאיל לפאריס נתפס ונורה.

12) אוֹיֵד, אמיל — 1843—1888. אחד מראשי צבא הקומונה. מאנשי בלנקי. השתתף ב־15 באוגוסט 1870 בהתקפה על משמר־הכבאים. ב־29 בו נידון למות. שוחרר ב־4 בספטמבר ונתמנה ראש הבטליון ה־138 של הגווארדיה הלאומית. פוטר ממשרתו ב־31 באוקטובר בשל השתתפותו במרד שפרץ אותו יום. אחרי ה־18 במארס 1871 — נמנה עם הגנרלים של הצבא הקומונאלי. נבחר כחבר לממשלה. מ־10 במאי שמש חבר „הועדה־לשלוש־הציבור“. בפקודתו שולחה אש בכמה מרחובות פאריס. אחרי נפילת הקומונה נמלט לשוייץ ומשם ללונדון. שב לפאריס בשנת 1880. המשיך בפעולה פוליטית כאחד ממנהיגי מפלגת־הבלנקיסטים.

13) בלנקי, לואי אוגוסט — 1805—1881. ראה גם „ה־18 בבריסר“, הערה 36, ע' 143.

בהיות בלנקי כלוא בס"ט פילאג'י נפגש עם רבים מן הריבולוציונרים הפאריסיים הצעירים שנכלאו בגלל התנגדותם הפעילה לקיסרות, מהם אמיל ווילנוב, ז'יל מיאז'ו וטרירדון, שנמנו אחרי־כן עם חברי הקומונה הפאריסית. תלמידי בלנקי, יותר משאר המהפכנים בפאריס, פירנסו את רעיונותיהם בזכרונות המהפכה הצרפתית הגדולה של המאה הקודמת. בלנקי עצמו הספיק עוד לשמוע תורה מפי בּוּנָאֶרְוֹטִי (מחבר הספר: „Conjuration des Egaux“, „מרד השווים“), האחרון שנותר בדורו מאנשי „מרד השווים“. בשנות ה־60 חלו בחוגים הרדיקליים בצרפת שינויים ניכרים בהערכת אישי המהפכה הגדולה. שוב לא התייחסו אל רובספייר וס"ט ז'יסט כאל רוצחים פשוטים, או אל מרט ואַבֶּר כאל כסילים אטומי מוח ורגש. ב־1865 הופיע ספרו של בוגאר שחולל מהפכה ביחסו של הדור אל מרט. הבלנקיסטים התייחסו על מרט ואבר ואילו דלקליו (ראה הערה 100) ותלמידיו. ממשכי היעקוביניזם הקלאסי, ראו ברובספייר וס"ט ז'יסט את אבותיהם הרוחניים. (בלנקי עצמו חיבר את ההקדמה לספרו של טרירדון: „האַברטיסטים“; הופיע ב־1864). עתונם של הבלנקיסטים בימי הקומונה שמו כשם עתונו של אבר בזמנו:

„אבא דישין“ (Père Duchêne). העתון הזה לא בלבד שחידש את שם עתונה של המהפכה הצרפתית הגדולה, אלא גם הלך בעקבותיו בכל סגנונו עד כדי חידוש הספירה המהפכנית (ראה „ה־18 בברימר“ הערה 1). בלנקי ותלמידיו התנגדו לנטיות הדיצנטרליסטיות, הפידירליסטיות של רבים מאנשי הקומונה וראו בנטיות הללו מעין נסיון להתחמק מהשפעתה המהפכנית של פאריס. לעומת זה הרימו על נס את הסיסמה: „פאריסיפיקציה של צרפת“. בלנקי לא עודד את תלמידיו וחסידיו (בשנת 1868 מנו במפלגת הבלנקיסטים מ־2500 עד 3000 חבר, רובם בני פאריס!) להצטרף אל האינטרנציונל. מעולם לא ראה את עצמו כאינטרנציונאליסט, אלא כפטריוט צרפתי מובהק המאמין ביעודה העולמי של המהפכה הצרפתית. יתר על כן: בלנקי היה חושד כי סניף האינטרנציונל אינו אלא יצירתם של סוכני נפוליאון ה־3, שלא התנגד לקיום הסקציות בפאריס עד סמוך לפרוץ המלחמה הצרפתית־גרמנית. למרות חילוקי־הדעות בין הבלנקיסטים והפרודוניסטים התייחס בלנקי בהערצה גדולה לפרודון עצמו. ביחוד העריץ בו את מחבר הספר: „הצדק במהפכה ובכנסיה“, כלומר את האנטי־קליקליסט ואת הסניגור הנלהב של המהפכה הצרפתית הגדולה.

14) על פרודון ראה גם „ה־18 בברימר“ הערה 83.

תלמידי פרודון בקומונה הפאריסית היו: ביילי, זקן הקומונה ויושב־ראש שלה; לונגה, עורך עתונה הרשמי של הקומונה; טייס, חבר ועדת העבודה, התעשייה והמסחר ועוד. חברי החוגים הפרודוניסטיים בפאריס ובערי־השדה היו רובם ככולם פועלים ואומנים, ואילו למפלגת הבלנקיסטים השתייכו לרוב בני המעמד הבורגני, אנשי האינטלגנציה והבוהמה למיניהם. בראש הסקציות הפאריסיות של האינטרנציונל עמדו תלמידי פרודון: טולין, פריבור ולימוסין. הסקציות הללו היו בראשיתן מעין קלובים חפשיים שחבריהם היו עוסקים בלימוד „השאלה הסוציאלית“.

בשלל הרעיונות הפוליטיים והסוציאליים שרווהו בעולמה של הקומונה הפאריסית, תפסו רעיונותיו הפידיראטיביים של פרודון מקום נכבד למדי. רעיונות אלה סוכמו בספר: „על העקרון הפידיראטיבי“.

15) חברי האינטרנציונל היו המיעוט באסיפת הקומונה. ציר התנגדותם למפלגת הרוב — הדרישה לשלטון דימוקרטי יותר. כן התנגד המיעוט להעברת השלטון מידי הקומונה, שנבחרה על־ידי אורחי פאריס, לידי הועדה־לשלום־הציבור שלא היתה אחראית בפני שום מוסד נבחר. הפירוד בין הרוב והמיעוט היה עמוק ופגע קשה בכוח עמידתה של הקומונה נגד האויבים מחוץ. על כך מעידים הכתבים השונים שאנשי הקומונה, בני המפלגות השונות, השאירו אחריהם. יסוד הועדה־לשלום־הציבור הוצע לראשונה על־ידי הבלנקיסט מין (ב־28 באפריל). טעמו:

„נוכח המצב הרציני וההכרח לנוקט מיד באמצעים רדיקליים ונמרצים ביותר וכו', יש לארגן את הועדה לשלום-הציבור כמתכונת הועדה הזו ב־1791“. החתומים על הכרזת המיעוט מ־16 באפריל היו רובם ככולם חברי האינטרנציונל. זוהי לשון ההכרזה: „עלידי הצבעה מיוחדת ויתרה הקומונה של פאריס על שלטונה לטובת דיקטטורה שנקראה ועדה לשלום-הציבור. רוב הקומונה הודיע עלידי הצבעה זו שאינו מוסיף לשאת באחריות וכי הוא מגולל את כל האחריות על הועדה הנ"ל. המיעוט שאליו אנו משתייכים סובר, כי הקומונה כתנועה מהפכנית, פוליטית וסוציאלית צריכה לקבל על עצמה את כל האחריות ולא למסרה לשום ידים אחרות ותהיינה מוכשרות ככל אשר תהיינה“.

(16) וואיאן, אדוארד — 1840—1901. חבר הקומונה הפאריסית. עשה כמה שנים בגרמניה כדי להשלים את חוק לימודיו בתורת הרפואה. בפרוץ מלחמת גרמניה צרפת חזר לפאריס ונצטרף אל הגווארדיה הלאומית. בימי המצור על פאריס עסק בהפצת רעיונות האינטרנציונל. נבחר לקומונה. אחרי נפילתה נמלט לאנגליה. שלא בפניו נידון למות. עם שובו לפאריס אחרי חגיגה הכללית חידש את פעולתו הפוליטית. ב־1884 נבחר למועצה העירונית של פאריס. לחם בתוקף נגד ה„בולאנג־ג'יזם“ („Boulangism“, — על שם הגנרל בולאנג'ה; ראש התנועה הלאומנית שעברה על צרפת בשנות 1886—1889 וסיכנה את קיום הריפובליקה השלישית; בולאנג'ה נערץ עלידי המוני תושבי צרפת כנושא מאוויי הנקמה כלפי גרמניה). משנת 1883 היה עורך העתון הרדיקלי „Home libre“, („האדם החפשי“). (17) הזרם הריפורמיסטי בתוך מפלגת הפועלים הצרפתית. ב־1882 נפרדו הפוסיביליסטים מעל מפלגת הפועלים הכללית („Parti Ouvrier Français“), שהיתה מרכסיסטית ביסודה, והקימו ארגון מיוחד משלהם. שמם מן המלה „possible“, שפירושה — „אפשרי“; בעלי הזרם הזה היו סבורים כי אפשר לשחרר את מעמד הפועלים בלעדי מהפכה ועל דרך של תיקונים סוציאליים בלבד. מפלגת הפוסיביליסטים נתקיימה כמפלגה מיוחדת עד 1899.

(18) הכוונה ל־„Inauguraladresse“, שנתפרסמה בשעתה בשם: „אגות ותקנות של התאגדות הפועלים הבינלאומית; נוסדה ב־28 בספטמבר 1864 באסיפה פומבית בס"ט מרטינס־האל, לונדון“.

יש הרואים באגרת הפתיחה השיבות כזו של ה„מניפסט הקומוניסטי“ (ראה קאוסקי בהקדמתו להוצאה הגרמנית של ה„אגרת“). ישנם הבדלי גישה ניכרים למדי בשני החיבורים הללו. באחרון שוקע הרבה יותר מנסיונה הבלתי־אמצעי של תנועת הפועלים העצמאית הצעירה. ב„אגרת“ זו עומד מרכז בתיאור מפורט על מצבו של מעמד הפועלים באנגליה. על חשיבות „חוק־עשרה־שעות“ והתנועה הקואר־פרטיבית („נסיון סוציאלי גדול זה אי־אפשר כלל להפריז בערכו. תחת נימוקים

הוכיחו הפועלים במעשים כי ייתכן לנהל את הייצור בקנה-מידה רחב ובהתאם להתקדמות המדע המודרני בלעדי מעמד-האדונים המשתמש במעמד של „ידיים“ (וגר). כן מפרש מרכס באגרת-הפתיחה בהגדרות קלאסיות את טעמה של אחדות הפועלים: „ואם לא נתקיימה עד עתה כל שותפות של פעולה בין פועלי בריטניה הגדולה והפועלים של יבשת אירופה, הרי על כל פנים נתקיימה ביניהם שותפות של כשלוֹן“. „יסוד אחד להצלחה יש לפועלים; מספרם הגדול. אולם ההמון אין לממש את משקלו אלא אם כן הוא מלוכד בארגון ומודרך בהכרה. נסיונות קודמים הוכיחו, כי על הזלזול בקשרי האחוה שצריכים היו ללכד את הפועלים ולעוררם לעמידה שכם על-יד שכם בכל מלחמות-השהחרו שלהם — על הזלזול הזה נעשו בכשלוֹן כללי של נסיונותיהם המפורדים“.

שתי הציטטות המובאות על-ידי מרכס ב„אגרת הראשונה של המועצה העליונה על מלחמת גרמניה-צרפת“ לקוחות מתוך הקטע המסיים של ה„אינאוגורל-אדרסה“ (אגרת הפתיחה).

19) בפברואר 1870 הודיע נפוליאון ה־3 לסינאט שהוא מבקש לתקן את הסעיף שבחוקה המייפה את כוחו של הסינאט, ורק של הסינאט בלבד, לשנות את חוקת המדינה. לפי החלטת הסינאט מ־20 באפריל עברה הזכות להטיל שינויים בחוקה מידי הסינאט לידי האסיפה המחוקקת. לפי עצתו של רוהה (ראה ה־18 בברימר“ הערה 113) הציג נפוליאון ה־3 את ההחלטה הזו לאישור במשאל-עם („פליבסיצט“). נוסח המשאל היה כדלקמן: „העם מאשר את התיקונים הליברליים שהוכנסו לחוקה למן השנה 1860 ואילך על-ידי הקיסר בהסכמת שני הבתים של המדינה ועל-ידי החלטת הסינאט מ־20 באפריל 1870“. בעד ה„משאל“ הצביעו — 7.358.786 קול; נגדו — 1.571.939. אחרי „משאל-עם“ זה שוב בטח הקיסר בשלטונו ובכסא-מלכותו.

20) ב־19 ביולי 1870 הכריז נפוליאון ה־3 מלחמה על גרמניה. להכרזת המלחמה קדם סכסוך בדבר זכותו של איש מבית הוהנצולרן לרשת את כתר-המלכות הספרדית. מרכס מדבר כאן על „מזימת-המלחמה“ של נפוליאון ה־3; נראה כי מזימותיו של ביסמארק היו כה מוצלחות עד שאפילו עינו החדה והחשדנית של מרכס לא הבחינה בהן אלא במאוחר. החקירה ההיסטורית הוכיחה ללא ספק כי ביסמארק שאף למלחמה בצרפת לא פחות משחפץ לוואי בונאפארט במלחמה נגד פרוסיה. על מזימותיו של ביסמארק — בספרות הסוציאליסטית ראה: „Die Emscher Depesche oder Wie Kriege gemacht werden“ von W. Liebknecht; Nürnberg 1899.

21) „Reveil du Peuple“ — „התעוררות העם“. עתון יומי, הופיע בפאריס מ־18 באפריל 1870 — 22 במאי 1871; מיטודו של דלקליו (ראה הערה 100).

- (21) עיר קטנה במחוז הסיין; רוב תושביה פועלי תעשיה. „Marseillaise” — עתון פוליטי יומי שהופיע בשנות 1869—1870. נוסד על-ידי הנרי רושפור. מלבדו השתתפו בעתון זה: מיליאר, פלורין, וויקטור נואר ועוד, מאלה שהיו אחרי-כך חברי הקומונה הפאריסית. הופעתו נאסרה במאי 1870 (אחרי ה־4 בספטמבר נתחדש העתון רק לימים מספר).
- (22) יש לנו עתה הרבה ראיות, החל בגילוי הזיוף שחל ב„מברק מאַמס” וגמור בהודאתיו של ביסמרק עצמו בזכרונותיו, המשמשות עדות לכך שאחריותו של ביסמרק למלחמה זו אינה פחותה מזו של לואי בונאפארט, אלא שאחד מהישגיו הדיפלומטיים הגדולים של ביסמרק הוא שהצליח לשוות למלחמה זו בראשיתה צורה של מלחמת-התגוננות מצד גרמניה. לא זאת בלבד שקנה בכך לזמ־מה את אהדת העולם מסביב, אלא גם זכה, והוא עיקר, לאחדות בגרמניה. אולם אחריתה של מלחמת גרמניה-צרפת, המסע לפאריס וסיפוח אלזס-לותרינגיה, מעידה על ראשיתה.
- (23) בין סאדובה וקניגסגרץ בבוהמיה נערך ב־3 ביוני 1866 הקרב המכריע במלחמת פרוסיה-אוסטרית. צבאות אוסטריה הוכו מכה קשה. מפלתה הצבאית של אוסטריה שמה קץ לתחרות בין פרוסיה ואוסטריה על השלטון בגרמניה. מכאן ואילך היתה הדרך פנויה להגמוניה הפרוסית.
- (24) „הברית הצפון-גרמנית” — „Norddeutsche Bund”, — נוסדה ב־1866 אחרי נצחון פרוסיה על אוסטריה; „הברית” הקיפה את כל הארצות הגרמניות צפונה לנהר מיין; בראשה עמדה המדינה הפרוסית. הרייכסטאג של צפון-גרמניה הוא בית-הנבחרים של הברית, אשר נבחר בבחירות כלליות ושוות.
- (25) ראוי כאן לציין כי בסוגיה חשובה זו של „הגבולות הטבעיים” הירבה לעסוק פר. אנגלס בכתביו הצבאיים, ביחוד בחיבור: „Po und Rhein”, ובקובץ: „Der Deutsch-Französische Krieg 1870/71”.
- (26) השלום של טילזיט שם קץ למלחמה הצרפתית-פרוסית-רוסית משנות 1806—1807. ב־7 ביולי נחתם חוזה השלום בין צרפת ורוסיה, ויומיים לאחר כך — בין צרפת ופרוסיה. פרוסיה נאלצה למסור את כל שטחיה הפולניים, מקצתם לצאר הרוסי ומקצתם למלך סקסוניה; דנציג הוכרזה עיר חפשית וחיל מצב צרפתי הושכן בתוכה. כן התחייבה פרוסיה לנתק את כל קשריה עם אנגליה, ובמקרה שתיווכה של רוסיה לא יביא לידי שלום בין אנגליה ובין צרפת עד 1 בדצמבר, התחייב מלך פרוסיה להכריז מלחמה על אנגליה. בחוזה הנז’ל לא נקב נפוליאון כל מספר לצבא הכיבוש הצרפתי שנשאר בפרוסיה ולמכסת הפיצויים שיוטלו עליה.
- (27) ב־25 ביולי 1870 פירסם „טיימס” את פרטי החוזה שהוצע על-ידי ציר

צרפת בברלין, בנדיטי, לראש-המיניסטרוין הפרוסי, ביסמארק. הצעה זו הכילה 5 סעיפים: (א) צרפת מודה בכיבושיה החדשים של פרוסיה עקב נצחונה על אוסטריה. (ב) מלך פרוסיה מתחייב להקל על צרפת את רכישת הדוכסות לוכסמבורג; הוא יציע להולנד להעביר את זכויותיה על חבל ארץ זה לידי צרפת. (ג) קיסר צרפת אינו מתנגד לברית בין ארצות צפון-גרמניה ובין גרמניה הדרומית, פרט לאוסטריה; ברית זו יכולה להיות מושתתת על בית-נבחרים אחד ומשותף בתנאי שתובטח ריבונותן של המדינות הדרומיות. (ד) מלך פרוסיה מתחייב מצדו להושיט עזרה צבאית לצרפת במקרה שזו תהיה נאלצת לפלוש לבלגיה או לכבושה בכוח, וכן הוא מתחייב להעמיד לרשות צרפת את כל כוחה הצבאי של פרוסיה, ביבשה ובים, במקרה שאיוו מעצמה תכריז מלחמה על צרפת עקב פעולה זו. (ה) כדי להבטיח את ביצועם המלא של התנאים דלעיל כורתות צרפת ופרוסיה ברית צבאית, להתקפה ולהגנה.

ב-28 ביולי ביקש ביסמארק את ציר פרוסיה בלונדון להודיע לממשלה האנגלית, כי התעודה שנתפרסמה ב„טיימס“ מכילה את פרטי ההצעה שהוצעה לפרוסיה, החל ממלחמת פרוסיה-דאניה (1864), על-ידי סוכנים צרפתיים רשמיים ובלתי-רשמיים. ב-1866 הציעה צרפת עזרה צבאית לפרוסיה במלחמתה נגד אוסטריה (נוקב המספר של 300 אלף חייל) תמורת החבל הגרמני בין הרייניוס והמוזל בלי הערים קולוניה ומיינץ. ביסמארק דחה את ההצעה הזו בשתי ידיים — כן הוא מודיע עכשיו.

במכתב-חוזר מ-29 ביולי מטעם מיניסטרוין-החוץ הפרוסי הוסיף ביסמארק פרטים על טיב המשא-ומתן הצרפתי-פרוסי. ביסמארק הולך ומספר כי עוד לפני מלחמת פרוסיה-דאניה הוצעה על-ידי צרפת ברית צבאית בינה ובין פרוסיה על מנת להרחיב את גבולות שתי המדינות גם יחד. ב. מוסיף כי רק „בורותם של סוכני צרפת בנוגע לחיי עמים אחרים“ יכולה היתה להעביר אותם על דעתם „להאמין כי פרוסיה תהיה מוכנה ביום מן הימים לסדר את עניני גרמניה בעזרתה של צרפת...“ „איי-האפשרות לקבל הצעות ממין זה היתה ברורה לי למן הרגע הראשון, אבל השבתי כי הדבר יהיה לטובת השלום, אם לא אגזול ממדינאי צרפת את אשלייתם. סבור הייתי כי הרס התקוות הללו עשוי להפך את השלום שבקיומו מעוניינות גרמניה ואירופה כאחת.“

„Journal Officiel“ הצרפתי מ-30 ביולי פירסם מכתב מאת בנדיטי בנוגע לחוזה הנידון, כאן נאמר בין השאר, כי היה ידוע ומפורסם לכל כי ביסמארק הציע מצדו את איחודן של צרפת ובלגיה תמורת גידולה של פרוסיה, ואילו צרפת היא שמיאנה לקבל הצעה ממין זה. ואשר להצעה בכתב הנמצאת תחת ידה של הממשלה הפרוסית, הרי הוא, בנדיטי, רשם בה את הרעיונות שהובעו על-



ידי ביסמארק עצמו...

כללו של דבר: במשק־נכלים זה של הדיפלומטיה הסודית ניצח ביסמארק את צרפת כשם שניצח במלחמה הצבאית. והא בהא תליא. במחיידי אחד השיג את נויטראליותן הגמורה של מעצמות המערב וביחוד את נויטראליותה של בריטניה, רכש את אהדתן לענינו הוא, ומתוך פירוק כל הקואליציות שכנגדו ניצח את צרפת.

(28) גורטשאקוב, אלכסנדר מיכאילוביץ, נסיך — 1798—1883. אחד הדיפלומטים האירופיים המוכשרים ביותר בשעתו. מילא תפקידים דיפלומטיים שונים עד שנתמנה ב־1850 ציר רוסיה ל„יום־הברית“ הגרמני בפרנקפורט דמיין. כאן נפגש בפעם הראשונה עם ביסמארק. מ־1856—1854 ציר רוסיה בווינה. מ־1856 מיניסטר לעניני־חוץ. רחש איבה לאוסטריה. בימי מלחמת־האזרחים באמריקה תמך בארצות הצפון; עמדתו זו מנעה את צרפת ואנגליה מלהתערב בגלוי לצד ארצות הדרום. תוך שיתוף־פעולה עם פרוסיה שם לאל את נסיונות המרידה של לוחמי החירות הפולניים שנתמכו על־ידי מעצמות זרות. בהיות ביסמארק ציר פרוסיה בפטרבורג, נקשרו קשרים אמיצים בין שני המדינאים. גורטשאקוב תמך בביסמארק במלחמתו על אחדות גרמניה תחת הגמוניה פרוסית, ואילו ביסמארק סייע בידי גורטשאקוב לבטל את הסעיפים שבחווה פאריס (1856) בדבר נויטראליותו של הים השחור. החל מ־1873 רפתה אהדתו של ג. לברית שלושת הקיסרים, של אוסטריה, גרמניה ורוסיה, הואיל והברית הזאת היתה עשויה לחזק את כוחה של גרמניה ואת עמדתה במדיניות הבינלאומית. התוצאות הדיפלומטיות של מלחמת תורכיה־רוסיה (1878—1877) הרחיבו את הפרץ שבין גורטשאקוב וביסמארק וממשלותיהם. ג. גרס כי בשל התנהגותו של ביסמארק בקונגרס בברלין נתקפחו תוצאות נצחונותיה של רוסיה על תורכיה. מאז ואילך החל ג. לטפח את הברית הצרפתית־הרוסית.

(29) ראה הערה 2.

(30) ראה „ה־18 בברימר“, ע' 122—124.

(31) טרושי, לואי ז'יל — 1815—1896. גנרל ומדינאי. ב־1851 הצביע נגד חידוש הקיסרות, ובכל־זאת הוסיף לשרת בצבאותיו של נפוליאון ה־3. לאחר המלחמה האיטלקית עלה לדרגת גנרל. ב־1867 פירסם ספר בשם: „הצבא הצרפתי ב־1867“, שלא נשא חן בעיני השלטונות. עם ראשית מלחמת 1870 אינו נמנה עם הגנרלים המפקדים. נקרא לשירות רק לאחר מפלותיו הראשונות של הצבא הקיסרי. מ־17 באוגוסט 1870 מושל פאריס. הודיע לקיסרית, ממלאת־מקום הקיסר שנשבה, כי יכולה היא לסמוך עליו כעל איש „בריטני, קתולי והייל“. ב־4 בספטמבר, בפרוץ המהפכה בפאריס, נטש את הקיסרות וקיבל על עצמו משרת

ראש „ממשלת ההגנה הלאומית“. חיבוקידיים, פטפטנות ו„תכנית“ שדיבר עליה השכם והערב בלי להוציאה אל הפועל — כל אלה ערערו את שארית האימון שרוחשו לו תושבי פאריס. הכריזו וחזר והכריזו כי לא יכנע ולא יסגיר את פאריס לפרוסים. כדי להפר את הבטחתו האישית והישירה התפטר ט. ממשרתו והעלה את הגנרל ווינזא לדרגת מושל; הלז התחיל נושא ונותן על הכניעה. אחרי נפילת הקומונה נבחר ציר לאסיפה הלאומית.

(32) פאבר, ז׳יל — 1880—1809. עורך־דין ומדינאי. נואם מפורסם. חבר המפלגה הריפובליקאית. לאחר המהפכה בפברואר 1848 הוזמן עלידי לדרור־ולין (ראה „18־ה ברמר“ הערה 45) להשתתף בממשלה כמזכיר כללי של המיניסטריון לענייני־פנים. חבר האסיפה המחוקקת; נמנה עם קבוצת הריפובליקאים המתונים. לאחר חידוש הקיסרות חזר לעבודתו כעורך־דין. החל מ־1863 נצטרף אל קבוצת „החמשה“ המנסים לחדש בצרפת הקיסרית את האופוזיציה הליברלית. חבריו כגון טייר, בריה ואחרים השתדלו לרסנו בנאומיו התוקפניים. למן ה־4 בספטמבר 1870 שימש ממלא־מקום לנשיא ממשלת ההגנה הלאומית ומיניסטר לענייני־חוץ. תפקיד שלא היה מוכשר לו לא מצד אופיו האישי כנואם ועורך־דין, ולא מצד ידיעותיו בענייני המדיניות הבינלאומית. ג. האנוטאז, ההיסטוריקן הריפובליקאי, מסכם את תוצאות המשא־ומתן שהתנהל בין ז׳יל פאבר וביסמארק בנוגע לתנאי שביתת־הנשק במלים אלו: „ז׳יל פאבר נשא ונתן לא רק בשמה של פאריס, אלא בשם צרפת כולה מבלי שיופה כוחו לכך. הוא מסר לאויב במחיידי אחד שטחים שלא ניתנו לכיבוש אלא לאחר מאמצים גדולים; הוא הקריב את צבא בורבאקי (הצבא הצרפתי שעמד בדרום הארץ — המע) בדיבור אחד מבלי דעת את המעשה אשר הוא עושה“. נשלח מטעם הממשלה הצרפתית לפרנקפורט דמיין לשאת ולתת עם ביסמארק על תנאי חוזה־השלום.

אחרי נפילת הקומונה השתדל להמשיך ברדיפת הקומונארים גם מעבר לגבולות צרפת.

(33) קורבון, קלוד — 1891—1808. ב־1848 מנציגי פאריס באסיפה הלאומית. אחרי ההפיכה המדינית של לואי בונאפארט נטש את שדה הפעולה הציבורית ועסק רק בענייני ספרות. חיבר שני ספרים: „החינוך המקצועי“ ו„סדרות העם מפאריס“. החל מספטמבר 1870 — עמד בראש הרובע ה־15 של פאריס. חבר האסיפה הלאומית ותומך בממשלת טייר.

(34) גאמבטה, ליאון — 1882—1838. לפי מקצועו עורך־דין. ב־1868 הגן במשפט על דלקליו (ראה הערה 100). ב־1869 נבחר בפאריס ובמאראסאיל ציר לבית־הנבחרים. ראש הקבוצה האופוזיציונית הריפובליקאית. מתנגד למלחמה בגרמניה. אחרי נפילת סידאן דרש גאמבטה את חיסול הקיסרות. ב־4 בספטמבר נבחר

ב, ממשלת ההגנה הלאומית" כמיניסטר לעניינים. עזב בכדור־פורה את פאריס הנצורה ופנה לגלילות כדי לארגן משם את ההגנה על צרפת. דרש להמשיך במלחמה גם אחרי נפילת פאריס. התנגד לתנאי שביתת־הנשק ונתפטר. אירגן מפלגה ריפובליקאית חזקה. בשנים הראשונות לקיום הריפובליקה השלישית מילא בה תפקידים מדיניים חשובים. בעל השפעה גדולה על חייה המדיניים והציבוריים של צרפת. בנובמבר 1881 — מיניסטר לענייני־חוץ. שאף לקיים ממשלה בלתי־תלויה בבית־הנבחרים. תכניותיו לשינוי החוקה איחדו כנגדו את כל מתנגדיו וכעבור זמן קצר נאלץ להתפטר מן הממשלה.

35) מיליאר, ז'אן — 1871—1817. השתתף במהפכת 1848. הוגלה מצרפת אחרי ההפיכה המדינית של 1851. עם מתן החנינה הכללית חזר למולדתו. ממארגני התנועה האופוזיציונית בקיסרות השנייה. מנהל העתון "לה מארסייליזה" אחרי ה־4 בספטמבר בין הלוחמים בממשלת ההגנה הלאומית. חבר הקומונה הפאריסית והועדה־לשלום־הציבור שעמה נמנו מלבדו גם דלקליז, בלנקי, ראנבייה ופלוראן. עמד בראש 150 חיילי־הקומונה ששילחו אש בכל הבתים הציבוריים שעל גדות־הסיין השמאליות. נתפס במלחמת־הבריקאדות והוצא להורג ב־21 במאי 1871 מבלי שהעמד לדין.

36) "L'Étendard", — "הדגל", עתון בונאפארטיסטי; הופיע בפאריס מ־1869—1867. ברשימותיו של מרכס מ־22 במארס: "עם עלייתו לשלטון שקד זיל פאבר על שחרורם של פיק וטאייפה שנידונו למאסר בעוון גניבה וזיפי תעודות בשערורית העתון "ל'אטאנדאר"..."

37) פיקאר, ארנסט — 1877—1821. החל בפעולתו הפוליטית בימי הקיסרות השנייה, ב־1858. מייסד העתון "הבוחר החפשי"; עורך העתון — אחיו ארטור פיקאר. אחרי ה־4 בספטמבר חבר בממשלת ההגנה הלאומית. נצטרף אל זיל פאבר בדרכו כדי לשאת ולתת עם ביסמארק על תנאי שביתת־הנשק. ב־1871 — מיניסטר לענייני־פנים. מנובמבר 1871 עד 1873 ציר צרפת בבלגיה. בסוף ימיו — חבר הסינאט.

38) פוגט, קרל — 1898—1817. פרופיסור ליבולוגיה. דארוויניסטן. פעיל במהפכה הגרמנית מ־1848 כאחד ממנהיגי המפלגה הדימוקרטית. חבר האסיפה הלאומית בפרנקפורט דמיין. בשבועות האחרונים לקיומה — נתמנה "עוצר הרייך" ("Reichsregent"). — יש כאן רמז לפולמוס החרוף שנמשך שנים אחדות בין מרכס וחבריו מצד אחד ובין ק. פוגט מצד שני. ראשיתו של הפולמוס במאמר שנדפס בעתון "Das Volk", שיצא לאור בלונדון בעריכתו של וו. ליבקנט. במאמר ההוא, שהועתק מן העתון הלונדוני לכמה עתונים גרמניים גדולים, נאמר בין השאר: "פרופיסור קרל פוגט, המתגורר עכשיו בג'נבה... עומד זה שנים

בקשרים אמיצים ביותר עם הנסיך ז'רום נפוליאון, וכבר באמצע השנה שעברה בא בסודה של התכנית הבונאפארטיסטית. מתוך כתביו של ק. פוגט עצמו אפשר להוכיח, כי ידע אל נכון את הנימוק השושלתי של המלחמה באוסטריה... הועמדו לרשותו אמצעים כספיים ניכרים על מנת שישפיע על המפלגה הדימוקרטית בגרמניה ברוחן של צרפת ורוסיה ויעורר בה את האמונה כי מלחמה זו של נפוליאון (באיטליה — המ') לטובת עקרונותיה היא... מאחר שלקה שוחד בעצמו ניסה פוגט לשחד אחרים וגו'". (Mein Prozess gegen d. All-gemeine Zeitung v. C. Vogt, Genf 1859).

על פרשה זו במלואה עמד מרכז בחיבורו „Herr Vogt“ (הופיע בלונדון, 1860).

(39) לאפיט, זאק — 1844—1767. מ־1814 עד 1819 מנהל הבנק של צרפת. בשנות הרסטברציה — חבר האגף האופוזיציוני בבית־הנבחרים. ב־1830 נצטרף אל המהפכה האורליאניסטית. מיניסטר־הכספים וראש הממשלה אצל לואי פיליפ. הפסיד את הונו הגדול בעסקי בנק. ב־1843 — נשיא בית־הנבחרים.

(40) דוכסית מברי, מארי קארולין — 1856—1798. בת מלך גיאפול ואשת שארל פרדינאנד לבית־בורבון. באפריל 1832 שבה בסתר לצרפת ככוונה לעורר במחוז הוונדה מרד מלוכני־לגיטימיסטי. המרד שפרץ ביוני ש. ה. דוכא בנקל. הדוכסית הסתתרה בנאנט, אולם כעבור חודשים מספר נגלה לממשלה, בעזרת מרגל ידוע, מקום־מחבואה. ב־7 בנובמבר 1832 פקד טייר לתתה במאסר. כדי להמיט קלון על בית־בורבון ולהכות את התנועה הלגיטימיסטית מכה מוסרית, אילץ טייר את מארי קארולין להודות בקשרי־נשואין חפשיים בינה ואיש סיציא־ליאני אחד לוקסי פאלי. לאחר שחתמה על הודעה מעין זו (פורסמה בעתון הרשמי בפברואר 1833!) יצאה לחפשי ושבה לבית־אביה לפאלרמו.

(41) כינוי לפרדינאנד ה־2, מלך סיציליה (1810—1859). בעלותו לשלטון הבטיח תיקונים בסדריה הכלכליים והפוליטיים של הארץ. כעבור זמן קצר שינה את טעמו. הטה אוזן לאזהרותיהם של סוכני אוסטריה אשר חששו שמא תפשט תנועת־ההירות על פני כל איטליה. בשנות 1837, 1841, 1844 ו־1847 פרצו מרידות בסיציליה שהגיעו לשיאן בשנת 1848. פרדינאנד נכנע למתקוממים והבטיח חוקה עממית, אבל כבר ב־13 במארס 1849 חזר בו ופיזר את אסיפת־הצירים. על המרידה שפרצה — ענה בהפצצה. מאז נקרא שמו „מלך בומבה“ (מלשון Bomba — פצצה).

(42) אָספּאָר טרֹו, דון באלדומרו — 1879—1792. גנרל ומדינאי ספרדי, בנו של אומן. בעודו צעיר לימים הצטרף אל מלחמת־השרור הספרדית נגד נפוליאון ה־1. לקח חלק חשוב במלחמות־האזרחים שהנתהלו בספרד משך

עשרות בשנים, החל ממותו של פרדינאנד ה־2 בשנת 1833. נמנה עם ה„פרוגר־סיסטים“, שנלחמו על מונארכיה קונסטיטוציונית ונגד שלטון הכנסייה. אחרי נצחוננו על צבאות דון קרלוס (אחיו של פרדינאנד ה־2, ייצג את המונארכיה האבסולוטית והכנסייה), נתמנה א. עוצר המדינה והיה שולט בה כמעט שלטון־יחיד. פעולתו המדינית היא רבת תמורות. ב־1870—אחד המועמדים לכסא־המלכות הספרדי. טייר רומז כאן להתקוממות שפרצה בנובמבר 1842 בברצלונה. ב־3 בדצמבר פקד אספרטרו להפיץ את העיר. נטיותיו הדיקטטוריות של העוצר אספרטרו עלו לו ולמפלגת הפרוגרסיסטים במחיר אהדתן של שכבות רחבות בעם; בקורטס — בית־הנבחרים הספרדי — שנבחר ב־1843 עבר הרוב לידי ה„מוד־רד־ס“, המתונים. (43) מִי־ר־א־ב־ו — 1791—1749. סופר ומדינאי. האישיות הבולטת ביותר של המהפכה הצרפתית הגדולה בתקופתה הראשונה. טייר, לפי כל הופעתו ההיפך הגמור ממירבו, בעל הצורה הגדולה, השתדל תמיד לחקות את הלן. הכינוי: „מירבו־היתוש“ היה מקובל על בני־הדור.

(44) דִּוֶן קָאָרְלוֹס — 1568—1545. בנו בכורו של פיליפ ה־2, מלך ספרד. נחשד בקשר על אביו. נאסר והוצא להורג בלא דין. (דמותו של דון קארלוס בדרמה הידועה של פר. שילר היא דמות רומנטית ואינה הולמת את האמת ההיסטורית).

(45) ב־1864 חזר טייר לפעולה ציבורית־פוליטית. בהופיעו ב־11 בינואר לפני האסיפה המחוקקת תבע את ה„זכויות ההכרחיות“ — „Libertés nécessaires“ — כתכניתה הפוליטית של האופוזיציה הליברלית. חמש „הזכויות ההכרחיות“ הן: החופש האישי, חופש העתונות, חופש הבחירות, חופש הנציגות הלאומית, זכות הרוב (לכוון את דרכי הממשלה). תשובת רוֹהֶה, ראש־הממשלה בזמן ההוא, היתה: „הקיסר לא עלה לכסא־מלכות על מנת שלא לשלוט ועל מנת למסור את השלטון לתמרונים המשטר הפרלמנטרי“ (ראה גם „ה־18 בכרימר“, הערה 64).

(45\*) רמז לעמדתה של צפרת כלפי השאלה התורכית. בסכסוך בין הפחה המצרי מוחמד עלי והשולטן התורכי תמכה הממשלה הצרפתית במוחמד עלי בניגוד לשאר מעצמות אירופה. אנגליה, המעוניינת בקיומה של תורכיה ואינה רואה בעין יפה את השתלטותה של צרפת על מצרים וארצות אחרות במזרח הקרוב באמצעות המרד המצרי, כינסה ביולי 1840 ועידת ארבע מעצמות בלונדון, ואלו הסכימו ביניהן להכריח את מוחמד עלי לחדול ממלחמתו בתורכיה וסוברניותה ולהשיב לה את הארצות שכבש מידה. החוזה מיולי 1840 היה עלול לעורר מלחמה בין צרפת ואנגליה. אך צרפת נכנעה וב־13 ביולי 1841 חתמה גם היא בלונדון על חוזה שני שהיה עשוי להבטיח את קיומה השלם של האימפריה העות'ומנית ולהשיב את מוחמד עלי לגבולותיו. (אין הכוונה לומר כי טייר גם חתם על החוזה הנ"ל.

אדרבא, בסכסוך המצרי נקט עמדה אנטי־אנגלית מובהקת. בגלל עמדה זו נאלץ להתפטר ובמקומו נתמנה גיזו, חסיד המדיניות הפרו־אנגלית בצרפת, מיניסטר לענייני־חוץ והוא שחתם על החוזה הלונדוני מ־1841).

(46) סול ה, לוציוס קורניליוס — 78—137 להנח"ס. בזמנו ראש הרסטברציה האריסטוקרטית ברומא. רדף את מתנגדיו עד חרמה. בחוקיו הידועים בשם "Leges Corneliae", צימצם את זכויות הטריבוונים והגביר את כוחו של הסינאט. אירגן משמר בן 10000 עבדים להגנת המשטר שעמד בראשו.

(47) "Chambre introuvable", ("בית־נבחרים שאין למצואו") קרא לואי ה־18 לאסיפה שנבחרה באוגוסט 1815. הבחירות הללו הוצאו לפועל בצל ה"טירור הלבן" של שלטונות הרסטברציה. מ־72 אלף איש שהיו רשומים ברשימות הבחורים לא מסרו את קולם אלא 48 אלף. בצפון צרפת ובמזרחה השגיח הצבא על הבחירות. כל העתונות האופוזיציונית היתה אסורה. ההיסטוריון לאביס כותב על הבחירות האלו: "התוצאה היתה צפויה מראש. בחירות הסיום שבהן השתתפו בוחרים הגלילות (כ־15 אלף איש) הראו בעליל כי כל המפלגות, פרט למפלגת המלוכנים, נעלמו. רוב הצירים היו אנשים חדשים: רכושנים או פקידים עשירים. הם הכניסו לחייה הציבוריים של צרפת מלוכניות פרובנציאלית־כפרית, תקיפה וגסה".

(48) דיפּוּר, ז'יל — 1798—1881. מדינאי. עורך־דין לפי מקצועו. ב־1836 צורף למנגנון הממשלה על־ידי טייר. ב־1939 — מיניסטר לעבודות ציבוריות. מפברואר 1848 — חבר האסיפה הלאומית ומיניסטר לענייני־פנים. אחרי ההפיכה המדינית שב לערכאות. ב־1871 מיניסטר למשפטים בקבינט הראשון של טייר. הוסיף למלא תפקידים שונים בממשלות צרפת על־אף התמורות השונות שחלו בהן.

(49) פּוּאֵה־קֵרֵיֶה, אוּגוּסְט — 1820—1891. בעל בית־חרושת לאריגים ברואן. ב־1857 נבחר בעזרת השלטונות ציר בבית־הנבחרים. נלחם למכסי־מגן על תוצרת האריגים ומתוך כך התנגד לחוזה־המסחר עם אנגליה ולשיטת הנהלת המשק הלאומי של אוסמאן (ראה הערה 80). ב־1871 ציר לאסיפה הלאומית. נתמנה על־ידי טייר מיניסטר־לכספים והשתתף במשא־ומתן על תנאי השלום בפרנקפורט דמיין. במו"מ שניהל אחר־כך בברלין עם ביסמארק ושנסטיים בהסכם מ־12 באוקטובר 1871 השיג פ. כמה הנחות חשובות. ב־1873 נמנה עם מתנגדי טייר. אחרי 24 במאי ש. ז. נכנס לממשלת פרוגלי (ראה "ה־18 בברימר" הערה 98). חיבר כמה ספרים בשאלות כלכליות כגון: "האמת על המשטר הכלכלי בצרפת" ו"שאלתא על חוזה־המסחר ותוצאותיהם".

(50) פּוּרָאן, גוּסְטָאב — 1838—1871. בילה שנים אחדות בתורכיה ויוון. השתתף במרד של כריתים ונשלח לאתונה כנציג המורדים. בדרכו לצרפת שהה

זמן מה בניאפול ונאסר בגלל מאמר שפירסם ב"פופולו דה איטליה". מ-1869 התגורר בפאריס. היה תוקף את נפוליאון ה-3 מעל דפי העתונות ונידון לשלושה חדשי מאסר. השתתף במרד של 7 בפברואר 1870, נידון לגירוש ונמלט לאנגליה. אחרי ה-4 בספטמבר חזר לצרפת. ב-31 באוקטובר חדר לבית-הממשלה בראש קבוצה מזויינת ודרש את התפטרותה של ממשלת ההגנה הלאומית. חבר הקומונה הפאריסית. בהתנגשות עם חיילי ורסאיל נאלץ להימלט על נפשו; נהרג. ייסד את העתונים: "כוכב המזרח" (הופיע באסטמבול), "העצמאות היוונית" (הופיע באתונה); חיבר את הספרים: "תולדות האדם", "מדע האדם", "פאריס המשוחררת" ועוד. לדמותו — ראה מכתיב ז'ני מרכס לקוגלמן (מכ' 23, 24).

51) פאליקאו, קוסיץ-מונטובאן — 1855—1796. בשנת 1860 עמד בראש צבא המשלוח הצרפתי בסין. כבש את פקין לאחר קרבות קצרים. לאות-תודה הוכתר על-ידי נפוליאון ה-3 בתואר "נסיך פאליקאו". לאחר מפלת המיניסטר אוליבייה נקרא פ. לפאריס כדי לארגן את ההגנה הלאומית. הוא שמינה את טרושי מושל פאריס. לאחר הקרב של סידאן והסגרת המבצר נעלם מעל הבמה הציבורית. 52) ווינוא, יוסף — 1880—1800. שירת כמפקד וגנרל באלג'יר ובמלחמת קרים. נאמן בית בונאפארט. השתתף במלחמת צרפת-גרמניה. החל מ-22 בינואר 1871 מפקד חיל-המצב בפאריס, הגם שהיה שנוא מאוד על הרדיקאליים שבתוך הגווארדיה הלאומית. הודרו לאסור את הופעת העתונים שהתנגדו ל"ממשלת ההגנה הלאומית", כגון: "Le cri du Peuple", ("צעקת העם"), "Le Vengeur", ("הנוקם"), "La Caricature", ועוד. לאחר ה-18 במאסר נשלח למונמארטר להוציא את התותחים מידי הקומונארים; הדבר לא עלה בידו. בפקודתו נהרג גנרל הקומונה דיבאל.

53) אורל דה פאלאדאן — 1877—1804. שירת כגנרל באלג'יר. באוקטובר 1870 נקרא על-ידי גאמבטה להיות מפקד צבא הלואָר. החל מפברואר 1870 שימש ציר באסיפה הלאומית. שם הצביע בעד תנאי שביתת-הנשק. נמנה עם האגף המלוכני. נתמנה על-ידי טייר לראש הגווארדיה הלאומית על מנת להשקיף בתוכה "סדר ומשמעת". ב-1876 הועבר לסינאט.

54) המר"מ על שלום בין גרמניה וצרפת, שהוחל בו בבריטל במאס 1871, סוכם בפרנקפורט דמיין ונחתם שם ב-10 במאי ש. ז. מרכס מתכוון, כפי הנראה, לבני-לוויתו של ביסמארק שלקחו חלק בפעולה זו.

55) בירת ג'זיאנה הצרפתית (אמריקה הדרומית). אי בתוך היס האטלנטי. מושבת-אסירים. אקלימה טחוב.

56) ליקוֹנט, קלוד מארטין — 1871—1817. שירת כגנרל במלחמת גרמניה-צרפת. נשלח להחריב את תותחי הקומונה. לאחר הצלחה ראשונה

התאחדו רוב חייליו עם אנשי הגווארדיה הלאומית. ל. נתפס ונהרג.

(57) ט' מ, א, קלימאן — 1871—1809. נכנס לצבא לאחר 1830. היה מעורב במרידה ריפובליקאית ונידון למאסר, אך הצליח להמלט לאנגליה. שב לצרפת לאחר הכרזת חנינה כללית. ב־1848 חבר באסיפה הלאומית. אחד ממפקדי הגווארדיה הלאומית. בימי התקוממות יוני הגן על האסיפה הלאומית. אחרי ההפיכה המדינית של 2 בדצמבר 1851 נמלט לבלגיה. לא חזר לצרפת אלא לאחר ה־4 בספטמבר 1871. מפקד הגווארדיה הלאומית במחוז הסיין. אחרי ה־18 במאסר נתפס בטיילו בשדרת־ארנאנו כשהוא משגיח בחיילים המתאחדים עם אנשי הגווארדיה הלאומית. נאשם בריגול. נורה יחד עם ליקונט (האופיצרים שנתפסו יחד עם ליקונט וטומא ויצאו לחפשי העידו כי חברי הועד במונמארטר השתדלו להציל את שניהם ממות. הם נהרגו לא על־ידי אנשי הגווארדיה אלא על־ידי חיילים שהיו תחילה כופים להם).

(58) הכוונה להתקוממות הפועלים בפאריס. 23 עד 27 ביוני 1848. ראה

„ה־18 בברמר“, ע' 23, הערה 38.

(59) בני בריטאן (Bretagne). חבל ארץ בצפון־מערבה של צרפת. תושביו מצטיינים מאז ומתמיד בקשריהם האמיצים עם המסורת הסוציאלית והפור ליטית העתיקה; בניס אדוקים לכנסייה הקתולית. אכרי בריטאן השתתפו בהמוניהם במלחמות־הוונדה נגד המהפכה הצרפתית הגדולה.

(60) פֶּלֹ, אדולף — 1887—1804. ראה „ה־18 בברמר“ הערה 63.

(61) על המאורעות של יוני 1848 ראה „ה־18 בברמר“, הערה 38, ע' 143.

22 בינואר 1871: בשלהי 1870 גבר הרעב בפאריס הנצורה ויחד עם זאת התחזקה האופוזיציה הרדיקלית שהתנגדה לממשלת ההגנה הלאומית. שלושת הנסיונות לשחרר את פאריס מן המצור הפרוסי ולאסור מלחמה בחומות העיר — עלו בתוהו. הקרבות ליד שאטילון, שנתחוללו מ־28 בנובמבר עד 2 בדצמבר, נסתיימו בניסגה צרפתית כללית. ההתקפה על לה בורגה (29 בדצמבר), אף היא נכשלה. תושבי פאריס דרשו עתה בתוקף את התפטרותם של ממשלת ההגנה הלאומית וטרושי, מושל הבירה. הסאה הוגדשה ב־19 בינואר כשצבאות פאריס נחלו תבוסה נוספת ליד פיזאנוואל. אולם כבר לפני־כן, ב־6 בינואר, הופיעו מודעות גדולות בפאריס שבהן נאמר בשם 20 רובעי העיר: „ממשלה זאת שהטילו עליה ב־4 בספטמבר את ההגנה הלאומית, כלום מילאה את תפקידה? לא! יש לנו 500 אלף חיילים ואילו 200 אלף פרוסים מספיקים כדי לסגור עלינו! מי הוא האחראי לכך, אם לא אלה השולטים בנו? הם בילו את זמנם במשא־ומתן במקום לדאוג לייצור תותחים ושאר הנשק. הם מיאנו להכריז על גיוס המונים („levee en masse“). הם השאירו את הבונאפארטיסטים במשרותיהם ואילו את הריפובליקאים כלאו



בבתי-סוהר. המדיניות, האסטרטגיה והאדמיניסטרציה של ממשלת ה-4 בספטמבר, שהוסיפה ללכת בדרכי הקיסרות, נחרץ משפטן. פנו מקום לעם! פנו מקום לקומונה

על מודעה זאת חתמו 140 ממנהיגיה המהפכניים של פאריס, מהם בלנקיסטים, חברי האינטרנציונל, ועדת 20 הרובעים, הליגה הריפובליקאית ועוד. הממשלה ענתה במאסרים ובהודעתו המפורסמת של טרושי: „מושל פאריס לא יכנע לעולם!“ ב-19 בינואר הובאו כמה בטאליונים של צבא סדיר לפאריס שחנו בבית-העיריה (בראשם עמד הגנרל ווינוא, ראה הערה 52). המורדים שיחררו את פלוראן (ראה הערה 50) ושאר המנהיגים הרדיקליים שישבו בכלא מסה. בשעה שהתנהל מו"מ בין נציגי המורדים וחברי הממשלה פרצו תיגרות קשות בין אנשי הגווארדיה הלאומית והצבא הסדיר. עשרות מן המורדים נהרגו ונפצעו עד שהוקם שוב ה„סדר“ בעיר. ב-22 בינואר התפטר טרושי. במקומו בא וינוא. הלה פקד מיד לסגור את הקלובים הרדיקליים, להחרים כמה מן העתונים המהפכניים ולאסור את ראשי המתקוממים.

62) הקירין — 1812—1895. שירת שנים אחדות בצבא הרוסי. הוא האיש שהרג את פושקין בדוקרב (1837). נמלט מרוסיה וחזר לצרפת. ב-1848 היה חבר באסיפה הלאומית. בונאפארטיסט.

קאטלוגון — 1814—1886. פקיד ממשלתי ומחבר. מספריו: „נסיעה לאלג'יר“, „המדינה והכהונה“.

פין הנרי — 1830—1880. עתונאי. מייסד העתון „Gaulois“, („הגאלי“) ועורכו. מלוכני. (חיבר את הספרים: „פאריס האינטימית“, „פאריס ההרפתקנית“ ועוד).

63) סטה, ז'אן מארי — 1810—1879. אדמיראל. בפברואר 1870 נבחר לאסיפה הלאומית. ב-22 במאס יצא בראש הפגנת „ידידי הסדר“. באותה הפגנה נתכוון להגיע עד לככר וונדום ולהפציר במורדים שישובו לסדר ולמשמעת.

64) דיבאל, אמיל וויקטואר — 1841—1871. יליד נורמנדיה. לפי מקצועו מתייב-בזול. מ-1867 חבר סניף האינטרנציונל בפאריס. ב-1870, בשעה שהאינטר-נציונל הוכרזו אי-לגלי, נדון לחדשיים מאסר. אחרי המהפכה של 4 בספטמבר מפקד הלגיון ה-4 של הגווארדיה הלאומית. חבר הקומונה הפאריסית ואחד מראשי צבאה. בהתקפה על עמדות חיילי וורסאיל נשבה יחד עם 1200 קומונארים, הובא לפני גנרל ווינוא ונורה.

65) גאליפה, גאסטון — 1830—1899. שירת במלחמת-קרים, באפריקה, באיטליה ובמכסיקו. ב-1870 נשבה אחרי נפילת סידאן. בשובו מן השבי העמיד את עצמו לרשות ממשלת טייר. קנה לו שם באכזריותו כלפי הקומונארים שנפלו

בידי חיילי וורסאיל. בריפובליקה השלישית מפקד עליון של חיל־הרוכבים.  
ב־1899 מיניסטר למלחמה בממשלת וֶלְדֶק־רוֹסוֹ.

(66 שם־גנאי; סרסור לדבר עברה של אשתו.

(67 טאמרלאן. סירוס השם טימורלאנג — 1405—1336. כובש אסיאטי.

הדביר תחתיו את פרס, את אסיה התיכונה מן החומה הסינית עד מוסקבה, ואת  
הודו מנהר אינדוס עד מוצא הגאנגס לים. מפורסם באכזריותו.

(68 ראה „ה־18 בברימר“, הערה 91.

(69 אין הכוונה דווקא לגנרלים שסייעו ללואי בונאפארט ב־2 בדצמבר

1851 לבצע את הפיכתו המדינית, אלא שם־דבר הוא המציין גנרלים המשתמשים  
באכזריות בכוחם הצבאי לדיכוי העם, את התפקיד שמילאו ס״ט ארנז, מניאן  
ואחרים בזמנם, מילאו עכשיו גאליפה, אורל דה פאלאדאן ועוד.

(70 שם הרובע ה־17 בפאריס.

(71 טולאן, הנרי לואי — 1897—1828. פועל, חרט־ברזל. קנה לעצמו

השכלה. בילה שנים אחדות בלונדון ועמד שם על טיב ההסתדרויות המקצועיות.  
השתתף ביסוד האינטרנציונל הראשון ב־1864. שימש מזכיר לסניף הפאריסי.  
התנגד לדעותיו של מרכס. מנובמבר 1870 ראש העירייה של הרובע ה־11 בפאריס.  
התל מ־1871 ציר לאסיפה הלאומית.

(72 מונטסקיה — 1755—1669. הוגה־דעות צרפתי. כתביו על חקר

החברה והמדינה, עקרונותיהן ותנאי התפתחותן, השפיעו הרבה על דור המהפכה  
הצרפתית הגדולה וכן על המחשבה הליברלית האירופית לאחריה.

(73 ראה ה־18 בברימר“, הערה 66.

(74 „Kladderatsch“, — עתון היתולי סאטירי, בעל מגמה רדיקלית יותר.

נוסד ב־1848 והופיע אחת לשבוע בברלין. (לא ידוע מה פירושו כי ביסמארק  
היה משתתף אי־פעם בעתון זה).

(75 ראה „ה־18 בברימר“, הערה 91.

(76 כלומר, בידי הכמרים — ארגוני ה„אחים“ בכנסייה הקתולית מהווים

התאגדויות דתיות־חילוניות שיסודן מעשים־טובים, תפילה וטיפוח הנאמנות  
לאפיפיור. — „לכאורה אינם עוסקים אלא בדברים דתיים צרופים, אבל לאמתו  
של דבר מחנכת בכנסייה בארגונים אלה את הנציגים האזרחיים של האינטרסים  
הפוליטיים שלה“ („אנציקלופדיה לתיאולוגיה“). בראש כל „קונגריגאציה“  
(„התאחדות“) עומד כומר, לרוב ישועי.

(77 במחברת: „גילויים מבית הטילירי“ נמצאים שני מכתבים משל גריגורי

גאנסקו, אחד אל קונטי, מזכירו הפרטי של נפוליאון ה־3, והשני אל הקיסר  
עצמו. שני המכתבים האלה, מכתבי חנופה נואלים, מלווים בהמלצתו של פינאר,

מיניסטר לעניני פנים, אל קונטי. בהמלצה זו נאמר בין השאר: „אתה מכיר את גאנסקו לפי שמו... הגם שעברו ושמו אינם מבטיחים הרבה, הרי נשבע לי גאנסקו זה לשרת בעתון (המדובר בעתון „Nain jaune, —מע) את הזרם האוהד אותנו ולהבליע את הזרם שכנגד. הוא הביא לי מאמר שכולו שבח ותהילה לקיסר; החלטתי איפוא להמציא את המאמר זה להוד מלכותו. אתה מכיר את רגישותו של העתונאי ולא תחשוב לי לעוון, אם שלחתי לך את מאמרו העשוי להסב מחדש את לבך לחוטא זה העומד, כפי הנראה, לחזור בתשובה וכו' וכו'“. רמזים אלה דיים לעמוד על טיבו של גאנסקו.

78) ראה גם הערה 12.

תפקידי ועדת העבודה, התעשייה והמסחר הוגדרו כדלקמן: „על הועדה הזו לעסוק בהפצת הדוקטרינות הסוציאליסטיות. עליה לנקוט באמצעים כדי להתאים את רמת-השכר לעבודה שנעשתה. כן עליה להקדיש את כוחותיה לקידום התעשייה הצרפתית והפאריסית. יש לפתח את המסחר הבינלאומי ולמשוך לפאריס תעשיות זרות על מנת לעשות את פאריס מרכז של ייצור“.

בראש הועדה הזו עמדו חברי הקומונה: מאלון, טייס ופרנקל, כולם חברי האינטרנציונל.

79) ראה הערה 12.

80) אוסמאן, ג'ורג' — 1809—1891. אדמיניסטרטור ידוע בימי הקיסרות השנייה. הוציא מאות מיליונים פרנקים על סלילת רחובות חדשים, בנין בתים ועוד. הוצאות אלה גרמו לויכוח גדול בבית-הנבחרים. חשדהו בבזבוז ומעילה. (נאשמ על-ידי פְּרִי בפמפלט ידוע: „חשבונותיו הדמיוניים של אוסמן“). פוטר ב-1870 ממשרתו.

81) משפחת נסיכים גרמנית עתיקה. מתוכה יצאו מלכי פרוסיה. ב-1871 זכתה בכתר הקיסרות הגרמנית.

82) ליסאגאריי אומר בענין זה בספרו „תולדות הקומונה מ-1871“: „אנשי הגווארדיה הלאומית גילו את סודות המנזר פיקפוס — שלוש נשים אומללות כלואות בכלוב, מכשירים מוזרים כגון הגורות, כובעי-ברזל, מחוכי-ברזל ועוד, מיני מכשירים שריח האינקביוציה נודף מהם, ספר על ההפלה המלאכותית ושני ראשים כרותים שעוד ניראו עליהם סימני שערות. אחת מן האסירות, היחידה שנשארה שפויה בדעתה, סיפרה כי זה עשר שנים היא כלואה בסוהר זה... תושבי הרובע ה-10 מצאו במרתפי ס"ט לורין שלדי נשים...“ ליסאגאריי מביא גם ציטטה ממכתבו של כתב „טיימס“ אל עתונו: „הנזירות אומרות כי המכשירים הללו הם מכשירים אורטופידיים — שקר שאפשר לסתרו בנקל. אשר למזרונות ולחגורות, הרי כבר ראיתי כגון אלה בבתי-חולים. היו משתמשים בהם כדי לכפות אנשים

שיצאו מדעתם, או כדי לסייע לנשים המקשות לילד. אולם מלבד זאת נמצאו כאן מכשירים המצדיקים לגמרי חשד ידוע שנתעורר, הואיל ואין מחלה בין המחלות הידועות לנו הניתנת לריפוי באמצעי אלמות כאלה”.

ברשימותיו של מרכס ל”מלחמת האזרחים בצרפת” מובא ענין המנזר פיקפוס וכנסית ס”ט לוראן לפי העתון הרדיקלי “Mot d’ordre” מ”5 במאי המתאר את הדבר בפרטי־פרטיו. אמנם יש מבין חוקרי תולדות הקומונה המטילים ספק באמיתות האשמה הזו, או משתדלים להביא ראיות כי הגוויות שנמצאו שם היו כולן כאחת עתיקות יומין.

(83) עיין הערה 9.

(83\*) באגדה הערבית — שד אוכל בשר מתיים.

(84) קובלנץ — עיר בחבל הריינוס. בימי המהפכה הצרפתית הגדולה — מקום ריכוז האמיגראציה הצרפתית עד לכיבוש העיר ב־1794 על־ידי צבאות הריפובליקה הראשונה.

קאלון, שארל — 1734—1802. נתמנה ב־1758 מיניסטר לכספים. כבש את לב לואי ה־16 בעירנותו וביפי התנהגותו. הבטיח לחצר המלכות לחסל במהרה את כל הקשיים הכספיים ולבסס מחדש את הכנסותיה. אסיפת הנוטאבלים דחתה את הצעותיו וק. נאלץ להתפטר. נהג בזבזנות בכספיו הוא ובכספי המדינה ועזב את המיניסטרוון כשהוא חייב למעלה מ־700 אלף פראנק. אחרי המהפכה הלך לגולה עם אנשי בית־פרבון ונאמניו שהצליחו להמלט. ב־1795 — ללונדון. נשא כאן אלמנה עשירה. גם המיליונים שלה בוזבוזו על־ידו כעבור זמן קצר. כאביון מרודה שב ב־1802 לפאריס.

(85) שואן (Chouan—chat-huant) ינשוף, כינוי לאכרי בריטאן ונורמנדיה שנלחמו במלחמות הוונדה נגד הריפובליקה הצרפתית הראשונה (1793/94). שם זה ניתן להם על־ידי מנהיגם ז’אן קוטר, שלא היה יוצא עם אנשיו אלא בלילה; אף סימן קריאה שלהם היה כקול הינשוף.

החל מהמאה ה־16 היה הדגל הלבן דגלו של בית־המלוכה בצרפת.

(85\*) זואבים של האפיפיור, או „הלגיון האפיפיורי” (“la légion pontificale”), צבא ילידים מובחר מאלג’יר. בשם זה חיו מכנים גם גודד צרפתי ידוע שנוצר בשנת 1860 על־ידי הגנראל לאמורסיאר לשם הגנת המדינה האפיפיורית. מדי הגדוד הזה כעין המדים של החיילים הילידים. מורכב רובו ככולו מבני משפחות מיוחדות. אחרי כיבוש רומא על־ידי וויקטור עמנואל, מלך איטליה (1870), הציע הגדוד את שרותו ל”ממשלת ההגנה הלאומית” ונענה. גודד ה”זואבים האפיפיוריים” חוסל אחרי כניסת חיילי וורסאיל לפאריס.

(86) מאק־מהון, — 1808—1893. שירת כגנרל באלג’יר. במלחמת־קרים

ובאיטליה. מ' 1864—1870 מושל אלג'יר. נפצע במלחמת צרפת-גרמניה ליד סידאן והובל בשבי לגרמניה. אחרי חתימת חוזה השלום הוזמן על-ידי טייר לעמוד בראש הצבא הנלחם בקומונה הפאריסית. ממאי 1873 עד ינואר 1879 — נשיא הריפובליקה השלישית. בטרם מלאו שבע שנים לנשיאותו התפטר תחת לחץ הרוב הריפובליקאי בבית-הנבחרים.

(87) דואה, פליכס — 1879—1816. השתתף במלחמת-קרים ובמסע למכסיקו. במלחמת 1870 נמצא בין שבויי סידאן. בשובו מגרמניה נתמנה ראש הקורפוס ה-4 של צבא וורסאיל. חייליו היו הראשונים שנכנסו לפאריס ב-21 במאי 1871. הוא עצמו היה פעיל מאוד בדיכוי הקומונארים. זיל דה קאטל, מפקח על גשרים, הוא שמסר את הידיעה כי הקומונארים נאלצו לסגת משער ס"ט קלוד ופינו על-ידי כך את הדרך לעיר. את הבגידה הזו גמלו לו ביד רחבה, בכסף ובמשרה בשירות-המכס (ב-1877 פוטר ממשרתו בגלל גניבה שנעשתה במחלקתו).

(88) Péro-Lachaise — הגדול בין בתי-הקברות בפאריס. על גבעה במזרחה של העיר. בית-קברות זה נקרא על שם הישועי La Chaise שבנה כאן, בפקודתו של לואי ה-14, ארמון מפואר. — מ' 27 עד 28 במאי 1871 התנהלו בקרבת המקום קרבות כבדים בין הקומונארים ובין חיילי וורסאיל. על-יד אחת מחומות בית-האשכבה הוצאו להורג הקומונארים שנותרו בחיים לאחר הקרב ונפלו בידי אויביהם. (89) אַרוֹה, אדוארד — 1899—1835. סופר ועיתונאי. ניהל מעל עמודי עתונים שונים את המלחמה ל"זכויות ההכרחיות". אחרי ה-4 בספטמבר שינה את טעמו ונצטרף אל המלוכנים. ייסד את העתון "Soleil", "שמש" והיה מטיף לאיחוד ב"תבורון ובית אורליאן. ב-1879 עזב א. את שורות המפלגה הלגיטימיסטית-בורבונית ונצטרף אל האורליאניסטים (תמצית הפרוגרמה הפוליטית שלו כפי שניסח אותה ב-"Journal de Paris": „ישנה בצרפת מפלגה גדולה שאינה אדומה ואינה לבנה, שאינה רוצה במהפכה חדשה ואף לא בקונטר-מהפכה, שאינה רוצה לחדש את המשטר הסוציאלי הישן ואף לא להרוס את המשטר הסוציאלי הקיים. מפלגה זאת, הגם שהיא דוחה את השתוללות הדמים של המהפכה, מוכנה לקבל את תוצאותיה הלגיטימיות: שיוון אזרחי, חופש פוליטי ודתי, ממשלה קונסטיטוציונרית"). מספריו: „פרק בתולדות אנגליה“, „המשבר האירלנדי“ ועוד.

(90) ט א ק י ט ו ס, דובליוס-קורניליוס — 120—55 בקירוב. היסטוריון רומאי. בכתביו יש משום אידיאליזציה של העמים הברבריים, חופש חייהם ופשטותם; באור זה היה רואה את רומה בהתנוונותה.

(91) Megaira — בלאטינית: Furiae — נוקמת ונוטרת. באגדה היוונית שם האלילות שומרות הצדק ונוקמות על העוון. בהשאלה — אשה מרשעת.

Hekate — לכתחילה אלילת הירח, הדרכים, השערים ועוד. בתקופה מאוחרת יותר — שומרת שער ההדס (העולם התחתון). דמותה כאשה ענקית האוחזת בידה לפיד וחרב; בשערותיה מתפתלים נחשים וקולה קול כלבים.

(92) ד א ר ב ו א, ג'אורג' — 1813—1871. מ'1863 ארכיבישוף של פאריס. ממקורביו של נפוליאון ה'3. אינו נמנה עם האולטרא-מונטנים הקנאים. נאסר ב'4 באפריל 1871 לאחר הריגת דיבאל. ממשלת וורסאיל סירבה לסייע לשחרורו. מכתב פרטי שנשלח על-ידי דרבוא לטייר ובו הצעת-ההחליפין, נשאר ללא תשובה. הוצא להורג ב'24 במאי.

(93) ראה "ה'18 בברימר" הערה 46.

(94) ז'וֹבֵר. — ציר בבית-הנבחרים. מדי פעם בפעם היה מסייע לטייר בביצוע אינטריגותיו הפרלמנטריות.

מרכס רומז כאן, כפי הנראה, למשטר הדיכוי וכבילת החופש הציבורי שהוקם בשנת 1835 על-ידי ברוגלי וגיוז (ראה "ה'18 בברימר", הערות 20, 98) בתמיכתו הפעילה של טייר. באוגוסט 1835 הוצאו "תיקונים" מרחיקי-לכת בחוקת המדינה. התיקונים הללו הכילו שני סעיפים יסודיים: א) ביטול הפומביות של ישיבות בתי-הדין וקביעת הרוב הפשוט בחריצת המשפט במקום הרוב של שני שלישים שהיה נהוג עד כה; ב) חוקי-העתונות: קנסות כבדים ביותר על מי שקורא למרד מזויין אפילו שלא ניסה להוציאו לפועל, על המפרסם קאריקאטורות על המלך וביתו, על המטיל ספק במשטר הקנין הפרטי ועוד. כל עתון צריך היה לערוב ב'100 אלף פראנק וכן היה אנוס לגלות שם המחבר של מאמר שנידון לגניזה על-ידי הצנזורה וכו'. ההתנגדות לחוקים הללו היתה גדולה למדי וספק אם היו מתקבלים בבית-הנבחרים אילולא תמיכתו של טייר שמשך אחריו את ה"מרכס השמאלי".

(95) שמות חברי המועצה-העליונה והמזכירים המקשרים:

M. T. Boon, Fred. Bradnick, G. H. Buttery, Caihil, William Hales, Kolb, Fred. Lessner, B. Lucraft, George Milner, Thomas Mottershead, Charles Murray, George Odger, Pfander, Ruehl, Sadler, Cowell Stepney, William Townshend.

Eugène Dupont, Karl Marx, Fred. Engels, Hermann Jung, P. Giovacchini, Zévy Maurice, Anton Zabicki, James Cohen, J. G. Eccarius, John Weston, George Harris, John Hales.

(96) קוֹג ל מן, לודוויג — 1830—1902. רופא. ידיד קרוב של ק. מרכס. השתתף במהפכה של 1848. דר כמהגר בצרפת ובשווייץ. חבר האינטרנציונל. חליפת-המכתבים בינו ובין מרכס הופסת מקום נכבד בספרות המרכסיסטית (חליפת-

מכתבים זו הופיעה לראשונה בעתון הסוציאלי-דימוקרטיה הגרמנית "Die Neue Zeit" ואחרייכן במקובץ עם דברי-מבוא של לנין). זכותו של קוגלמן גדולה בהוצאת ה"קפיטל" והפצתו.

97) בבראונשווייג ישב אז מרכז מפלגת ה"איינזאכים" שנוסדה באוגוסט 1869 בעיר איינוואך לפי יזמתם של בבל וליבקנט. נקודות המחלוקת העיקריות בינה ובין מפלגת ה"לאסאליסטים" שבראשה עמד שווייצר, היו: מבנה מפלגת הפועלים (שווייצר קיים מעין דיקטטורה ואילו בבל וליבקנט בנו את מפלגתם על יסודות דימוקרטיים יותר); היחס לפרוסיה ולברית הצפון-גרמנית (שווייצר וודה בהגמוניה הפרוסית ואילו ליבקנט התנגד לה ונלחם בליהרף להתפוררות הברית הזו); ערך פעולתו הפארלמנטרית של מעמד-הפועלים (ליבקנט כפר בערך הפעולה הזו הואיל והיתה עשויה לחזק בעקיפין את ה"ברית", ואילו שווייצר ייחס לה חשיבות גדולה בארגון מעמד-הפועלים והשבחת תנאי-חיו).

בימי מלחמת גרמניה-צרפת נתגלעו חילוקי-דעות בין המרכז הבראונשווייגי, שראה גם הוא במלחמה זו מלחמת-הגנה מצד גרמניה, ובין ליבקנט שערך אז את העתון המפלגתי "לייפציגר פולקס-צייטונג" (הצביע יחד עם בבל נגד תקציבי המלחמה). אנשי בראונשווייג פנו בענין זה למרכס. מרכס עצמו סמך בשעתו את ידו על התנהגותם של ליבקנט ובבל, ואילו אנגלס התנגד לה. כפי הנראה, למן הרגע הראשון (ראה מכתבו של אנגלס למרכס, ע' 98).

98) "Reveil", ("ההתעוררות") — עתון ריפובליקאי שנוסד ב-1868 על-ידי דלקליז. העתון הראשון שהעז לתקוף בגלוי את הקיסרות השנייה. ב-1870 חדל מלהופיע; התחדש בימי הקומונה בשם "Reveil du peuple", ("התעוררות העם"). 99) Fenian — שם שבט אירי קדום. — מפלגה אירית לאומית-מהפכנית

שנוסדה בשנת 1851 בניו-יורק קראה לעצמה בשם זה.

100) דלקליז, לואי-שארל — 1871—1809. השתתף במהפכת 1830. אחרי עלית לואי בונאפארט לשלטון נמלט ללונדון. חזר בחשאי לפאריס, נתפס ב-1853 והוגלה לקאין. יצא לחפשי ב-1859. ב-1868 ייסד את העתון "Le Reveil", ("ההתעוררות"). חבר הקומונה הפאריסית. המשיך בתוכה את מסורת היעקוביניזם הצרפתי. מיניסטר למלחמה. נפל במלחמת-הבאריקדות ב-25 במאי.

101) קיצור השם התנ"כי מיכאל. שם שהיה מצוי מאוד בין האכרים הגרמנים.

כשם כינוי נמצא כבר בספרות ימי-הביניים. הכוונה לאיש בור וכבד-תנועה.

101\*) הכוונה למזמרת תרוה Emma Valadon — נקראה: Thérésa

(1837—1891). היתה מפורסמת בשעתה בשירתה העממית הפשוטה.

102) שטיבר, ווילהלם — 1882—1818. פקיד ידוע במשטרה הפרוסית.

הצטיין במרצו ובאכזריותו. ב-1860 פוטר ממשרתו משום שחרג ממסגרת סמכותו

בכמה מעשים קיצוניים. כעבור שש שנים נקרא לחזור לתפקידו. מאז הצליח לעלות מעלה-מעלה בסולם הקריירה בבולשת. בימי מלחמת צרפת-גרמניה — „General-feldpolizei-direktor“ („ראש המשטרה הצבאית“).

103 ראה הערה 2.

104 שווייצר, ז'אן באבטיסטה — 1834—1875. ממנהיגי הראשונים של הסוציאליזם-דימוקרטיה הגרמנית. בן למשפחת אצילים קתולית מגרמניה הדרומית. נתחנך בבית-ספר יסודי. בספרו הראשון: „רוח-הזמן והנצרות“ (1861) הסביר ש. כי גם הקתוליזם וגם הפרוטסטנטיזם אין ליישבם עם המשטר הדימוקרטי ועליהם לעבור מן העולם יחד עם המלכויות. ב-1862 נצטרף אל „אגודת הפועלים הגרמנית הכללית“ שנוסדה על-ידי לסל. ערך את העתון של הסוציאליזם-דימוקרטיה הגרמנית (הופיע מ-1864 עד 1871). החל מ-1867 שימש נשיא אגודת הפועלים. בריב שנתגלע בין בבל וליבקנסט מצד אחד ובינו מצד שני בשל הצטרפותו למדיניות הביסמאר-קית-הפרוסית נתערער שארית האימון שהפועלים רחשו לו לפניו. לא נבחר לרייכסטאג הגרמני הראשון והתפטר. גילה כשרונות גדולים באסטרטגיה הפרלמנ-טרית (מלבד כתיבו הפוליטיים חיבר כמה דראמות).

105 ראה הערה 27.

106 Robert Macaire — דמות של רמאי בקומדיה הצרפתית. אצל למטר מופיע ר. מ. כגנב ורוצה. דומיה צייר אותו כשולחני, פרקליט, עתונאי וכו'.  
107 הכוונה ל- „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“; נוסד ב-1861 על-ידי אוגוסט בראס. תחילה עתון דימוקרטי שהתנגד להוצאת אוסטריה מתוך הרייך הגרמני ולהגמוניה הפרוסית (בתקופה זו השתתף בעתון זה גם וו. ליבקנסט). כעבור זמן-קצר שינה את טעמו והפך כלי מבטא לביסמארק.  
ה- „Kreuzzeitung“ — עתונם של בעלי-הקרקע הפרוסיים והכמרים הפרוטס-טנטיים. שמו המלא: „Neue Preussische Zeitung“; נוסד ב-1848 כנושא רעיונות הריאקציה היונקרית. (קרויצציטונג — משום הצלב שעל שער העתון).  
108 פאלמרסטון, הנרי ז'ון — 1784—1865. מדינאי בריטי מפורסם. ב-1806 נבחר לפרלמנט כציר במפלגת הטורים. עבר קמעה-קמעה למפלגת השמרנים. החל מ-1830 שירת לסירוגין מיניסטר לעניני-חוץ. ב-1851 הכיר בנפוך ליאון ה-3 כקיסר צרפת בלי לשאול את דעת בית-המלכות ופוסר. ב-1855 הועמד שוב בראש הממשלה. התפטר ב-20 בפברואר 1858 לאחר שהציע לפרלמנט את „חוק-המרידה“ שהיה עשוי לעזור לנפוליאון ה-3 לרדוף את אויביו גם מעבר לגבולות צרפת — חוק שעורר רוגז רב בדעת-הקהל באנגליה. חזר לכהן בתור ראש-הממשלה מ-1859 ואילך.  
„...החל משנת 1830“ — כלומר: למן כניסתו של פאלמרסטון לקבינט הבריטי



כמיניסטר לענייני-חוץ. 22 באוקטובר — 24 בדצמבר 1853 פירסם מרכס ב" *People's Paper* „(עתון העם)“—עתון מפלגת השארטיסטים—שורה של מאמרים בשם: „פאלמרסטון“ (ראה: Ges. Schriften v. K. Marx u. Fr. Engels. 1852—1862). מטרת המאמרים האלה כהגדרתו של מרכס: „בעזרת דברי-הימים של עשרים-וחמש השנה האחרונות ובהסתמכות על וויכוחי-הפרלמנט לגלות את התפקיד שמשחק מושלם זה (פאלמרסטון — המע') שיחק בדרמה של אירופה המודרנית... האימון שממנו נהנה אדם נבוב ומזויף זה מוכיח שוב עד מה הכשרונות המזהירים עלולים להשלות את העם ועד מה הכרחי הדבר להסיר את המסווה מעל פני איב ערום זה של החירות האנושית... זאת היתה הזדמנות (המו"מ היווני—תורכי—המעתיק) שבביל הלורד פאלמרסטון לגלות לעיני רבים את כשרונותיו הנפלאים בתור פרקליט תקיף של האינטרסים הרוסיים, הן במועצת-המיניסטרים והן בפרלמנט וגו'“.

(109) פאם — קיצור פאלמרסטון.

(110) ארקארט — 1805—1877. דיפלומט ופובליציסטן אנגלי. איש יריבו של פאלמרסטון במשך הרבה שנים. א. השתדל להוכיח בכתב ובעל-פה כי פאלמרסטון מרמה את הבריות בליברליזם שלו וכי הוא עושה את דבר המדיניות הרוסית שהיתה שנואה עליו, על ארקארט, בתכלית.

(111) Hinterlader — רובה הפתוח משני צדדיו. טעינתו בפתח האחורי בניגוד ל־ Vorderlader שטעינתו אך ורק בפתח הקדמי. ב„הינטרלאדר“ היתה משום התקדמות רבה לגבי טיב הרובה שקדם לו, הן במהירות היריה והן בדייקנות הקליעה\*.

(112) מולטקה, הלמוט — 1800—1891. גנרל פרוסי. שירת במשך כמה שנים בצבאות תורכיה. השתתף כחבר המטה הראשי במלחמת פרוסיה נגד דאניה (1864) ואוסטריה (1866). בפרוץ מלחמת צרפת-גרמניה היה בידו להציע תכנית מדוייקת להנהגת המלחמה הזו. כאות-תודה להצלחותיו הועלה לדרגת דוכס. נחשב לאחד האסטרטגים הגדולים של המאה הקודמת. כתביו השונים בעסקי מלחמה נקבצו ב־8 כרכים.

(113) „Augsburger Allgemeine Zeitung“

(114) דיפון, אויג'ין. חבר המועצה העליונה של האינטרנציונל הראשון.

(115) בלינד, קרל — 1826—1907. השתתף במהפכה הגרמנית של 1848.

ושלח לפאריס ונאשם שם בהשתתפות במרד של 13 ביוני 1849, נאסר וגורש מצרפת. מאז שהה בלונדון והיה פעיל באמיגרציה הדימוקרטית. במלחמת צרפת-גרמניה הגן על סיפוח אלזס-לותרנינגיה לגרמניה.

\* המונח העברי לפי י. קויפמן (מלון אנגלי-עברי, עמ' 102) הוא „נשק הירכתיים“. בעמ' 91 של הטכסט נרפס בטעות „נשק הירכות“.

116) בורק היים, סיגיסמונד — 1825—1885. עתונאי. השתתף במהפכה הגרמנית ב־1848. כאמיגרנט פוליטי תחילה בשווייץ ואחר־כך בלונדון. בחיבוריו עסק הרבה בנושאים רוסיים.

117) אחד משמות־הכינויים של נפוליאון ה־3 (השאל מ־strappare — לקרוע, לשבור).

118) השותפות הרוסית־פרוסית היתה מיוסדת במידה לא מעטה על דיכוי העם הפולני. אולם ברצות אחד השותפים להטריד את בן־בריתו היה מאיים בליבוי מרד פולני או בחידוש העצמאות הפולנית.

119) כדלעיל. יש אומרים כי זה היה שמו של פועל בנאי אחד שהשאיל ללואי בונאפארט את בגדיו בשעה שנמלט ממבצר האם.

119\*) "bas empire", — בשם זה היו מכנים את האימפריה הרומאית בתקופת ירידתה עד להתפוררותה הגמורה, או את תקופתה הביזאנטית.

120) ל ב ף, אדמונד — 1809—1888. גנרל. שירת במלחמת־קרים ובאיטליה. ב־1869 — מיניסטר למלחמה. בפרוץ מלחמת צרפת־גרמניה הבטיח בנאום בבית־הנבחרים כי צבא צרפת מוכן ומזומן למלחמה ואפילו אם תמשך שתי שנים, לא תחסר כפתור־מגפים. אחרי נפילת מץ הובל בשבי לגרמניה ולא שב לצרפת אלא לכשנקרא להעיד לפני ועדת־החקירה על סיבת הכניעה.

121) אָק אַר יוֹס, גיאורג — 1818—1889 — חבר ברית־הקומוניסטים. חייט לפי מקצועו. בפירוד שחל ב־1850 בברית־הקומוניסטים הצטרף אל מרכס ואנגלס. ממיסדי האינטרנציונל וחבר מועצתו העליונה. למשך תקופה מסויימת עורך עתון האינטר־נציונל. מילא כמה שליחויות חשובות בשם האינטרנציונל, כגון השליחות לדאניה ולבלגיה כדי למנוע מבעל־יתעשייה אנגליים להביא פועלים מן החוץ על מנת לשבור את השביתה שפרצה באפריל 1871 באנגליה בין פועלי המתכת. משנת 1871 ואילך נתרק אקאריוס ממרכס עד שהפך אחד ממתנגדיו החריפים בויכוחים האחרונים (בין מרכסיסטים ובאקוניסטים) אשר שמו קץ לקיום האינטרנציונל הראשון.

122) 10 באוגוסט 1792 — מהפכה בפאריס. יום ביטול המלכות וייסוד הקומונה הפאריסית הראשונה.

123) ל י ב ק נ כ ט, ווילהלם — 1826—1900. בן למשפחת מלומדים ופקידי מדינה. בנעוריו למד תיאולוגיה, פילוסופיה ובלשנות. גורש מן האוניברסיטה בגלל נטיותיו הסוציאליסטיות ואהדתו למלחמת־השחרור הפולנית. השתתף במהפכה הגרמנית ב־1848. אחרי תבוסתה נמלט ללונדון וחי שם עד 1862 כעתונאי ומורה. בלונדון נפגש ל. עם מרכס והושפע ממנו. עם זאת חלק על כמה מעיקרי תורתו של מרכס, כגון עקרון מלחמת־המעמדות. לחם ל"גרמניה גדולה", שיהיו בה מאוחדים

על יסודות פדרטיביים כל השבטים הגרמניים, לרבות האוסטרים כקהיליה של חופש וצדק סוציאלי. התנגד תמיד בקנאות לתכניותיו של ביסמארק. גורש מפרוסיה ועבר לסכסוניה. בלייפציג רכש את אוגוסט בבל לענין הסוציאליזם והשתתף עמו בארגון מפלגת־אייזנאך (עמדה בניגוד למפלגת לסל שצדדה בשנות 1870—1870 בזכות מדיניותו של ביסמארק). חבר אסיפת־הנבחרים של הברית הצפון־גרמנית. יחד עם בבל הציב ב־1870 נגד תקציבי המלחמה. בגלל הפאמפלט שלו: „Die Emser Depesche”, בו גילה ברבים את הזיופים שנעשו על־ידי ביסמארק כהכנה להכרזת המלחמה, עורר עליו את חמת הקנצ'לר. נתבע לדין ונידון לשנתיים מאסר (ב־1893 הודה ביסמארק כי אמנם „שינה את המברק מאמס והפכו מסימן של משא־ומתן לתרועת חצוצרה“). אחרי איחוד שתי מפלגות הפועלים בגרמניה למפלגה הסוציאלי־דמוקרטית (בגוטה 1875) זכה לבקורת קשה מצד מרכס בגלל העקרונות שהונחו ביסוד פרוגרמת־האיחוד. בשנות 1898—1900 נמנה עם מתנגדיו של אדוארד ברנשטיין שאמר להתאים את האידיאולוגיה של המפלגה להתנהגותה הריפורמיסטית למעשה. בן 70 נכלא למשך ארבעה חדשים בעוון עלבון במלכות. כתביו: „על העמדה הפוליטית של הסוציאלי־דמוקרטיה” (1869); „תולדות המהפכה הצרפתית” (1890); „רוברט אוון” (1892) ועוד. אבי קרל ליבקנכט.

124 הכוונה לוילהלם ליבקנכט.

125 רױש פֿור הנרי — 1830—1913. הופעתו הציבורית הראשונה בדראמות. עשה לו שם במאמרי הבקורת שלו על עניני התיאטרון שנדפסו בעתון הידוע „Charivari”, ב־1868 ייסד את העתון: „La Lanterne”, („הפנס”) שמתח בקורת חריפה על ההווי הצרפתי בימי הקיסרות השניה. עזב את צרפת למשך שנה. ב־1869 חזר לפאריס, נבחר ציר לבית־הנבחרים, וייסד את העתון: „מארסייליזה”. נידון למאסר בגלל מאמריו בעתון זה ונכלא עד 4 בספטמבר 1870, חבר ממשלת ההגנה הלאומית. התפטר כעבור זמן קצר. תקף את ממשלת טייר ונצטרף למלחמת הקומונה. אחרי מפלת הקומונה נידון לגירוש ולעבודת פרך. נמלט פעמים אחדות. ב־1880 חזר לצרפת וייסד את העתון „L'Intransigeant”, („העקשני“). נרדף על־ידי הממשלה, נידון למאסר, נמלט ללונדון; ב־1895 חזר לצרפת. כתביו: „המושחתיים” (1875), „הטובעים” (1876), „הרפתקאות חיי” (1895) ועוד.

126 בארבה, ארמאנד — 1809—1870. השתתף במרד של אפריל 1834 ונאסר. לאחר שחרורו הוסיף לפעול במחתרת ולהכין מרידות חדשות. בגלל מרידה במאי 1839 נידון למות. וויקטור הוגו הגן עליו ודינו הומתק למאסר־עולם. שוחרר ב־1848. חבר האסיפה הלאומית. השתתף במרד של 15 במאי 1849 ונידון למאסר. בגלל עמדתו כלפי המלחמה הקרימאית חונן על־ידי נפוליאון ה־3. סירב

לקבל את החנינה מיד הקיסר ובחר לצאת בגולה. מת ימים מספר לפני פרוץ מלחמת צרפת—גרמניה.

(127) ב ב ל, אוגוסט — 1840—1913. ממייסדי הסוציאליזם דיימוקרטיה הגרמנית ומנהיגיה. בן למשפחת אופיצרים פרוסית פשוטה. בהדרכתו של וו. ליבקנטש למד להכיר את כתבי מרכס ואנגלס. נואם מהונן ובעל השפעה גדולה בחוגי הפועלים. אחרי 1866 יסד יחד עם וו. ליבקנטש את המפלגה העממית בספסוניה ששאפה לאחד את גרמניה על יסודות דיימוקרטיים. ב־1867 — ציר בבית־הנבחרים של הברית הצפון־גרמנית. ב־1869 — ייסד יחד עם וו. ל. את המפלגה הסוציאלי־דימוקרטיה ה„אייזנאכית“ וכתום מלחמת גרמניה־צרפת היה נושא רעיון האיחוד בין מפלגת הלאסאליסטים ומפלגת אייזנאך ומגשימו העיקרי. החל מ־1871 עד סוף ימיו מנהיג הסיעה הסוציאלי־דימוקרטיה ברייכסטאג הגרמני. עם עלייתו בשלבי העסקנות הציבורית והמדינית לא נותקה זיקתו הבלתי־אמצעית להמוני הפועלים; נשאר בעיניהם תמיד כאחד מהם. חיבר אבטוביאוגרפיה בשלושה כרכים („Aus meinem Leben“, — „מחיי“), מחקר על „האשה והסוציאליזם“ וכן הוציא לאור נאומיו הרבים ברייכסטאג ובאסיפות־פועלים.

(128) „Convention nationale“, — אסיפה לאומית מ־28 בספטמבר 1792 — 26 באוקטובר 1795. ב־21 בספטמבר 1792 הכריזה על ביטול המלוכה. ב־21 בינואר 1793 הוציאה פסק־דין של מות על לואי ה־16. בהשפעת דנטון נוסד ב־10 במאָרס 1793 ה„טריבוּנאל המהפכני“ שהפך אחר־כך „ועד־לשלום־הציבור“ („Comité de salut public“). הישגי הקוֹנוֹנט במלחמה נגד הפולשים מן החוץ היו גדולים. (129) משחק־מלים: מאק־באזאן בדומה לשם הגנרל מאק־מהון (ראה הערה 86). במאמריו הצבאיים מ־20 ו־24 באוגוסט 1870 („מלחמת גרמניה־צרפת 1870/71“; ע' 137—148) מדבר אנגלס בפרוטרוט על הענינים שנרמזו עליהם במכתב זה למרכס. — ב־6 באוגוסט הוכו צבאות מאק־מהון ובאזאן, הראשון ליד וורט, השני ליד שפיכרן. כל המרכז וכן האגף השמאלי של הצרפתים נאלץ לסגת עד מץ. הצבא הצרפתי צריך היה למהר ולעזוב את מץ לבל יפול בשבי הצבא הגרמני. אולם באזאן היסס וכאשר פתח סוף־סוף ב־14 באוגוסט בניסיונה הכללית — כבר איחר את המועד. השערותיו של אנגלס נתאמתו בהחלט. הצבא הצרפתי שמסר את עצמו בשלחי אוקטובר לידי האויב מנה למעלה מ־170 אלף חייל (העובדה שאפשר היה להכריח צבא גדול כזה שימסור את עצמו לאויב, אין דוגמתה בתולדות־המלחמות ואפילו עתה, לאחר המעשה, אין כמעט למצוא הסבר לתבוסה זו... כותב הטורים האלה אינו מטיל ספק בדבר, כי לאחר שהוכרזה הריפובליקה ויתר באזאן מטעמים פוליטיים על כל נסיון רציני לפרוץ את שרשרת האויב הצר עליו וגו').

בהצבעה על הגנראל האוסטרי מאק מתכוון אנגלס לדמיון שבין תכסיסי הפרוסים במלחמה זו ותכסיסיו של נפוליאון הר"ב 1805. במלחמה ההיא עלה בידי נפוליאון לבצע תנועת הקפה מוצלחת ולהקים מתוך כך תריס בין צבאות מאק ובין הצבא הרוסי המתקרב ובא לעזרתו. מאק שלא הצליח להמלט לטירוול, ריכז את צבאותיו באולם; נפוליאון הקיף אותו מכל עבר ואחרי קרבות אחרים נאלץ מאק להכנע.

130) חוזה טילוזה נחתם בין פרוסיה המנוצחת ובין נפוליאון הראשון. פרוסיה הפסידה לא בלבד את רוב רובן של אחוזותיה הפולניות, אלא גם את כל שטחיה שמאלה מנהר אֶלבה, לרבות העיר מאגדבורג. יתר על כן: נפוליאון הודיע כי צבאותיו לא יעזבו את השטחים שנותרו לפרוסיה, אלא לאחר שזו תסלק את כל פיצויי המלחמה שיוטלו עליה.

130\*) מתוך הרומאנסה של ה. היינה: „הגרינאדירים“. תרגם א"ש עמיאל.  
131) את חיבורו: „מלחמת-האכרים הגרמנית“ כתב פ. אנגלס בשנת 1850, בשוך גלי המהפכה האירופית של 1848. לאור הנסיון של מלחמת-האכרים מנסה אנגלס לרדת לחקר כשלון המהפכה בימיו. בינואר 1870, ערב מלחמת צרפת-גרמניה, נתבקש אנגלס על-ידי ליבקנכט להוציא מחדש את הספר „מלחמת-האכרים“, אשר הופיע לראשונה בשתי חוברות בודדות (6 ו-7) של ה-*„Neue Rheinische Zeitung“*, בעריכתו של ק. מרכס. אנגלס נאות להצעתו של ליבקנכט והוסיף על החיבור היסודי דברי-מבוא קצרים. אם כי הקדמה זו עוסקת בראש וראשונה בהערכות היסטוריות, כגון סיבות פיגורה המתמיד של הבורגנות הגרמנית, הרי יש בה גם משום השתתפות בויכוח האקטואלי שהתנהל אז בתנועת-הפועלים הגרמנית על יחסה לדרכי התאחדותה של גרמניה.

132) סיראיה. סוציאליסט צרפתי. חבר המועצה העליונה של האינטרנציונל.  
133) הכוונה לפירסום כמה דברים אשר נאמרו במכתבו של מרכס בכרוז של המרכז הפראנשווייגי מ-5 בספטמבר. תכנו של הכרוז הנ"ל: תביעה לשלום הוגן עם הריפובליקה הצרפתית ומחאה נגד סיפוח אלזס-לותרניגיה לרייך הגרמני. מחברי הכרוז נאסרו.

134) לונגה שארל — 1833—1903. עתונאי צרפתי רדיקלי. מתלמידיו של פרודון. ייסד כמה עתונים רדיקליים. ב-1865 נמלט לבלגיה. משם הוסיף להוציא את עתונו „Rive gauche“, חבר האינטרנציונל ומועצתו העליונה (המוכיר-המקשר עם בלגיה). אחרי ה-4 בספטמבר חזר לצרפת. בימי המצור על פאריס — מפקד באטליון של הגווארדיה הלאומית. אחרי דיכוי הקומונה נמלט לאנגליה. החל מ-1880 שוב בפאריס. עורך העתון „La Justice“, „הצדק“ מיסודו של קלימאנסו. השתתף בארגון ה„ברית הסוציאליסטית הריפובליקאית“ שאליה השתייכו

כמה מחברי הקומונה לשעבר (התפוררה אחרי הבחירות 1881) שבתנועה הסוציאליסטית הצרפתית.

135) הכוונה לאגרת השניה של המועצה העליונה על המלחמה הגרמנית הצרפתית שנחתמה ב־9 בספטמבר 1870.

136) לפי מימרה גרמנית ידועה. הכוונה ל"ימים קדמונים", לימי שלטון פרידריך ה־1, מלך פרוסיה (1740—1688) שהיה נוהג לכנס את ידידיו הקרובים לארמונו בפוטסדאם לשיחה אגב עישון מקטרת (ה"טאבאק־קולגיום של פוטסדאם"). 137) החוזה מפאריס שנחתם ב־30 במארס 1856 בין בריטניה הגדולה, אוסטריה, רוסיה, צרפת, פרוסיה, סארדיניה ותורכיה מכיל 4 "ערובות" להסדרת עניני הבאלקן ומעמדה של תורכיה בקרב ה"קונצרט" (שיטת־הסכמים) האירופי. בחוזה זה ערבות המעצמות לעצמאותה של תורכיה ולשלמות גבולותיה; מאשרות את הודעתן של השולטן כי ידאג להשבחת תנאי־חיהם של כל נתיניו בלי הבדל דת וגזע; המעצמות הערבות מבטיחות מצדן שלא להתערב בענייניה הפנימיים של תורכיה. היס־השחור הופך ים נויטראלי הפתוח לאניות־הסוחר של כל האומות, אך לשום אנית־מלחמה לא יותר להיכנס בו ושום מחסני־נשק אין להקים לאורך חופיו התורכיים או הרוסיים; השייט על נהר דאנובה הוא חפשי ועל רוסיה לסגת אל גבולותיה שלפני מלחמת־קרים תוך כדי מסירת חלק מבסאראביה למולדביה; נסיכויות מולדאביה וואלאכיה נמצאות תחת פרוטקטוראט תורכי ואין לרוסיה כל זכויות מיוחדות עליהן.

מרכס מתכוון כאן בהערתו לשני הסעיפים שנוספו על החוזה הנ"ל והידר עים בשם: "דקלרציה של פאריס". בדקלרציה זו נאמר: 1) מותר לה לאניה נויטראלית להעביר מצרכים לארץ לוחמת, פרט לצרכי מלחמה; 2) אין להשביט סחר של ארץ נויטראלית, פרט לנשק, אפילו שאניותיה מפליגות תחת דגל ארץ נלחמת.

ק ל ר ד ון ג'ורג' — 1870—1800. דיפלומט אנגלי. נציג בריטניה הגדולה בקונגרס של פאריס ב־1856. בהשתדלותו צורפו פרוסיה ואיטליה לקונגרס ההוא. מחבר ההצהרה של המעצמות הימיות המגדירה את זכויות המלחמה הימית. ק. חתם על הצהרה זו מתוך הסכמה מלאה עם ממשלתו בלונדון אשר נימקה את היותורים שויתרה בפאריס באינטריסים המסחריים של בריטניה הגדולה וברצונה להמנע מסכסוכים עם מעצמות ימיות אחרות.

139) באגרת מ־3 בדצמבר 1870 הודיע ביסמארק לממשלת הדוכסות לופסמ־בורג: "בראשית המלחמה גילתה ממשלת הוד מלכותו את דעתה כי תשמור על נויטראליותה של הדוכסות לופסמבורג במידה שצרפת תנקוט גם היא במדיניות מעין זו, וכמובן מתוך הנחה כי הדוכסות מצדה תקיים בכנות את מעמד נויטראל־

ליותה". להלן מונה ביסמארק מקרים גדולים וקטנים של גילויי אהדה לוכסמבורגית כלפי צרפת (כגון פתיחת גבולות לוכסמבורג לפני חיילים צרפתים הנמלטים לצרפת הבלתי־כבושה ומצטרפים שם מחדש אל הצבא הצרפתי). בסיכום האגרת נאמר: "אכן הפרת הנויטראליות מצד לוכסמבורג הגיעה למידה כזאת שאין ממשלת ה. מ. יכולה עוד להעלים עין ממנה". הוזה אומר: "התנאים שבהם קיבלה עליה ממשלת ה. מ. לקיים את הנויטראליות הלוֹכסמבורגית אינם קיימים עוד. החותם מטה (ביסמארק — המע') יש לו הכבוד להודיע לממשלת הדוכסות בפקודת ה. מ. מלך פרוסיה, שאין אנו רואים את עצמנו קשורים עוד משום בחינה שהיא בנויטראליות של לוֹכסמבורג ככל שהדבר נוגע לפעולות הצבא הגרמני. כן אנו שומרים לנו את הזכות לתבוע פיצויים תמורת העוול שנעשה לנו וגם לנקוט באמצעים הנחוצים כדי להשמר בעתיד ממקרים כגון אלה."

140) משחק־מלים. וילהלם ה־1, מלך פרוסיה וקיסר גרמניה שסיפח אל ממלכתו ("annexieren") את אלזס־לותרינגיה והרואה את עצמו עקב נצחונותיו הצבאיים שבאו לו בזה אחר זה כאלכסנדר מוקדון בימיו.

141) עיירה קטנה ליד לונדון; מפורסמת ביפי נופה.

142) אוֹדוֹנוֹבאן רוֹסיה — (נולד ב־1831). ממנהיגי הפיניאנים. מייסד העתון: "העם האירי". בתחילת 1870 נאסר על־ידי השלטונות הבריטיים בגלל תעמולתו האירית־לאומית. זני מרכס הרצתה על הענין הזה בעתון הצרפתי: "מאסייליזיה"; אל מכתביה צירפה מכתבים משל א. ר. עצמו. ממכתבה זה אל קוגלמן נמצאו למדים, כי מכתבי א. ר. תורגמו צרפתית מקצתם על־ידיה ומקצתם על־ידי פלוראן. אוֹדוֹנוֹבאן רוֹסה הצליח להמלא מבית־הכלא וגלה לארצות־הברית של אמריקה. ערך שם את העתונים: "העולם האירלנדי" ו"אירלאנד המאוחדת".

143) פ־א, פליכס — 1889—1810. בנו של עורך־דין מלוכני. עתונאי רדיקאלי ומחבר דראמות. עד למהפכה של 1848 ממשתתפי "לה נסיונל". לקח חלק בהתקוממות של 13 ביוני 1849 ונמלט לחוץ־לארץ. שב לצרפת אחרי ה־4 בספטמבר. מייסד העתון "לה קומבה" ("המלחמה"; הוחרם בינואר 1871). ציר האסיפה הלאומית בבורדו. עזב אותה יחד עם הנרי רוֹשפור. בקומונה—חבר הועדה המוציאה לפועל. אחרי דיכוי הקומונה — נמלט לאנגליה. נידון למות שלא בפניו. שב לצרפת ב־1880. מ־1888 ציר בית־הנבחרים.

(מרכס היה מאשים את פיא בריבולוציונריות נבובה וראה בו איש ההולך תמיד בגדולות מהפכניות שאין מאחוריהן אלא שיגרה ומליצה. פיא הגם שהיה שייך לסקציה הפאריסית של האינטרנציונל חתר בתמידות תחת עמדתו של מרכס בהתאגדות־הפועלים הבינלאומית. לפני מלחמת גרמניה־צרפת היה מפיץ שמועות

כי מרכס עושה את דברו של נפוליאון ה־3 ואילו בימי המלחמה גופא היה מלעזו עליו ברבים שקיבל שוחד מידי ביסמארק). לאפליטיה אומר עליו: „פליכס פיא היה מייצג את האסכולה המהפכנית הישנה, הרומנטית, הניזונה מזכרונות. הוא היה מאלה שפשפו בחדר־הבגדים של ההיסטוריה, מצאו שם בגדים בלים שכבר הזקינו מיושן והתלבשו בהם כדי לשחק את תחיית הקומונה מ־92“.

144) ווארלאן, לואי אויגין — 1871—1839. כורך ספרים לפי מקצועו. מייסד הקואופרטיב הפאריסי של כורכי־הספרים. חבר פעיל ומסור באינטרנציונל וחבר הקומונה הפאריסית. נפל במלחמת־רחוב בימיה האחרונים של הקומונה.

145) ביי־לי, אדוארד ספנסר — 1915—1831. סוציאולוג אנגלי מהאסכולה ה„פוזיטיביסטית“ (מתלמידי הפילוסוף הצרפתי א. קונט). ממייסדי האינטרנציונל. קשרי מרכס־ביילי היו בעיקרם ספרותיים־מדעיים.

146) הוא ס. בורקהיים. ראה הערה 116.

147) בוכר, לוטאר — 1892—1817. השתתף במהפכה הגרמנית של 1848. ציר בית־הגנבחים הפרוסי. יחד עם רוברטוס עמד בראש הסיעה של הבורגנות הרדיקלית ונלחם — כעדותו של פ. מהרינג בספרו על תולדות הסוציאליזם־דמוקרטיה הגרמנית — באומץ־לב ובהריפות נגד היונקרות הפרוסית. נרדף על־ידי הממשלה ונמלט ללונדון. ב־1862 שב לגרמניה. הגם שנקשרו אז קשרים אמיצים בינו ובין פ. לסל, לא עמד הפעם בנסיון ותחת לחץ העתונות הבורגנית ועושי־דברה נטש ב. את התנועה העממית־דמוקרטית (אחרי שנים רבות הגדיר ב. את תוצאת אחת משיחותיו האחרונות עם לסל כדלקמן — הגדרה האופיינית ביותר לגבי דידן ולגבי איש שיחו לסל: „כתוצאה מן השיחה היא מצאנו כי רעיונותינו בנוגע למהות החברה ודרכי ההיסטוריה בכללן מתאימים אלו לאלו. אולם מיד נתגלה גם ההבדל הישן בינינו. הוא (לסל — המע') שיצא מהתפתחות־האידיאות בהיסטוריה, ציפה להגשמת רעיונותיו בתקופה הקרובה ביותר, עוד בחייו, בשעה שאני, אשר יצאתי מן ההסתכלות במעמדות ובקבוצות כפי שראיתם במציאות, הנחתי כי האגואיזם הטבעי והעצלנות יסייעו להתנגדות ארוכה של החומר לרעיון, וכי עוד דורות יעברו עד אשר תנצחנה הצורות המשקיות החדשות“). ב־1864 הוזמן בוכר על־ידי ביסמארק לשרת במיניסטרונין לעניני־חוץ. שנה לאחר זה הציע ב. למרכס להשתתף בבטאונה של הממשלה הפרוסית. מרכס גילה את ההצעה הזו ב־1878, בימי קונגרס הברלינאי שנועד על־ידי ביסמארק למקום של הסתה בינלאומית נגד תנועת־הפועלים. בשנות 1876—1869 מזכירו הפרטי של ביסמארק. לקח חלק בעבודתו הפוליטית בימי מלחמת גרמניה־צרפת וכן השתתף במו־מ הגרמני־צרפתי ב־1871 בפרנקפורט דמיין. יש רגלים לדבר כי ב. חיבר את נוסח „חוק־הסוציאליסטים“ הראשון לפי פקודתו של ביסמארק. את הסדר־עוריו שמר



בטיפול בעזבונו של פ. לסל. עוד ב־1880 הוציא לאור מהדורה שניה של המחקר: „שיטת הזכויות הנקנות” שהיה קרוב ביותר לרוחו בעודו עתונאי רדיקאלי צעיר. (148) „ברית־הקומוניסטים”; נתקיימה מיוני 1847 עד נובמבר 1852. (149) גרוסה, פסקאל — 1845—1909. בן למשפחה בורגנית מיוחסת. עתונאי לפי מקצועו. השתתף ב„מארסייליזה” של הנרי רושפור ובעתון קורסיקאי „הנקמה”. ציר מונמארטר בקומונה הפאריסית וראש הועדה לעניני־חוץ. אחרי 28 במאי נתפס ונידון לעבודת־פרך. ב־1874 נמלט מקאלאדוניה החדשה. עד 1881 בלונדון. עסק בפופולאריזציה של ספרי מדע ובהיבור סיפורים לנוער. החל מ־1893 ציר בית־הנבחרים. תחילה באגף השמאלי. מ־1902 — איש הימין. (לא הוברר מה טעם ראה מרכס להזכיר כאן בנשימה אחת את גורסה עם פיא וויזיניה, ביחוד מאחר שבמכתבו מ־10 בספטמבר 1870 שיבחו באזני אנגלס כאדם, בעל כשרונות, בעל אופי איתן ואמיץ־לב מאוד“).

וויזניה, פיאר — 1826—1902. עתונאי לפי מקצועו. אחרי ה־2 בדצמבר 1851 יצא בגולה. בשווייץ עסק בהיבור ספרות פורנוגרפית שנמכרה בסתר. גורש מג'נבה. ב־1869 שב לצרפת. השתתף במרד של 31 באוקטובר 1870 ונאסר. אחרי ה־18 במארס — חבר הקומונה הפאריסית ואחד מעורכי עתונה הרשמי. ב־21 במאי הוצאה עליו עלידי הקומונה פקודת־מאסר, אולם עם כניסת חיילי וורסאיל הספיק וו. להמלט מן העיר. בגולה האנגלית — פרובוקאטור ומלשין. בספרו על הקומונה הכתים את זכרו של דומברובסקי.

150) קאבה, איליאן — 1788—1856. קומוניסט צרפתי. ב־1830 — תובע מטעם המדינה בקורסיקה; כעבור זמן קצר פוטר ממשרתו בגלל התקפותיו על הממשלה בעתונות הרדיקלית. ב־1831 ייסד את העתון „Populaire”, שהיה נפוץ הרבה בין הפועלים. נאלץ לעזוב את צרפת ועקר לאנגליה. שם נפגש עם ר. אוֹבֶן המקנה לו את רעיונות הקומוניזם. ק. הוא מחבר הספר האוטופי הידוע: „נסיעה לאיקאריה”. החל מ־1848 עד 1856 חי יחד עם תלמידו במושבה הקומוניסטית בנאוו („Nawoo”), בארצות־הברית של אמריקה, שהתארגנה כמתכונת האוטופיה האיקארית.

151) ב„קונגרס־השלום והחירות” שנתכנס ב־1869 בברן (בנשיאותו של וויקטור הוגו) הציע באקונין לקבל החלטה ברוח האתאיזם והקומוניזם. הקונגרס דחה ב־80 נגד 30 קול את ההצעה. ב. עזב את הקונגרס וייסד את ה„אליאנס של הדימוקרטיה הסוציאליט” שבראש הפרוגרמה שלה נאמר: „האל־יאנס היא אתיאיסטית וגר”.

152) ראה הערה 35, ע' 137.

לוח התאריכים

הקיסרות השניה

2 בדצמבר 1852 — 4 בספטמבר 1870

1851

2 בדצמבר

הפיכה מדינית. פיזור האסיפה הלאומית המחוקקת. חידוש זכות הבחירה הכללית. מאסר מנהיגי מפלגות. מצור. נסיונות להתנגדות מזויינת בפאריס ובערי-השדה. כשלונם המהיר וגירוש המוני.

אישור המשטר החדש עליידי משאל-עם. בעד בונאר-פארט — 7.439.216 קול; נגדו — 640.737 קול.

20—21 בדצמבר

1852

14 בינואר

חוקה חדשה כמתכונת החוקה הקונסולארית מ-1799: סינאט, אסיפה מחוקקת, שלטון מונארכי של ה"נסיך-נשיא".

הפקעת נכסי בית-אורליאן.

משאל-עם לחידוש הקיסרות.

לואי בונאפארט עולה לכסא-הקיסרות; מעתה נקרא שמו: נפוליאון ה-3.

22 בינואר

21 בנובמבר

2 בדצמבר

1854—5

מלחמת קרים.

1855

15 באפריל

ביקור נפוליאון ה-3 בלונדון. בית-המלכות עורך לו קבלת-פנים מפוארת.

28 באפריל

התנקשות בחייו של נפוליאון ה-3. התנקשות חדשה בחייו של קיסר הצרפתים.

8 בספטמבר

160

	1859	
נפוליאון ה־3 מבשר בנאום־הכתר את בוא המשבר בין צרפת ואוסטריה.	7 בפברואר	
הכרזת מלחמה על אוסטריה. שדות־המערכה — באיטליה.	3 במאי	
גמר המלחמה הצרפתית—אוסטרית. צרפת זוכה בסאו־יה וניצח.	11 ביולי	
	1863	
בחירות לעיריית פאריס. כשלון כל מועמדי הממשלה.	מאי	
	1864	
יסוד התאגדות־הפועלים הבינלאומית בלונדון.	28 בספטמבר	
	1866	
הצעת חוזה צרפתי־פרוסי המכילה גם את התביעה לחידוש גבולות צרפת מ־1814 ומסירת מחוזות ידועים בחבל הריינוס.	5 באוגוסט	
קונגרס ראשון של האינטרנציונל בג'ניבה.	3 בספטמבר	
	1867	
סיום ההרפתקה המכסיקנית (החלה ב־1862).		
	1869	
וויקטור נואר נהרג בידי פיאר בונאפארט, שאר־בשרו של הקיסר.	11 בינואר	
השתתפות המונית בלווייתן של וויקטור נואר.	12 בינואר	
החלטת הממשלה למסור לדין את ציר בית־הנבחרים רושפור, עורך העתון „מארסייליזה“.	17 בינואר	
רושפור נאסר. פלוראן קורא את תושבי בלוויל לאחוז בנשק. מאסרים המוניים בפאריס.	7 בפברואר	
רוצחו של וויקטור נואר זוכה בדין.	21 בפברואר	
	1870	
החלטת נפוליאון ה־3 לערוך משאל־עם שיאשר את דרכי שלטונו.	4 באפריל	

כרוז מאת סניף האינטרנציונל נגד משאל־העם.	24 באפריל
מאסר מחברי הכרוז הנ"ל.	30 באפריל
משאל־העם: בעד — 7.358.786 קול; נגד — 1.571.939 קול.	8 במאי
שמועות על מועמדותו של ליאופולד לבית־ההנצולרן לכסא־המלכות הספרדי.	5 ביולי
ויתורו של ליאופולד על המועמדות. דרישת הממשלה הצרפתית כי המועמדות הוהנצולרנית על כסא־המלכות בספרד לא תחודש לעולם.	12 ביולי
הפגנות בפאריס, מאורגנות על־ידי סוכני הממשלה הקוראים למלחמה בפרוסיה.	14 ביולי
אישור תקציבי המלחמה בבית־הנבחרים הצרפתי. ראשית הגיוס בצרפת ובגרמניה הצפונית.	15 ביולי
גיוס בגרמניה הדרומית.	16—17 ביולי
הכרזת מלחמה בין גרמניה וצרפת.	19 ביולי
המועצה העליונה מטילה על מרכס לערוך את האגרת הראשונה על מלחמת גרמניה־צרפת.	
המועצה העליונה מחליטה להוציא את האגרת הראשונה באנגלית, צרפתית וגרמנית.	26 ביולי
נפוליאון ה־3 נוסע למץ כמפקד־עליון על צבאות צרפת. בכרוז שפורסם על־ידו בו ביום נאמר: „עיני כל העולם נשואות אליכם, היילי צרפת, כי בנצחוננו תלוי גורל החירות והציויליזציה“.	28 ביולי
כיבוש סארבריקן על־ידי גדודים צרפתיים.	2 באוגוסט
קרבות ליד וורט ושפיכרן המסתיימים בנצחון הצבא הגרמני.	6 באוגוסט
הצבא הגרמני לפני שטראסבורג.	9 באוגוסט
נפוליאון ה־3 מוסר את הפיקוד העליון לידי הגנרל באזאן. פאליקאו — מיניסטר־המלחמה במקום לבף.	
הוועד הבראונושווייגי פונה למרכס בבקשה לחוות את דעתו בנוגע למחלוקת שפרצה בין הוועד ובין ליבקנכט־בל על עמדת המפלגה כלפי מלחמת גרמניה־צרפת.	12 באוגוסט
פקודה על חידוש הגווארדיה הלאומית.	
נסיון לעורר התקוממות בפאריס מצד קבוצה קטנה של	14 באוגוסט

בלנקיסטים. דוכא בנקל עלידי המשטרה.  
 נפוליאון ה־3 מצטרף אל צבאות מאק־מהון.  
 קרבות ליד מאר־לה־טור וגראבלוט. נצחון הצבא  
 הגרמני. 15—18 באוגוסט

- 1 בספטמבר קרבות ליד סידאן. תבוסה גדולה של הצבא הצרפתי.  
 2 בספטמבר פגישת נפוליאון ה־3 וביסמארק; נשארת ללא תוצאות.  
 נפוליאון ה־3 מסרב לשאת ולתת על כניעת צבאות  
 צרפת. פגישה בין קיסר צרפת ומלך פרוסיה; וילהלם  
 מציע לקיסר השבוי את הארמון ווילהלמסהה. מסירת  
 המבצר סידאן לידי הצבא הגרמני. מלבד ציד רב  
 אובדים לצרפת למעלה מ־110 אלף חייל המובלים  
 כשבויי מלחמה לגרמניה.  
 4 בספטמבר ביטול הקיסרות. הקיסרית, ממלאת־מקום הקיסר השבוי,  
 נמלטת מן הבירה. יסוד הריפובליקה השלישית. השלטון  
 במדינה עובר לידי „ממשלת ההגנה הלאומית“.

ממשלת ההגנה הלאומית  
 4 בספטמבר 1870 — 18 במארס 1871

- 6 בספטמבר החלטת הממשלה לארגן 60 באטאליונים של הגווארדיה  
 הלאומית. במשך ימים מספר מתגייסים לא 60 אלא 194  
 באטאליונים, המכילים למעלה מ־300 אלף איש נושאי  
 נשק.  
 חברי האינטרנציונל בפאריס פונים אל מרכס בקשה  
 דחופה לשגר מניפסט נוסף אל פועלי גרמניה.  
 7 בספטמבר בלנקי וחבריו מציעים את עזרתם לממשלת ההגנה  
 הלאומית.  
 7—9 בספטמבר מרכס מחבר את האגרת השניה על מלחמת גרמניה־  
 צרפת. המועצה העליונה מאשרת את האגרת פה אחד.  
 12 בספטמבר חברי האינטרנציונל בפאריס דורשים פעולה מצד  
 המועצה העליונה בלונדון למען הכרת הריפובליקה על־  
 ידי ממשלת אנגליה.  
 15 בספטמבר גדודים גרמניים לפני פאריס.  
 17 בספטמבר הועד המרכזי של הגווארדיה הלאומית מודיע על

תכניתו: היסול הפריפקטורה והעברת תפקידיה לידי  
הגווארדיה עצמה; בחירות מוניציפאליות; גיוס כל  
אזרחי העיר

18 בספטמבר  
אנגלס עוקר ממנצ'סטר וקובע את מקום מגוריו בלונדון, בקרבת דירתו של מרכס. התחלת המצור על פאריס.

19 בספטמבר  
נסיון להפר את מזימת ההקפה של הבירה; הנסיון נכשל. פגישת פאבר וביסמארק נשארת ללא תוצאות. פאבר מסרב להסכים לסיפוח אלזס-לותרינגיה לגרמניה. מרכס מודיע בישיבת המועצה העליונה על המאסרים בבראונשווייג. מציע לספח את אנגלס למועצה העליונה. הפגנות המוניות בפאריס לפי יזמת הועד המרכזי.

20 בספטמבר  
מרכס מרצה בישיבת המועצה העליונה על המצב בגרמניה ומציע לנהל תעמולה לביטול הסכם המעצמות הימיות מ-1856 (ראה הערה 137).

21—26 בספטמבר  
נסיון התקפה על הצבא הגרמני הצר על פאריס. הצבא הפאריסי ניסוג לבירה אחרי קרבות קשים.

27 בספטמבר  
פלוראן מופיע בראש 10 באטאליונים של הגווארדיה הלאומית לפני בית-העיריה בכוונה להכריח את ממשלת ההגנה הלאומית לקבל את תכניתו של הועד המרכזי. הפגנות המוניות בפאריס לפי יזמת הועד המרכזי.

5 באוקטובר  
התקפה על צבא-המצור ליד מון-וואליריאן. כניעת שטראסבורג.

8 באוקטובר  
כיבוש הכפר לה-בורג'ה שבגבולות פאריס על-ידי הצבא הפאריסי.

21 באוקטובר  
כניעת מץ. הצבא הגרמני משתלט שוב על לה-בורג'ה. הממשלה מודיעה לתושבי פאריס על כניעת צבאות באזאן במץ ומסירת המבצר.

27 באוקטובר  
כיבוש הכפר לה-בורג'ה שבגבולות פאריס על-ידי הצבא הפאריסי.

29 באוקטובר  
כניעת מץ.

30 באוקטובר  
הצבא הגרמני משתלט שוב על לה-בורג'ה. הממשלה מודיעה לתושבי פאריס על כניעת צבאות באזאן במץ ומסירת המבצר.

31 באוקטובר  
פגישת ראשי הרובעים בפאריס שסופה החלטה על בחירות מוניציפאליות בהקדם האפשרי. המונים מופיעים לפני בית-העיריה. בראשם — פיא ודלקליו. תביעתם: התפטרותה של „ממשלת ההגנה הלאומית“ ובחירת הקומונה מפאריס. אראגו, אחד מראשי העיריה, נושא

ונותן עם הממשלה ומשיג את הסכמתה לבחירות מוגני-  
 ציפאליות. 500 חייל מן הגווארדיה הלאומית — תושבי  
 הפרבר הפרוליטרי בלוויל — בהנהגתם של פלוראן  
 ובלנקי כובשים לפנות-ערב את בית-העיריה. ממשלת  
 ההגנה הלאומית עצורה באולם-השיבות. פלוראן מכריז  
 על ממשלה חדשה שעם חבריה נמנים גם פיא, מיליאר,  
 בלנקי, דלקליו, לדרר-רולאן, רושפור, לואי בלאן,  
 וויקטור הוגו. פלוגות הגווארדיה הלאומית המורכבות  
 מנאמני ממשלת ההגנה הלאומית מקיפות בחצות-הלילה  
 את בית-העיריה. הפלוגות הללו עולות במספר אנשיהן  
 על הפלוגות הפרוליטריות. פלוראן ואנשיו נסוגים:  
 ה„סדר“ הושב על כנו.

- |   |            |
|---|------------|
| לפי הצעת מרכס מחליטה המועצה העליונה כי הפועלים<br>הצרפתיים והגרמניים המתגוררים בארצות-הברית של<br>אמריקה מהווים בתוך האינטרנציונל חטיבה אחת („מוע-<br>צה פידיראלית“). | 1 בנובמבר  |
| משאל-עם בפאריס; נוסחתו: „האם נכונים תושבי פאריס<br>לתמוך בממשלת ההגנה הלאומית, כן או לאו?“ קרוב<br>ל-600 אלף איש עונים בחיוב ורק 62 אלף איש בשלילה.                   | 3 בנובמבר  |
| קריסון, הפריפקט החדש של משטרת פאריס, עורך<br>מאסרים ברובעים הפרוליטריים של פאריס.   | 4 בנובמבר  |
| כניעת המבצר וורדון.   | 8 בנובמבר  |
| קרבות ליד אמיאן. נצחון הצבא הגרמני.   | 27 בנובמבר |
| קרבות ליד המארנה המסתיימים כעבור 4 ימים בתבוסה<br>צרפתית גמורה.   | 28 בנובמבר |
| פלוראן נתפס והובא לבית-הכלא במאסה.  | 7 בדצמבר   |
| התקפה על עמדות הגרמנים בלה-בורג'ה; מסתיימת<br>בכשלון הצבא הפאריסי.  | 21 בדצמבר  |
| ראשית הפצצת פאריס על-ידי הצבא הגרמני.   | 26 בדצמבר  |

1871

1 בינואר מרכס מקבל אינפורמציות מדוייקות מגרמניה על קשיי  
 הצבא הגרמני בצרפת; מעבירן ללאפארק היושב בבורדו  
 על מנת שיימסרן לממשלת ההגנה הלאומית.

6 בינואר

הופעת ה"מודעות האדומות" ברחובות פאריס. התימתן:  
"פנו מקום לעם! פנו מקום לקומונה!"

19 בינואר

הקרב ליד ביזאנוואל; נסיון אחרון של הצבא החונה  
בפאריס לפרוץ את קווי המצור הגרמני. קרבות ליד ס"ט  
קאנטאן. כשלון הנסיון האחרון להחיש עזרה לפאריס  
הנצורה.

21-22 בינואר

אנשי הגווארדיה הלאומית משחררים בלילה את פלוראן  
ואחרים מן המנהיגים הפרוליטרניים מבית-הכלא במאסה.  
כיבוש מרכז המשטרה על-ידי פלוגות הגווארדיה הלאר  
מית מבלוויל. התנקשות-דמים בין הפלוגות הללו ופלוגות  
הצבא הסדיר. התפטרותו של טרושי. מינוי הגנרל  
ווינוא במקומו. סגירת הקלובים הרדיקאליים והחרמת  
העתונים "לה קומבה" ("המלחמה") ו"לה ריוויי" ("ההת-  
עוררות").

23 בינואר

פתיחת המו"מ על שביתת-הנשק.

28 בינואר

קפיטולאציה של פאריס אחרי 135 ימי מצור. שביתת-נשק  
כללית למשך 3 שבועות; אינה מקיפה את הצבאות  
הנלחמים בצרפת המזרחית.

1 בפברואר

צבא צרפתי בן 84 אלף איש עובר את גבולות שווייץ  
ופורק מנשקו.

5 בפברואר

בחירות לאסיפה הלאומית; נמשכות עד 8 בחודש.

6 בפברואר

אסיפת נציגי הגווארדיה הלאומית המחליטה על יסוד  
ה"פידיראציה של הגווארדיה הלאומית".

14 בפברואר

מרכס משתתף במועצה העליונה בוויכוח על שאלות  
מדיניות החוץ. מדבר על ההכרח לתמוך במלחמת  
צרפת נגד הכובש הגרמני. מותח בקורת על פועלי  
אנגליה שאינם עושים די הצורך למען הכרת הריפובליקה  
הצרפתית על-ידי ממשלת אנגליה.

15 בפברואר

אסיפה שניה של נציגי הגווארדיה הלאומית הדנה בארגון  
ה"פידיראציה".

16 בפברואר

כניעת המבצר בלפור. שביתת-נשק גם בחזית המזרחית.

24 בפברואר

אישור תקנות ה"פידיראציה": תפקידה להתנגד למונרכיה  
ולשמור על קיום הריפובליקה; הגווארדיה הלאומית  
כוחה המזויין ה"טבעי" של הריפובליקה ויורש מקום



- הצבא הסדיר „שאינו אלא מכשיר בידי העריצות“. —  
הפגנה בככר-באסטיליה לכבוד חללי המהפכה של 1830  
ר'1848.
- 28 בפברואר העברת רובים ותותחים לגבעות מזנמארטר לפי פקודת  
הועד המרכזי.
- 1 במארס טייר מציע לאסיפה הלאומית בבורדו את תנאי-השלום.  
כניסת הצבא הגרמני לפאריס.
- 3 במארס האסיפה הלאומית מאשרת את תנאי-השלום ב-546 קול  
נגד 107 קול.
- הועד המרכזי מחליט לפטר כל קצין בגווארדיה הלאומית  
המסרב להשמע לפקודות הועד; להכריז על מחוז הסיין  
כעל ריפובליקה עצמאית במקרה שהאסיפה הלאומית  
תטול מפאריס את תואר הבירה.
- 6 במארס לואי בונאפארט מוחה נגד הכרזת האסיפה הלאומית  
בבורדו על ביטול הקיסרות לצמיתות.
- 10 במארס מו"מ בין טייר וחבריו ובין בורדו על העברת המרכז  
של השלטון לוורסאיל.
- 11 במארס החרמת 6 עתונים רדיקליים בפאריס. קבלת „חוק-  
הפרעון“ על-ידי האסיפה הלאומית המכריזה את הסוחרים  
הקטנים לפרוע את חובותיהם בבנקים במשך זמן קצר.  
פשיטות-רגל בהמון.
- 16 במארס נשיא האסיפה הלאומית בבורדו מודיע כי הישיבה  
הקרובה של האסיפה תתכנס ב-20 במארס בוורסאיל.  
העתונות הבורגנית מפרסמת מאמרי הסתה נגד הבאטא-  
ליונים הרדיקליים ושואלת אם טרם הגיע הזמן לשים קץ  
ל„נשף-המסכות הדימאוגי“.
- 17 במארס בלנקי נתפס והושם בבית-הכלא. 110 קציני הגוואר-  
דיה הלאומית מודיעים על החלטתם להתנגד בכוח לכל  
נסיון של התקפה על הריפובליקה וכן לכל נסיון לפרוק  
את הנשק מעל הגווארדיה הלאומית.

## הקומונה הפאריסית

18 במארס 1871 — 28 במאי 1871

1871

18 במארס

מסע־ליל של פלוגות הצבא הסדיר למונמארטר כדי להתרים את תותחי הגווארדיה הלאומית. אנשי ווינוא כובשים את בולוואר קלישי ואת ראשי הרחובות העולים לגבעות מונמארטר. החיילים שבפלוגות ליקונט אינם נשמעים לפקודותיו, אלא מצטרפים אל אנשי הגווארדיה הלאומית. גנראל ליקונט נתפס והובל לסוהר. גם שאר פלוגות הצבא הסדיר מצטרפים אל הגווארדיה הלאומית, פרט ל־600 איש המוסיפים להשמע לגנראל פאלאדאן. גנראל קלימאן טומא נתפס על־ידי ההמון. הריגת שני הגנראלים. טייר וממשלתו נמלטים לוורסאיל. כיבוש בית־העיריה והתפטרותו של מיניסטר לענייני־פנים ז'יל פרי. דיבאל כובש את בית־המשרה. בנין באריקא־דוּת בכל חלקי העיר. הועד המרכזי מקבל לידו את השלטון. הנפת הדגל האדום על מגדל הבאסטיליה. כיבוש המיניסטריונים לכספים, לענייני־פנים ובית־הדפוס הממשלתי.

19 במארס

קריאה אל ערי צרפת ללכת בעקבות הבירה ולבוא בקשרים עמה על־ידי שליחים מיוחדים. שחרור האסירים הפוליטיים. הנפת הדגל האדום על בית־העיריה. החלטת הועד המרכזי לערוך את הבחירות המוניציפאליות ב־22 במארס (נדחו עד 26 בחודש). ביטול מצב־המצור. הועד המרכזי ממנה קומיסארים זמניים בכל רובעי־פאריס, מרחיב את סמכותו על כל מחלקות הממשלה ושם את ידו על משרדי הטלגראף. ראשי העיריה שולחים משלחת לוורסאיל ודורשים את התפטרותם התכופה של ווינוא, פאלאדאן, וואלאנטאן וז'יל פרי. הממשלה ממנה את הריפובליקאי לאנגלוא במקום פאלאדאן. הועד המרכזי אינו מודה בו. לאנגלוא מתפטר. לואי בונאפארט עוזב את ווילהלמסהה וקובע את מקום מגוריו בשיסלהורס ליד לונדון.

כרוז המתונים בחתימתם של לואי בלאן, בריון, מיליאר ועוד. דרישתם: בחירות חפשיות של ראשי הגווארדיה הלאומית על-ידי הבריה עצמם; בחירת המועצה העירונית על-ידי כל אזרחי העיר. — מוראטוריון. ביטול הפקעת המשכונות שלא נפרו מבית-העבוס.

הועד המרכזי מקבל מידי הבנק של צרפת ומיד רוטשילד סכום של מיליון וחצי פראנק. ישיבת האסיפה הלאומית בוורסאיל. בעלי-האחוזות מוחים בתוקף נגד החימת הכרוז „אל האזרחים ואל החיילים“ בנוסחתה: „תחי צרפת! תחי הרפובליקה!“ זיל פאבר מודיע כי מתחרט על שהתנגד במו"מ עם ביסמארק לפירוק-חזין של הגווארדיה הלאומית. טייר מכריז: „יקרה אשר יקרה — לעולם לא אשלח כוח מזויין לתקוף את פאריס!“ הפגנה „שלווה“ של 4000 איש במרכזה של העיר. סיסתם: „תחי האסיפה הלאומית! הלאה הועד!“ ראשי-העיריה מודיעים כי יחרימו את הבחירות העירוניות.

אנגלס מרצה בישיבת המועצה העליונה על המאורעות בצרפת שהביאו ליסוד הקומונה מפאריס. לפי עצת מרכס מחליטה המועצה לארגן אסיפות-אהדה בין פועלי אנגליה. הפגנה אזרחית נגד שלטון הועד המרכזי המסתיימת בשפיכות-דמים על ככר וונדום וברחוב דה-לה-פה. — מהפכה קומונאלית בליאון. — הועד המרכזי מודיע כי הבחירות בפאריס תערכנה על-אף התנגדותם של ראשי העיריה. יסוד הקומונה במארסיל ובנארבון. האסיפה הלאומית בוורסאיל מחליטה על ארגון פלוגות מתנדבים בערי-השדה לשם „הגנת הסוברניות הלאומית“ ודיכוי המשטר המהפכני בפאריס. גנראל ססה — ראש הצבא בפאריס. — מורטוריון לשטרות עד 1 באוקטובר. איסור משחקי האזארד. הועד המרכזי מחליט על מתן סיוע בסך מיליון פראנק לנצרכים. הארכת מועדי הפרעון של שכר-הדירה. יסוד הקומונה בליאון. — הסכם בין הועד המרכזי וראשי-העיריה על שיתוף האחרונים בבחירות המוניציפאליות.

בחירות לקומונה הפאריסית. מספר המצביעים — כ-230 אלף איש.

27 במארס

28 במארס

האסיפה הלאומית בוורסאיל פוסלת את הבחירות בפאריס. התכנסותה החגיגית של הקומונה. „ז'ורנאל אוֹפִּיסיאֵל" מפרסם את תוצאות הבחירות: 17 חברי האינטרנציונל, 13 חברי הוועד המרכזי, 7 בלנקיסטים, 9 נציגי העתונות הרדיקלית והמפלגה המהפכנית, 21 נציגי הקלובים המהפכניים, 15 נציגי הבורגנות המתונה והרדיקלית. — יסוד הקומונה בטולוז. בו ביום הודעתו של טייר באסיפה הלאומית כי צבא הממשלה השליט סדר בערים ליאון, טולוז, מארסאיל, נארבון וס"ט אטיאן. כינוס ועידת-השלום הגרמנית-צרפתית בבריסל.

ארגון 10 הוועדות שליד הקומונה מפאריס. הצעה לקבל את פרנקל כחבר לקומונה. פרנקל פונה אל מרכס בשם ועדת-העבודה שיחווה את דעתו בנוגע לתיקונים הסוציאליים שיש להגשים על-ידי הקומונה.

29—30 במארס

התפטרותם של 16 מחברי הקומונה, נציגי הבורגנות המתונה. קביעת המועד לבחירות-המילואים ל-5 באפריל. כיבוש הבריקאדות של קורבוא עליידי חיילי וורסאיל תחת פיקודו של ווינאו. החלטת הקומונה על הפרדת הכנסייה מן המדינה וביטול המשכורות הגבוהות. קליורה — ראש הגווארדיה הלאומית בפאריס.

1—4 באפריל

עליית צבא הקומונה בשלושה ראשים על וורסאיל תחת פיקודם של ברג'רה, פלוראן ודיבאל. כשלון חרוץ של הקומונארים. דיבאל ואנשיו נופלים בידי חיילי וורסאיל. הריגת פלוראן ודיבאל. הקומונה מאמצת את בני הקומור-נארים שנפלו בקרבות. דחוי בחירות-המילואים. גיוס כל הגברים מגיל 17 עד 35. — ברג'רה נאסר.

5—9 באפריל

מאסר בניית-ערובות בפאריס. החרמת 3 עתונים אנטי-קומונאריים. ביטול התואר „גנראל" בגווארדיה הלאומית. כרוז הקומונה אל הגלילות. שריפת הגילויטינה בכרך וולטר. התפטרותם של 2 מחברי הקומונה — נציגי הבורגנות הרדיקלית. „פר דישיין", עתון הבלנקיסטים, דורש לפטר כמה

ממפקדי הגווארדיה הלאומית ולייסד לאלתר את ה"ועדה לשלום הציבור" כמתכונת הועדה הזו במהפכה הגדולה. גיוס כל אזרחי פאריס מבני 17 עד 40. ד'ומברובסקי — קומנדאנט של פאריס. מינוי ועדה לפיקוח על בנין הבא-ריקדות.

10—12 באפריל

החלטה על מתן קיצבה שנתית של 600 פראנק לנשי הרוגי הגווארדיה הלאומית ושל 356 פראנק לכל ילד עד גיל התבגרותו. העתון "לה קומין" מפרסם כרוז "אל העובדים בכפר".

פקודה על מינוי מועצות דיסציפלינאריות ובתידין צבאיים בגווארדיה הלאומית. הנציג האחרון של הבורגנות הרדיקלית בקומונה מתפטר.

החלטת הקומונה על הריסת עמודי-הגדום. מר"מ בין הקומונה וממשלת וורסאיל על שחרורם של בלנקי תמורת בניית-ערובות שבידי הקומונה.

13—16 באפריל

"ז'ורנאל אוֹפִּיסיאל" מפרסם את הדו"ח הראשון על ישיבות הקומונה. קרבות סביב המבצר וואנוו. בחירות-מילואים לקומונה הפאריסית. ירידה ניכרת במספר המשתתפים. החלטת הקומונה על מסירת בתי המלאכה והחרושת שנעזבו או הושבתו לידי התאגדויות-פועלים. פקודה על מוראטוריון לשטרות למשך 3 חדשים. מינוי הטריבונאל הצבאי; בראשו — רוֹסל.

מרכס מעביר לידי הקומונה כמה הצעות בנוגע להתנה-גותה הצבאית ומספק לה את האינפורמציה שנדרשה ממנו על האפשרות למכור ניירות-ערך בבית-הבורסה הלונדוני.

17—20 באפריל

פתיחת ההתקפה הגדולה של צבא וורסאיל על פאריס הקומונארית. הקומונארים נסוגים אל מעבר החוף הימני של הסיין. החרמת כמה עתונים אנטי-קומונאריים. פתיחת אולמייקריאה בבתי-חולים. כרוז הקומונה אל העם הצר-פתי. החלטה על ביטול עבודת הלילה של פועלי האפיה (נכנסה לתקפה ב-3 במאי). חידוש ארגונו של הרעד המוציא-לפועל. התפטרותם של 2 מחברי הקומונה. ההצעה שהוצעה באסיפה הלאומית בוורסאיל לפתוח במר"מ של

שלום עם פאריס נדחתה על-ידי רוב הצירים. נצחונות הקומונארים ליד קלישי בפיקודו של דומברוב-סקי. פתיחת 3 בתי-ספר חילוניים. החרמת 5 עתונים המסיתים נגד הקומונה. מינוי ועדת-בקורת לבדיקת פסקי-הדין של המשפט הצבאי. רישום כל החייבים בשירות צבאי ואחרמת נשק והמרי-מלחמה.

מרכס מרצה בישיבת המועצה העליונה על המתרחש בפאריס. המועצה מטילה עליו לחבר את האגרת על הקומונה הפאריסית.

פקודה לביטול הקנסות והניכויים משכר הפועלים. קנסות שנגבו מ־18 במארס ואילך יוחזרו לבעליהם. פיטורי קליזרה; הועבר לבית-הכלא במאסה. מינוי רוטל תחתו. ביטול משרדי הרישום לצבא הסדיר. יסוד הועדה-לשלום הציבור.

אסיפת הקומונה הדנה בשאלות סמכותה של הועדה-לשלום-הציבור. ארגון צי-הנהר של הקומונה המשתתף בקרבות. טבח המוני בין השבויים בוורסאיל. קרבות על מבצר וואנו. כיבוש המבצר מולאן-סאקה על-ידי צבא וורסאיל. ויכוחים חריפים באסיפת הקומונה על דרכי פעולתה של הועדה-לשלום-הציבור. החרמת 7 עתונים המתנגדים לקומונה.

החלטת הקומונה להרוס את הכנסיה ע"ש לואי ה־16. פקודה על פתיחת בית-הספר הראשון למלאכה. כרוז הנשים הקוראות להגנת הקומונה. כיבוש המבצר איסי על-ידי צבא וורסאיל. שלטון דיקטטורי של הועדה-לשלום-הציבור שאינה אחראית אלא לפני אסיפת הקומונה בלבד. ייצוב מחירי הלחם. אולטימטום של טייר לקומונה. רוטל מתפטר. שינויים בהרכב הועדה-לשלום-הציבור. דלקליו נתמנה קומיסאר למלחמה.

פאבר ופואיה-קארטיה לפרנקפורט דמיין כדי ליישב את השאלות השנויות עוד במחלוקת בין גרמניה וצרפת. מרכס נפגש עם שליח הקומונה ומוסר על-ידו הוראות לפרנקל וורלאן. מציע להצפין תעודות העשויות להבאיש את ריחם של אנשי "ממשלת ההגנה הלאומית". מוסר

אינפורמציה על ההסכם החשאי בין ז'יל פאבר וביסמארק לשם דיכוי הקומונה הפאריסית.

11—20 במאי

חתימת חוזה השלום בין גרמניה וצרפת (ב־10 בחודש). פקודה על הריסת ביתו של טייר והחרמת רכושו. ארגון הטריבוונאל הצבאי החדש. פינוי המבצר וואנוו. כרוז הקומונה אל ערי־השדה הקורא לחוש לעזרת פאריס. החלטת המיעוט הסוציאליסטי שבקומונה על התפטרות בגלל העברת השלטון לידי הועדה־לשלום־הציבור. הריסת עמוד־וונדום. מינוי קומיסארים ליד מפקדי הפלוגות של הגווארדיה הלאומית. הכנה למלחמת־באריקדות. ויכוח באסיפת הקומונה על השימוש באמצעי טירור נגד אויבי הקומונה. מתן שווי־זכויות לנשים שנישואיהן לא נרשמו כדין בקבלת התמיכה למשפחות חברי הגווארדיה הלא־מית שנפלו חללים. החרמת 10 עתונים, ביניהם גם „לה קומין“ ו„לה ז'יסטיז“; איסור על הוצאת עתונים חדשים וחובת החתימה האישית על כל מאמר ראשי. סניף האינטרנציונל בפאריס מאשר את עמדת המיעוט שבאסיפת הקומונה, אך דורש לקיים את אחדותה לנוכח האויבים המשתרעים עליה.

22—26 במאי

ארגון הועדה להשכלת־נשים. כניסת ראשוני צבא וורסאיל דרך שער ס״ט קלוד. ישיבתה האחרונה של הקומונה הפאריסית. קרבות בפאריס. כרוזי הועדה־לשלום־הציבור והועד המרכזי אל חיילי וורסאיל. גבעות מונמארטר נופלות לידי חיילי וורסאיל. טבח המוני בין השבויים ממגיני פאריס. המתת 4 בני־ת־ערובות בפקודת הועדה־לשלום־הציבור. דליקות בפאריס. הועד המרכזי מציע לוורסאיל תנאי־שלום. הקומונה עוזבת את בית־העירייה. הופעתו האחרונה של עתון הקומונה הפאריסית. קרבות רחוב בפיקודם של וורובלבסקי ודומברובסקי. דומברוב־סקי נופל. ב־25 בחודש — כרוז אחרון של הקומונה. דלקליו נופל.

27 במאי

בלוויל, שומון ופרי־לֶה־שזו נופלות לידי חיילי וורסאיל. הבריקה האחרונה נופלת לידי אויבי הקומונה. ווארלאן הוצא להורג בלי משפט. מאק־מהון מכריז על סיום פעולות המלחמה בין פאריס וורסאיל.

28 במאי

מפתח השמות והענינים

24	בונאפארטיוזם (בונאפארטיסטי)	107 100	„אגודת-השלום“
63 48 46 43 37 36 32 27 25			118 „אובסרבר“
99 96 94 91 89 76 74 67-65			91 „אוגסבורגי“
	89 בוכארט	116	אודונובאן רוטה
	93 בורקהיים		14 אויד
	54 17 בירוקראטיה	67	אוליגארכיה
43 41 38 37 31 24 11 8 7	ביסמארק	97 80 79 67	אוסמן
82 81 75 74 71 68 60 46 45		95 94 74-72 69 44 43 33	אורליאן
105 100 98 95 94 92 89 87		104 99 98	
119 116 114-112 111 107		108 56	אימפריאליזם
	92 בלינד	119 118	„איסטרן פוסט“
	110 99 81 49 44 14	119	„אליאנס“
	בלנקיזם	93	אלכסנדר ה-2
	17-15		אנגלס
	90 בראס	84	אספרטרו
107-105 101 87 24	בראונשווייג (ועד)	40	אפר
	113	81	אקאריזס
	99 ברבה	94 84	„אקו“
	39 ברי, דוכסית	107	ארווה
	„ברית ריפובליקאית“	77	ארקהארט
	63	90	
	37 גיאוד		
	52 גאליפה	100 95	באזאן
	65 גאנסקו		בבל
48 46 44 15-11	גוארדיה לאומית	113 99	
	114 71 57 53-50	40 39	בומבה, מלך
	11 גוארדיה ניידת	24 23 21 11 10 7	בונאפארט, לואי
	114 „גולוס“	56 55 47 41 35-33 31 28 27	
	90 גומפרט	100-92 89 88 73 69 67 65 60	
		111 110 108 103	



114 52 50 48 46 44	וינא	112 31	גורצ'אקוב
63 52	וולטר	59	ג'ירונד
		110	גלאדסטון
114	זאגולאייב	111 110 36	גמבטה
81	ז'אקווימה	109	גנייזנאו
83	ז'ובר	118	גרוסה
77	"ז'ורנאל דה פארי"	90	גרינווד
101 30	חווה טילוויט	95 76	ד'אה
113	חווה לונדון	52	דיבאל
7	"חוק שלילת הזכויות"	104	"דיילי ניוז"
41	"חירויות הכרחיות"	52	דימארה
		92	דיפון
38	טאייפה	73 72 44	דיפור
49	טאמיזיה	20 17	דיקטטורה
52	טאמרלאן	87	דלקליו
96	"טאן"	7	דמאגוגים
53	טולאן	81	דרבוא
118 91 53	"טיימס"		
53-51 49 48 46-40 38 36 35 14	טייר	120	האלט
80-76 74 73 70 69 67 66 55		113 94 67 24	הוהנצולרן
115 114 83 81		50	היקרין
	טקיטוס	113	הפנר
110 102 80 49 42 36 35	טרושי	63	הקסליי
90	יעקוביניזם	15	התאגדות-הפועלים הבינלאומית
		103 99 98 91 83 35 34 26-21	
		120-116 104	
38	"ל'אטאנדאר"	71 46 44	זאלאנטאן
38	"ל'אלקטור ליבר"	117	זארלאן
	לאפיט	16	זיאן
	לבף	118	זיונייה
119 49	"לה נסיונול"	95 94 91 89 88 75 27 1-1	זילהלם ה'
73 60 41-39 9	לואי פיליפ	114 107 102 98	
	לונגה		

113 106 32 25 סוציאלי-דימוקרטיה  
 ס"ט לוראן 67  
 סיזאן 37  
 סימון, זייל 45  
 סיראיה 104  
 ססה 51  
  
 פאבר 75 74 68 52 49 45 42 37 36  
 120-117 111 110 102  
 פאלאדאן 48 46 44  
 פאליקאז 102 44  
 „פֿל־מל גאזט“ 107 95 90  
 פאלמרסטון 109 90  
 פואיה־קרטיה 74 45 44  
 פוגט, קרל 38  
 „פולקסשטאט“ 113  
 פוסיביליסטים 17  
 „פטיט פארי“ 117  
 פיאודליום (פיאודלי) 81 57 54  
 פיאטרי 71  
 פיא 116  
 „פיגארו“ 92  
 פיניאנים 116 87  
 פיק 38  
 פיקאר, ארנסט 83 51 45 38  
 פיקאר, ארתור 38  
 פיקפוס, מנזר 67  
 פלוראן 116 52 49 44  
 פן 50  
 פרודון (פרודוניזם) 87 17-15  
 פרוליטריון (פרוליטרי) 13 11 10 8  
 78 65 57 55 34 33 20 15  
 99 90 83-81  
 פרי, זייל 38

ליבקנכט 113 107 105 99-97  
 ליקונט 75 73 53 49 48  
 לפלו 53 49  
  
 מאק 100  
 מאק־הון 104 100 94 81 80 76  
 „מארסייליזה“ 23  
 מדינה 60-58 55 54 19-17  
 מהפכה 54 51 48-46 40 35 29 9 8  
 104 97 81 68 65-62 57 55  
 118 115 106  
 מולטקה 98 91  
 מונטסקייה 59  
 „מוניטור“ 113  
 מועצה עליונה 120 119 107 27 8  
 מיליאר 37  
 מלחמת־אורחים 47 37 17 15 11 9 7  
 114 82 81 70 51  
 „מלחמת־אכרים“ 103  
 מלחמת־מעמדות 89 82 76 55 21  
 מעמדה־פועלים 24 22 21 17 14 13  
 68 63-61 57 55 35 33 32 25  
 117 115 107 89 87 84  
 מפלגת־הסדר 63 56 55 51 50 40  
 81 67 65  
 מרכס 84 17 8 7  
 „מרכסיסטי“ 17  
 מרקובסקי 66  
  
 נפוליאון ה־1 101 100 65 41 25 13  
 108  
  
 סדובה 24  
 סולה 77 42

95 94 89 74 68<sup>65</sup> 56 52 41

106 100

60 "קלאדרדאטש"

109 קלרדון

90 "קרויצצייטונג"

107 קרמר

87 22 "ריוויי"

106 57 55 9 ריפובליקה סוציאליט

99 רושפור

81 43 שאמבר אינטרובאפל

51 שאנגארניה

89 שוויצר

102 "שטאטסאנצייגר"

118 91 89 שטיבר

114 "שמונה־עשר בברימר"

75 73 53 49 48 תומא קלימן

89 תרזה

77 15 פרילה שז

56 41 פרלמנטריים

117 פרנקל

110 81 קאוויניאק

50 קאטלוגון

70 קאלון

94 קארלייל

66 62 קואופרטיב

118 100 87 קוגלמן

42 38 37 20 19 17<sup>12</sup> 8 קומונה

80<sup>77</sup> 71 68<sup>65</sup> 64<sup>57</sup> 54<sup>52</sup> 49

118<sup>114</sup> 84 82

62 17 קומוניזם

100 קונונט

36 קורבון

91 "קוריר"

54 34 קיסרות ראשונה

31 27 24 23 11 10 קיסרות שניה

מפתח ההערות

הערה לעמוד		הערה לעמוד	
87	97	116	142
99	126	16	12
49	59	12	11
27	24	67	80
		12	11
52	65	63	76
65	77	21	18
11	*9		
69	*83	15	15
31	28		
36	34	119	151
52	69	107	136
118	149	40	42
		94	121
81	92	77	89
76	87	90	110
39	40		
12	11	94	119
40	44	99	127
52	64	117	147
92	114	39	41
44	48	93	117
87	100	93	116
7	4	117	145
		7	3
		92	115
31	27	14	13

הבטחות נפוליאון ה-3 —

הערה	לעמוד		הערה	לעמוד	
53	70	לטרן	67	81	הזהנצולרן
97	123	ליבקנט	50	62	הקירין
48	56	ליקונט			
			117	144	וארלאן
89	106	מאקיר, רוברט	16	16	ויאן
76	86	מאקמהון	118	149	ויזיניה
23	*21	"מארסייליזה"	11	9	וילהלמסהה
78	91	מגארה, הקאטה	44	52	וינוא
9	6	מהפכת 1830	66	78	ועדת-העבודה-והתעשיה
91	112	מולטקה	12	11	ורובלבסקי
59	72	מונטסקייה			
		מועצה עליונה של	71	*85	זואבים אפיפיריים
7	1	האינטרנצינאל	83	94	זיבר
		מועצה עליונה (שמות			
84	95	חבריה)	101, 30	130, 26	חוזה טילוטי
37	35	מיליאר	41	*45	חוזה לונדון 1840/41
88	101	מישל גרמני	109	137	חוזה פאריס 1856
40	43	"מירבו-יתוש"	7	5	"הוק שלילת הזכויות"
		"מלחמת-האכרים	41	45	"הירויות הכרחיות"
103	131	הגרמנית"			
		"מלחמת-השחרור	78	90	טאקיטוס
7	2	הגרמנית"	52	67	טאמרלאן
21	19	משאל-עם 1870	53	71	טולאן
		נורדדויטשה-אלגמינה-	48	57	טומא
		צייטונג"	35	31	טרושי
90	107	צייטונג"			
23	21	נויי-סיר-סיין	12	10	יונקרות
91	111	נשק-ירכתיים			
			38	36	ליאטאנדאר
24	23	סדובה	39	39	לאפיט
42	46	סולה	94	120	לבף
104	132	סיראיה	113	139	לזכסמבורג-פרוסיה (1870)
51	63	ססה	105	134	לזנגה

הערה	לעמוד		הערה	לעמוד	
71	84	קובלנץ	36	32	פאבר
87	96	קוגלמן	44	51	פאליקאז
100	128	קונרונט	44	53	פאלאדאן
36	33	קורבון	90	108	פאלמרסטון
94	*119	"קיסרות ירודה"	44	49	פואיה-קרטיה
60	74	"קלאדראדאטש"	38	38	פוגט, ק.
109	138	קלרדון	17	17	פויבייליסטים
90	107	"קרואצייטונג"	116	143	פיא
99	125	רושפור	50	62	פיין
22	*20	"ריווי דה פיפל"	87	99	פיניאנים
87	98	"ריווי"	38	37	פיקאר, א.
			67	82	פיקפוס, ס"ט לוראן
43	47	"שאמבר אינטרובאבל"	44	50	פלוראן
71	85	שוואן	15	14	פרודון (תלמידיו בקומונה)
89	104	שווייצר	77	88	פרידה-שז
89	102	שטיבר	12	11	פרנקל
10	8	שלום מפאריס 1814/15			
			119	150	קאבה
89	*101	תרזה (מזמרת)	50	62	קאטלוגון
			47	55	קאייין
50	61	22 בינואר 1871	70	84	קאלון

ביבליוגרפיה

Der Buergerkrieg in Frankreich ; Adresse des Generalraths der Internationalen Arbeiter-Association. Dritte deutsche Auflage vermehrt durch die beiden Adressen des Generalraths ueber den deutsch-französischen Krieg u. durch eine Einleitung v. Fr. Engels. Berlin 1881; Verl. „Vorwaerts“.

The Civil War in France. Adress of the General Council of the International Working-Men's Association.

Гражданская война во Франции. Архив Маркса и Энгельса, под ред. В. Адоратского, том III (VIII), 1934.

The Paris Commune; an Episode in the History of the Socialist Movement by E. S. Mason; New York, 1930.

Histoire de la Commune de 1871 par Edmond Lepelletier; Vol. 3. Paris, 1913.

Karl Marx—Friedrich Engels Briefwechsel; 1868—1883; Bd. 4. Herausg. v. V. Adoratsky; Marx-Engels-Verlag, Berlin 1931.

Karl Marx: Briefe an Kugelmann; mit einer Einleitung v. N. Lenin. Elementarbuecher des Kommunismus; Berlin 1924.

Lissagaray: Der Pariser Kommune-Aufstand; mit Anhang: Briefe von Karl u. Jenny Marx ueber die Kommune. Soziologische Verlagsanstalt; Berlin 1931.

Karl Marx: Chronik seines Lebens in Einzeldaten; zusammengestellt v. Marx-Engels-Lenin-Institut; Moskau 1934.

Nouveau Larousse; Dictionaire universel encyclopedique; Paris.

שמות שאר הספרים — בנוף ההערות.

## ה ת ו כ ן

7	. . . . .	מבוא — פ. אנגלס
21	. . . . .	אגרת ראשונה על מלחמת גרמניה־צרפת
27	. . . . .	אגרת שניה על מלחמת גרמניה־צרפת
35	. . . . .	מלחמת־האזרחים בצרפת 1871
83	. . . . .	מכתבים של קרל וויני מרכס ופ. אנגלס
121	. . . . .	הערות
160	. . . . .	לוח־התאריכים
174	. . . . .	מפתח השמות והענינים
182	. . . . .	מפתח ההערות
181	. . . . .	ביבליאוגרפיה
184	. . . . .	רשימת הציורים



רשימת הציורים

- 20 צרפת — פרזמיתום החדש" — א. דומיה  
26 "לא האיציטלה היא שעושה את הכהן" — פאוססיו  
"אוי לו לאדם האנום לצחצה מגפיו  
45 של אחר ולהוסיף עוד תשלום" — א. גיל  
70 "טייר הצוחק" — א. גיל  
חותמת הקוטנה הפאריסית: כובע פריגני  
120 עם כתובת — קוטנה של פאריס, 18 במארס 1871

הציורים העתקו מתוך ספרו של א. פוגס:  
"הקאריקטורה של העמים האירופיים", כרך ב'.

## תיקוני-טעויות

צ"ל	נדפס	שורה	עמוד
הגווארדיה * <sup>9</sup>	הגווארדיה	25	11
ליקונט <sup>56</sup>	ליקונט <sup>55</sup>	21	48
הבריטונים <sup>59</sup>	הבריטונים	12	49
טאמיזיה	טאמיזיה <sup>59</sup>	13	49
ארוה <sup>89</sup>	ארוה <sup>98</sup>	24	77
הקאטות <sup>91</sup>	הקאטות <sup>102</sup>	21	78
ריווי <sup>98</sup>	ריווי <sup>89</sup>	3	87
נשק-הירכתיים	נשק-הירכות	13	91
19. מרכס לקוגלמן	11. מרכס לקוגלמן	1	108

